

AZ 1849-IK —
TRÓNFOSZTÁS ELŐZMÉNYEI
ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

ISMERETLEN ADALÉKOK
AZ 1848—49-IKI SZABADSÁGHARC TÖRTÉNETÉHEZ

LEVÉLTÁRI KUTATÁSOK ALAPJÁN IRTA
S T E I E R L A J O S

G E N I U S K I A D Á S

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA, BUDAPEST V., HONVÉD-UTCA 10.
o o o FELELŐS VEZETŐ : TIRLINGER KÁROLY, MŰSZAKI IGAZGATÓ. o o o

I. RÉSZ.

A váci nyilatkozat. — Görgey november 6-iki fogadalma. — Duschek Ferenc a kormány meneküléséről. — Kossuth január 8-iki irata a tábornokokhoz. — Kossuth levelei Bemhez a főváros kiürítéséről. — Kossuth terjedelmes levele Görgeyhez január 10-ikéről. — Lúzsénszky és Ragályi kormánybiztosok kinevezése. — A nyílt rendelet és a Görgeyhez intézett levél. — A bányavidéki hadmenet, a Szepességbe való vonulás. — Klapka Görgeyhez. — Szemere Bertalan január 17-iki levele Görgeyhez. — Szemere és Kossuth jan. 19–20-iki levelei Görgeyről. — Windischgraetz ajánlata Görgeyhez. — Windischgraetz megbízza a tárgyalásokkal Jablonowsky herceg és Schlick tábornokokat. — Lúzsénszky jelentései Görgeyről. — Guyon és Piller. — Dembinszky kinevezése fővezérré. — A kinevezés elhibázottsága. — Az orosz intervenció bevezetése. — Görgey levonul a Felső-Tiszához.

1849 januárjának első három napján a magyar hadsereg sok tisztje visszamaradt a fővárosban és vagy mint volt császári tiszt ismét jelentkezett az osztrákoknál, vagy pedig letette a fegyvert. Görgey, aki Pesten a megbízhatatlanoktól úgy szabadult meg, hogy 24 órai meggondolási időt adott a tiszteknek az elhatározásra, kilépnek-e a seregből, vagy nem, — megdöbbenve látta, hogy mennyire pusztított tisztjei sorai között Windischgraetz válasza, a kormány elmenekülése, a sereg ziláltsága¹. Hozzájárult ehhez az elterjedt, biztosnak

¹ Január első felében egyre-másra mondtak le a főtisztok. Kossuthnak Nádosy ezredeshez intézett levelében (Kr. A. W. — I. A. 1/59^{1/2}) írja: «A férfiút nehéz körülmények kísértik meg. Ekkor van szükség legtöbb

hitt felfogás, hogy sem Mészáros, sem Perczel meg nem védhetik Debrecen kassai és moóri kudarcaik után, tehát a harc befejezése küszöbön van. Ezt a felfogást hízlalták az osztrákok olyan hírek terjesztésével, hogy Kossuth Galicián keresztül el akar menekülni, sőt Welden ilyen irányban figyelmeztető rendeleteket is küldött már a határmenti parancsnokságokhoz. A hangulat züllesztő volt, a megmaradt volt császári tisztek, akik a magyar alkotmányra létezt és a császár által megparancsolt esküjök szentségét tiszteletben tartották, olyan elvi alapot kerestek, mely magatartásukat igazolhatná, mert az utolsó hónapok eredményeiből látták, hogy a szabadságharc mindinkább balra tolódik és az ügyek intézésére a radikálisok bírnak a legnagyobb befolyással. Az OHB.-ban¹, melyet Görgey a hadsereg nevében a Windischgraetzhez intézett válaszában november 26-án ünnepelesen elismert, nem bíztak a császári érzsük, mert benne a polgári radikalizmus szervét látták, mely a köztársaság felé fog evezni. A balszerencse nagyon felébreszté bennök császári tiszti voltukat és olyan ajtókról, ösvényekről akartak minden eshetőségre gondoskodni, melyeken keresztül Windischgraetzzel megegyezhetnek. Ezt igazolja, hogy Windischgraetz megértette a váci kiáltvány tendenciáját és Görgeyhez felhatalmazott békekövetet kül-

erélyre. Nem kell kétségbeesni a haza felett. Undorító ez a sok lemondás a veszély perceiben. Azonban ha ritkulunk, tisztulunk is. Bár hamarább tisztultunk volna s ne hittünk volna sok ember contestatióinak. Ha még a megmaradt tiszteknek több mint nagyobb fele, újra resignálna is, — ám legyen; — csak biztos ember kezében legyen a sereg.» (Debrecen jan. 19.)

¹ Országos Honvédelmi Bizottmány.

dött, amint ezt okmányilag alább részletezem. Viszont kétségtelen, biztos, hogy a váci proklamáció elvei nem képezték Görgey meggyőződését, ámbár később a dolgok balrafordultával minden erővel a proklamáció tartalmát igyekezett érvekkel bizonyítani és igazolni. Görgey a váci proklamációt seregének, inkább azonban tisztjeinek összetartása, megnyugtatója és lekötője céljából hocsátotta ki, egyúttal azonban saját pozícióját is erősítette ezzel az OHB.-nyal szemben. Helfert, aki magyargyűlöletével excellál, munkájában e kiáltványról ezt írja: hogy amit Görgey a proklamációban, különösen az OHB. elleni vádaskodásaiban «összehazudott», annak senki sem volt inkább tudatában, mint ő és Klapka később teljesen felesleges munkát végzett, hogy ezt neki bebizonyítsa.

Az V. Ferdinánd melletti makacs és szofizmussal határos érvelésnek az események alakulása következtében csak annyiban volt értelme, hogy Görgey vele monarchikus és dinasztikus érzéseknek akart kifejezést adni, amelyekkel tisztjeit megnyugtassa. Vajjon azonban lehet-e dinasztikus őszinte érzésekről beszélni egy nemzeti harcban, mely a dinasztia azon politikájából keletkezett, mely a nemzetet ősi alkotmányától, szabadságától, nemzeti függetlenségétől meg akarta fosztani! A szavakkal való játéknál nem egyéb Görgeynek minden érvelése a monarchikus és dinasztikus érzésekre vonatkozólag. Az egyedüli őszinte nemzeti érzést a Kossuth által képviselt álláspont tükröztette vissza, minden egyéb tudatos taktika folyománya. A szabadságharc alkotmányos szellemű volt, de nem dinasztikus és hogy antimonarchikussá vált, csakis annak lehet tulajdonítani, hogy

a dinasztia a nemzet életére tört. Tagadhatatlan, a nép nem akarta a háborút, a nép királyhí volt mindig, de a magyar királyhúség fogalma nem azonosítható nálunk a dinasztikus érzéssel, sőt történelmünk igazolja, hogy alkotmányos szellemünkéből fakadt királyhúségünket meg kellett védeni az alkotmányunk ellen irányított dinasztikus érzéssel szemben. A magyar alkotmányos királyság legmakacsabb ellenségei a csupán dinasztikus érzésűek voltak, akiknél nem a nemzeti alkotmány és szabadság volt a főszempont, hanem a dinasztiaiban foglalt személyek kultusza. A dinasztia és a csak dinasztikusok elhibázott, rövidlátó, szűkkeblű, nemzetellenes politikája okozá azt, hogy a magyar nemzetnek a legnagyobb önuralomra, fegyelmezettségre, józanságra volt szüksége, nehogy alkotmányos szelleméből a királyhúség ősi fogalmát kivesse és hogy ez még is megtörtént, annak nem a nemzet, de azon mérhetetlen szenvedés az oka, mely a sokszor hibásan okoskodó dinasztia türelmetlenségéből reázúdult. A volt császári tisztek, kik a jövő bonyodalmaitól félték, nem lehetnek és nem is lehettek kompetensek a monarchikus és dinasztikus közszellem létezésének megállapítására nézve, mert érdekelt félt képeznek és mert nem lehetnek tárgyilagosak nevelésük, szellemük alapján, melyet a császári katonaiskolákban beléjük oltottak. Csak olyan kivételes egyéniségek, mint Görgey, Mészáros, Damjanics, Kiss, Vécsey, stb. akikben erősebb volt hazájuk iránti szeretetük, mint ez a szellem, akik már a császári sorokban magyar érzésükből, hazaszeretetükből, nemzetükhöz való vágyódásukból fakadt kritikával fogadták a császári szellemű tanítást, meg nem inogtak a csapások alatt, hanem maradtak

továbbra is elszánt katonái a nemzet szabadságáért folytatott küzdelemnek. Görgey kényszerűségből adta ki a váci kiáltványt, meg kellett alkudnia a helyzettel, nehogy seregét a volt császári tisztek megbontsák. A kiáltvány valószínűleg tanácskozások eredménye és ámbár köztudomású, hogy Görgey fegyelmet tartott, a kormánnyal való állandó ellentétei a tisztikar helyzetét vele szemben függetlenítették. A folytonos tiszti tanácskozások által hozott javaslatok, melyeket miheztartás végett elébe terjesztettek, Görgeyt függő helyzetbe hozták. Ennek a függésnek kiinduló alapoka a váci proklamáció volt. Görgey ezzel maga fölé helyezte a sereget és megkötötte saját kezeit olyan elvekkel, melyek nem képezték meggyőződését és később a következetlenség színeztébe szorították. A váci kiáltványnak egyik alapelve, hogy a hadsereg nem lehet a kormány eszköze, nem más, mint a kormány és katonaság egyenrangúságának kimondása, a politizáló katona enunciaciója, a kormány egyedüli intézkedési jogának megtagadása. Ez pedig a további bonyodalmak kútforrása lőn, mert ezentúl Görgey magatartását túlnyomóan saját tisztjei határozták meg. Görgey a váci proklamációval tagadhatatlanul elveiből koncessziót tett a volt császári tisztek javára. E cselekedet indító oka azonban nem más, mint hazaszeretete, mellyel nemzetét a kiméletlen ellenség támadó rohamától meg akarta védelmezni, mert mit használt volna a nemzeti ügynek makacs következetessége, ha serege felbomlik? Ezt a sereget mindenképen meg akarta tartani és ez sikerült is.

A váci nyilatkozatot bevezető kiáltvány a legigazságtalanabb módon támadja az OHB.-t, vagyis Kossuthot, akit a Buda előtti csata meg-
 hiúsításával és gyáva futással vádol, amit Görgey a kiáltványt magyarázó visszaemlékezéseiben még tetézt azzal, hogy a sereg látta, hogy Kossuth nem képes meghalni a hazáért, hogy szájhőssé törpült stb. és hogy a sereg a Buda előtti döntő csatában kereste a megoldást. A volt császári tisztek e csatában keresték a dilemnából való kivezető utat, akár hősi halál alakjában is. Mindez rövidlátó, helytelen és elfogultságból fakadt kritiká, mert a nemzetnek nem Kossuth halálára, de életére volt szüksége, épen úgy mint Görgey életére. Ebben a harcban nem a volt császári tisztek dilemnikus helyzetéről és ennek eldöntéséről volt szó, hanem a nemzet védelméről és ezt az előbbiről korántsem volt szabad függővé tenni. Ha a volt császári tisztek a Buda előtti csatában akartak helyzetüknek véget vetni, ez még nem involválta azt, hogy Kossuth is ugyanezt tegye, mikor a nemzet és ő a harcot folytatni szükségesnek látta. Különben is a moóri csatavesztés utáni csata elfogadása sikert nem hozott volna, mert amint Pozsony és Buda között nem volt célszerű Görgey szerint az ötszörös túlerőt megtámadni, úgy nem biztatott sikerrel a támadás Buda előtt sem. Görgey ellenvetéseinél nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy egy magyar győzelem a volt császári tisztek helyzetén, Windischgraetz és Schwarzenberg álláspontján nem változtatott, hanem csak rontott volna, amint ez a későbbi események folyamán be is bizonyosodott, viszont egy vereség felmorzsolta volna a sereget és véget vetett volna a nemzeti ellenállásnak.

A váci nyilatkozat az OHB.-nak szeméreti veti, hogy a határvédelmet forszírozta, de nem említi a nagyszombati hibát, melyet Görgey elkövetett. Míg egyik helyen Görgey a mosonyi ütközetet kicsinylé, addig a kiáltványban büszkélkedik vele, tehát szüksége szerint világította meg a dolgokat, de nem az igazság szerint. A kiáltvány az V. Ferdinánd által szentesített alkotmány fönntartásáért, a királyságért, a republikanizmus ellen nyilatkozott és kijelentette, hogy csak az V. Ferdinánd által kinevezett felelős magyar királyi hadügyminisztertől vagy annak helyettesétől fogad el parancsokat. Ezzel szemben Görgey november 26-ikán így válaszolt Windischgraetznek: «Tiltakozunk azon valótlan állítás ellen, mintha minden eddig kelt kormányintézkedések egyes magánszemélyek tettei, az egész nemzet pedig és vele mi, ily egyes pártutók elámított vak eszközei volnánk.» «... mi a nemzet képviselőiben ismerjük fel azon hatalmat, mely egyedül intézkedhetik törvényesen Magyarország ügyei felett; hogy e hatalom kifolyását, a honvédelmi bizottmányt, tökéletesen jogszerű kormányunknak tekintjük; ennek rendelkezéseiben az összes nemzetnek az alkotmányos többségben nyilatkozó akaratát hisszük kijelentve lenni; és valamint e meggyőződésünkben eddig minden parancsait híven teljesítettük, úgy ezentúl is, sem biztatás, sem fenyegetés által meg nem ingatva, rendelkezéseit kötelességünk szerint teljesíteni szentül fogadjuk.»

Ezzel a fogadalommal, melyet Görgey aláírt, sőt talán fogalmazni is segített, homlok-

egyenest ellenkezik a váci nyilatkozat, mely az OHB. illetékességét és törvényességét tagadja és annak parancsait negligálja. A fenti fogadalomnak ilyen megszegése Görgey meggyőződésének folyománya-e, vajjon az OHB.-val való elégedetlenségének e fenti fogadalomnak és jogelvnek lábbal való tiprása lehetett csak a következménye? Nem-e követelhetette e helyett Görgey az OHB. újjászervezését, tagjainak kicserélését? Természetesen ez lett volna a helyes és következetes eljárás, de ezzel a volt császáriakat nem tudta volna megnyugtatni, akik, mint szalmaszálba a fuldokló, úgy kapaszkodtak az V. Ferdinánddal való érvelési és szofisztikus játékba. Az OHB.-t el nem ismerik, hanem csak azt a volt hadügyminisztert, aki az OHB.-t elismerte és annak utasításai szerint intézkedik és annak rendeleteit továbbítván, azokat megvalósítani igyekszik és az OHB. politikai irányát támogatja. Mészáros Lázár már nem az V. Ferdinánd által kinevezett miniszter volt, hanem miniszteri állásától való királyi felmentése után az OHB. által a hadügyek vezetésével megbízott magyar tábornok, tehát Görgey szózatának érvelése, mely az OHB.-nyal szembeállítja Mészárost, mint királyának felelős minisztert, elfogadhatatlan álláspont. Azonkívül a felelősség kérdésénél nem-e súlyosabb, fontosabb és előbbrevaló a nemzettel szembeni felelősség, mint azon uralkodóval szembeni felelősség, aki megszegte a törvényekre, az alkotmányra letett esküjét, ellenséges seregeket küldött a nemzet ellen és kíméletlen harcot hirdetett mindazok ellen, akik a nemzet alkotmányát védelmezni akarják. V. Ferdinánd abban a percben megszűnt alkotmányos király lenni, amint seregeit a magyarság ellen indította. E seregek ellen harcolt a

Görgey vezette honvédség és valóban fonákság hirdetni az utóbbiak részéről azt, hogy hűek ahhoz a királyhoz, aki a seregeket ellenük küldé. Ez sem őszinte, sem igaz érzés nem volt, hanem csupán taktika, melyet Görgey igénybe vett, hogy tisztjeit megnyugtassa és hogy az OHB. radikalizmusát tompítsa.

A váci nyilatkozatról különben Görgey részletesen nyilatkozott később a tiszafüredi tiszti tanácskozáson és beszédében kifejtette azokat a kényszerű okokat, melyek kiadására szorították. Beniczky Lajosnak általam kiadott visszaemlékezéseiben e beszéd kivonata megtalálható.

Az OHB. és a menekülő képviselők egy része január 7-én érkezett Debrecenbe, mely akkor teljesen védtelen volt, Görgey északra fordult, Perczel serege még nagyon demoralizált és rendezetlen volt. Mint Duscheknek megtalált visszaemlékezéseiben¹ olvassuk, Debrecenben mindenki menekülésre készen állt, mert attól tartottak, hogy a császáriak Debrecen ellen vonulnak, melyet 15—20.000 emberrel nehézség nélkül mindennel és mindenkivel együtt el lehetett volna foglalni. Duschek várta is a császáriakat, de ezek nem jöttek. Kossuth kénytelen volt erélyes, sőt rendőri intézkedésekhez nyúlni e napokban, hogy az országgyűlés tagjai szét ne széledjenek. Csak írásbeli engedéllyel lehetett a városból távozni. Kossuth vasakarátának, kinttartásának segítségére szolgált Windischgraetz és Nobili ügyetlensége. A császáriak nem követték Perczelt, aki időt nyert serege reorganizálásához. Kossuth lelkesítése új bátorságot öntött

¹ Kr. A. W. — Krg. Pest 1852 5/44. — A/2 Synoptische Darstellung meiner Stellung und Handlungen vom März 1848 bis August 1849.

a szívekbe. Új csapatok gyűltek a zászlók alá, Kossuth új seregeket teremtett és bizalommal tekinthetett ismét a nemzet a jövő elébe. Az OHB. Debreczenben felére olvadt, tagjai voltak Kossuth, Nyáry, Patay, Madarász L., Perényi br., Jósika br. és Eszterházy gr.¹ Rögtön január 8-ikán a bizottmány elnöke, Kossuth, rendeletet küld Görgeynek, Perczelnek, Rápássynak, Lázárnak. Az utóbbiról még nem tudta, hogy visszatért Pesten a császáriakhoz. E rendelet így hangzik:²

«Debreczen Január 8-kán 1849.

Ugy az országgyűlés, mint a kormány megérkezett új székhelyére Debreczenbe; s a törvényhozás munkálkodásai folytatását holnap megkezdi.

Meglepetve vette a kormány azon tudósítást, hogy a főváros kardcsapás nélkül adott fel. Az ország kormánya azonban várja Táborvezérkari főnök s helyettes hadügy-minister Vetter tábornok megérkezését, hogy a főváros feladásával összekötött hadi munkálatok politikai iránya felől tudósítást ve-

¹ D u s c h e k szerint az OHB. működése eleinte collegialiter történt és csak Madarász vezette külön a rendőri és posta ügyeket. Később a többi reszortok is külön előadókat kaptak. «Nyáry volt Kossuth után észre a legkiválóbb, Madarász a legveszedelmesebb embere a bizottmánynak; a többiek jelentőség nélküliek. Nyáry különben sohasem volt Kossuth teljes híve, mióta azonban a Batthány miniszterium kombinációjából kiesett, izgatott ellene. Ezt a körülményt sokszor felhasználtam céljaim realizására.» Madarásról azt írja Duschek, hogy nemcsak feltétlenül hű embere volt Kossuthnak, «hanem bizalmasa és tanácsadója is és befolyását ő reá közvetlenül vagy közvetve Kossuth felesége útján érvényesítette».

² St. A. W. — K. A. 96/e. 1849. — A fogalmazvány Kossuth írása.

gyen, — mellyet eddig nem vőn — s a nemzet nevében határozó intézkedéseit ahhoz képest kiadhassa.

Az ország kormányának azonban minden perczen ismernie kell az ország hadseregeinek állását, helyzetét, számát, munkálodásai irányát és szükségait, mert más különben nem vezérelheti, sém a hadsereg szükségének fedezetéről nem gondoskodhatik.

Azért tehát hivatalosan felszólítom Tábornok urat, hogy hadi működéseiről, serege létszámáról, elhelyezéséről, szükségeiről hivatalos jelentéseit s kimutatásait a kormánynak futárok által minél gyakrabban küldje be s legelső jelentésében különösen azt is kimutassa, meddig van ellátva tábori pénztára költséggel, úgy zsold, mint élelmezési s hadműködési tekintetben, és mennyire megyen a megkívánt hadi pénztári havi dotatio, hogy annak fedezéséről közvetlenül intézkedhessünk; mint-hogy a szokott hadi főpénztári uton leendő ellátás a mostani körülmények között némi felakadással járhatna.»

Kossuth tehát meglepetésének ad kifejezést, hogy a főváros kardcsapás nélkül az ellenség kezére jutott. Biztosan számított arra, hogy Görgey a csatát elfogadja, melynek céltalansága kézenfekvő volt és a haditanács határozatának észszerűsége nem törődött konvenciók prestige kérdésekkel, mihelyt a hadsereg megmentéséről volt szó. Kossuth a Buda előtti csata eredménytelenségével számolt, amint ezt Bemhez intézett levelében¹ olvassuk, melyben hálát ad Istennek, hogy a megyei alkotmány

¹ St. A. W. — K. A. 54/e 1849. — Kossuth — Bem (Debrecen jan. 6.) — Kossuth s. k. írása.

elég biztosítékot nyújt ahhoz, hogy Budapestnek egy veszített csata esetében való ellenséges megszállása után is elégséges eszközök fognak rendelkezésre állhatni a harcnak sikeres folytatásához és a kormány a fontos anyagokat biztonságba helyezhette. Mindezt egy veszített csata nélkül is meg lehetett valósítani és Kossuthnak egy másik levele, melyet szintén Bemhez intézett, a főváros megszállásának szégyenletes módon való megtörténtét közli.¹ A politikus Kossuthnál nem a célszerűség volt tehát e kérdésben a főszempont, hanem a prestige, holott a veszített csatával nemcsak a prestige, de a hadsereg is elveszett volna.

Az OHB. január 8-ikán még nem tudta, hogy seregei milyen irányt vettek és ezért Kossuth Bemet arra kérte, hogy védje Debrecent, nehogy az ellenség közelébe férkőzzék. A váci nyilatkozatról e levelek említést nem tesznek, úgy látszik, híre még el nem jutott Debrecenbe. Kossuthnak január 10-ikén kelt levelében,² melyet Görgeyhez intézett, nincsen szó róla. Ez a levél válasz Görgey egyik üzenetére és Csányihoz intézett levelére. A legszenvetelmesebb szemrehányások kíséretében a kormány parancsai iránt engedelmességet követel, szorosabb alkalmazkodást az utasításokhoz, mert e rendeletek be nem tartása okozta a beállott válságot. Kossuth szemrehányásai közül egyedül a Nagyszombat védelmére vonatkozó indokolt. Az első kötetben eléggé részletesen kimutattam Kossuth egyes leveleinél, hogy Győrből miért nem támadhatott Görgey, hogy a komáromi seregre

¹ U. o. — K. A. 130/e 1849. — Kossuth—Bem (Debrecen jan. 9.) — Csernátony fogalmazása.

² Kr. A. W. — 1/24 I. A. 1849. — Az egész levél Kossuth s. k. írása.

nem lehetett számítani, hogy Mosony felé nem kockáztathat expedíciót, hogy a gallai pozícióból való támadást a moóri csatavesztés hiúsította meg, a Bia, Sóskút, Vaál, Baracska pozícióiból Kossuth német levele rendelte vissza Görgeyt a budai pozícióba, amit Görgey nem helyeselt. A Tétény, Budaörs, Budakeszi, Hidegkút vonalat Görgey Vetter parancsára, a haditanács utasítására egy előnyös kimenetellel kecsegtető csata kezdetén volt kénytelen elhagyni. Kossuth 35,000 főnyi seregről beszél, mely január elsején Budapesten volt. Ez a számítás teljesen hibás. Ugyanis Görgey északra forduló serege a váci tartalékkal együtt 16,000 főnyi volt, Perczel újjáalakított serege maximális számítással lehetett 8000, tehát mindössze 24,000 ember és nem 35,000. Ebből a 24,000-ból a Perczel-hadtest eredeti állománya olyan rendetlen, felbomlott és lerongyolt állapotban érkezett Pestre, hogy vele csatát vívni ki volt zárva, tehát csakis 20,000 emberre lehetett számítani, ami a Kossuth által hangoztatott győzelmi kilátást alaposan csökkentí. Felhozott 18,000 emberről beszél, holott az előbbi fejezetben közölt leveleiben mondja, hogy Bicskére, a sürgetett csata céljaira csak 1800 embert és egy Zanini zászlóaljat küldhet, mert a többi részére nincsen fegyver, de ezt a segítséget sem szabad az első vonalba vinni. Ez a szemrehányás nem jogosult. A folytonos retirádáról beszélvén valószínűleg elfelejthette, hogy a győri veszteglés első napjaiban 14,000 főnyi segítséget ígért tíz nap alatt. Ha ezen ígéretét beváltotta volna, akkor a retiráda feleslegessé válhatott. Kis sereggel, rossz szellemű tisztekkel, hiányos felszereléssel a Kossuth által hirdetett «vorwärts» biztos bukást hozott volna. Elmaradt traineurökről is tesz említést Kossuth,

akik még január 7-ikén is elborították a váci utat és akiknek futása mindenütt leveri a lelkeket.¹ Ez egy téli visszavonulásnál elkerülhetetlen. Görgey seregét majdnem épségben hozta Vácra, dacára, hogy Mosonynál, Bábolnánál, Téténynél harcban állt, ami Perczel seregére nem vonatkoztatható, mert az teljesen szétbomlott és csak Pesten szedetett össze.

Kossuth ismét az offenzívát sürgeti, melyet Görgey Simunics ellen elvállalt és figyelmezteti, hogy hadi operációinak irányát megváltoztatja, ha eddigi taktikáját folytatja. Mint látjuk, Kossuth nem volt mindjárt tisztában az északra fordulás jelentőségével, mely az ellenséges sereg megosztásában rejlett.

Görgey Csányi útján 600,000 forintot kért és bejelentette, hogy minden pénztárt, még a pénzverdét is depozitumként le fogja foglalni. Kossuth erre csak 100,000 forintot küldött neki, a hadi pénztárban Csányi még visszahagyott 100,000 forintot. Kossuth nem bízott az offenzív tervben és azt jósolta, hogy három hét múlva nagyszerű retiráda lesz ismét a vállalkozásból. Mindebből azt következtethetjük, hogy Görgey Simunics megveretése után a bányavárosokba készült és Kossuth Görgey seregének anyagi függése felett éberén őrködött és egyúttal a bányapénztárak lefoglalása ellen nyilatkozott. A polgári biztos kijelölését Kossuth magának tartotta fenn és levelében eszébe juttatta Görgeynek, hogy e biztos hivatása Görgey régebbi javaslata szerint nem más, mint felvigyázni, hogy a hadvezér egész táborával

¹ Kossuth 5000 főnyi veszteségről beszél, e szám nem felel meg a tényeknek. Görgeynek Vácott volt 16,000 embere, Győrött 13,450. Maximálisan számítva 2800 embert veszíthetett.

az ország kormánya által kiszabandó politikai irányt kövesse. Ez a kijelentés az egyetlen vonatkozás a váci nyilatkozat tekintetében és e levélben Kossuth a tudomásul nem vétel látszatának álláspontjára helyezkedett. Arra inti Görgeyt, ha Scipio tervét követi, úgy legyen Scipio egészen.

Kossuthnak ezen érdekes levele január 18-ikán jutott el Görgeyhez Selmechbányán. Időközben Görgey kénytelen volt feladni a Simunics elleni offenzíva tervét, minthogy arról értesült, hogy nyomában Csorics siet előre, északról pedig Götz serege akar a bányavárosok területére nyomulni. A három oldalról való bekerítés veszedelme fenyegette és ezért közvetlenül a bányavárosok felé fordult.

Ebben az elhatározásában Beniczky közlései és új vezérkari főnökének előterjesztései vezették, akik a Lipótvár alá való vonulásban a bányavárosok értékes területének elvesztését látták. Görgey hadtesteit Selmechbányára és Kőrmöcbányára dirigálta. Január 15-ikén Kőrmöcbánya, Selmechbánya, Zólyom, Besztercebánya és környékei honvédséggel meg voltak szállva. Elkeseredett harc keletkezett az utánnyomuló osztrákokkal a bányavárosok birtokáért. E harcban a hadszerencse ingadozott. A honvédek azonban megállták a helyüket és a csodával határos elszántsággal a legnehezebb hegyi utakon át egyesült a sereg Besztercebányán, ahonnan két részre osztva, részint Liptómegyén, részint Gömörmegyén át a Szepességbe vonult és a branyiszkói csatával megnyitotta útját a Felsőtiszához.¹

¹ Görgeynek bányavidéki hadmozdulataival részletesen nem foglalkozom, mivel részint ismeretesek, részint pedig egy katonai leírás keretébe tartoznak.

Kossuth január 10-iki levele:

A honvédelmi bizottmány elnökétől.

Görgei tábornok úrnak

Kelt Debreczenben Jan. 10. 1849.

Valameddig a nemzet parancsából az ország kormányzatának irtózatoss terheit viszem, a hadseregek mozdulatainak irányzatát tisztem és hatóságom szerint kormánytagtársaimmal én fogom elhatározni s a sereg vezérektől, kiket a seregek élére állítok, a Nemzetnek általam pronunciált parancsai iránt engedelmességet követelendek; mert én vagyok a Nemzet sorsáért, én a vezérek jó választásáért a Nemzetnek becsületemmel, életemmel, mindenemmel felelős.

Emlékezzék Tábornok úr ígéretére, melyet tőn, midőn a vezéri pálcával megkínáltam s vele szegény hazánk sorsát kezeire bízam. — Én vagyok Tábornok úr eljárásáért Isten, a világ, a historia és önlelkiismeretem előtt felelős. Mi köztünk egy erkölcsi szent kapocs van fűzve, minél szentebb emberek közt nem volt soha s mely ha gyöngének tapasztaltatnék, kétségbe kellene esni az emberiség felett.

És engedjen meg Ön a keserves hazafiui fájdalomnak, mely lelkemre súlyosodott szegény nemzetem sorsa felett, ha kimondom, hogy jövődőben az ország kormányának (bár én, bár ki más legyen annak elnöke) utasításaihoz szorosabb alkalmazkodást kívánok, mint a multakban tapasztalék.

Mert a lelkemet nyomó kinok közt egy sincs mardosóbb, mint annak tudása, hogy ha rendeleteim pontosabban teljesíttetnek, most hazánk országos existentiája nincsen veszélyben.

Rendelém: hogy Pozsonyt tartsa Ön — s Ön azt felelé, hogy ez csak addig lehet, míg Nádas, Nagyszombat a mienk. És mégis a veszély percében egy embert küldött Nagyszombat védelmére, ahelyett, hogy a Szerdahelynek leutasított pozsonyi sereget vele küldötte volna az ellenséget megverni.

Megtörtént, a szerencsétlen retiráda.

Akkor rendelém:, hogy Komáromban 4000 embert hagyva, a Duna balparti sereget vonja magához Győrre. Ön nem tevő. Mivé lennénk, ha a többi vezérek Ön példáját követve nem vinnék s rendelnék oda seregeiket, hová a kormány parancsolja s az egyik tán Aradnál maradna, míg a kormány Erdélybe rendeli; a másik tán Bácsmegyét fedezgetné, míg tán fel a Tiszához parancsoltatnék.

Rendelém: huzza Ön össze a jobb s balparti erőt és támadjon Mosony felé. Ön nem tevő.

Rendelém, hogy a Gajai posztóban ütközzék. Ön nem ütközött.

Rendelém, hogy ha Perczel megtámadtatnék; Ön a centrummal nyomuljon előre támadólag, Ön nem tevő, hanem Martonvásárig retirált s míg ezen tudósítása meg sem melegedett kezemben, már Promontorról irt, hogy Budára vonúl vissza; s ezzel az országgyűlés s kormány elvonulására kényszerített.

De én feladtam az ország nagy részét, felrendeltem Perczelt, az Eszéki, Bácsi, Bánáti seregnek oly részét, hogy az által ama seregek egészen lehetetlenekké váltak és Jan. 1-sőjén Budapesten 35,000 ember volt! az ellenséghez számban is egyenlő. Megrendelém határozottan, hogy ütközet nélkül a fővárost

feladni meg nem engedem. — S Ön feladta a promontori positiót a tétényi succesus percében és feladatott a főváros kardcsapás nélkül.

Mi végett hoztam hát fel, az ország nagy részének feladásával 18,000 ember segítségét, ha nem a végett, hogy ütközzenek. Vagy olyanok a seregek, hogy nem ütközhetnek? akkor löjjük magunkat főbe, mert az örökös retiráda által jobbakká soha sem válnak — s ha a világból kiretirálnak is, azzal az országnak egy hajszálnyit sem használnak.

Ön mint hallom, — seregének szelleme iránt panaszkodik. Örökös retiráda mellett nem lehet jó szellem, — az s a vele összekötött sok szenvedés, melyen segíteni Isten sem képes, lehangelja az oroszánt is.

Ön a nép szelleméről panaszkodik, — amerre a hadsereg fut, — s a fegyelem hiánya miatt elszáguldó traineurök leverik a lelkeket; balgaság volna a néptől lelkesedést kívánni.

Bemnek a legdesorganisáltabb megfélemllett, lelketlen, szétbomlott 8000 embert adtam, ő kimondta e szót «előre», — jól combinált marschokkal győzelemre vezette s nemcsak egy ember el nem szökött tőle, hanem most legjobb szellemű 18,000 embere van.

A multakról hiába beszélünk. Ezeket csak azért hoztam fel, hogy a szegény haza szent nevében kijelentsem, miként jövődre mulhatatlanul megkívánom, hogy a mit a Nemzet nevében rendelendek, az pontosan teljesítessék. A multak minden szerencsétlensége ezen nem teljesítésből eredett.

Ami Tábornok Úr jövődi hadi működéseit illeti, tervének lehet jó oldala, ha e szót «Position halten» kitörli Ön szótárából

s e szót teszi helyébe «Vorwärts», de ennek sikere csak úgy lehet, ha gyors mozdulatokkal s pihenést nem ismerő energiával hajtatik végre. Én pedig futárja által, ki nekem, az ország kormánya elnökének egy szó jelentést sem hozott, Frideczkynek nem tudom mivé lett alkalmazásán kívül — aggodalommal értettem, hogy Ön Január 6-kán még Vácson szándékozott maradni. Így saját tervéből semmi sem lesz.

Én gyakori jelentéseket kívánok Tábornok urtól, első jelentéséből függesztem fel operációi irányának meghatározását, addig magában értetvén, hogy míg más nem rendeltetik, megállapított tervét erélyesen kövesse.

Azonban következőket részint megkívánok, részint határozott feleletet kérek:

1) Ön Pozsonytól Budáig ütközet nélkül elvesztett 5000 embert. A traineurök borították el az utat. Kérem Tábornok urat méltóztassék a legszorosabb fegyelmet kérlelhetetlenül feltartani, különben attól tartok, hogy serege ütközet nélkül fog szétfoszlani. — Még január 7-kén is tele volt a Váczi ut traineurökkal.

2) Irja meg nekem határozottan elhatározott erős szándéka e, — melytől semmi körülmények közt el nem áll, gyorsan offensive előre menni s az ütközetet keresve keresni. Mert csak ezen esetben van tervének értelme. Ha nem offensiváról, hanem positiók tartásáról gondolkozik, úgy hadi operációinak irányát meg fogom változtatni, mert offensiv hadviselet lehet megosztott erővel, de ha erre nem számíthatok, ha defensivára kell szorítkozni; — akkor nem megosztani, hanem centrálalni fogok minden sereget.

Ön tervének gyenge oldala, hogy elzárta magát a kormány gondoskodásának lehetőségétől, pénzben, ruhákban, élelemben.

Mutatja ennek gyenge oldalát első Marsch Statiojáróli irata, melyet Csányinak (s nem a kormányznak!) írt s melyben csak 600,000 frtot kér és pedig apró bankjegyekben s a mellett azt írja, hogy minden cassákat le fog foglalni s még a pénzt verő házra is reá teendi a kezét, depositum gyanánt!

Miként gondolhatja Ön, hogy mi az ország cassáit depositumokban hevertelhessük s azonkívül csak egyik sereg számára egyszerre 600,000 frtnyi összeget készen tart-sunk? Kérem tessék egy kissé a lehetőségeket is végig gondolni. — 600,000 frt! egyszerre — egy seregnek! — honnan?

Ilyen dolgokat a hadi tervek megállapításánál előre számba kell venni. A ki lehetlenségekre basirozza calculusát, légvárat épít.

Csányi mondja, hogy 100,000 frt van Ön pénztárában, küldök ezennel ismét 100,000. Ez három hétig fedezni fogja Ön szükségait; s ha 3 hét alatt oly eredményeket nem viv ki Ön, hogy több pénzre vagy ne legyen szüksége, vagy a kormányhatalmi biztos közlekedést megnyissa s ez által a partialis pénz-administratiókat lehetővé tegye, úgy is csak egy nagyszerű retiráda lesz a dologból, mely Ön seregét a többiekkel egyesítendi, — ha ugyan egyesülhetend, — s ez által a kormány gondoskodásának vonalába huzandja vissza.

De akárminth legyen ez, — elég az, hogy 600.000 frtot nem küldhetek, arra is nagyon curiosus vagyok, valljon az is eljuthat-e a kezéhez, a mit küldök.

A cassák lefoglalásánál egyre figyelmeztetem. A bányászat körébeni cassák nem adnak jövedelmet, hanem a bányásznép fizetését jó, ha fedezik, ezeket ne hagyja Ön fedezetlenül, különben a bányásznép mind fellázad Ön ellen s a haza ellen. Az ország nincs azon helyzetben, hogy pénztárait depositumokban tarthassa.

Ami a polgári biztost illeti; azt majd én fogom meghatározni, hogy ki legyen. mihelyt Önnek első jelentését veszem; — mert maga az, hogy mely napról honnan irand tájékozni fog, valljon effectuációba vette-e Ön saját tervét (melyről most még nem mondok határozott ítéletet). — Ezen biztosnak Ön saját javaslata szerint destinációja leszen felvigyázni, hogy a hadvezér egész táborával az ország kormánya által kiszahandó politicalai irányt kövesse.

Hazánk nehéz időket él — de Hazánk! s Önt is sokkal becsületesebb embernek ismerem, mintsem ne hinném, hogy Isten után a Hazát imádja legforróbban, — rendíthetetlenül.

Scipio — szép szerepet vitt, — de nem ismerte a szót «positiót tartani», hanem ezt «előre». Ha Scipio tervét vette fel Ön, legyen Scipio egészen.

De ha terve megengedi, a Dunától ne távozzék igen messze.

Ha írást nem tartand tanácsosnak; — szóbeli jelentést tegyen, biztos ember által.

A honvédelmi bizottmány nevében

Kossuth Lajos.

Kossuth Görgey táborába Luzsénszky Pál báró és Ragályi Ferdinánd képviselőket ne-

vezte ki teljhatalmú kormánybiztosokúl. A számukra kiállított nyílt rendeletet Rákóczy János, Kossuth titkára fogalmazta, Kossuth átvitatta és azután Madarász László is tett rajta javításokat.¹ A rendelet szerint: «1. A nemzet szabadsági harcának sikerét a kormány az által látja feltételezve, ha a seregek tábornokai a kormánynak a hadjáratra nézve kitűzött politikai irányát s alkalmazási rendeltetését feltétlenül követik. A megnevezett kormánybiztosok főgondja tehát ellenőrködni, miszerint a hadjáratokra nézve kitűzött iránya a kormánynak feltétlenül megtartassék. És ezért felhatalmaztatnak, mikép ha a sereg vezére a kormánynak ezen s e részben körülmény szerint kibocsátandó rendeleteitől eltérni hajlandónak mutatkoznék, azt meg ne engedjék, sőt a Nemzet nevében egyenesen megtiltva, ha a kormány rendeleteinek tiszteletlen tartására nézve engedetlenséggel találkozának, a sereg parancsnokát állásától rögtön el is mozdíthassák és a fővezérletet arra ruházthassák, ki gondolkozásánál, a haza iránti érzeténél és alkotmányos szelleménél fogva a kormány rendeletei iránt hívnek és engedelmesnek, másrésről pedig a vezérletre legalkalmasabbnak ítélandenek.» A hadjáratirányzatot ez alkalommal a kormányelv szerint a hadseregek koncentrálásában írja elő. — 2. A seregvezér stratégikus működéseért személyileg felelős a nemzetnek. A tisztek kinevezése a biztosok közreműködésével történik. 3. A biztosok kötelessége a seregben a hazafias szellemet éleszteni «mert semmi sereg nincs egyes emberhez, hanem a hazához kötve s kötelezve odamenni,

¹ St. A. W. — K. A. 364/c 1849.

hová az ország kormánya rendelendi.»¹ 4. és 5. pont szerint a sereg ellátását előmozdítják és az álladalom javait biztosítják.

Ezt a rendeletet másolatban Kossuth a következő levél² kíséretében küldte el Görgeynek:

«Görgei Arthur tábornok és fővezér urnak.

A kormánynak mindig elve volt miszerint haderejét a kormányzat egyik organumának, és soha külön álló hatóságnak nem ismerte, — és ezen elvéhez most és jövődre hű marad.

Maga Tábornok úr is, midőn a kormány által helyesléssel elfogadott katonai intendaturák felállítását hozta javaslatba, — szükségesnek látta, hogy a kormány a Nemzet seregeinél képviselve polgári biztosok által, — kik ott ellenőrködjének miszerint a kormány által kitűzött irány a hadjáratokban feltétlenül megtartassék.

A kormány tehát ezen elvhez hiven (minthogy Csányi László tábori fő országos biztos annyi kitűréssel vitt megbízatása folytatásában jelenleg akadályozva van, helyébe) Báró Luzsénszki Pál és Ragáli Ferdinand képviselő urakat a Tábornok ur vezérlete alatt álló sereghez teljeshatalmú polgári biztosokul nevezvén ki, — az ezeknek adott meghatalmazást s illetőleg utasítást tudomás

¹ E szakaszban Madarász törölte a következőket: «Mert a nemzet senki egyestől, meg inkább seregektől nem türendi, hogy ők válogassák azt, melyik ellenség ellen s mely vidéken akarnak, vagy nem akarnak küzdeni.»

² St. A. W. — K. A. 370/e 1849. — A zárjelben levő részek Kossuth s. k. toldásai.

s alkalmazás végett másolatban Tábornok úrnak mellékletben ezennel megküldöm — (s visszaemlékezve azon becsületszavával pecsételt férfias ígéretére, melyet akkor nyilvánított előttem, midőn Magyarország legnagyobb serege vezérletét Tábornok ur kezeibe tevém — s azon rendithetlen hittel hogy a férfiú jellemét balesemények meg nem ingathatják, azon egyre kérem Tábornok urat emlékezzék meg, hogy Tábornok urért a nemzetnek én vagyok saját becsületeimmel felelős.)

Kelt Debreczenben 1849. január 13.

A honvédelmi bizottmány elnöke.

Úgy a nyílt rendelet, mint a levél tartalma energikus visszautasítása a váci nyilatkozatnak, egyúttal pedig félreérthetetlen fenyegetés Görgeynek a fővezérségtől való elmozdításával, ha a kormány politikai irányzata ellen foglalna állást. A váci nyilatkozatban Görgey tiltakozott az ellen, hogy a hadsereget egyszerű kormány-eszközzé degradálják, Kossuth ezen a hadsereget meg nem illető egyenrangúság ellenében világosan és tömören tudomására adta Görgeynek, hogy a kormányzat a hadsereget továbbra is csak orgánumának tekintheti, mely feltétlenül köteles a kormány irányát a hadjáratban követni, egyúttal komoly hangon emlékezetébe idézte a fővezérség átvételénél adott becsületszavát. Görgey ezt a becsületszót ugyan meg nem szegte, hanem tervei részére az OHB.-nál nagyobb méltányosságot követelt. Görgey Vác-ból való kiindulása óta egyetlenegy jelentést sem küldött Kossuthnak, mintha tényleg teljesen szakítani akart volna az OHB.-nyal. Ezen nem is lehet fennakadni, mert serege további léte

kedveért megigérte a váci nyilatkozatban tisztjeinek, hogy az OHB.-ot el nem ismeri. Tisztjei ott voltak körülötte, írták rendeleteit, másolták leveleit, vitték postáját, állandóan ellenőrizték, misem természetesebb, hogy Görgey szakítani látszott az OHB.-nyal, mellyel azonban, mint a Kossuth jan. 10-iki leveléből láttuk, futár és Csányi útján érintkezett. Ettől eltekintve, az északi hadmenet olyan fárasztó, minden időt lefoglaló munka volt, hogy Görgey alig érhetett reá jelentéseket írni.

Az északi hadmenet, mely a világ csodálatát kiérdemelte, minden kis mozzanatában is ismeretes. A stureci átkelés csodás tette Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos útmutatásával valósított meg. Ő készítette a nagy utat és ő kelt át legelőször a sereg elővédjével, hogy megszállja a lipthói-árvai határt és fedezze a sereg e részének útját a Vág völgyében. Görgey a bányavidéki harcok folyamán részint Klapkától, részint Szemerétől, részint a hadügyminiszteriumtól átiratokat kapott, hogy seregével vonuljon Schlick ellen a Felső Tisza felé. Görgey, amint ez közismert, két oszlopban vonult a Szepességen át e pozícióba.

Klapka ezredes, aki Mészáros helyett átvette a tiszai sereg parancsnokságát, a kassai csata után, arra kérte Kossuthot január 14-én, hogy Görgey Losoncon keresztül egy jó erős dandárt küldjön, mert ez elégséges lesz, hogy két oldalról kombinált támadás által Schlicket Galiciába visszavonulásra kényszeríthessék, azért nem szükséges, hogy Görgey hadi mozgalmainak tulajdonképeni célját megszüntesse.¹

¹ St. A. W. — K. A. 465/e. 1849. — Klapka — Kossuth (Tokaj január 14.) és Kr. A. W. — 1/41. I. A. 1849.

Ugyanakkor Görgeyt is értesítette a tiszai vezérletnek általa való átvételéről és a szükséges dandárnak Losonc, Torna, Szepesen át való elindítását kérte.¹

Szemere Bertalan január 17-ikén levelet küld Görgeynek, melyben a seregek egyesítésére felhívja. A Szemere szakgatott, nyugtalan stílusát jellemző levél² így hangzik:

«Görgei A. Tábornoknak.

A miskolczi hadsereg vezérségében változás történt, Mészáros elment és Pulszky is. Mindkettő derék de lassú ember. S ott Klapka Bulharyn, maradt Dessewffy; az első értelmes, bátor, a másik tapasztalt, a harmadik vállalkozó katona. Jobb Jövendőnek nézek elébe. Önnek mi a célja? nem tudom. Bécsbe menni? Nehéz, de mi végre? Ott biztosan semmire és senkire nem lehet számolni. És így a körülfogás veszélyének ki van téve, az ellent megverheti, de nem véd semmit egyszersmind. Azt hiszem, seregeinknek összeköttetésben kell maradniok. De ha Gyöngyös felé jön Windischgrätz, s teheti, és ha Schlik Gömörbe jó, s teheti, Ön el van metszve tőlünk, s előbb megrontva, mint segíthetnénk. Bajunk volt eddig is az eldaraboltság. Halálunk lesz. Nekünk jobban árt, s mi tesszük inkább. És miért árt nekünk jobban? Mivel annyi vezérünk és tisztünk van, hogy egy-két sereg önállólag s összeköttetésben dolgozzék, — talán van — de több nincs. — Nincs mást tenni, mint egy testben maradnunk, és az egységből kiágazva munkálkodnunk.

¹ Kr. A. W. — 1/39. 1849. — Klapka—Görgey, Perczel, Répássy (Tokaj január 14.).

² St. A. W. — K. A. 770/e. 1849.

Ez a Tiszavidék; Felsőmagyarország itt és Erdély. Ha így elveszünk, Komárom utána vész, ha győzünk, visszafoglaljuk mind, előhaladva. Ha Ön nem siet, talán Debreczenben nem találja a kormányt. Mit mond Ön arra, hogy seregének egy részével, talán $1/5^{\text{vel}}$, vagy $1/4^{\text{vel}}$ Gömörön ált vetni magát Kassára, és két oldalról Schlik innen kiszalasztatnék, de megfognók. Mert ez a győkeres győzelem. Szepes, Gömör felől bekerítve kiillannia lehetlen. Más részről seregének $3/4$ — $4/5^{\text{vel}}$ lassan közelebb vonulna a Tisza felé, ámitaná Windischgrätzet, mert Schlik éles szemű és . . . , — e gondolat, Kassa felé csak gyorsan kivihető. Minden áron kellene siettetni a menetelt. A villámot ki nem kerülhetni. Klapka ezredes ur nincs itt, várom tegnap óta. Azt hiszem, helyeselné e tervet. Ha eljövend, izenek ismét, mert tőle kell származni a részletes tervnek. Itt van 9—10,000 ember,¹ közte 1400 lovas, 35 álgú, közte 3—4 van 12 fontos. Ma a katonaság van Forró, Tályán, Megyasszón, ez a vonal. Nemzetőrség nincs kiállítva, kiállitható 12—15.000. Isten áldása Önnel. Egyesüljön, egyesüljön, különben nincs mentség, egyesülve Isten segédelmével, az igazságé lesz a diadal. Ugy legyen. Amen. Miskolcz. 17/1. 1849.

Szemere Bertalan felsőmagyarországi teljhatalmu kormánybiztos.»

Szemere a levél elküldéséről értesítette Kossuthot. Az értesítés jelentőségében azért is figyelemre méltó, mert Dembinszky lengyel tábornok Magyarországra való érkezéséről ad

¹ Klapka szerint nem volt több, mint 6000. — Kr. A. W. — 1/39 I. A. 1849.

hírt és azon reményekről, melyeket működéséhez fűztek. Szemere levelét, valamint Kossuthnak válaszát azért tartottam közlendőnek, mivel egyrészt élénk fényt vetnek a közhangulatra, Szemere túlzó forradalmárságot sürgető akkori felfogására, másrészt Kossuthnak Görgeyről táplált véleményére, Kossuth Görgeyvel szemben Perczelt állítja előtérbe, mint a kötelességteljesítés mintaképét. E két férfiúban, Görgeyben és Perczelben csalódott Kossuth, de inkább Perczelben, mert ez a legválságosabb időben később személyi érzékenységből otthagytta seregét. Perczel szeszélyei nem váltak kötelességteljesítése előnyére. A két hadvezér gyűlölködő féltékenységgel kísérte egymás működését és mikor kegyvesztettnek látszott Görgey, akkor a jó gyermek szerepében tetszelgett Perczel, mikor pedig Kossuth kibékült Görgeyvel, duzogott Perczel. Kossuth pedig a kettő között imbolygott, míg végül mindkettő megharagudott reá. A Szemere—Kossuth levélváltás¹ a következő:

«A honvédelmi Bizottmánynak.

Jelentem és írom a következőket: 1. Tegnap értesítém Elnök Urat, hogy Dembinszky lengyel jeles tábornokot Debreczenbe küldöttem sietve. Adja Isten, bizassék meg fontos vezérlettel és legyen vele a Teremtő áldása. Uraim, vezérek legyenek a vezéri helyen, mert különben elveszünk. 2. Schlick az idezárt proklamációt intézte a huszárokhoz.² Kettő, württembergi, át akart szökni,

¹ St. A. W. — K. A. 770/e. 1849. — A levelet Kossuth január 20-án kapta kézhez.

² Minden huszárnak, aki lovát és fegyverét elhozza, amnesztiát ígért. A kiáltvány Kassán január 8-án kelt.

ma a lövettek főbe. Vigasztalásul megjegyzem, egyik tót, másik ráczt vala. 3. Görgey tábornokhoz több levelet irtunk, futárt küldtünk, egynek másolatát ide rekesztem. Ő január 15-én Selmeczen volt. Klapka ezredes, kivel tegnap értekeztem, hasonló nézetét fejté ki. Várjuk válaszáat, üzenetét. Ekképen Schlick veszedelme kikerülhetetlen. Megjegyzem Görgey táborából jött biztos, csizmát, ha lehet 10,000-et venni, pénz nélkül. Azt mondja, nincs pénzök. Ez baj. Én fizetek, jót állok a vásárlásért, de figyelmeztetem Önöket e hirre és arra, hogy én ott nyulok pénzhez, a hol kapok, miután a szükségét kielégíteni igyekszem körömön kívül is. 4. Ohajtanék felvilágosítást, van-e Debreczenben sok puska-műves, mert a vadász fegyvereket oda küldhetném, s ott kellene megigazítani, és használni ott. Vagy Debreczen helyzete is bizonytalan? Örökké a visszavonulást halljuk. Ez a sereget, a népet, az országot elbusítja, el-lankasztja, egy iznyi jó hírért egy életet oda adnék, nincs mivel éltetnünk a közönséget. 5. Emlékeztetem Önöket a gyutacsra, a lő-kupakra, mert kell, kivált ha még csatázunk. És emlékeztetem a puskaapor készítésre; nem tudom mi van? de ha megindul a harc, lesz szükség. Kell salétrom, bűdöskő. Azon intézkedések közé tartozik, melyekkel késni, annyi, mint elveszni.

6. Flór, törzsorvos sem itt, sem Egerben nincs, pedig van a két helyen 400 betegünk. Nálam nem jelentkezett. Ha Debreczenben van, őt vagy mást a törzsorvosok közül, ide küldetni kérek. 7. Fribisz tüzérkapitány még mindig a főparancsnok itt, kiből nekem semmi bizalmam. Vagy gyáva

félénk, vagy áruló. Az új fővezérnek elősoroltam okaimat, azaz a tényeket. De nincs kivel pótolni.¹ 8. A zempléni alispán és főjegyző haza utaztak, úgy hallom. A központi akkori zavarokat fel tudom fogni, de minden esetre értesítést kérek, mi történt velök. Mivel egyszerű hazaeresztés engem sujtana. Pedig e lépés ilt rémülést okozott. Várták feszülve az eredményt.

Nem kétkedem kimondani, hogy mi forradalmi téren vagyunk September óta, és forradalmilag magát a kormány nem jellemezte. Mindig megállapodott a pusztá parancsnál, a fenyegetésnél, kívülem más, még csak hivatalból sem tett le senkit, halállal annyi bűnös közül egy sem lakolt. Mi benyomást tett a fejevári kivégzés! Ez az oka, hogy a nép tőlünk félt és engedelmeskedett, de a birtokos és értelmesség tudta, hogy meg kell hajolni a vész előtt időnkint, és az elvonul felettök, és ismét felegyenesedhetnek. Ezért mit sem tettek.

Végig gondolom a kormány tetteit, és úgy látom forradalmiak voltak név szerint, valósággal nem. Alkalmasint most késő odalépni, midőn az ország felét elvesztettük, és a székhelyet és a sajtó hatalmas eszközeit. Ez az oka, hogy a biztosok sem léptek odább, mint a hova a kormány példája vezette. Én most már ily helyzetben látom magamat. Akkor csak szigor lett volna a halál, mert eredményre vezet, most már

¹ Szemere Fribeisz János tüzérkapitányt a tiszai híd leégetése miatt üldözte. A tüzérkapitány utólag teljesen igazolta magát, mindazonáltal Szemere ismert makacsságával mindig panaszokat írkált a kapitányra az OHB.-nak. Teljesen igazságtalan volt.

talán ok nélküli kegyetlenségnek kereszteltetnék. De fordulhat a kocka, ne szalasszuk el majd az alkalmas pillanatot. 9. A meddig kezem ér, addig biztosítom a sükert, az engedelmességet. De már a harmadik kézben óriási éberség és gorombaság kell. Ezért én a rögtönítelő biróságot is sikeresnek csak katonai kézben látom. A polgári birák használhatlanok, mint a Bánátban. Ez okból én a hadi törvényszéket mindenütt felállítottam, e megyéket ostromállapotba helyeztetvén, az ide 3/ alatt zárt rendeletemmel.¹ A polgári rögtönítelő biróság szabályait pedig ekkép módosítani. Csak így remélhetünk némi sükert. 10. Itt van egy B. Fahnenberg, a Perczel móri táborából, német. Azt mondja, mostanában kapitánynya neveztetett, és mivel idegen, a Januári díjját kifizettetem, meg hagyván, hogy tüstént induljon a sereghez Szolnokra. Itt maradt napról napra, s midőn hozzá űzentem, hogy ha nem takarodik, letételét sürgetendem, lábát fájlalja, hogy nem mehet. Oly külföldi élősdire, ki nem használ, nincs szükségünk. Kérném tisztségétőlelfüggesztetni. 11. Szükségünk volna hadi törvények példányaira. 12. A hírlapok 8—10 példányait kérném. 13. Nincs katonánk, kinek ne volna szuronyos fegyvere. A fegyelem javul. A tiszték szorgalmasak. A fővezér értelmes, szigorú, tevékeny férfiúnak látszik. Nem köti magát papirtervekhez. Fog vállalkozni, fogja embereit vállalkoztatni, és bátor-

¹ E rendelet szerint Szepes, Zemplén, Gömör, Szabolcs, Torna, Borsod, Heves megyék, Hajdu kerület és a szepesi városok területére statáriumot hirdetett a legszigorúbb feltételekkel, különösen lázításra vonatkozólag.

ságot seregnek csak próbák adnak. Pár napig itt maradunk, tökéletes kikészülés végett. A gyakorlatok folynak ez alatt. Aztán kezdjük a harczot kicsinben, végezzük nagyban. Azon tiszt, ki a Don Miguel osztály gyalázatos, botrányos feloszlásának oka és Debreczenbe küldetett, példás büntetést érdemel. Raboltak ezek utközben. Ha Klapka Ur előbb nem küldi el, semmint velem közlőtte, én itt kívántam volna tartatni a hadi törvényszéket. Csak az Istenért erély és igazság, ne szavakban, hanem tettekben.

Miskolcz Január 19^{én} este 1849.

S z e m e r e s. k.

felsőmagyarországi teljhatalmu
kormánybiztos.)

Kossuth válasza:

«Szemere Bertalan magyarországi
teljhatalmú országos Biztos Urnak!

Január 19-kéről kelt becses levelére pontonként válaszolok.

1. Dembinszky megjött, holnap megyen Szolnok felé. Inspiciálja Perczel és Répássy seregét, — tájékozza magát a körülmények iránt, s az egyesült Tiszai seregek vezényletével fog megbízatni.

Perczel ma nyomul előre Szolnok felé; hol Ottinger van 1500 lovassal és 12 ágyúval. Perczel a legbecsületesebb hazafiaknak egyike. — Ő a tábor vezérkari főnök (Vetter) utasításait lelkiismeretes hűséggel teljesíti, — Isten adná hogy minden tábornokunk ilyen volna. — Ő örömet is fogja magát tapasztalt vezérnek alá rendelni; — hogy Görgeynek nem, az természetes.

2. Schlik proclamatiójának sikere ellen a golyó helyesen alkalmaztatott. Jó volna egy hasonló proclamációval felelni neki.

3. Görgey immár már 3. parancsot kapott, hogy a seregét hozza vissza s egy részével Kassának tartson. — Válasza még nem jött. Ez emberrel nagy leszámolni valója lesz a nemzetnek, hacsak mysticus kalandjárásának valamelly váratlan nagy eredményével nem lep meg.

Pénzt többet elvitt magával 100.000 ftnál s ujra kapott 100.000 ftot, abban hát nincsen fogyatkozása; de élelemben lehetetlen, hogy ne legyen — s aztán munitiót, — ruházatot mikint kapjon, — midőn magát a kormánytól illy botorúl elszakítá, a helyett, hogy erőt concentrált volna. Ha az ő serege itt volna, egy hét alatt Pesten volnánk. — De ne desperáljunk. Él Isten; van igazság.

4. Fegyvergyárunk Nagyváradon van! — de itt tartánk egy puskás műhelyt, — megigazíthatjuk, mind a mi fegyvert küldött. — Debreczen helyzete nem bizonytalan. — Itt a nép lelkesedve van, 24 óra alatt 8000 ember állott ki földet védeni; megesküvén a sz. istenre, hogy a ki megszalad, annak javai felosztatnak.

Örökké visszavonulást hall Ön? — fájdalom, Görgey örökös visszavonulása hozta bajba a hazát. — De most az egyszer nincs visszavonulás. — Perczel és Bem előre mennek, — reményilem nemsokára önök is, — reményilem mindnyájan előre megyünk.

Tul a Dunán a nép hangulata igen jó. Nemessei a Bakonyban tartja magát, Eszék is jól áll. Pétervára biztosítva van. — Arad vára egy hét alatt ostromoltatik, — Eszter-

házy tábornok lemondott (szégyen gyalázat), a Bácsi sereg jó felfelé, Nádossy, Lenkey vezetik fel; — a Banátit Damjanich fel Aradnak.

5. Lökupakot, gyutacsot már holnap után készítünk — naponként per 40.000. — Puska-porban jó készletünk van. — Csináltatunk Nagy Bányán. — Golyókat több helyen. — De kardot kardot! 4000—5000 kell huszár ujoncainknak, Bem pedig 20,000-et kér. — Vas, acél hadi szerek kiállítására használja fel ön Diósgyőrt, Gömört, Meczenzeffet.

6. A hadügyminister utasított, hogy törzsorvost küldjön, azt mondja, hogy már megtevé.

7. Jó tűzér tisztekben nagy hiányunk van. — Fribisz ha vagy gyáva, vagy áruló, miért nem bánnak vele mint gyávával, vagy árulóval kell. Inkább senki, mint ilyen. Csak van talán jó tűzmesterök.

8. A zemplényi volt alispán és főjegyző investigáció alatt maradvá hazautaztak; de nem felmentve, — Investigáltatni kell, mert ők minden hibát Boronkay biztosra háritottak — Andrassy főispán volt volna kiküldve December utolsó napjaiban az investigációra; — de nem tudjuk, hová lett. — Ha egy hét alatt helyt nem áll; más bizatik meg; s az investigáció nyomán a vádlottak hadi törvényszék elibe állíttatnak.

A magyar forradalomról!! és forradalmi kormányról!! iveket lehetne elmélkedni. De legyen személyekben a hiba, legyen a szerkezetben, — könnyebb mondani és bírálni, mint az akaratnak sikert teremteni. Én legalább nem vagyok képes keresztül törni e részben. — Egyes biztos a kezeibe tett teljhatalommal lehet körében dictatori hatású a mellett, hogy

a nevet mellőzi. De bizottmányi kormány — collegiálításában — észszemközt az országgyűlés nagyon csodálatos irányú censuralis susceptibilitásaival, nem. —

Roszúl van — de így van. — Egy győzelem ezen sokat változtatna.

9. A hadi törvényszék felállítása helyeseltetik.

10. B. Fahnenberg iránt azt válaszoló requisitiómra a hadügyminister, hogy releváltatni kellett volna betegségét, igaz-e, hogy beteg s ez iránti bizonyítványt elküldeni. Mert hacsak ugyan beteg, e miatt nem lehet elhelyezni.

11. Hadi törvényszék példánya küldetik.

12. Husz példány Közlöny küldetik.

13. A Don Miguel osztály bűnös tisztje még meg nem érkezett. — Ha meg jó, példásan fog büntettetni.

Kelt Debreczen»¹

Kossuth nagy leszámolást helyez tehát kilátásba. A leszámolás elmaradt, minthogy Görgey az északi hadmenetből, mint elismert és népszerű seregvezér került ki és az a Dembinszky, akit Kossuth olyan gyorsan a tiszai sereg fővezérletével megbízott, első debutjénél rossz taktikusnak és ügyetlen vezérnek bizonyult. Érdekes, hogy Szemere a csepeli kivégzés politikai helyességét hangsúlyozza és Kossuth bevallja, hogy úgy a OHB, mint az országgyűlés forradalmi szelleme nagyon is gyenge és hogy a forradalmi tetteket, amint azokat Szemere követeli, még Kossuth sem tudja keresztülvinni. Ez a vallomás igazolja legjobban ama hírek és vádak aaptalanságát, melyeket kon-

¹ Az egész fogalmazvány Kossuth s. k. írása.

zervatív és osztrák részről a magyar szabadságharc sansculottizmusáról terjesztettek. Az egyes kormánybiztosok, akik tulajdonképpen a francia konventbiztosoknak feleltek meg, igazságos, emberséges férfiak voltak, akik nem vérengzésekkel, hanem okos és körültekintő intézkedésekkel igyekeztek a kormány helyzetén és politikáján segíteni. Szemerének ezen fenti forradalmi radikalizmusa inkább taktikai pózolás volt, mint tényleges tartalom. Szemerében mértéktelen ambíció volt, mondhatni hatalomvágy és ennek céljaira a túlzó forradalmárság szerepét célszerűnek találta. Ebben a tekintetben nem is számított helytelenül és később ő lett Kossuth miniszterelnöke, ámbar nem tartozott Kossuth hívei közé, mert politikai múltja, ambíciója Kossuthal versengő utakra vezette.

Görgey január 29-én érkezett Rózsahegyre, ahol Windischgraetz egy felhívását nyújtotta át neki Rankay nyugalmazott császári huszárszázados. Visszaemlékezéseiben akként nyilatkozik Görgey, mintha Windischgraetz ajánlata csak szóbelileg közöltetett volna vele, míg Windischraetz alább közölt két parancsából kiviláglik, hogy Görgeynek írásban adta át Rankay az ajánlatot. Ennek az írásbeli ajánlatnak nyoma sincsen, valószínűleg Görgey visszaküldte, vagy pediglen elkallódott. Görgeynek rideg visszautasítása következtében az ajánlatot követendő és Windischgraetz által már biztosnak gondolt tárgyalások, melyeknek vezetésére Jablonowszky és Schlick tábornokokat bízta meg, aszerint amint Görgey Liptónak, vagy Gömörnek fordul, elmaradtak. Görgey ugyanis Rankaynak válaszképpen a váci nyilatkozat egy példányát adta át főtitisztjei jelenlété-

ben. Windischgraetz ezzel az ajánlattal nemcsak a magyar ellenállást akarta megbontani, hanem saját prestigeét is, mely Görgey ügyetlen üldöztetése, valamint Perczel szolnoki és ceglédi győzelmei következtében nagyon is kezdett alábbesni, meg akarta menteni. Az ajánlat épen azon a napon történt, mikor Görgey a stureci átkelés után a császári seregek elől véglegesen megmentette seregét, tehát a lélektanilag legkedvezőtlenebb időben. Milyen mértéktelen elbizottság, mondhatni ostobaság jellemzi ezt az ajánlatot! Egy ügyetlen, rövidlátó hadvezér a majdnem intakt másik féltől fegyverletételt kér, melynek ellenében az osztrák monarchián kívüli életet ígér neki. Ha ebben az ajánlatban elszédítő ígérek, csábító kilátások, gazdagság, rang, pompa stb. foglaltatnának, érteni lehetne Windischgraetz reménykedéseit, aki úgy látszik a váci nyilatkozatot annak vette, amilyennek látszott és azt hitte, hogy Görgey örül az ajánlatnak, melynek visszautasítása bizonyítja, hogy a váci nyilatkozatot kényszerítő körülmények között, a sereg megmentése céljából tette közzé és hogy nem lehetett meggyőződése, mert ha az meggyőződését képezte volna, akkor Windischgraetz felfogásától sem lehetett olyan távolálló, hogy ajánlatát visszautasítsa. Görgeynek visszautasító felelete két irányban oszlathatta szét a róla keringő hamis híreket és nézeteket. Az egyik irány székhelye Debrecen volt, hol árulót sejtettek benne, a másik irány gyűlőhelye pedig saját táborkara, mely harcok és fáradoalmak közepette sem tudta megtagadni császári katonai eredetét és Görgeyben remélte azt a férfiút megtalálhatni, aki visszavezeti majd őket és az osztrákokkal meggyezést köt. Görgey néhányszor józanítá ki e

férfiakat e kába reménykedésből, valahányszor azonban a kormányval való antagonizmusa fellángolt, mindannyiszor újraéledtek ezek a remények.

Windischgraetz következőket írta tábornokának ¹ Jablonowszky hercegnek:

«Jablonowszky herceg tábornoknak

Főhadiszállás Buda január 29. 1849

«Görgey az ellenség vezére rövid idő előtt eddigi magatartásáról nyilatkozatot adott ki, amelyből kitűnik, hogy a magyar ultra forradalmi párttól, különösen az országos honvédelmi bizottmánytól egészen elvált. Minthogy nyilatkozatában több olyan hely foglaltatik, melyekből Görgeynek derék jellemére lehet következtetni és ezzel a lehetőséget megengedik, hogy ő, mihelyt politikai nézeteinek téves voltáról felvilágosítanak, kötelességéhez visszatérne, ebből a célból a másodlatban idezárt felszólítás fogalmaztatott és más úton neki megküldetett. Abban a feltevésben, hogy ezt az írást kézhez kapta és ama információ helyes, hogy hadtestének helyzete annyira elszigetelt és erkölcsi magatartása annyira nyomott, Görgeyt jelenleg talán, ha erre formák betartásával felszólítják, arra bírhatnák, hogy a fegyvert letegye. Ennek következtében Tábornok Urnak a 2-ik mellékletben egy olyan levél vázlatát küldöm, melyet Ön, mint Öntől származottat hozzá eljuttatni sziveskedjék.

Önnek teljes szabadságában áll, esetleges olyan előttem még ismeretlen körülményeket a levélbe beiktatni, melyek reá ked-

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 1/144. H. A. det.

vezően hathatnának. Ez főként arra a többé vagy kevésbé hátrányos helyzetére vonatkozik, melyben azon időben leledzik, mikor Ön a levelet hozzá intézi és melyet tehát előtte különösképen kellend megvilágítania.

Ha Görgey tárgyalásokba bocsátkoznék, akkor Tábornok Úr mindenesetre adjon neki peremptorikus rövid határidőt utolsó nyilatkozatának megtételére, de bele ne menjen az ellenségeskedések beszüntetésébe, melyet ellillanására felhasználhatna. Minden megegyezés alapfeltétele a fegyvereknek lelevése és kiszolgáltatása volna, melyhez ragaszkodják, a fegyvereknek újra való birtokbavételét csakis arra az esetre lehetne kilátásba helyezni, ha a legénység az Ő Felsége iránti hűségesküt zászlaink alatt letenné, ami ellenében Ön neki egy az osztrák monarchián kívül választandó országba való szabad elmenetelt megígérheti. Egy megkötött szerződés ratifikációját, az ellenség feltétlen megadása volna tehát benne kimondva, mindenesetre magamnak fenntartom.»

Windischgraetz másnap Schlicknek is hasonló felhatalmazást küld,¹ melynek tartalma a fentit kiegészítheti és így hangzik:

«Schlick gróf altábornagynak.

Főhadiszállás Buda január 30. 1849.

Buda és Pest kiürítése után Görgey rebellis vezér több példányban litografált nyilatkozatot adott ki, melyben az országos honvédelmi bizottmánytól való elszakadását kimondja, valamint azt, hogy csak a magyar hadügyminiszterium parancsait akarja el-

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 1/151. H. A. det.

fogadni. Ugy ebből, valamint az azt kísérő és hadtestéhez intézett felhívásból világosan kitűnik, hogy az elcsüggedt és a felbomlás elé tekint.

Az elszenvedett utolsó veszteségek következtében e csapatok bátorsága és fegyelme valószínűleg még inkább hanyatlott és ezért remélhető, hogy Görgeyt talán reá lehet bírni fegyverletételre, ha erre az alkalmas pillanatban felszólíttatnék.

Amit e tekintetben az őt üldöző Jablonowszky herceg tábornoknak megparancsoltam, azt mellékleiben Méltóságodnak átküldöm és egyuttal felhatalmazom, hogy Görgeyvel való esetleges találkozásakor (aki valószínűleg Losoncon, Rimaszombaton és Putnokon át Miskolc felé veszi útját) ugyanazt a kísérletet tegye, melyet Jablonowszky herceg tábornoknak feladatúl kitűztem.»

Az a Windischgraetz, aki Bicskén dölyfösen vágta a nemzet küldötteinek szemébe a feltétlen megadás követelését, most mikor szorult a kapcája, egyre-másra küldözgette Görgeyhez a követeket, hogy fogadja el a feltétlen megadást. Ő volt a kérő fél, mégis nemcsak feltétlen megadást, de a csapatoknak az ellenséges táborba való átvezetését írta elő. Azt hitte, hogy Görgey egy új Ocskay, vagy más áruló kuruc, ki pénzért és ígéretekért labanccá vedlett. Debrecenben mégis a labanckodót látták benne.

A melléje küldött ellenőrző kormánybiztosok január 19-én érkeztek Losoncra, míg Görgey Selmechányán tartózkodott. Losoncról futárt küldtek Görgeyhez és figyelmeztették Losonc piacának jelentőségére a hadsereg élelmezése tekintetében, nehogy ezt a piacot védtelentül

átengedje,¹ Görgeynek azonban akkor sokkal nagyobb gondjai voltak ennél. A két biztos Zólyom megyében csatlakozott a sereghez. Innen Guyon és Piller hadosztályaival Gömörmegyén keresztül érkeztek Szepesmegyébe. A két hadosztályt Pohorellán várták be. Innen Luzsénszky két jelentést küldött, Kossuthnak január 31-iki kelettel. Pénzhiányról, élelmezésről, a sereg vonulási irányairól van bennük szó. Az egyik levélben Luzsénszky írja: «Görgey szavát adta, hogy mielőbb megküldendi jelentését a honvédelmi bizottmánynak, nem tudom, teljesíté-e ígéretét? Méltóztass kérlek, velünk rendelkezni s minket oly helyheztetésbe hozni, hogy üdvös szándékoknak megfelelhessünk, ami addig meg nem történhetik, míg pénzem nem lesz s míg pénzem nem lesz s míg nem tudjuk, ki rendelkezzen, amennyiben jelenleg már 4 kormánybiztosok leszünk Szepesben, nevezetesen Ludwigh, Beniczky, Ragályi és én. Légy egyébként meggyőződve, hogy valamint Tégedet tartlak hazánk védangyalának, hogy határtalan bizalommal teljesítendém rendeleteidet.»² Görgey, mint ezt Luzsénszky későbbi közléseiből kivethetjük, a kormánybiztosokkal szemben rezerváltan viselkedett. Valamennyien Kossuthtól azt a direktívát nyerték, hogy célirányos Görgeyt ellenőrizni, nehogy árulás történjék. A kormánybiztosok mind meggyőződtek e felfogás téves és alaptalan voltáról és mindazok, akik ezzel a szándékkal állítottak Görgey közelébe,

¹ St. A. W. — K. A. 1096/e. — Luzsénszky Pál — Kossuth (Losonc január 19.).

² St. A. W. — K. A. 1620/e. — Luzsénszky — Kossuth (Pohorellán jan.) — A másik levél: K. A. 1649/e. — Az első febr. 7., a másik febr. 8-ikán került Kossuth kezeihez,

kénytelenek voltak meghajolni szándékainak tisztasága és hazafiassága előtt. Ez volt Csányi, Luzsénszky, Ludwich, Bónis kormánybiztoságának eredménye. Luzsénszky részletesebben Lőcséről ír Kossuthnak Görgeyről. E levelek eredetije, melyek február 6-ikán keltek, hiányzanak és a Kossuth aktákat átkutató osztrák vizsgáló bizottság német fordításaiból készítettem ismét magyar szöveget. Az egyik levélben leírja¹ a február 2-iki iglói csatát. Görgeyről következőkben emlékszik meg: «Görgey tábornok komoly akarata seregeink egyesítése, — valószínűleg a tegnapi támadás² ennek eredménye . . .» «Csapataink, mint értesülünk, a téli fáradalmak dacára jókedvűek és erős hitem, hogy e kétszeres szerencsés csata csapatainkba bátorságot öntend.

A másik levelet,³ mely összefoglaló jelentést ad a Görgeyvel szembeni kormánybiztosi megfigyelésekről egyes részleteiben alább közlöm:

«Lőcse febr. 6 1849.

Tisztelt barátom,

Mivel tudtam, hogy a Pohorella felé indított Guyon és Piller hadosztályok élelmezése, valamint az előfogatok szerzése sokkal nehezebb, mint a Vág völgyben, az említett divíziókkal jöttünk le; mindketten Hnileczen éjjeleztünk, mert már félkettő volt, mikor a rettenetes sok szekérrel oda beértünk. Guyon seregével Iglóra vonult, ahol elég későn megérkezett. Éjfél után a fáradt és es alvó sereget a városba lőtt rakéta fénye és robbanása

¹ u. o. — K. A. 1786/e. — (Lőcse febr. 8.)

² Branyiszközi ütközet.

³ u. o. K. A. 1786/e.

ébreszté fel, (mint most tudjuk, a lőcsei ellenséges helyőrség volt, mely éjjél táján elindult, abban a hiszemben, hogy Igló városát csak 500 nemzetőr szállotta meg, intézték e támadást) előőreink visszavonultak, az ellenség már 2 ágyút elfoglalt, mikor huszáraink közülük vágattak, a honvédek szuronyt szegezve reárohantak és nemcsak a 2 ágyút foglalták vissza, hanem az ellenséges rakétaüteget is zsákmányolták. Te, aki hazánk ügyét oly nagyon sziveden viseled, örömet, mely eltöltött, meg fogod érteni, mikor ezt láttuk, hogy az éjjeli támadás dacára, sehol az utakon visszamaradó honvédeket nem lehetett látni. Ugy a Guyon, mint a Piller hadosztálya teljes dicséretet érdemel a menetelés folyamán tanusított rend miatt. Különben ezen esemény felett, tapasztalásból vagyok kénytelen kijelenteni, hogy ha a parancsnokság a városban táborozó csapatok nyugalma, egy ágyúlövésnyi távolságra sem tudja biztosítani, — ugyanazt írhatja bizvást zászlájára, amit egykor a kassaiak városkapujokra: nisi Deus custodiverit civitatem hanc, frustra vigilant, qui custodiunt eam.»

El nem hallgathatom, — úgy sincsen más fizetség, hogy Telgárdon, Gömörmegye egyik rutén falujában, érdemeid elismertetésének tanui valánk; egy valóságos tót Hans Sachs, név szerint Ambrosa, a Te és a szabadság dicsőítésére verseket csinált, melyeket leányai által előtűnk elénekeltetett. Kötelességünknek tartottuk őket megjutalmazni.

Bár tudnék hadseregünk egyéb viszonyaira vonatkozólag is ilyen megörvendeztető hírrel szolgálni; mert mindent egybevéve ahhoz a meggyőződéshez kellett jutnunk,

hogy valamilyen elkülönülés mégis tervezetett, mivel:

Midőn Besztercebányára érkezénk és én Danielis ezredesnél a rettenetesen sok podgyásról említést tettem, a következő feleletet kaptam, hogy miután a sereg a bányavárosokba érkezett, az feladatának tartotta a sereg felszerelése céljára mindent kifosztani, mivel azonban a sereg ezt tervezé, tudnia is kellett, hogy egy ellenséges sereg nyomon követi, egy másik Turócba nyomúl, egy harmadik Kassánál, egy másik pedig Miskolcnál várja, tudnia kellett, hogy annyi podgyász elszállítása nemcsak a hadseregnek mozdulatait megakadályozza, hanem magát a podgyászt is veszélyezteti és mégis felhalmozták a podgyászt és pedig annyira, hogy a selmecbányai történelmi érdekességű ágyukat be kellett olvasztatni, mert nem tudták elszállítani és alig hiszem, hogy ezen ágyuk olyan súlyosak lettek volna, mint csak a cukor és a kávé. Most kezdik a podgyász terhét érezni és mindenképen igyekeznek tőle megszabadulni, ezért küldetik egy része Dobsinára, másik része Telgárdra, ahol kereskedelmi árú gyanánt deponáltatik: mindebből azt következtetjük, hogy hadseregünk, ha Selmecbányát el nem veszíti, az egyesüléssel nem igen sietett volna. Most azonban már nem kételkedem benne, hogy Görgey egyesülni akar és ezt komolyan igazolja a visszaszállított podgyász is, erre azonban kevés indítók volt, mert egy általánosan hitelt érdemlőnek elismert rimaszombati kereskedőtől, Brones-től hallottuk, hogy egy héttel ezelőtt, azaz a mult szerdán, Schwarzenberg hadseregének nagy részét, melyet a tisztek 12,000-re

mondottak, Vácról errefelé sétálni látta. Mint-hogy tehát Görgeynek az OHB. rendeletével egyező szándékáról meggyőződtem, hozzá-intézett leveledet neki át nem adtam, részint mert azt későn kaptam kézhez, részben pedig azért is, mert láttam, hogy a levél célja már el volt érve.

Minden alkalmat megragadunk, hogy Görgeynek bizalmát megszerezzük; vannak napok, melyeken kétszer is nála vagyok, ez azonban nem hozza őt hozzánk közelebb, igen, mint ezt Ludvig barátomtól hallám, Görgey kedveli azt, hogy ridegen álljunk egymással szemben. Mindazonáltal semmit sem akarok elmulasztani, ami a jó egyetértést elősegíthetné; Guyon és Piller ragaszkodásával dicsekedhetem, épen úgy a Danieliséval, vajjon az előbbi olyan őszinte-e, mint az előbb nevezetteké, nem merem állítani. A jövőre nézve, ha ismét kormánybiztost küldtök a hadsereghez, szükségesnek tartom a haza érdekében, hogy mihelyt a csapat megszerveztetik, a kormánybiztos kineveztetése és hatásköre napiparancsban közöltessék a hadsereggel és hogy az illető kormánybiztos lakásának némi figyelem szenteltessék, mert a kormány tekintélye, melyet képvisel, megköveteli, hogy katonai őrséggel elláttassék, mert amint a dolgok most állnak, a parancsnok akarától függ, hogy a kormánybiztos autonómiáját paralizálja. Amint láthatod, nem magamról beszélek, megjegyzéseim a jövőre vonatkoznak. Küldetésem természetének megfelelően egy Tisza nevű huszár közlegényt, aki 7 ellenséges gyalogosra bukkant és közülök egyet agyonlőtt, egyet levágott és kettőt pedig 4 fegyverrel együtt elfogott, őrnagyá-

nak jelenlétében a kormány nevében 50 v. forinttal megjutalmaztam, mert meg valék győződve arról, hogy egy rögtöni jutalmazás a kormány tekintélyét a hadsereg körében leginkább növelheti.»¹

«Még egy megjegyzést bátorkodom hadseregünkre vonatkozólag tenni; Görgeynek két személyt ajánlottam, hogy alkalmazza a hadseregnél, az egyik volt Kornides, a gölnici bíró, akiben a haza és szabadság iránti szeretet tényleg megszemélyesült, mindenre alkalmas, mert bátor és élcés, azonkívül mérnök, akaratereje határtalan, — Görgey nagyon ridegen fogadta és egy őrnagyhoz utasította, hogy azzal beszéljen; a másik egy negyedéves bányászgyakornok, aki mint tűzér vagy pionérközlegény akart szolgálni; ennek pedig kijelentette, hogy miért nem elégszik meg a pénztárak (?) őrzésével; — mulatságos, hogy mi, akik emberekből hiányt szenvedünk, képzett fiatal embereket kasszák őrzésére használunk, eltekintve a rossz benyomástól, melyet ez az eljárási mód a lelkes kedélyekre gyakorol.»

Luzsénszky Kornidest Kossuth figyelmébe ajánlotta. A levél utóirata a honvédbálokra vonatkozik: «Épen hallom, hogy egy Székely

¹Luzsénszky a levél következő részeiben közli, hogy a sebesült Sréter főhadnagynak adott 150, Simonyi alezredesnek lóvétetre 300, Igló tűzkárosultjainak 7500 v. forintot. A csütörtökhelyi bírót és jegyzőt hazafias magatartásuk miatt megjutalmazandónak tartja. Kossuth figyelmét felhívja arra, hogy a rekvirált anyagokkal milyen könnyelműen bánnak a hadseregnél. A sok szövet és bőr nagyrésze, melyet rekviráltak, tékozlással olcsón eladatott. Breznóbányán a kávé mázsánsként 36 v. forintért adta el a hadsereg, holott egy kereskedő 50 v. forintot ajánlott.

nevü százados ma reggel, ahogyan mondják, féketesárgaságában a bál után agyonlőtte magát. Tisztjeinknek tegnap is báljuk volt. Selmecbánya elvesztésének híre Besztercebányára szintén a bál közepette érkezett. A legkülönösebb, hogy ők maguk rendezik a bálakat.»

Érdekes közlések ezek a hadijavak, a rekvirált anyagok lelkiismeretlen és könnyelmű kezelésére vonatkozólag. A korrupció valószínűleg akkor sem hiányzott.

Görgey rideg megközelíthetlenséget mutatott tehát a kormánybiztosokkal szemben, akik Guyon és Piller bizalmát megnyerték. A két ezredest nem szerette Görgey, nem voltak kedveltjei, pedig a legjobb és legtehetségesebb alvezérei. A sok irónikus megjegyzéssel ellentétben északi hadmenetének győzelmes haditetteit Guyonnak köszönheti. A bányavárosokban Guyonra bízta a legnehezebb feladatokat, Guyon és Piller vezették a sereget a Szepességbe, míg a seregnek másik részét Görgey vezette. Igló és Branyiszkó győzelmes csatáit Guyon intézte. Miért nem bízta meg Görgey e feladatokkal kedvenceit, miért fordult épen Guyonhoz? Mert ismerte elszánt hősiességét és önálló cselekvő képességét, mely nem fordult minden kicsinységnél osztrák copf szerint előbb kérdezetésekkel a főparancsnokhoz. Úgy Guyon, mint Piller az északi hadmenet után éles ellentétbe kerültek Görgeyvel. Piller a tornai incidens után kilépett a hadseregből, megunván a vezérek közötti egyenetlenséget, Guyon pedig később más beosztást nyert. Könyvében Görgey Guyonnak szemrehányást tesz, hogy okatlanul ereszkedett Nagyszombaton utcai harcha. 1700 emberrel küldte Görgey Simunics ellen. Ezt az erőt fel kellett mindenképen tartóztatni,

nehogy Görgeyt hátha támadják, míg Windischgraetz szemközt intézi offenzíváját. A hiba nem Guyon, de Görgey részéről történt és Guyonnal szembeni igazságtalansága annál elítélendőbb. Mélyen sérté e férfiak igazságszeretét az is, hogy a hadsereg, mely fenntartását Kossuthnak köszönhette, a folytonos politizálással Kossuth ellen tüntetett.

Görgeyre jellemző, hogy a kormánybiztosok által ajánlott embereket ridegen elutasította. Így tett földijével Kornides mérnökkel is. Méltatlan és elfogult eljárása annál kirívóbb, mert Kornidesnek nagy része volt a branyiszkói győzelemben, ő kalauzolván a sereg egy részét. Később mint a szepesi guerilla szervezője és vezére nagyon sok bajt okozott az osztrákoknak, különösen Bloudeknek, Vogelnek, Benedeknek. Elszánt, körültekintő, okos férfiú volt, aki számtalan esetben megmutatta képességeit. Kossuth elismeréssel adózott e férfinak, aki a szabadságharc után szintén külföldre bujdosott és a szepesi föld fiai mindenkor jogos büszkeséggel emlékeztek meg Kornides mérnökről. Azokat az embereket ellenben, akiket kegyencei ajánlottak, vagy akik környezetéből valók voltak, minden áron érvényesíteni akarta. Görgeynek ezen jellemvonása nem szép, különösen ebben az esetben, mikor Kornides tehetsége és érdeme minden kétségen felül áll és a hadsereg műszaki embereiben nem bővelkedett.

Érdekes Luzsénszky közlése a honvédbálokról, melyekről egyébként a sok visszaemlékezésből számos adat ismeretes.

Görgey német és tót nyelven kiáltványt intézett szülőmegyéje lakosaihoz,¹ melyben arra

¹ K. A. W. — Kr. i. U. 32/139. H. A. det. — (Leutschau am 4-ten Februar 1849).

inti őket, hogy minden magánbosszú és magán-
gyűlölség tétlétől tartózkodjanak, őrizték meg
nyugalmukat, engedelmeskedjenek, a felekezeti
gyűlölség szítását nyomják el, higgyenek a jobb
jövőben és reméli, hogy rövidesen jobb viszonyok
között, békében, fogja őket viszont lát-
hatni.

Dembinszky Henrik január 30-ikán vette
át a tiszai hadsereg vezérletét, amit egy Polgár-
on kelt proklamációban a hadseregnek bejelen-
tett. A tiszai hadsereg vezérlete Kossuthnak
Dembinszkyhez intézett január 29-iki levele sze-
rint, melyet Dembinszky február 2-án kapott
kézhez, az egész fegyveres erő feletti fővezér-
letet jelentette.¹ Dembinszkynek fővezérré való
gyors kinevezése majdnem minden oldalon
elkedvetlenedést okozott. Vécsey tábornok élén-
ken védelmezte parancsnoksága függetlenségét,
Klapka ezredes, aki reorganizálta a Pulszky
és Mészáros által tönkresilányított sereget és
azt annyira harcképessé tette, hogy a tokaji
ütközetben Schlicket győzelmesen visszaverte,
e kinevezésben jogosan csak hálátlanságot és
mellőzést láthatott, mikor egy olyan fővezért
állítanak fölébe, aki ugyancsak éreztette főve-
zéri mivoltát és tulajdonképpen mindent elron-
tott célszerűtlen intézkedéseivel, Görgey pedig
a kinevezésben a fővezéri állásáról való elmoz-
dítását olvashatta, ami táborában érthető moz-
galmat keltett, mikor Eperjes megszállása után
az új fővezér kinevezésének híre elterjedt.

Dembinszky már február 10-én érezte a
bizalmatlan és kedvetlen fogadtatás hangulatát,
mely mindenfelől körülvette és ennek egy

¹ St. A. W. — K. A. 4136/e. — Dembinszky —
Kossuth (Polgár den 2. Februar 1849).

Kossuthhoz intézett levélben¹ kifejezést is adott: «A hízelgő értesítést, — írja, hogy Vécsey és Damjanics hadtestei parancsnokságom alá helyeztetek, megkaptam, azonban aggódom, hogy ezen tábornokok talán ezzel elégedetlenek lesznek, minthogy Vécsey tábornoktól levelet kaptam, melyben kijelenti, hogy kinevezésénél parancsnoksága függetlenségét biztosították neki. Bajtársiasan és barátsággal akarok ma neki írni, felhasználom azonban azt az alkalmat, hogy Önt Elnök Úr biztosítsam afelől, miszerint a legkisebb önzés nélkül arra fogok törekedni, nehogy az elégedetlenség nagyobbodjék. Görgey tábornok hadtestének leérkezése talán új nehézségeket okozhatna Önnek, ezért kérem Önt, ne legyen személyemre tekintettel. Répássy tábornok és Klapka ezredes hadtesteinek parancsnokságával megelégszem, mert szükségesnek tartom kijelenteni, minthogy Guyon ezredesnek Klapka ezredeshez intézett jelentéséből kivettem, hogy büszkeségtől eltelve érkeznek és miután nem volt alkalmam Magyarországon megmutatni, mit tudok: erről az oldalról is talán elégedetlenség mutatkozhatik.»

Nem múlt el tíz napja Dembinszky fővezérségének és ime ő maga belátja, hogy a kinevezés elhibázott cselekedet volt. A hibát Kossuth követte el, ki tábornokai megkérdezése nélkül, meglepetésszerűen egy idegen külföldit állított fölébük, aki nem ismerte a nemzetet, a magyar honvédet, a tisztikart, a harc célját és akit senki sem ismert. Ehhez hozzájárult, hogy Dembinszky egyénisége sem volt olyan, hogy fascinálni tudott volna, mint például a Bemé. Bizalmatlankodó, tiukoló és fontoskodó természete,

¹ St. A. W. — K. A. 3334/e. 1849. — Dembinszky — Kossuth (Miskolc am 10. Feber).

elhibázott, a sereget gyengítő hadmozdulatai nemcsak ellenszenvet keltettek, hanem később nyílt ellenszegülést idéztek elő. A kinevezésnek voltak azonban politikailag is megemészthetetlen botlásai, amelyek Kossuth könnyelműségéről tanuskodnak. Dembinszky lengyel volt, aki az 1831-iki lengyel felkelés alatt szerezte hírnevét és aki a lengyel emigráció forradalmi komitéiben tekintélyes szerepet játszott. Egyéniségének ezen túlzó forradalmi színezete miatt nem lehetett alkalmas arra, hogy a magyar nemzeti harc fővezérségével megbízassék, mert ezáltal a harc nemzeti jellegét nemzetközi forradalmi jellegűvé alakultnak látták és hirdették a magyar nemzet ellenségei és kiváltképen az orosz cári hatalom kezdett a magyar harc eseményeire figyelni. Erdélyben Bem, a Tisza vidéken Dembinszky vezette a magyar sereget, a lengyel szabadsághősök eminens célja hazájuk felszabadítása volt és a magyar seregeknek lengyel vezetés alá való helyezése eldöntötte az orosz intervenció ügyét, melyről már a szabadságharc elején annyiféle hír volt forgalomban. Az oroszok részéről különösen az erdélyi hadi mozgalmakkal kapcsolatban akkor lett volna hajlandóság rögtön teljes erővel beavatkozni.

Mikor az erdélyi szászok és egyéb császáriak arra kérték Puchnert, hogy vegye igénybe az orosz segítséget és ez visszautasította az indítványt, úgy Schwarzenberg, mint Windischgraetz helyeselték Puchner magatartását.¹ Az

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 12/72. H. A. det. — Schwarzenberg — Windischgraetz (Olmütz am 21. Dezember). „Csakis teljes mértékben tudom helyeselni, hogy ő (Puchner) Erdélynek szorult helyzetben levő császárhű lakosainak kérését, mely sze-

erdélyi osztrák vezérlő tábornok helyzete napról-napra rosszabbodott és míg Windischgraetz bevonult Budára — Pestre, addig Puchner kiszorult a határra. Windischgraetz a főváros feladásából, amint ezt erről szóló levelei, jelentései és rendeletei mutatják, a harcnak közelálló befejezésére következtetett. «A fővárosnak kardcsapás nélküli feladatása a forradalmi párt részéről — írja alvezéreinek¹ — legmegbízhatóbb jele eddigi hatalma teljes összeomlásának, mint-hogy Kossuthnak ismert, a főváros védelmére vonatkozó kiáltványa teljesen hatástalannak bizonyul.» — Windischgraetznek optimizmusa keserves osztrák csalódások forrása lőn. Az idő telt és a magyar seregek erősödtek, ennél fogva a kilátások is csökkentek, hogy Windischgraetz Erdélyt is felszabadíthatja. Már január 10-ikén nem ír határozottsággal az orosz segítség igénybevétele ellen, mint azt Ferenc Józsefhez intézett jelentése mutatja,² mert ezt a Schwarzenbergnek küldött helyzetjelentésével³ kiegészítvén,

rint orosz segítséget vegyen igénybe, nem teljesítette és kérem Excellenciádat, kegyeskedjék saját részéről is megelégedésének kifejezést adni, hogy a politikai szempontból legnagyobb fontosságú végzetes lépés meg nem történt.»

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 1/19. H. A. det. — Windischgraetz—Ramberg, Simunics (Ofen am 5. Jänner).

² U. o. — Kr. i. U. 1/58. H. A. det. — Windischgraetz—Ferenc József (Ofen am 10. Jänner). «Vajjon talán ezzel az időpont bekövetkezett, melyben a fejedelemségben álló orosz csapatok szomszédi segítségét igénybe venni hivatva volnánk, ennek megállapítását Felséged legmagasabb belátására bízom. A nagy és sokoldalú aggodalom, mely az ilyen intézkedés irányában uralkodik, annyira ismeretes, hogy csak a legnagyobb önmegtadadással merem felemlíteni.»

³ U. o. — Kr. i. U. 1/69. H. A. det. — Windischgraetz—Schwarzenberg (Ofen am 13. Jänner).

láthatjuk, hogy már nagyon is szkeptikusan tekintett Erdélybe való vonulása elé, melyet az északra vonult «rebellis hadsereg maradékainak szétszórása után» Schlickkel egyesülve tervezett megtenni. A távolság és idő alkotta nagy akadályokról beszél és ezért ajánlja, hogy a galíciai vezérlő tábornokot Hammersteint utasítsák segítség küldésére. Windischgraetz egyébként a székelyek és magyarok megfélemlítésére eleendőnek tartja, ha az oroszokat az erdélyi határhoz kéri és az invázió hírét terjesztik. Windischgraetz véleménye a császárnál eldőntötte a kérdést. A császár és kormánya az orosz segítség igénybevétele ellen nyilatkozott, bár nagyon sajnálták az erdélyi szászok helyzetét, de remélték még, hogy Puchner ellenállhat, míg Windischgraetz segítséget hoz neki. «Az idegen segítség ellen, még ha a legszorosabb baráti viszonyban levő szövetséges részéről is történnék, hogy a monarchia belső rendje ismét helyrehozassék, a kormánynak leghatározottabban tiltakoznia kell» — írta Schwarzenberg Windischgraetznek.¹ Rögtön futárt is küldtek Olmützről Puchnerhez, melyben tiltakoznak az orosz segítség igénybevétele ellen, ha időközben mégis megtörtént, akkor jelentse ki Puchner az orosz parancsnok előtt, hogy Puchner saját felelősségére és parancs nélkül cselekedett és hogy a kormány a területnek az oroszok általi kiürítésére vonatkozólag Szentpétervárott rögtön lépéseket fog tenni.² A szóbeli üzenet pedig úgy szólt, hogy tegyen, amit célszerűnek lát. Ennek következtében Puchner

¹ U. o. — Kr. i. U. 1/106. H. A. det. — Schwarzenberg—Windischgraetz (Olmütz 20. Jänner).

² U. o. — Kr. i. U. 1/106. b. c. H. A. det. — Schwarzenberg—Puchner (Olmütz 20. Jänner).

igénybevette az orosz segítséget, mely 5410 főnyi volt, 14 ágyúval. Schwarzenberg ennek tudomásulvétele után arra törekedett, hogy a külföld előtt az orosz segítség feletti politikai diskussziót megghiúsítsa és az egészet osztrák belső házi ügynek feltüntesse.¹

Mindebből látszik, hogy a bécsi udvar egyrészt félt attól, hogy egészen orosz kéz irányítása alá kerül, ha orosz segítséget vesz igénybe, másrészt reászorult már a segítségre. A világ előtt szeretne volna leplezni gyengeségét, a magyarsággal szemben pedig fenyegetésszerűen hivalkodott az orosz segítséggel. Az orosz cár, I. Miklós, az autokrata zsarnok típusa, kegyteljes biztatásokban küldött reményekre jogosító üzeneteket az osztrák kormánynak és a fiatal császárnak. Az orosz politika számításai az intervencióban vajjon csak a baráti segítséggel kapcsolatos lekötélezésre vonatkoztak-e, vagy pedig messzebbmenő tervekkel foglalkoztak, azt csakis az orosz cári és állami levéltárak áttanulmányozása után lehetne megállapítani. Az én benyomásom, az orosz intervenció, és különösen a hadsereg irományainak áttanulmányozása után, az volt, hogy az oroszok más célokat is követtek, melyek azonban Haynau harctéri sikerei következtében tárgytalanná váltak. Az oroszok a lengyel forradalmi felkelés kialakulását megakarták az intervencióval előzni, holt biztosra vették, hogy nagy seregükkel gyorsan végeznek a magyarokkal, akik az osztrákokat előbb ismét megverik. Az osztrákok megveretése után alakult volna ki az orosz intervenció jelentősége és célja. Paskievics egész taktikája az osztrákok izolálására szorítkozott és a

¹ U. o. — Kr. i. U. 2/132. H. A. det. — Schwarzenberg—Windischgraetz (Wien am 27. Feber).

szabadságharc második része tulajdonképen versengés volt az osztrákok és oroszok között. Az osztrákok féltek nagy orosz győzelmektől és az osztrákok nem vártak osztrák győzelmeket. A magyarok egyenetlensége miatt be nem következtek az orosz számítások. Erről azonban a következő fejezetekben.

Csupán arra kívántam reámutatni, hogy Dembinszkynek kinevezése nem volt okos politikai cselekedet, amint nem volt okos katonai cselekedet sem. Végzetes tévedése volt Kossuthnak az, hogy Dembinszkyben a sok kudarc és csalódás dacára mindig hitt. E hadvezér tehetségtelensége gyászos fonálként húzódik végig a szabadságharc történetén. Sehol egy eredmény, sehol egy győzelem, mely Dembinszky érdeme lett volna, hanem csak visszavonulások, bukások, veszteségek és végül a nagy összeomlás. Jellemző, hogy Dembinszky mindig másokra tolt a hibákat, vagy a csapatok, vagy a tisztek, vagy az alvezérek voltak hibásak és leveleit jellemző szóömléseiben Fallstaffként tönkápázatos ígéreteket, mondogatván, ha így, ha úgy ... A hadvezért eredményei jellemzik, Dembinszkynek eredményei nem voltak épen úgy, mint Mészárosnak, aki szintén nem tudot sereget vezetni és ezért Kossuthnak le kellett volna mondania arról, hogy Dembinszkyt a nemzet részére igénybe vegye.

Görgey serege bevonulván február 7-ikén Eperjesre, Schlick helyzete válságosra fordult. Dembinszky Görgey közeledésében azt a veszedelmet látta, hogy az ellenség főerejét hozza maga után,¹ nem tudván, hogy Windischgraetz hadteste felhagytak az üldözéssel és céltalanul

¹ St. A. W. — K. A. 4346/e 1849. — Dembinszky — Kossuth (Tiszalök den 5-ten Februar).

vesztegelnek. De nemcsak Dembinszky nézett aggodalommal Görgey megérkezése elé, hanem Kossuth is, aki február 6-ikán Szemerét értesíti, hogy Görgey február 2-ikán Iglón volt és eljárását következő kifejezésekkel illeti: «Görgey eljárását Ön megfoghatatlannak, sőt illedelmetlennek is nevezi, én azt még többnek tartom, mint illedelmetlennek, de arról most még szólni korán és káros volna, majd elkövetkezik ennek ideje.»¹ Tehát Kossuthnak feltett szándéka volt Görgeyvel, mihelyt serege leérkezett és a kormány rendelkezése alá került, véglegesen leszámolni. Görgey érezhette, hogy mi készül elleue, hiszen Dembinszky kinevezése is csak ezt igazolta, ezért nyugodt felkészültséggel várta a fejleményeket annál is inkább, mert serege bizalmát és ragaszkodását bírta és később behizonyosodott, hogy Dembinszky vezérsége a szabadságharc legnagyobb tévedését képezte.

• • • • •

¹ U. o. — K. A. 1559/e 1849. — Kossuth—Szemere (Debrecen febr. 6.) — Vachott fogalmazványát Kossuth javította. Az eredeti mondat így hangzott: «Görgey eljárását Ön megfoghatatlannak, sőt illedelmetlennek is nevezi, én ezt még többnek tartom, mint illedelmetlennek, de erről mindaddig, míg seregét rendelkezésünk alá nem kaptuk, szólni korán és káros volna, majd nevén keresztelendjük a gyermeket.»

II. RÉSZ.

Görgey Eperjesen és Kassán. — A hadsereget ismét bomlás fenyegeti. — Görgey és Dembinszky. — Dembinszky hibás rendszere. — Görgey helyzetének nehézségei. — A Schlick elleni akció. — Dembinszky Klapka ellen. — Dembinszky levele Kossuthhoz és Mészároshoz február 10–11-ikéről. — Klapka Kossuthhoz február 16-ikán. — Dembinszky február 16-ikán Kossuthnak kifejezi örömeit Görgey készsége felett. — A hadsereg új beosztása. — Görgey mellőztetése. — A hadsereg hangulata. — Görgey napiparancsa. — Görgey csendesít. — Luzsénszky jelentése erről. — Görgey altábornagysága. — Aulich magatartása. — Kossuth február 20-ikán számadásra szólítja fel Görgeyt. — Kossuth február 23-ikán egyetértésre inti Görgeyt. — Dembinszky és Görgey első találkozása. — Szemere Bertalan február 23-ikán a Dembinszky-ellenes hadsereghangulatról. — Szemere elfogultsága Dembinszky mellett. — Görgey és Klapka üzenete Kossuthhoz a hadsereg bomlási veszedelméről. — Csányi László levele Görgeyhez. — Ismételt találkozás Görgey és Dembinszky között február 24-ikén. — Dembinszky és Szemere Kossuthhoz intézett levelei erre vonatkozólag. — A kápolnai csata. — Kossuth levele Csányihoz március 2-ikán. — Dembinszky rossz hadvezetése. — Poroszló és Tiszafüred. — A tiszafüredi március 3-iki tiszti gyűlés. — Dembinszky elűzölttatása a fővezérségről. — Szemere március 3-iki levelei Kossuthhoz. — Kossuth Tiszafüreden. — Kossuth megbízó levele Görgeyhez. — A Dembinszky-ügy utóhullámai. — Töltényi Miklós confidentialis jelentése Görgeyről. — A fegyelem Görgey seregében. — Szemere sem tud Görgey főparancsnokságába belenyugodni. — Levele Kossuthhoz március 7-ikén. — Görgey Debrecenben. — Vetter Antal az új főparancsnok. — Kossuth kérlelő levele Görgeyhez március 9-ikén. — Kossuth megnyugtatója Szemerét Görgeyt illetőleg. — Hadmozdulatok a Tisza mellett. — A március 2-iki császári manifesztum. — A nemzet válaszának időszerűsége. — Kossuth március 17-ikén Bemhez e kérdéstről. — Windisch-

graetz bevallja Ferencz Józsefnek, hogy nem győzhet. — Kossuth március 22-ikén Görgeyvel is közli a nemzeti válasz szükségességét. — Görgey Vetter ellen. — Kossuth március 23-án megnyugtatja Görgeyt. — Kossuth március 24-ikén Görgeyhez a váci nyilatkozatról. — Kossuth Tiszafüreden. — Levelei Csányihoz és Mészárosához. — Kossuth fővezér akar lenni a függetlenségi nyilatkozat miatt. — Kossuth Egerben. — Görgey a hadsereg főparancsnoka. — Windischgraetz és az orosz intervenció. — Windischgraetz Olmützbe idéztetik Ferencz Józsefhez. — Kossuth április 1-én Csányihoz a függetlenségi nyilatkozat szükségességéről. — Windischgraetz az orosz intervenció mellett nyilatkozik. — A halvani győzelem. — Kossuth bátorsága. — Komáromvár helyzete. — Welden és Simunics erőlködése. — Kossuthnak Görgeyhez intézett két levele április elsejéről. — Görgey hívja Kossuthot Gyöngyösre április 2-ikán. — A gyöngyösi haditanács. — Kossuth áradózó jelentése Görgeyről április 3-ikán az OHB-hoz. — A tápióbicskei csata. — Görgey javaslata a vörös sapkákról. — Az isaszegi csata. — Görgey és Kossuth Gödöllőn. — A váci csata. — A függetlenségi nyilatkozatnak Kossuth általi bejelentése Gödöllőn. — Görgey levele a Kossuth és Görgey között lefolytatott párbeszédéről. — A gödöllői uradalom mint nemzeti ajándék. — Kossuth az OHB-hoz a Görgeyről terjesztett álhírek ellen. — Kossuth utazása Debrecenbe és útközbeni levelei Görgeyhez. — Perczel Mór Mészáros Lázár hadügyminiszternél tiltakozik Görgey ellen. — A hadsereg állapota. — Ruhahiány és cholera. — A hadsereg felvonulása a Garam mellé. — Az osztrák haderő helyzete. — Osztrák vallomások az osztrák hadvezetés tehetetlenségéről. — Miképen valóstította meg Kossuth a trónfosztó nyilatkozat törvényesítését. — Javaslata az OHB-ban megbukott. — Kossuth erre mellőzte az OHB-t. — Duschek Ferenc följegyzései az OHB üléseiről. — Csányi László Kossuthban látja a nemzeti harc élető lelkét.

— Görgeynek Eperjesre és Kassára való érkezésével a szabadságharc új fejezete kezdődik, mely a legkiválóbb harctéri sikereket foglalja magában. E sikerek Görgey nevéhez vannak fűzve és amint elismeréseméltó északi hadmenetét sok politikai nehézség leküzdésével

tudta csak végrehajtani, épen úgy a győzedelmes tavaszi hadjáratot csak úgy tudta megmenteni, hogy a hadsereg egységének, fenntartásának, exisztenciájának útjában levő akadályokat el kellett előbb távolítania. Kétségen kívül áll, hogy Vácott a hadsereget Görgey a bomlástól megóvta és mikor ezt a megmentett hadsereget új harcok elébe vezette, azt egy új bomlási veszedelem fenyegette. Ez a bomlási veszedelem Dembinszkynek rossz hadvezetésében, összefüggéstelen taktikájában és a hadsereggel szembeni idegenségében rejtett. Ismét Görgey energiája vetett véget a bomlási processzus kezdetének. Épen Dembinszkyvel szembeni erélyes fellépése mutatja legjobban, hogy a nemzet sorsát minden személyi szempont fölébe helyezte és teljes joggal kiméletet nem ismerhetett akkor, mikor a szabadságharc létéről volt szó. Valóban rövidlátó és igazságtalan eljárás Görgeynek Dembinszkyvel szembeni föllépésében csak hatalomvágytól eredő fondorlatot látni, mert ha Görgey csakugyan saját hatalmi terveit többre becsülte volna mint a nemzet ügyét, ha csak Dembinszky megbuktatása lett volna a célja és nem a hadsereg megmentése a nemzet védelme számára, akkor nem ezt kellett volna tennie, hanem Dembinszky ügyetlen hadvezetésének szabad folyást engednie, mert akkor kárörömmel láthatták volna a nemzet ellenségei a nagy és gyors összeomlást, a sereg feláldozását. Görgey fellépése Dembinszky ellen okos és hasznos cselekedet volt és hogy Dembinszkynek a tisztek által való letételéig fejlődött a helyzet, ez csakis Szemere kormánybiztos elfogultságának és Kossuth Görgey elleni

bizalmatlanságának tulajdonítható, mert mindkettő a váci nyilatkozat által irritáltatva Görgeyvel szemben Dembinszkyben látták azt a férfiút, aki majd hadi sikerekkel Görgey állását, népszerűségét háttérbe szoríthatja. A két férfiú között azonban nagy különbségek voltak, Görgey keveset beszélt és alapos meggondolások után cselekedett, többnyire jól, Dembinszky sokat beszélt és gyorsan cselekedett, többnyire helytelenül. A helytelen cselekvés belátását ismét egy gyors reparáció követte, gyakran szintén célszerűtlenül és az ide-oda kapkodás jellemzé Dembinszky operációit. Ehhez hozzájárult, hogy Dembinszky ismervén a kinevezetése okozta elkedvetlenedést, hatalmi pozícióját féltékenyen őrzé és mások indítványai-val, terveivel, javaslataival szemben türelmetlen és bizalmatlan volt. Saját terveibe senkit be nem avatott és valószínű, hogy alaposan átgondolt, minden eshetőségre felkészült terv alapján nem is dolgozott, hanem a rögtönzés híve volt, ami a hadvezetésben ugyan szükséges, de nem főprincipium. E módszer következtében hadi irodájának munkája is hanyag és megbízhatatlan volt. Dembinszky részéről titkolózás, a hadi iroda részéről a parancsok hanyag kiadása, egymással ellentmondó intézkedések, a hadosztályparancsnokokhoz intézett utasításai a hadtestparancsnokok megkerülésével, kiadott parancsoknak nehéz végrehajtása utáni céltalan visszavonása és mindennekfelett a seregnek hiányos élelmezése és felesleges kifárasztása jellemzé az akkori hadvezetést, melyhez Kossuth annyi reményt fűzött. A szabadságharc akkor nemcsak a győzelmek küszöbén állt, hanem a bukás szélén is. Elképzelhető a helyzet fonák-sága. A fővezér tehetségtelen rossz

taktikus, Debrecen kormányfőrfiai a fővezért többrebecsülték, mint azokat, akik győzelmekkel beigazolták hadvezéri tehetségüket és Debrecenben nem látták a fenyegető szerencsétlenséget. A teljhatalmú kormánybiztos hangzatos szólamokban dicsérte az idegen vezért, aki hosszú német levelekben ígérgeté a sikert. A debreceniek elvakítására tehát elég eszköz dolgozott. Mind ezt keserűséggel és el is keseredve láthatta a hadsereg. A tisztikar épen úgy, mint az agyonhajszolt legénység, melynek elégedetlenségét félreértették és benne hűtlenséget kerestek, nem pedig a nemzet ügyeért való aggodalmat. Önmegtagadás, megszegyenítéssel határos fegyelmi kényszer, elfojtott harag, önfegyelem által lefékezett szenvedélyes tiltakozás háborgott a seregben és Görgeynek ismét válságosan nehéz helyzete volt. Látta, tudta, hogy Dembinszky a sereget tönkre teszi, viszont közismert volt seregének felindulása, tiltakozása a Dembinszky vezérsége alá való helyezés miatt. Görgeynek erről szóló napi-parancsa a kormány iránti szemrehányás volt. Tehát nagyon is bizonyosnak látszott, hogy esetleges föllépésében nem a nemzet ügyeért való jogos aggodalmat fogják látni, hanem hatalomvágyát, sértett hiúságát, káros intrikáját. Ennek tudatában és ezzel nem törődve Görgey mégis figyelmezteté Kossuthot a fenyegető bajra. Ebben látszik Görgey jellemének rendkívülisége. Mások talán sértett hiúságban, konvenciós gèneből, talán dachból és kárörömből,

idejük elérkeztét lesve hallgattak volna. Görgey nem hallgatott, mert erős volt benne hazaszeretete, kötelességérzete és seregéhez való ragaszkodása. Az északi hadmenet egész ideje alatt bőséges alkalmja volt seregét tanulmányozni és arra a meggyőződésre jutott, hogy serege egységének, összetartásának feltétele az ő vezérsege. E vezérség megszűnte, kilépése a hadseregből, bomlasztó csapásként hatott volna. A sereg sokféle elemét a debreceni kormány nem tudta maga iránti szimpátiára hangolni és a terv, melyet Kossuth eredetileg agyában forgatott és mely szerint Görgey leérkezte után seregét elválasztják tőle, mély válságot okozott volna. Görgey tulajdonképpen két malomkő között őrlődött. Az egyik saját táborra, mely Kossuth és pártja iránt bizalmatlan volt és mely a forradalmi radikálizmust ugyan elítélvén még egyes képviselőiben nagyon is távol állt a császári reakció elleni tiszta nemzeti célok megértésétől, a másik pedig a kormány, mely a tábort Görgeyvel identifikálván, Görgeyben a labancságnak a forradalomba csöppent képviselőjét látta. Görgey éppen úgy ellenezte a reakciós császáriságot, az osztrákok felé kacsintgató spekulációt, mint a rövidlátóan túlzó és szófecsérlő radikálizmust, mely meggondatlanságaival újabb nehézségeket gördít a küzdő nemzet útjába. Mindkét fél terveit elítélte és egész törekvése arra irányult, hogy az egyik félt mentse a másik elől, nehogy egy szegényteljes polgárháborúba fuljon a nemzet védelmi harca. Ha nem lett volna energikus, elszánt, következetes férfiú és egyik iránynak enged, rögtön felbomlott volna az egész ellenállás. Helyzete

később a függetlenségi nyilatkozat következtében még kínosabbá vált. Folytonos harcban állt saját tisztjeivel és saját kormányával. Ebből a dilemnából csakis a seregből való kilépése menthette meg, de ez viszont a sereg felbomlását vonta volna maga után. Ez a képtelen szituáció okozta a Komáromból való elvonulás végzetes késedelmét és azt, hogy Görgey nem tudta helyesen megítélni az oroszok halasztgató taktikáját.

Az Eperjesre bevonult Görgey-sereg nem ismerte a felsőtiszai hadi helyzetet. Dembinszky elmulasztá behatóan informálni Görgeyt, a kiről azt hívé, hogy Schlicket Kassán meg fogja támadni. Görgey számított Schlick ellenállására a Tarca mögött. Dembinszky a visszavonuló Schlick után egyáltalán nem akart hadsereget küldeni, mert így megtudhatná körülkerítettetését, hanem a visszavonuló Schlicket Gömörben akarta megverni, ami naiv számítás volt. Klapka csak nehezen bírhatta reá Dembinszkyt, hogy Schlick ellen egy hadosztályt küldjön, amelynek elégtelensége meg is bosszulta magát. Görgeynek február 8-ikán kellett volna Kassa ellen vonulnia, azonban egyrészt nem ismerte Dembinszky helyzetét, másrészt serege fáradt volt és a lemesáni híd el nem készülhetett. Dembinszky ellenben ismerte a hadi helyzetet, ezért haderejével Kassa ellen kellett volna vonulnia és a visszavonuló Schlicket megvernie, amit Klapka elégtelen erejével meg nem tehetett. Dembinszky mulasztása abból is kitűnik, hogy Klapkának kellő időben megfelelő segítséget nem küldött Göncre, ahol az a további parancsokat várta az ellenségnek Hidasnémetiből való kiűzetése után.¹ Másnap reggel, vagyis

¹ St. A. W. — K. A. 3334/e. — 1849. Klapka — Dembinszky (Gönc vom 8-ten Feber).

február 9-ikén jelenté Klapka Dembinszkynek,¹ hogy a segítség már úgyis későn érkezik, mert Görgeyvel együtt másnap támad. Görgeyre azonban számítani nem lehetett és Dembinszky hibája épen az volt, hogy Görgey seregére bízta Schlicket, holott Görgey helyzetét nem ismerte, tehát sokkal észszerűbb lett volna a saját seregével támadni, mely úgysem volt elfoglalva. Schlick 9-ikén éjjel elhagyta Kassát. Görgey serege 10-én vonult Kassára és Klapka is itt találkozott Görgeyvel, akivel megbeszélte Schlick üldözésének módját. E szerint Klapkának Schlick ellen kellett volna sietnie, Görgey pedig Rambergnek Kassa ellen vonuló hadtestét vetné vissza. Dembinszky azonban e tervet helyteleníté, visszarendelte Klapkát és a helyett, hogy rögtön Schlick után vetette volna magát, három napi előnyt ajándékozott az ellenségnek. Görgey ez időfecsérlést látva Guyont és Pillert küldé Schlick üldözésére, akik február 13-ikán utolérték Szécsnél és Aggtelekig űzték az osztrákokat, minthogy Dembinszky haderejének semmilyen nyoma még nem volt, visszafordultak. Dembinszky csak 13-ikán indult el Putnokról és 14-ikén érte utól Schlicket Tornalján, aki biztosan számított azzal, hogy hadtestének utolsó órája ütött, mert azt hitte, hogy körül van kerítve. Dembinszky megelégedett az ellenség megijesztésével és visszafordult.

Természetesen Schlick megmenekülésének ezen könnyelműen előidézett eseménye kiinduló pontját képezte a Dembinszky elleni akciónak. Dembinszky, hiszen ez világos, Klapkát és Görgeyt okolá, pedig február 10-ikén kelt Kossuthhoz küldött levelében írja, hogy Klapkának

¹ u. o. — K. A. 334/c. — 1849. Klapka—Dembinszky (Gönc vom 9-ten Feber).

könnyű lesz Schlickkel végeznie, mert Görgeyvel állandó érintkezésben van.¹ Ebből is látszik, hogy nem saját haderejére, hanem Görgeyre bízta magát. Schlicknek több mint 10.000 főnyi serege volt, Klapkának alig 4500. Dembinszky ahelyett, hogy Schlick üldözésére sietett volna, hosszú levelet írt Kossuthnak², melyben az elkövetett hibát Klapkára és Görgeyre tolja. Együttal egy hosszú rapportot is küldött Mészárosnak. «A fenti irat tartalmából — írja — láthatja, hogyan lehetett olyan jelentékeny erővel Schlicket minden vesztesége nélkül elvonulni engedni, ezek a hibák, melyeket a vezérek és parancsnokok maguknak megengedhetnek tartanak, főként abban rejlenek, hogy csapataikkal nem tudnak elég gyorsan menetelni, amely hibán kötelességem segíteni és azt meg is fogom tenni, a hibáknak azonban, melyeket a hadtestparancsnokok elkövetnek, van mélyebb oka is, melyen csakis a kormány és hadügyminisztérium segíthet. Ez az érintett ok abból áll, hogy túlkönnyen a legkisebb sikert is győzelemnek jelentik és ez olyan gondolatokat ébreszt a vezetőkben, hogy ők már nagy hadvezérek és ebből kiindulva, mihelyt osztagaikkal távol vannak, olyan mozdulatokat engednek meg maguknak, melyek minden számítást megzavar-
nak és ügyünket nagyon is kellemetlen helyzetbe hozzák, ezért alázattal arra kérem Méltóságos Elnök Urat, hogy úgy engemet, mint alárendeltjeimet minden ilyen mozdulat, vagy hibásan végrehajtott parancs után, szíveskedjék írásban meginteni.»

¹ St. A. W. — K. A. 3334/e. 1849. Dembinszky — Kossuth (Miskolc den 10-ten Feber).

² u. o. — K. A. 1883/e. 1849. Dembinszky — Kossuth (Miskolc den 11-ten Feber).

Különben a levél a hibát reparálhatónak tartja, ha Görgey és Klapka együttesen Schlicket Tiszafüred—Eger felé szorítanák, ami teljesen naiv felfogás volt, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanaznap Dembinszky fel is hagyott e tervvel és Klapkát Putnokra rendelte. «Egy és legfontosabb megjegyzést kívánok még tenni — írja Dembinszky levele végén. — Klapka egész mozdulatát Kassa ellen teljesen feleslegesnek tartottam, mert egy hibás demonstrációból az ellenség teljesen 48 órát nyert, 48 órát nem lehet egy könnyen behozni, különösen ilyen rövid távolságoknál, ezen meggyőződésemet Szécsényben Szemere kormánybiztos úr jelenlétében tüzesen kifejeztem Klapka ezredes előtt. Éreztem ugyan és meg is mondtam, hogy ha Kassa ellen senkit nem küldök, Magyarország egész közvéleménye az mondta volna, hogy Dembinszky tábornok a saját részéről semmit sem tett és Schlick elillanhatott. Tudtam, hogy katonai hibát követek el, azonban helyzetem miatt kellett megtennem, bevallom azonban Méltóságos Elnök Úr, hogy ez az utolsó eset, melyben a közvéleménynek engedtem, ezentúl csak meggyőződéseim és lelkiismeretem szerint fogok cselekedni, a közvélemény később ítéljen felettünk, élők vagy holtak felett.» E sorokból látni, hogy Dembinszky hibásnak érzi magát, de a hibát nem ott követte el, ahol ő mondja, hanem abban, hogy Kassa ellen haderőt egyáltalában küldeni nem akart és mikor küldött, azt nagyon is kicsinyre mérte. Schlick, aki egy nagyon jó kémiszolgálat felett rendelkezett, Klapka demonstrációja nélkül is tudta, hogy ezen oldal felé útja nem szabad. Klapka demonstrációja nem változtatott Schlick azon értesülésén, hogy körülkerítettetés előtt áll.

Schlick elillanását csakis nagyobb haderővel, jobb kémszolgálattal, pedánsabb parancsokkal lehetett volna megghiúsítani, mindez azonban Dembinszky számvetéseiben meg nem található. Mennyire tévesen ítélte meg Dembinszky Klapkát és Görgeyt, kitűnik e levélből. Kis sikereknek győzelmekké való feldagasztásáról, meneltetni nem tudásról, hadvezéri képzelgésekről beszél e férfiakkal kapcsolatban, akiknek a szabadságharc legnagyobb hadi tetteit köszönheté, míg ő csak szomorú emlékezetű vereségek intézője volt.

Kossuth Dembinszkynek ezen kellemetlenül alázatos levele nyomán igazolásra hívta fel Klapkát, aki a következő jelentésben védekezik:¹

«Kossuth Lajos úrnak
a honvédelmi bizottmány elnökének.

A Kassa elleni hadimunkálatok iránt felvilágosítás adásra Elnök úrtól felszólíttatván, íme sietek ezt tenni annál inkább is, minthogy sajnosan kell tapasztalnom, hogy Debreczenben magántudosítások után a dolgok itteni állásai mindenkor más szempontból ítéltetnek meg. — Első pillanatra bár különösnek lázassék is, hogy olly lassan nyomultam az iramló ellenség után, de ha szerentsém vagyon Elnök úrnak jelenteni, hogy az én Kassa felé való indulásom csupán demonstratio végett történt, mellyhez minthogy én a valóságos üldözést sokkal célszerűbbnek véltem, Dembinski altábornagy urtól tulajdon meggyőződéseem ellenére, parancsot kaptam, akkor bizonyára senki sem fog rajta csudálkozni, ha csekély számú sereggel az őszveütközést mindaddig

¹ St. A. W. — K. A. 4102/e.

kerülgettem, míg az ellenség erejéről bizonyost nem tudtam, vagy arról meg nem győződtem, hogy néki csak egy részével van dolgom, minthogy előbbi megütközésem könnyen kétes kimenetelt szülhetett — és seregemet kockáztathatta volna. Dembinski altábornagy úr indítványomat, mely az ellenségnek egész erőmmeli üldöztetését célozta, egyáltalában el nem fogadta, sőt sok munkámba került, míg engedelmet nyertem tőle az ellent seregeim egy részével követhetni. Én ezen hadmunkálati terv ellen, már folyó hó 5^{én} a hadügyministeriumnak tett előterjesztésemben nyilatkoztam, és a következés megmutatta, hogy igazam volt.

Továbbá azt méltóztatik kérdezni Elnök urnak, miért vittem seregeimet az üres Kassára? Erre bátorkodom egész alázattal megjegyezni, hogy az én seregeim Kassát nem is látták, küldöttem ugyan néhány óra múlva, minek utánna az osztrákok a várost elhagyták, s midőn Görgey még Eperjesen állott s éppen csak azon okból, mivel Görgey távol volt, — egy huszár századot a város elfoglalása s illetőleg átvevésére Kassára, magam azonban egész sereggemmel Nagyidára s környékére vonultam, s csak estve mentem egy század császár huszár kíséretében, nem pedig egész hadsereggemmel a városba, hogy ott Görgeyvel, kinek megérkezése éjfeli 12 órára volt meghatározva, több dolgok iránt értekezhessek.

Az ellenségnek megtámadásáról Csécsnél annál kevésbé lehetett szó, minthogy én itt magánosan, Görgeytől majdnem 6 mértföldnyire elszakasztva 4500 emberrel és 14 ágyúval, a legjobb állást vett, 10,000 ember-

ből álló, és 42 ágyúval ellátott ellenséggel a legnagyobb odaadás és vitézség mellett sem ütközhettem volna meg.

Hidasnémethiről nem vonultam vissza, sőt azt egy egész dandárral megerősítettem, hogy oda vagy Színára nem tettem át főhadiszállásomat, az az egyetlen oka, mert ott csekély számú seregeim, mivel Dembinsky-től küldetett segítség még nem érkezett meg, — igen ki lettek volna téve.

Hogy Schlick nem semmisített meg, annak nem én vagyok oka, hanem azok, kik Dembinski altábornagy urral minden áron el tudták hitetni, hogy Görgey vagy egészen elvész, vagy pedig maga is boldogul Schlickkel.

Akkor, midőn Dembinski altábornagy ur segítségemre egy seregosztált küldött, már későn volt, mert az ellenség azonnal a hidasnémethi csata után, legnagyobb sietséggel kivonúlt Kassáról, a nélkül, hogy tőlem, Görgey seregei olly messze távollétében, magamtól nagy sikerrel üldöztethetett volna.

Azon tudósításra, hogy egy seregosztály jön segítségemre, Gönczről megkerestem Görgeyt, hogy Kassa megtámadását egy nappal, nem pedig, mint állítatik, kettővel, későbbre halassza, hogy így alkalmam lehetett volna a segítséget magamhoz vonni, és az ellenséget hátulról erélyesen megtámadni, azonban minek előtte ezen megkeresésem Görgey kezéhez juthatott volna, Schlick Kassából már kiiramlott, ez által tehát az ügynek mit sem használtam, de ellenben nem is árthattam.

Ennyit véltem tulajdon védelmemre felhozhatni, mihez még azon őszinte biztositásomat méltóztassék Elnök úrnak tőlem el-

fogadni, hogy a most történtek ellenére is soha sem fogom elmulasztani a parancsoló altábornagy úr parancsait a legpontosabban teljesíteni, csak arra vagyok alázattal bátor Elnök urat megkérni, méltóztassék engem ezentúl mint egy függő haditestület parancsnokát tekinteni, nem pedig egy olly hadimunkálat nem sikerültét nékem tulajdonítani, mellynek készítésében részt nem vettem, de még iránta meg nem is kérdeztem.

Hogy Schlick kiillanhatott annál fájdalmasabb, minthogy a cselekvő részek egyetértésénél ő valóban kevés fáradsággal megsemmisíttethetett volna.

Végre egy alázatos kérelemmel bátorodok Elnök úrhoz járulni, melly abból áll, ne méltóztassék magát az osztrákok bármelley a Tisza felé irányzott demonstratioja által is zavarba hozatni. Tessék nékem meghinni, hogy egy pár ezer embert nem fognak a Tiszán átküldeni, sokat pedig nem képesek küldeni. — A Nyárádi főhadiszállásból februar hó 16^{án} 1849.

Klapka ezredes s. k.

E logikus, világos igazolás mutatja legkirívóbban Dembinszky hibáit. Tehát Dembinszky Schlicket csakis Görgeyre akarta bízni, vagyis Görgeyt Schlicknek kiszolgáltatni. Nem akarom és nem tudhatom Klapka e szemrehányásának döbbenetes mélységét kutatni, de villámszerű fényt vet olyan motivumokra, melyek a hadvezérek intézkedéseinél is közre játszhatnak. Kik azok, kik Dembinszkyvel ezt elhitették? Klapka biztosan tudta, hogy Kossuth is ismeri őket. Különben helyesen fejtegeti, hogy ő, mint Dembinszky alárendeltje, nem

lehet felelős a hadi vezérletért. Dembinszky tornaljai exkurziója után ismételten ír Kossuthnak Schlick elillanásáról február 16-ikán, kifejtve azt, hogy ha a hadtestek közötti összefüggés csak öt nappal előbb szorosabbá vált volna, úgy Schlicket ha nem is Kassán, de Tornalján tönkre lőtték volna, de a mi megtörtént, azt el kell felejtetni, bár a kár nagy. A tornaljai eredménytelenség legközvetlenebbül Dembinszkyt terheli, mert csak 13-ikán indult el Miskolcra Schlick ellen és ismét elégtelen erővel, azonkívül nem is ereszkedett komoly harcra a megszorult ellenséggel. Együttal közli Kossuthal, hogy Görgeytől, Damjanicstól és Vécseytől leveleket kapott, «melyekből nagy örömmel látom — írja — hogy a kormánynak személyem iránti nagy bizalmát jól fogadják».

Dembinszkynek ez a közlése azt bizonyítja, hogy Görgey a kormány intézkedését a vezérletre vonatkozólag honorálta és nem akart Dembinszkynek akadékoskodni. Ezt annál inkább kell hangsúlyoznom, mert sokan úgy tüntették fel a Görgey—Dembinszky ügyet, mintha Görgey már azzal a szándékkal jött volna Eperjesre, hogy Dembinszky vezérletét megghiúsítsa. Erre még semmilyen oka nem volt, ámbár már Dembinszkynek Schlick-ellenes intézkedéseiből láthatta, hogy Dembinszky tehetsége és tudása koránt sincs arányban azokkal a feladatokkal, melyeket a kormány reábizott. Görgeyt Debrecen felől február 13-ikán a már régen előkészített és hadserege önállóságát megszüntető megtorlás érte. A felsődunai hadsereget, mint 16-ik hadosztályt, vagy XII-ik hadtestet Dembinszky fővezérlete alá helyez-

¹ St. A. W.—K. A. 2217/e. 1849. — Dembinszky—Kossuth (Miskolc den 16-ten Feber).

ték. Öt hadtest 8 hadosztályát vezérelte Dembinszky, akinek külföldi reklámja nagyobb volt, mint tehetsége.

Görgeyt Mészáros értesítette az új beosztásról és kérlelte, hogy fogadja ezt készséggel és barátságosan. «Tábornok Úr, akivel szemben fenntartjuk magunknak kiváló teljesítményeiért a nemzet köszönetét alkalmasabb módon kifejezni, lépjen tehát az altábornagy úrral szoros összeköttetésbe és habár mint fiatal, de hírkoszorúzza harcos, rendelje magát az ősz hős alá, aki tiszteletre méltó pályájának utolsó napjait a hazánk szent ügyeért folytatandó harcnak szenteli — a szokott nagylelkűségével és barátságosan. Ön — Tábornok Úr — a haza reményeit meg nem tudja csalni.» — Így cukrozva és kérlelve adták át Görgeynek a kellemetlen meglepetést.¹ A felső-dunai hadsereg tisztikara a méltánytalanságot annál inkább érezte, mert egy fáradságos, nehéz hadmenet után önérzetében megerősödve, harckészségében elszántan lépett a felsőtiszai harc színhelyére. Görgeyt nemcsak a hadsereg megmentése, az ellenségnek véres és elkeseredett harcokban való visszavetése miatt illette elismerés, hanem hogy az ellenség részéről tett közvetlen csábítások és ígéretek dacára híven kitartott a nemzet ügye mellett, mely részére a hadseregét a legnehezebb utakon át vezette. Mindezt pedig az elismerés egy degradáció volt. A tisztikar hadosztályonkénti bizalmi iratokkal kereste fel Görgeyt. E mozgalom kezdeményezője Kmetty divíziója volt. A tisztikar hosszabb memorandumban a kormányhoz is fordult a beosztás megmésztása

¹ Kr. A. W. — I. A. 2/23. 1849. — Mészáros — Görgey (Debreczin am 12-ten Feber).

vége. Görgey pedig február 14-ikén napi-parancsot adott ki, melyben arra kéri táborkarát, hogy ezen látszatos megalázást ugyanazon egykedvűséggel vegyék, aminővel ő hadtestparancsnoki önállóságáról lemond és magát az országgyűlés rendeletének és Dembinszky altábornagynak, mint mondják, harcban megőszült érdemes hadvezérnek, önként aláveti. E napiparancs hangját kifogásolják. Merő gúnyja ugyan nem a katonai szubordináció jele, azonban jogosult egy olyan fővezér kinevezésénél, akiről csak mondják, hogy érdemes hadvezér, de nem tudják. A napi-parancs Debrecenben kellemetlen hatást keltett ugyan, de nem mertek ellene fellépni, mert érezhették, hogy Görgeyvel szemben igazságtalanok voltak és hogy a beosztás óvó-intézkedés volt Görgey ellen, hiszen Mészáros fent idézett soraiból is kitűnik, hogy ő maga érezte a beosztásnak Görgeyre célzott, megszégyenítő tendenciáját. Kossuth ezzel az intézkedéssel helytelen tanácsoknak engedett. A váci nyilatkozat ügyében egyenesen és közvetlenül nem vonta kérdőre Görgeyt, ami annál hibázatóbb, mert Görgey kifejtette volna a nyilatkozat közzétételének kényszerítő körülményeit és meg sem hallgatva Görgeyt, nem ismerve északi hadmenetének részleteit, kiadja a sértő intézkedést, mely Görgey megalázását jelentette. Ez sem politikus, sem igazságos cselekedet nem volt.

Görgey tisztjeit nem hogy izgatta, amint ezt néhány könyvben olvassuk, hanem megnyugtatón igyekezett és végül a legszigorúbb büntetések kilátásba helyezésével, csendet és engedelmességet követelt és egyuttal Dembinszkynek barátságos levélben megírja, hogy a beosztás

alapján várja intézkedéseit, amit Dembinszky, mint fentebb említém, Kossuthal közölt is.

Görgey táborában nagy elégedetlenség uralkodott. Luzsénszky e hangulatról következőket jelenti ¹ Kossuthnak:

«Görgey, a mint most felmerül, csakúgyan bírja a sereg szeretetét, nem látok más módot, mindenki elszállásozva lévén, a főtisztok kedélyeinek le csillapítására, minthogy vélők olly szorossan társalkodjunk, a mint csak lehet, — azt hiszem jóváhagyásodat elnyerendem az által, hogy ezen Úrakat magam körül seregitem, a mit az előtt is tettem volna, ha a körülmények engedték volna. A mint egy hiteles törzstisztől hallám, Görgey — tegnap vévén a seregbeni változásról szóló levelet, azt Aulich Ezredesnek nyújtá, a ki azt el olvasván, ezen szavakkal nyújtá vissza: *Ich diene der Sache, nicht den Formen.* — Egy kifejezés, melly Aulich ezredest dicséretesen jellemzi.

Több törzstisztektől föl szólíttatván bátor vagyok Tégedet ezek nevében kérni méltóztass Görgeyt Altábornagynak ki nevezni, a mi ha rögtön megtörténne, kívánt eredményű volna.»

Valószínű tehát, hogy Debrecenben számítottak arra, miszerint az új beosztás után Görgey állása a seregben meggyöngül és mindenki az új vezér udvarlására siet. Ennek épen ellenkező hatása keletkezett. A főtisztok két táborban álltak most is egymással szemben. Az egyik tábor Görgey részére elégtételt kért, ha altábornagyi kinevezés alakjában is, a másik része fájlalta ugyan az önállóság elvesztését, de mint

¹ St. A. W. — K. A. 3488/e. 1849. — *Luzsénszky* — Kossuth. (Kassa febr. 15.).

Aulich is hangoztatta, sem Görgeyt, sem Dembinszkyt, sem Kossuthot nem szolgálták, hanem az ügyet. Ilyen volt Aulich, Guyon, később Nagy Sándor. Ezek voltak a legkorrektebbek. Ez ellentét dacára mindkét párt a Dembinszky elleni bizalmatlanságban és elégedetlenségben egységes volt. Az altábornagyi kinevezés kérdése egyáltalában nem felelt meg Görgey ízlésének és azt később vissza is utasította és szó sem lehet róla, hogy a törzstisztek mozgalma az ő tudomásával történt volna. A honvédtisztek hangulatáról és Görgeynek erélyes intézkedéseiről e veszedelmes hangulat leszerelése céljából, beható információkat olvashatunk Luzsénszky és Ragályi kormánybiztosnak alábbi jelentésében¹:

A honvédelmi bizottmánynak.

A midőn szerencsénk van az $\frac{1}{2}$. alatt Görgey Tábornok Úr mai napi parancsát általküldeni, kötelességünknek ismerjük a Honvédelmi bizottmánynak alázatosan jelenteni, hogy az ezen parancsra alkalmat nyújtó seregheni változás abban rokon szenvedre nem tanált. Görgey, a mint ma mondá határozottan kijelenté, hogy a netalán ellenszegülendőket főbe lövetendi, de mind a mellett több főbb tisztektől elégtelenségek nyilatkozatát hallánk, — hogy ez után a sereg lengyelekkel lesz elárasztva, hogy a sereg hősiei manövrje után megszűnt egy sereg lenni, s több efféléket, mellyeket, a dologról semmit nem gyanítván, a kedélyek előkészítésével előre nem enyhíthettük. — Annál inkább tartjuk kötelességünknek most mindeneket megtenni, hogy az említett elégtelenséget, a mennyire lehet, csillapítsuk. —

¹ u. o. — K. A. 3640/e.

Ezt másképen nem eszközölhetvén legczélszerűbbnek tartottuk mátul fogva naponkint annyi főbb tiszt Úrakat ebédre magunkhoz hivatni, a mennyit lakom szűke fogadni enged. Ma Görgey tábornok is vendégünk volt, a ki mind a mellett, hogy igen illedelmesen és megadással nyilatkozott az említett tárgyban a kormányról, megütődve látszik lenni.

Az előfogatokkal a nép erőssen terheletik, annyival pedig inkább, minthogy az ellenség a magával vitt igen számos előfogatokat még el sem bocsájtotta. — A több napokig a seregeknél tartottakat kifüzetni, és elbocsájtásukat sürgetni földadatunknak tartván, szorgalmazzuk.

A nyugalmazott tiszteknek havi fizetése az ellenség által megszüntetvén, ezen Úrakat nem kis fogyatkozásba hozta, reménylünk hogy a kormány jóva hagyását el nyerendjük azoknak kielégítésével. Valamint saját seregeink által okozott károknak, becsü melletti megtérítésével. Sáros megyében több, Abaujban Nádasd helységben Sors Sándor nemzetőri őrnagy lakja egészen kiraboltatott. Ezekről a Tábornokot tudósítottam és szigorú nyomozást kívántam.

A sóvári sópénztárban 1321 ft-nál jelenleg több nem találtatik, a mint azon hivatal jelentése mutatja. A kassai közalapítványi pénztárnok jelentése szerint a pénztár egészen ki van ürítve. Ugyan ennek jelentése szerint az ellenőrnek Berzeviczynek hűtlen eltávozása által az ellenőri állomás megüresedett, melyre bátrak vagyunk Gaált, mostani irnokot, aki e háborúban több hónapokig mint önkénytes szolgált és Herczegh pénztárnok úr által is pártoltatik, ajánlani.

Újházy László úrnak az ellenséges altábornagy parancsára elfoglalt jószágai a tulajdonosnak még vissza nem adathattak, mivel jelenleg Sárosban magistratus nincsen, és a kincstári ügyvéd is az ellenséggel element. — Hogy mind e mellett még is törvényes elégtétel szolgáltatthasson Újházy főispán Úrnak, meghagytuk Vilecz kincstári főügyelő Úrnak, hogy nekünk egy alkalmas egyént terjésszen elő, kit ideiglenessen nevezhetnénk ki kincstári ügyvédek.

Eperjes városában a polgármester a pénztárral együtt megszökvén, sok más tisztviselők is eltávozván, nehogy ottan is megszűnjön az administratio, mint a megyében, Boer főbirót helyettes Polgármesterré neveztük s fölhatalmaztuk a szükséges hivatalokat alkalmas egyénekkel helyettesíteni. — Eszerént rendelkezünk Szebenben is. Sáros megyében jelenleg csak egy főbiró, Kőkemezey Mihál és egy esküdt, Keczer László kezeli az administratiót.

Kassa városában bár vannak hűtlenek és schwarzgelbek is, a hangulat még is megnyugtató, a várost általjában a hivek közé számíthatjuk, — hasonlóan Szebent és Bártfát is dicsérve emlithetem. Nem külömben a kassai káptalantis, mellynek tagjai előttünk meg jelenvén a haza éránti hűségöket nyilváníták.

Háborunk folyamotjáról semmit sem irhatunk, mivel annak eredményeiről semmit se tudunk, Tornáról jött útasok jelenték hogy ma Gömör felé nagy ágyuzást hallottak.

Kassán Febr. 15-én 1849.

Luzsénszky Pál s. k.

Ragályi Ferdinánd s. k.

Kossuth Luzsénszky javaslatát ad acta tette. Bizonyára azt hívé, hogy Dembinszky ígért győzelmei után majd más lesz a hangulat. Az altábornagyi kinevezés helyett számadásra szólította fel Görgeyt egy hosszú iratban február 20-ikán, mely szószerint a következő:¹

«A honvédelmi bizottm. elnökétől. —
Görgey Tábornok urnak Miskolczon.

Debreczen Febr. 20-kán 1849.

— Az ország kormányzatával országgyűlésileg megbízott honvédelmi bizottmány kedves kötelességének kell, hogy ismerje a nemzet vitéz hadseregeinek hős tetteit s hű fáradalmait, azon elismeréssel méltánylani, mely az ország szent és igaz ügyének hű védjeit Isten és világ előtt megilleti.

Hogy azonban ezt a kormány úgy a hadseregosztályok irányában általában, mint magokat kitüntettet egyes érdemesbek iránt kötelessége szerint teljesíthesse, a véghez vitt hadi tettek iránt a vezérek által világosságban kell tartatnia és egyesek érdemeire a vezérek ajánlatai által figyelmeztetnie.

A kormánynak lehetetlen nem fájlalnia, hogy a mióta Tábornok úr a kezeire bizott hadseregosztállyal a fővárosból Január elején hadi tanácsilag megállapított terv következtében kivonúlt, a kormány nem volt azon helyzetben, hogy a hálának s elismerésnek kötelességét a Tábornok Úr vezérlete alatti sereg iránt teljesíthette volna és pedig azért nem, mivel Tábornok Úrtól a vezérlete alatt véghez vitt haditettekről egyetlenegy hivata-

¹ St. A. W. — K. A. 2328/e 1849. Az egész irat Kossuth fogalmazása.

los jelentést, de még csak előléptetési ajánlatot sem vőn.

Ezt a kormány annál inkább fájlalja, mivel a mint hirből, de mind ekkorig csak hirből tudja, Tábornok úrnak ez idei táborozásában számos oly csatázások s fontos momentumok jöttek közbe, melyeket a nemzeti hála elismerése nélkül hagyni annyi, a kormánynak hálátlanság színe nélkül nem lehet, minők például a Bányavárosokból Kassáig eszközölt remek visszavonulás, az Iglói csata, a Branyiczközi ütközet és több mások, melyekről a kormánynak még csak hirből is alig van tudomása.

Mind azért tehát, hogy az érdemnek megadassék, a mi az érdemé, mind azért is, mert az országgyűlés méltán meg kívánja, hogy a honvédelmi bizottmány, melyet az ország kormányzatával felelősség mellett megbízott, a hadseregeket illető kérdésekre kielégítő feleletet adjon, de végre azért is, mert a kormány felelős lévén a kormányzat minden ágazatairól, nehéz tisztének teljesíthetése végett nemcsak joga, de kötelessége is, mindenről, mi az ország alkotmányos kormányzatához tartozik, folytonos hivatalos tudomással birni.

Ezennel hivatalosan felszólítom Tábornok urat, hogy hadseregének Január és Február hónapokban véghez vitt s akár összesen, akár személyenkint a haza s hazai kormány hálás elismerését igénylő hadi működésekről s vitézi tettekről a hadügyminiszter úr útján hivatalos jelentést tegyen s ahöz egyszersmind egyesek előléptetése s kitüntetése iránti javaslatait azon alapon hozzá rekeszteni szíveskedjék, melyet Tábornok úr sa-

ját előterjesztése nyomán a honvédelmi bizottság mult november hónapban szabályul kitűzött s mely azon szerint minden hadosztályoknak egyenlő szabályul kiadatott.

Ami továbbá a nemzet hadseregeinek élelmezését s ruházati és egyéb szükségekkel ellátását illeti, e tekintetben szintűgy Tábornok úr saját javaslata nyomán intendatúra s ruhakezelő tisztség lőn felállitva. — A kormánynak kötelessége a hadseregek szükségleteiről gondoskodni, de ép azért ezen szükségleteket s azoknak fedezésére szolgáló készleteket tudnia s ismernie kell. — De tartozik úgy a kormány az ország vagyonáról és pénzeiről számot is adni, mire az országgyűlés által e napokban határozatilag fel is szözlittatott. Ennek közetkeztében van szerencsém Tábornok urat hivatalosan megkeresni: sziveskedjék

1.) a vezérlete alatti intendaturának meghagyni, hogy hivatala megkezdésétől Január holnap végéig számadásait haladéktalanul, jövendőben pedig hónapról-hónapra rendszeren küldje be.

2.) Küldje be egyszersmind minden hónap végével a jövő hónapra szóló közelítőleges költségvetést, miszerint a sereg tisztijai és zsoldja a központi hadi pénztár által, az élelmezési, szállásolási, szállitási s egyéb rendkívüli kiadások pedig a pénzügyminisiterium utján rendszeren fedeztethessenek s a sereg semmiben szükségét ne szenvedjen. Eddig ezt az intendatura nem tévé s a napokban is, csak szóbeli bizonytalan üzenetet kaptam az iránt, hogy az intendaturának pénzre van szüksége a nélkül, hogy csak annyi is mondatott volna, mennyi pénzre

van szükség s a kívánandó összeg körülbelül mennyi időre szolgálанд fedezetül.

Az ország költségei havonként milliókra rúgnak, kész tartalékpénztárakat tartani nincsen tehetségünkben s így sokszor káros felakadások erednek azon okból, mert előleges költségvetések nem adatván be, sohasem tudjuk, hogy a jövő héten mennyi pénzről kellend gondoskodnunk.

Megjegyzem azonban, miként az intendatura kezelése alatt levő pénztár kiadásain kívül minden seregnél vannak oly kiadások, melyek a mint nélkülözhetetlenek, szintűgy confidentiálisok is és számadás alá nem tarthatnak. Milyenek például a kémköltségek s más hasonló. Ezek iránt arra kérem Tábornok urat, legyen szives engem tájékoztatni, hogy körülbelül havonként mennyit küldjek ezeknek fedezésére saját kezeihez, — mely seregarancsnoki kézi pénztár iránt részletes számadás természetesen nem igényeltetik s mindannyiszor ki fog pótoltatni, valahányszor Tábornok úr azt kívánni fogja.

3.) Sziveskedjék Tábornok úr az intendaturának s ruhakezelési tisztségnek azt is meghagyni, hogy a ruha s más készletek jegyzékét, mint szintűgy a hiányok kimutatását is küldje be, miszerint a hadsereg kimutatandó létszámához képest, ezeknek fedezéséről gondoskodhasson.

4.) Az intendatura részéről előfordult a mult hetekben a pénzügyministeriumban egy kereskedőnek nyolczadfélezer pfrtra menő követelése a sereg számára requirált czukor és kávéért, mely egyszerű árjegyzék mellett itt az illető kereskedő által kifizettetni kívánta-tott s az ország hitele tekintetéből ki is fizet-

tetett, ámbár az intendatura az iránt ide a ministeriumhoz mai napig sem tőn jelentést s a roppant mennyiségű kávé és cukor requisitio valósága iránt az intendatura jelentésének hiányában kétség foroghatott fenn. Sziveskedjék tehát Tábornok úr az intendatúrát oda utasítani, hogy ezen jelentés hiányát pótolja ki, jövődőre pedig, ha valami árjegyzéket kifizetés végett ideutasít, arról a pénzügyminiszteriumot hivatalosan értesitse. Végre még ismét a jelentések hiánya miatt, nem tudom hir szerint jól vagyok-e értesítve, hogy Tábornok úr a Bányavárosokból remek visszavonulása közben szives volt figyelmét az ottani statusjavak: mint az arany és ezüst rudak, vert arany s ezüst pénz, pénzverő gépek, szurony s fegyver gyári készletek s műszerek stb. megmentésére is kiterjeszteni, mely fontos szolgálatért Tábornok úrnak a nemzet nevében szives köszönetemet nyilvánítom.

Mivel azonban ezen javak még ide meg nem érkeztek, az arany és ezüst pénzre pedig sürgősen szükségünk van, mivel ez teszi az 1 és 2 frtos bankjegyek kibocsátásának alapját s arany és ezüst készlet nélkül ezen anyyra szükséges apróbb bankjegyek kibocsátásában felakadunk; a pénzverő gépekre pedig szintűgy halaszthatatlan szükségünk van.

Annálfogva kérem Tábornok urat, hogy a Bányavárosokból megmentett arany és ezüst készleteket, gépeket s mindennemű közállományi vagyont sürgetőleg, ide Debreczenbe a pénzügyminiszteriumhoz elszállíttatni sziveskedjék.

Ezen elszállításnak kell történnie, s pedig mihamarább a szurony és fegyver gyári mű-

szerekkel és készletekkel is, melyekre már már nélkülözhetetlen szükség van a status nagyváradai fegyvergyárában, melyet a derék Láhner tábornok úr a csudával határos gyorsasággal nagyszerű működésbe helyezett s mely mellé azon készletek kimondhatatlanul szükségesekek.

Épen most hallom, hogy azon szurony vagy fegyvergyár a Szepességen felállítottatott volna. Ezt nem akarom hinni, mert a felvett concentratikus hadiműködési szándéknak a Bácskát, Bánátot is feláldozván a szepességi vidék őrzése s általában vidék őrzés végett az ország seregeit el nem darabolhatjuk s így a Szepességnek ellenséges csapatok beszárguldozása ellen nem lehetvén fedeztetnie, a fegyver és szuronygyári készletek, — az országnak aranyánál, ezüsthöz becsesebb eme kincsei ott az ellenség kezébe kerülhetnének. — Kérem annak okáért ezeknek is haladéktalan ideszállíttatását elrendelni. Szives tisztelettel Debreczen febr. 20 1849. A h o n v. b i z. e l n ö k e.»

Kossuth szemrehányó sorai egyetlenegy szóval sem említik a váci nyilatkozatot. Kinevezéseket, kitüntetések helyez kilátásba, az intendatura gondosabb vezetését sürgeti és a bányavidékről hozott anyagok elszállítását kéri. Ugyanakkor Luzsénszkyt is utasítja, hogy kívánságainak teljesítését sürgesse. Időközben megtudta az új hadseregbeosztás határát, a tiszti memorandum Debrecenbe küldését és ismét ír Görgeynek, kérvén őt, hogy nyomja el az elégedetlenek mozgalmát. «Elég átok van szegény hazánkon az ellenség miatt, — írja — csak az kellene még, hogy pártszakadás által növeljük

a haza bajait, — kérem Tábornok Urat, — hogy azt férfias erélyével eltávolítani sziveskedjék s a fegyelmetleneket hadi törvényszék elé állítani sziveskedjék.» E levéllel egyidőben indult útra Görgey küldötte és megbízottja Beniczky Lajos Kossuthhoz Debrecenbe, ugyanis Görgey Dembinszky céltalan és pontatlan hadvezetése, az összefüggéstelen intézkedések láttára méltán attól tartott, hogy a hadsereget egy nagy debacle elé vezeti.

Mikor Schlick azt látta, hogy Tornaljánál Dembinszky visszavonul, megkísérelte, hogy ismét Miskolc irányában előretörjön és seregével Putnokot el is érte. Dembinszky sietve igyekszik Sajószentpéteren haderejét koncentrálni és Görgeyt nem is értesítvén, Aulich hadosztályát szintén ide rendelte azon hadügyminiszteri rendelet alapján, hogy a fővezér közvetlenül minden hadosztállyal rendelkezhet, aminek lehet politikai célzata, de nem lehet észszerű és okos hadműveleti célja, mert a hadtestparancsnok tudta nélkül annak vonalából vagy területéből hadosztályokat elvezényelni annyit jelent, mint a hadművelet sikerét veszélyeztetni. Dembinszky Sajószentpéteren koncentrált haderőkkel várta Schlicknek Miskolc felé vonulását. Schlick értesülvén az előtte álló ellenséges erő nagyságáról, sietve megfordult és igyekezett odább állni. Dembinszky pedig készenlétben levő túlerejével tétlenül nézte Schlick másodszori elillanását, melynek okát ebben az esetben senki másra át nem gördíthette, mert az egész akciót egyedül intézte. Görgey egy átiratban tiltakozott a hadtestparancsnokot megkerülő intézkedések kiadása ellen, mely nemcsak hadműveleti hátrányokat okozhat, hanem a hadosztályok élelmezését is megnehezíti, amint ez Sajószent-

péteren be is bizonyosodott, mert a fővezéri iroda egyáltalában nem gondoskodott az ott levő VII. hadtestbeliek élelmezéséről. Görgeynek e kifogásai ellen csak az elfogultság emelheti azt a vádat, hogy a Dembinszky elleni haragjából és hatalomvágyból erednek. E kifogások jogosak, igazak, súlyosak és fontosak voltak. Még abban az esetben is, ha Görgey önző személyi érdekekből cselekedett volna, csakis imponáló és elismerésre méltó Görgeynek ezen egyenes és a nemzetre hasznos fellépése.

Február 22-ikén Görgey kíséretével megjelent a fővezérnél, hogy nála tiszteletét tegye. Ahelyett, hogy Dembinszky okos és egymást felvilágosító értekezésbe fogott volna a nála tisztelgő Görgeyvel, haragosan reátámadt és fenyegető kifakadásaival meg akarta félemlíteni Görgeyt, aki békés szándékkal, a hadmozdulatok megbeszélése céljából jelentkezett nála. E jelenet Görgey emlékirataiban pontos leírásban meg van örökítve. Dembinszky valószínűleg azt hitte, hogy talán Debrecenben ezen fellépése tetszeni fog és a hadseregben erélyesnek látszó viselkedése tekintélyét növelni fogja. Tény az, hogy Dembinszky ezen fellépése Szemerének tetszett, amint ezt Szemerének Kossuthhoz intézett alább idézett február 23-iki levele mutatja. Már ebben látható Szemere rövidlátó és kicsinyes politikája, melyet Görgeyvel szemben Dembinszknél követett. Valószínű, hogy ez Kossuth utasítására történt. Görgeyt Dembinszkyvel le akarták törni és ezzel csak Görgeyt tették népszerűvé, mert egy győztes vezért, egy ügyet-

len és megvert vezérrel nem lehet népszerűtlenné tenni és kiszorítani. A hadvezér tekintélyét a hadseregben csak a sikerei biztosíthatják. A siker nem mutatkozik egyedül a győzelmekben, hanem a hadsereg vezetésének megszerzésében, a legénység és tisztikar megbecsülésében és a róluk való gondoskodásban. Az erély még nem jelent kiabálást és förmedést, hanem határozott és meggondolt intézkedéseket és parancsokat. Ám Dembinszky nemcsak hogy győzelmi sikereket nem hozott, hanem a fenti tényezők által biztosított szervezési belső sikereket sem tudta megteremteni, mert a hadvezetéshez nem értett.

A miskolci kontroverziáról úgy Dembinszky, Szemere, mint Görgey siettek értesíteni Kossuthot. Az értesítések között ismét nagy eltéréseket láthatunk, mert míg Görgey Beniczky Lajos útján mindent őszintén és egyenesen felfed, Dembinszky és Szemere csak futólagosan siklanak át rajta. Mindenekelőtt itt van Szemere levele¹:

«A honvédelmi bizottmánynak.
Debrecenben.

Miskolcz febr. 23-án 1849.

Én néhány napig Eger körül utazgattam. Utána szemem igen megfájult s még most is gyenge, mi első ízben történik velem. Innen van tudósításaim fonalának megszakadása. Két nap óta itt dolgozom. Jelentést erről holnap teszek. Most röviden azt jelentem, hogy tegnapelőtt délután Götz serege Kassára bevonult, 4000 ember, kevés lovasság, 8—10

¹ St. A. W. — K. A. 2547/e 1849.

ágyú. — Schlick Rimaszombat—Pétervásár tájékán tartózkodik. Mindez a Schlick kieresztésének a gyümölcse, következménye, — nem Dembinszky okozta, de neki kell jóvá tenni.

Én sajnálattal tapasztalok némi mozgalmat Dembinszky ellen, mely csak most csirázik. Sőt már ment is Debreczenbe valami köröztetett aláírás a főtiszték részéről. Pedig örömmel üdvözlék Dembinszky kineveztetését.

Én feszített figyelemmel kísérem ez aggasztó bajt. Állandóul közöttük leendek. Dembinszkyt nem hagyom el, minden mást őrszemmel kísérek. Katonái zavarnak nem szabad lenni, aki oka lesz, lakoljon halállal. Csak ez lesz orvosság, csak ez.

Dembinszky szelid, udvari, szerető ember, de valódi katona s hogy tud lenni szigorú és erélyes, épen tegnap adá csattanó jelét Görgey tábornok irányában.

Amiket tudatni e fontos viszonyban szükségesnek tartok, Elnök Úrhoz irandó levelemben fogom kifejtetni. Az ügy rendkívül fontos.

Szemere B. a F. M. telj. h. og. Biztos.»

Szemere nagyon tévesen, elfogultan informálta Kossuthot és csakis neki lehet tulajdonítani a Dembinszky-ügy elmérgesedését. Nem látta, vagy ha látta, kicsinyelte a hadsereg ellen-szenvét Dembinszky ellen. Ebben a levélben is azt írja Kossuthnak, hogy a főtiszték örömmel üdvözlék Dembinszky kineveztetését, aminek ellenkezőjét Lúzsénszky jelentette közvetlen tapasztalásból. Szemere Dembinszky pattogó és kiabáló eljárásában látja a valódi katona viselkedését és nem az erélyes, határozott parancsok-

ban! Kossuthnak az elégedetlenek halállal való büntetését ajánlja, ahelyett, hogy őszintén felvilágosítaná, hogy Dembinszky nem vezérnek való. De ezt Szemere nem volt képes belátni és megítélni. Ő Schlick elillanását a sajószentpéteri blamage után is még mindig Klapkának és Görgeynek tulajdonítja. Milyen nagy ellentétben áll mindezzel későbbi tiszafüredi viselkedése, milyen gyorsan volt kénytelen leszállani a magaslatról, honnan halált kiáltott Görgeyre és Klapkára. Szemere ezen viselkedését annál elítélendőbbnek tartom, mert ez nem volt egy túlzó forradalmári lelkület kifejezése, hiszen Szemere nem volt az. Hideg számítás, tarkítva szenvedélyességet mimelő pózolóással, mert nem tudom elképzelni, hogy olyan fényes szellemi tulajdonságokkal rendelkező férfiú, mint Szemere, Klapkának és Görgeynek a szabadságharc további folytatására nézve való jelentőségét azoknak tehetségeiben fel nem ismerte volna. Nem találhatok mentséget Szemerének eljárására nézve, mikor az ügyetlen idegen vezért portálja és hízelegve dicsérgeti, saját vezéreinket pedig befeketíti Debrecenben. Kormánybiztosi hivatását ez ügyben nagyon is tévesen fogta fel.

Dembinszky ugyancsak ezen a napon Kossuthnak jelenté a sajószentpéteri csapatösszevonás célját és hogy a Görgey hadosztályaihoz direkt parancsokat küldött, «ami Görgey tábornok részéről — mint írja — nem azzal a moderációval fogadtatott, amit egy belátással bíró katonától el lehetett várni.»¹ Az összevonásról még annyit közöl, hogy célját elérte,

¹ Kr. A. W. — I. A. 2/38 1849. — Dembinszky — Kossuth (Tiszafüred den 23-ten Feber).

mert az ellenség visszavonúlt, de hogy a gyengébb ellenséggel szemben az iniciatívát megragadhatta volna, erről természetesen hallgat és azzal biztatja Kossuthot, hogy a valószínűleg Eger felé távozó ellenség ellen intézkedéseket tett. Ez tipikusan Dembinszky-féle taktika.

Görgey Beniczky Lajost magához rendelé és elmondta neki a miskolci jelenetet, valamint Dembinszky hadvezetésének bomlasztó hatására hívta fel figyelmét abból a célból, hogy mint megbízottja keresse fel Kossuthot és világosítsa fel az ő nevében arra, miszerint, ha Dembinszky mint fővezér a sereg élén marad, a hadsereg és vele a nemzeti ügy a bukás felé rohan.¹ Beniczky felkereste Klapkát is, aki Görgey ezen tettét helyeselte és csatlakozott hozzá. Egyúttal megmutatta Dembinszkynek parancsát, mely megtiltotta neki a Görgeyvel való tanácskozást és találkozást, amely parancs jellemző Dembinszkynek türelmetlen és féltékeny magatartására. Kossuth a Beniczky által hozott üzenetre, melyet a kápolnai csata első napján vett tudomásul, kitérően válaszolt és a döntést a kápolnai csata kimenetelétől tette függővé. Dembinszkynek a kápolnai csata előtti és utáni intézkedései dacára, melyeknek kapkodása a hadsereget, a győzni akaró hadsereget, vérig sérték, Kossuth a Beniczkynek adott ígéretéről megfélemedezett és Dembinszky továbbra is vezérkedett. Kossuth Görgeyben a váci kiáltvány szerzőjét látta, aki a veszély napjaiban megingott. Ez, mint az előző fejezetben részletesen megismertük, hamis benyomásokon alapuló felfogás volt, mellyel szemben ékesen beszélt a hadsereg megmentése, az

¹ Steier: Beniczky Lajos visszaemlékezései, 267. és következő oldalak.

elszánt harcok és győzelmek, a rózsahegyi elutasítás és épen ez a hadsereg sorsa felett aggódó őszinte és egyenes beszédű üzenet. Kossuth Görgeyben sokkal nagyobb veszedelmet látott, mint milyen tényleg lehetett. Környezetének besúgásai, a Görgey megfigyelésére kiküldöttek fontoskodó jelentései, felelőtlen hírterjesztők megmérgezők Görgeyvel szembeni tisztánlátását. Mindenkinek panaszskodik a nagy hálátlanság, Görgey affrontja felett és Görgey barátja, Csányi, sietve ír Görgeynek, melyben Kossuth panaszos közlései alapján, a kormány iránti engedékenységre inti.¹ Az ilyen levelek épenséggel nem lehettek alkalmasak arra, hogy Görgeyt a kormány iránti bizalommal eltöltsék, mert csakis azt láthatta belőlük, hogy Debrecenben félreértik és árulásra képesnek tartják.

Dembinszky nagyon sajnálta, hogy olyan rövidlátóan éreztette Görgeyvel fővezéri pozíciójának előnyét. Görgey, ámbár neheztelhetett Dembinszkyre, február 24-én Mezőkövesden ismét találkozott Dembinszkyvel abból az alkalomból, hogy Dembinszky Eger és Mezőkövesd között kezdte haderejét összpontosítani. Görgey előzékenyen és barátságos szubordinációval jelentkezett ismét a vezérnél, mert hiszen nem az ő személyi ellentétükről, hanem egy döntő csatáról volt szó, melyet Dembinszky előkészített, anélkül azonban, hogy a hadtestparancs-

¹ St. A. W. — K. A. 2592/e és 2593/e 1849. — Csányi—Kossuth (Deés február 22 és 23.) — «Meg vagyok győződve és fájlalnék, ha csatlakoznék, hogy Görgeynél, hozzá futár által küldött levelem, — jó hatást teend, — nem tudtam, hogy Dembinszkynek nem akar alárendeltetni, nem tudtam a német proklamációját, de olyan szellemben írtam nekie, hogy hatásától jót remélek. A futár nem tért vissza, pedig már ugyan jó régen küldöttem.»

nokokat terveibe beavatta volna. A Görgeyvel való találkozásról következőképen értesíti Kossuthot:¹ «Tisztelettel kell értesítenem, hogy szívem nagyon megkönnyebült, mert egy órával ezelőtt Görgey tábornokkal barátságos eszmecserém volt és azt hiszem, hogy ezentúl teljes erővel velem nyíltan fog cselekedni.» Ami tényleg úgy is volt, mert a kápolnai csata bebizonyítja, hogy úgy Görgey, mint Klapka teljes erővel igyekeztek Dembinszky elrontott és kapkodó hadi intézkedéseinek segíteni és jelenlétük okozta azt, hogy a csata úgyszólván eldöntetlen maradt és nem alakult vereséggé. Dembinszkynek a kápolnai csata utáni parancsai csakhamar észre térítették őket annyiban, hogy belátták, miszerint Dembinszky hadvezetésén nem lehet javítani, annyira rossz és nem maradhatnak segítői a hadsereg tönkresilányításában. Dembinszkynek imént említett leveleiből néhány igen fontos adatot is nyerünk. Mindezekelőtt azt, hogy Dembinszky az ellenségnek akkor már megkezdett offenzív mozdulatait Eger, Kápolna, Poroszló irányában nem ismerte és azt közlő Kossuthnal, hogy «az ellenség úgy látszik a csatát kerülni akarja» e területen, hanem inkább Rimaszombat, Putnok, Miskolc, valamint Kassa, Tokaj. Debrecen vonalában várt ellenséges operációkat. Hibás intézkedéseinek egyik forrása volt, hogy Debrecen felé a hadseregét helyezte azért, hogy a debreceni terület felé vethető legyen. Dembinszky érezte, hogy ez az elhelyezés hibás és kár a haderőt Debrecen őrzésére fordítani, ezért arra kérte Kossuthot, hogy az országgyűlés helyez-

¹ U. o. K. A. 3631/1849. — Dembinszky—Kossuth (Mezőkövesd den 25-ten Feber).

tessék át Tiszafüredre, ami többet jelentene, mint 10,000 huszárral való megerősítés, mert egy nagy vonal tartásának gondjától szabadulna meg. Dembinszky fájlalta továbbá Damjanics és Vécsey késedelmét. Másnap ismét írt Kossuthnak és értesíti,¹ hogy a főhadiszállás Egerbe helyeztetett. Klapka hadtestét Kápolnára és Verpelétre indítja. Kéri Aulich ezredesnek tábornokká való kineveztetését és a Klapka hadtest élére való állítását, Klapka elmozdítását, mert az utóbbi már többször parancsai ellen cselekedett. Egyúttal reményének ad kifejezést, hogy az ellenség Szolnok felszabadításában nem fogja megzavarni. Tehát a nagy csata előnapján még nem tudta, hogy az ellenség meg akarja előzni offenzív mozdulatait és nagyon sietve összevont erőkkkel indul ellene. Dembinszky ismét Tiszafüredre hívja az országgyűlést, mert szerinte az ellenség nem fog Debrecen ellen demonstrációkat végezni, ha Debrecen csak Debrecen és nem az ország szíve. A levél különben megfelelő képet nyújt még a hadsereg élelmezésének nehézségeiről. Kossuth azt írta Dembinszkynek, hogy 16,000 ember részére Egerben 14 napra talál élelmet. Kiderült, hogy még négy napra sem volt elég. Dembinszky csalást sejtett.

A Görgey és Dembinszky közötti barátságos eszmecseréről Szemere is értesítette Kossuthot, akit megnyugtat, hogy a baj elmúlt. A levél, mely érdekesen jellemzi a Görgeytől való félelmet, így hangzik:

«Barátom, röviden értesítelek, hogy félelmünk alapja eloszlott. Tegnapelőtt és tegnap

¹ U. o. — K. A. 3630/1849. — Dembinszky — Kossuth (Mezőkövesd den 25-ten Feher).

Görgeyt D. értekezésre hívta fel és igen hosszan, igen jól értekeztek. G. helyesli D. tervét, amint ez mondja, — mért én nem voltam akkor Kövesden, — és hogy szívesen, nyíltan szólt talán 3 óra hosszat. Bayer is jelen volt.

D. annyit mondott, hogy G. kikelt és haragszik a civilis hatóság befolyása ellen, — pedig, mondá az öreg, az az első a státusban.

Én a törzstisztekkel tettem magamat értekezésbe. Guyonnal 4 óráig szóltam, ki a Nszombati expedíciónak kimenetelét G. parancsaival menti stb.

Azt hiszem, elmúlt minden. De ha nem mult volna, azt békében, rendben megoldani, szóval mi a házi bajt magunk végezzük el, nagy zaj nélkül, mert az az ellen szavát emelné. —

Pétervásárról az ellen elvonult ma éjjel. Még nem tudjuk hova.

Tegnap éjjel támadást tettek ellene, Klapka, de a két oldal nem egyszerre, tehát siker nélkül. Hiba ismét. Demb. nem akarta ezt, nem is rendelte. Lehetett volna fényes sikerű. A mieink ma már előbb nyomultak Gyöngyös felé. Kassán van 3 zászlóalj, 300 lovas, álgú 10—12. Hurbán Tiszolczon van 400—600 kaszással. Még ma többet. Csak nyugtatásul irom e sorokat. Eger 26/II. 1849 d. e. 8-kor.

Szemere B.

Aznap délben megkezdődött a két napig tartó kápolnai csata. Windischgraetz hadosztályait következő irányokban indította Dembinszky ellen, aki gyanútlanul Görgeyvel együtt Egerben időzött: Schlicket Sirokon át Verpe-

létre, Wrbnát Gyöngyösről Kápolnára, Schwarzenberget Árokszállásról Kaálra és Zeisberget Hevesre, tehát majdnem félkörnyi ívben fogta körül a magyar sereget, mely még nem várta a támadást a fővezér informátlansága és titkolózása jóvoltából. Klapka e napon a gyenge Dessewffy hadosztállyal Sirok és Verpelét között állt, Pöltenberg hadosztálya Debrőn, Máriássy Kápolna körül, Szekulicsé Kaálon, Hertelendy Poroszlón, Guyoné Mezőkövesden, Kmettyé Ábrányon, Schulzé Egerben, Auliché Makláron, tehát az ellenséggel szemben, mely közel 45,000 főnyi sereggel ragadta ki a kényelmesen spekuláló Dembinszky kezéből a iniciatívát, alig állt 17,000 honvéd. A harc végén érkezett csak Dembinszky és Görgey a kápolnai csata színhelyére. A magyar sereg a túlerővel szemben szívós és elkeseredett ellenállást fejtett ki. Az első nap alig hozott helyzetbeli eltéréseket. Erről a napról Dembinszky másnap hajnalban tesz jelentést Kossuthnak¹ és sajnálkozik azon, hogy a csata idején távol volt, mert Egerben Kossuth megérkezését várta. «Talán az ellenségnek akaratából, — írja, — hogy egy valódi ütközetet kezdjen, vagy pedig némely hadosztályparancsnoknak túlságos harci kedvétől hirtelen a háromórányi hosszú vonalnak egész terjedelmében egy ütközet fejlődött ki. Mikor csak mára vártam csatát és a csapatoknak fele még csak érkezőben volt. Ámbár az ellenség makacs harc után az összes ponton visszaveretett, mégis nagyon sajnálom távolléteket, mert az ellenséget sakkban tudtam volna tartani és érkező divízióimat bevárnom.» Egy gyenge célzás ez, hogy talán a hadosztály-

¹ St. A. W. — K. A. 3565/1849. Dembinszky — Kossuth (Kápolnaer Hauptquartier den 27. Feber).

parancsnokok meggondolatlansága lobbantotta fel a csatát, holott a támadást vissza kellett utasítani, nehogy visszavonulás okozta felfordulás keletkezzék. Klapka, Pöltenberg, Máriássy, Dessewffy megállták a helyüket a túlerős ellen-séggel szemben. Érdekes, hogy Dembinszky a Klapkára vonatkozó indítványát igyekszik tompítani az első csatanapról szóló levelében: «Nagyon nehéz lenne egy csata után a személyeken változtatni, mert ez mindazok becsületét, akik tegnap kötelességüket végezték, nagyon is megtámadná.» Tehát javaslataiban nem a kötelességteljesítés honorálása vezette.

Másnapra Dembinszky kiadta a parancsot: Máriássy tartja Kápolnát, Szekulics Kaált, Dessewffy Verpelétnél, Pöltenberg Domoszlónál tartja fel Schlicket. Aulich hadosztályát Maklár-ról Kaálra rendelte, Kmetyt Ábrányról, Guyont Mezőkövesdről Kápolnára. Schulz hadosztálya Egert fedezi. A centrumot Dembinszky, a bal szárnyat Görgey, a jobb szárnyat Klapka vezeti. A Guyon és Kmety hadosztályai lekés-tek. Dembinszky Kápolnából kiszorítottatott, a bal szárnyon Verpelét Schlick kezébe jutott. Dembinszky csak késő éjjel adta ki a parancsot Guyon és Kmety hadosztályainak felvonulá-sára. A parancsok kiadásával Bayer ezredest bízta meg, Görgey vezérkari főnökét. Dembinszky hadi irodájának rendetlensége, szerve-zetlensége okozá azt, hogy a parancsok továb-bítása késedelmet szenvedett és Görgey maga volt kénytelen Guyon hadosztályáért Mezőkövesdre lovagolni. Délben érkezett a hadosz-tály Kerecsendre, ahol pálinkaosztogatással tölté a drága időt. A bal szárnyon átvevé Görgey a vezérletet, Schlicket visszonyomta Verpeléti-g, aki azután ismét támadásba fogott, mely köz-

ben Dembinszky elrendelte az egész vonalon való visszavonulást. A magyar sereg Eger, Maklár, Szihalom, Kerecsend, Füzesabonyba húzódtott, az osztrákok Kápolnán, Debrőn, Kaálon, Erdőtelken állapodtak meg. Dembinszky rossz hadvezetése volt a visszavonulás oka. Minden egyéb: késedelem, futárok eltévedése, parancsok pontatlan teljesítése csakis mellékes körülmények, melyek a főok természetzerű következményei. Nem Guyon és Kmety volt a késedelem oka, hanem Dembinszky, aki későn adta ki a parancsot¹ és aki minden parancskiadást magának tartott fenn, terveibe senkit be nem avatott, rendszertelenül és rendetlenül intézte a fővezérséget, holott a hadvezetésben a gyorsaság és pontosság a főfeltétel, ami azonban csak szervezettség által érhető el. Ennek hiánya okozta azután azt is, hogy Dembinszky nem ismerte eléggé az ellenség mozdulatait. Utólagos szemrehányásai Görgeyvel szemben jogosulatlanok és alaptalanok már azért is, mert nem avatta be terveibe alvezéreit. A hadosztályokat szétszórta helyezte el és a csata vonalában később összevegyítette, régi hadosztálykötelékeket szétszakított és a csapatokat nem ismerő parancsnokok alá helyezte. De még ez sem volt képes a magyar csapatok harckészségét megtörni. Az ellenség győzelme nem volt döntő, mert a magyar sereg teljes rendben, harci kedvtől eltelve hagyta el a csatateret.

¹ Luzsénszky március 1-én Tiszafüredről írta Kossuthnak: «Szent ügyünk melletti buzgóságom nem engedi, hogy Elnök Urat meg ne kérjem, méltóztasson Dembinszky fővezér urat figyelmeztetni, hogy február 27-én Guyon és Kmety hadosztályok későn kapták parancsaikat, alkalmasint más eredménye lett volna ama csatának, ha azok korábban érkezhettek . . .» — St. A. W. — K. A. 3564.

Dembinszky még a csata második napjának estéjén értesítette Kossuthot az ütközet befejezéséről, melyben Kápolna elvesztését a Zaninizászlóalj árulásának tulajdonítja. Az ellenségről azt írja, hogy valószínűleg ismét támadásba kezd.¹ Kossuth a kápolnai csata eredményével meg volt elégedve, mint ezt Csányihoz küldött március 2-iki levelében olvassuk.² «Az az Erdély — írja — nagy átok reánk. Mikor fogunk már azon erővel hazánk életerére agyarkodó ellenségünk ellen disponálhatni? Igazad van tisztelt Barátom, ha az itt volna, füttyölve megvernők Windischgrätz uramat. — Így is meleget csinálunk neki.»

«Két napi ütközetünk is volt, — még pedig borzasztó nagy. — «Schlacht» a szó legszorosabb értelmében.»

«Én az eredménnyel nem vagyok elégedetlen, — első nagy ütközetnek elég, — maga Görgey is azt mondá: már most lehet győzni a sereggel.»

«Guyon pálinka kiosztással két órát késett, ha ez nem lett volna, már Hatvannál álltak volna, most pedig csak Mezőkövesd körül. Szekulics is későn jött. Kmety is.»

«Nagy napokat élünk, — az élet és halál döntő napjait, — a mint Istennek tetszeni fog!! Ha elvernek, úgy Erdély miatt, mert sok erőt pazaroltak reá.»

«És most Isten áldjon. Éjfél van. Nőm betegesen fekszik, testvér-sógorom Meszlényi százados pedig halva és én kimerülve az országos és családi csapások súlya alatt.»

¹ U. o. — K. A. 3566/a. 1849. — Dembinszky—Kossuth (kelet nélkül).

² U. o. — K. A. 400 F. — Kossuth—Csányi (Debrecen márc. 2.)

Dembinszky seregét Mezőkövesdre húzta. Az egész összevont hadsereg Mezőkövesd előtt állott február 28-án. Az osztrákok a visszavonuló magyar elővédet Szihalomnál megtámadták. Az ellenséges lovasságot huszáraink visszavetették. Ezen összeütközés alatt az osztrák sereg Makláron harci állást foglalt el. A magyar hadosztályparancsnokok és tisztikar az egész visszavonulást indokolatlannak találván, az ellenség megtámadását kérték, ami — a legénység harci kedvét tekintetbe véve — győzelemmel kecsegtetett már azért is, mert a magyar sereg összevont állása igen kedvező volt és számbeli különbség a két sereg között nem volt. Dembinszky, aki senkitől tanácsot vagy előterjesztést nem akart elfogadni, a saját terveiről senkivel nem beszélt, elszalasztotta ezt a kedvező alkalmat is és nem támadott, hanem harci rendben hagyta a sereget állni késő éjjelig. Mezőkövesdről Dembinszky seregét pihenésre elosztotta Egerfarmos, Egerlövő, Szent István, Négyes községek között azzal a parancscsal, hogy március elsején Poroszlóra induljanak. A hadsereg élelmezését Szemere intézte. A rossz és hiányos élelmezés kiegészítette a Dembinszky-féle kifárasztó és meneteltető taktikát.

Windischgrätz körül akarta keríteni Dembinszkyt és hadosztályait Mezőkövesdre, Poroszlóra, valamint Egerfarmos irányába dirigálta. Meg akarta előzni a magyar sereg délre való vonulását és egyúttal Mezőkövesd felől hátba is akarta támadni. Az Egerfarmosra küldött osztrák hadosztály meglepte Klapka ott elszállásolt hadosztályait. Elkecseredett harc keletkezett, melynek tartama alatt óriási nehézségek között tudott a magyar sereg az ingoványos, mocsaras vidékből kivergődni és éhesen, elcsigázottan indult

Poroszlóra, hasonlóképen Görgey, ki hadosztályait egyesítvén, szintén Poroszlóra vezette seregét, értesült ugyanis Klapka hadosztályának levonulásáról. Mindez Dembinszky parancsa nélkül történt, mert a hadtestparancsnokok belátták, hogy az ingoványos, kedvezőtlen terepen az offenzíve fellépő ellenség közelében nem maradhatnak. Dembinszky ügyetlensége és tájékozatlansága abban is excellált, hogy saját seregét a legveszedelmesebb mocsaras vidék közepébe helyezte éjjeli szállásra.

Természetesen, minthogy nem Dembinszky parancsolta a Poroszlóra való visszavonulást, rettenetesen feldühödött és Görgeyt el akarta távolítani állásából, majd parancsot adott, hogy Aulich állja el Görgey útját hadosztályával, majd hogy Répássy szállja meg a poroszlói hidat Görgey csapatai ellen. Egyszóval felébredt benne a lengyel egyetértés szelleme és polgárháborút akart előidézni, ha lett volna ebben segítő eszköze, mert sem Aulich, sem Répássy erre hajlandók nem voltak. A sereg állapota a céltalan visszavonulások és mi több, éhezések után válságosan elkeseredett volt. Dembinszky Poroszlón elrendelte a sereg átvonulását Tisza-füredre és csupán a VII. hadtestnek adá a parancsot, hogy Poroszlót tartsa. E napon Görgey ismét felkérte Dembinszkyt, hogy engedjen a válságos visszavonulásban bepillantást terveibe és kifejtette előtte, hogy az összműködés céljából felette fontos, hogy a hadtestparancsnokok a hadműveletek céljáról informálva legyenek. Dembinszky megtagadott minden felvilágosítást. Ugyanaznap Klapka hadosztályainak parancsnokai már kijelentették, hogy Dembinszky parancsainak csakis akkor engedelmeskednek, ha azokat a hadtestparancsnokok ellenjegyzik.

Görgey azzal nyugtatta meg őket, hogy majd Tiszafüreden fognak e kérdésről tanácskozni. Görgeynek a helyzete Poroszlón nagyon kényelmetlen volt a terep kedvezőtlenisége miatt, mely egy visszavonulást, ha túlerő támadta volna, kétségessé tett. Ezért, mikor annak jeleit látta, hogy az ellenség támadni készül másnap, mivel magát a helységet már meg is szállotta, elhatározta, hogy szintén átkel a Tiszán. Este 8 órakor értesítette Rápásky tábornokot, hogy éjjélkor visszavonul, minthogy a Poroszlóra érkezett haderő 27.000 főnyi.¹ Dembinszky e hírre rögtön parancsot küld Görgeynek, melyben személyileg felelőssé tette Poroszló kiürítéseért. Egyúttal Rápásky útján Hertelendy alvezredes utasította, hogy menjen Görgeyhez és kérdezze meg, hogy Dembinszky parancsait hajlandó-e teljesíteni, vagy nem? Ha nem, akkor várjon legalább addig, míg más csapatok leváltják, mert Dembinszky 38.000 embert tud szembeállítani, ha az ellenség Poroszlót támadná.² Görgey éjjélig ottmaradt, Dembinszky nem is küldött más csapatokat, mert be is láthatta, hogy a poroszlói pozíció olyan veszedelmes terepű, miszerint annak tartása nagy veszteségekkel járhat. Ezt Görgey neki egy levélben kifejtette és egyúttal reámutatott hadvezetése hibáira, melyek a sereg bomlására vezethetnek. A parancs teljesítésének megtagadásáért a haditörvényszék előtt hajlandó felelni.

Görgeynek a Tiszán való átkelése után a sereg főtisztjei Görgey és Klapka vezetése alatt elhatározták, hogy Dembinszky könnyelmű és a

¹ Kr. A. W. 3/2. I. A. 1849. Görgey—Rápásky (Bivouaque vor Poroszló am 2-ten März).

² U. o. — 3/ad 2. I. A. Dembinszky—Rápásky (Tiszafüred am 2-ten März).

hadsereget rontó vezérségének véget vetnek. A tiszafüredi eseményt részletes leírásban olvashatjuk Beniczky általam kiadott visszaemlékezéseiben. E leírást megfelelő kritikával be is mutattam és e helyütt ismételésekbe nem akarok bocsátkozni, csupán reámutatok arra, hogy legfőbb ideje volt a vezérség kérdését megoldani, melyet Kossuth, dacára annak, hogy Görgey részletesen figyelmezteté, Dembinszky kezében hagyott.

Március 3-ikán reggel érkezett Szemere Bertalan kormánybiztos is a tiszafüredi táborba, ahol a Görgey által kibocsátott felhívásra a parancsnokok és főtisztok Józsa György házában tanácskozásra gyűltek egybe. Görgey felhívásának és a tanácskozáson elhangzott beszédek szövege ismeretes.¹ A tanácskozáson csupán Guyon nem jelent meg. Görgey indítványára Szemere Bertalant a tanácskozáshoz meghívták, aki még előbb, közvetlen a tanácskozáson való részvétele előtt következőképen értesítette Kossuthot:²

«T. Füred 3/III. 1849 d. e. 11.

Barátom! Én tegnap elkésve a tábor után, majd az ellenség kezébe estem. Szeke-rem talán el is fogta. Ma jöttem meg.

Ismét baj a vezérek között.

D. panaszkodik, hogy parancsai ellen cselekesznek a vezérek. Iratokkal igazolja.

A vezérek ő ellene panaszkodnak.

Sok érdek van bolygatva és félek, az lehat a legénység közé is. Ez a veszély. Össze kell vonni minden érdeket, hogy a lehető

¹ Beniczky Lajos visszaemlékezései 282 stb. o.

² St. A. W. — K. A. 3601/e 1849.

legtöbbször érezze magát felelősnek. Mert minden csak D-t akarja tenni, t. i. némely vezérek.

Ha nem volna G., én bele vágnék. De G-t nem ismerem, ő csak téged respectálhat, ha nem kedvel is. Pedig ő főtenyező. Ezért szükség van egyenesen reád.

Jöjj zaj nélkül; mintha értekezni jönnél a teendőik felett, titkoljuk e bajt.

Többet mondok szóval. Utközben találkozni akarok veled, és megyek N. Hortobágy felé, hogy míg jövünk, elmondhassak mindent. Indulok holnap innen 8–10-kor. Vettért is hozd. Ő tekintély. Isten veled

Sz. B.»

Szemere tehát Görgeytől félt, belevágna, ha nem volna Görgey. Érezte, hogy itt egy vasakarat áll vele szemben és hogy az egész hadsereg e kérdésben Görgey mellett áll. A tanácskozás eredménye, hogy egy haditanács adassék Dembinszky mellé és Kossuth hivassék a táborba. Az eseményekről Beniczky őrnagy volt hivatva a sereg nevében Kossuthot informálni és a táborba hívni. A tanácskozást bevezető beszédében Görgey összefoglalta eddigi működését és igazolni igyekezett váci nyilatkozatának kényszerű közzétételét, valamint a poroszlói visszavonulás előzményeit és okait. «Ezekkel a felsorolt tényekkel, mondá, azt hiszem eléggé bebizonyítottam és Önöket Uraim meg is győztem, hogy sem becsvágyat, sem egoizmust nem lehet indító forrásul cselekedeteimnek imputálni; hazám iránti kötelességem parancsolta, hogy így cselekedjem és sohasem fognak úgy a személyemre, vagy másokra vonatkozó tekintetek engem visszatartani attól,

hogy ennek a szent kötelességemnek eleget tegyek.» A tanácskozáson Kmety és Klapka a kormány auctoritásának megőrzése mellett és a katonai diktatúrát emlegető hangok ellen szólaltak fel erélyesen, de természetesen Dembinszky ellen. Szemerét a hadsereg e közhangulatának egysége frappirozta és minden kapacitálás mellőzésével elfogadta az indítványt, mely a haditanács felállítását kimondja. Dembinszky, míg erre Debrecenből parancsot nem kapott, ezt el nem fogadta, a haditerveibe való beavatást megtagadta, mire Szemere a fővezérseget ideiglenesen Görgeynek, mint legidősebb tábornoknak adta át. Kossuthot következő két érdekes levélben tájékoztatja a történetekről:

«3/III 1849 este 7-kor.

A baj pro hic et nunc elmúlt.

Meggátoltam a fővezér kikiáltását.

Unanimitás volt ellene. Ez ellen nincs orvosság.

Akartam megmenteni a kormányi tekintélyt. Sikerült akképen, hogy elfogadták bevárni tégedet s addig ellenőrzésül haditanács legyen.

Erre nem tudván rávenni Dembinszkyt, hanem ő csak nekem akarván általadni, — én kénytelen voltam a legidősebb tábornoknak általadni a fővezérseget t. i. Görgeynek.

A többit szóval. Elődbe megyek.

Most nincs baj. Talán a crisis hasznunkra lesz.

De jöjj, Beniczky elbeszéli a történeteket. Én az észrevételeket. Isten veled.

Vettért hozd.»¹

¹ u. o. — K. A. 3575/e 1849.

A másik levél¹ már részletes leírást ad az egész eseményről:

«A honvédelmi bizottmánynak.

Tiszafüred március 3-án 1849. este. Debrecenben.

Ma reggel érkezvén meg, a hadseregben a legnagyobb egyenetlenséget találtam. Fél óra tapogatózás után beláttam szükségét annak, hogy az elnök úr sietve jöjjön ide és irtam.

A hadsereg feloszlás veszélyének küszöbén álltunk. Most hála Istennek, némileg rendben volnánk. A dolog folyama ez, elhagyván azon rugók kimutatását, melyek titokban működnek.

Ma délben a hadtestek vezérei s a legfőbb tisztek összegyültek, Guyon kivételével és nyilváníták egyhangulag, hogy ők Dembinszky fővezértől parancsot többé el nem fogadnak. Volt több, ki fővezért akart kikiáltatni. Ha csak néhány volt volna Dembinszky fővezérsege ellen, az insubordinációt sujtani lehetett volna: de ha minden tábornok, ezredes s. t. b. egyhangulag azt nyilváníttja, ott a fővezért megtartatni annyi, mint feloszlítani a hadsereget.

A haza nagy veszélye, melyben forgott, elrémitett engemet. Azonban a kormány tekintélyét fel kelle tartanom. És kimondám, hogy fővezér választásban meg nem egyezem, ez a kormány dolga s míg ez nem intézkedik, az én jogom és kötelességem. Javasoltam: hogy miután holnapra a kormány elnökét meghívtam, addig maradjon Dembinszky, ha ez nem tetszenék, úgy ebben veszély

¹ u. o. — K. A. 2896/e 1849.

volna, kimondhatom, hogy ő csak egy hadi tanács tudtával intézkedjék s ha ő erre nem állana, fogok élni hatalmammal és semhogy a hadsereg veszélyeztetve legyen, a fővezér-séget ideiglenesen másra átruházom.

Ez elfogadtatván, Görgey, Répássy, Aulich tábornokok Klapka ezredes menének az Altábornagyhoz, ki azonban ismételt kéréseimre sem határozta el magát hadi tanács tartásra, ámbár vele jó egyetértésben lévén arra négy-szemközt is felhívtam saját becsülete és haza-szent érdekében s ekkép három órai vára-kozás és értekezés után kénytelen voltam a fővezérségre nézve a két ./. rendbeli ren-deletet kibocsátani.

Hogy e veszélyes percben, midőn az ellenséggel szemközt állunk, a hadsereg s ez által a haza megmentessék, hogy ez ügy zaj és botrányok nélkül elintéztessék, mi a haza erejét gyengíteni, az ellenségét öregbiteni fogta volna, és

hogy a nemzeti kormány tekintélye és hatalma elismertessék, tetteleg, mi alól kivo-nulni itt-ott egyik hadseregben, hajlam mutatkozik, jelenleg azonban e hatalmat szívesen elismerték.

Ez a dolog rövid vázlata. E szerint Gör-gey tábornok Úr az ideiglenes fővezér, Dembinszky altábornagy szívében és néze-teiben bizni lehet; hanem elidegenkedtek tőle mivel hadi terveit a hadtest vezérekkel sohasem közölte és táborkara és irodája többszöri figyelmeztetéseim dacára is, igen rossz állapotban volt, mi néha zavart idézett elő. A vég az: nem tudta a mesterséget, a főtiszték többségét megnyerni és ezért van némi megnyugvásom a kifejlődésben, mivel

ez indulat a hazai ügy rovására legjobb intézkedéseit is meghiúsítandotta volna.

Vannak árnyékoldalai is ez eseménynek.

A jót felhasználni, a rosszat elhárítani, ez a politika feladata, mit magam s ha az elnökhöz talán ma szerencsém leend, vele együtt megoldani törekvünk.

Szemere Bertalan fm. országos biztos.»

A Szemere által említett két okmány így hangzott:

I. Görgey Arthúr tábornok Úrnak:
Miután az Ön és a hadtest vezérek előtt tudva levő nehézség a közkivánathoz képest meg nem oldathatott, hogy a hadsereg megmentessék és általa a haza; kötelességemnek érzettem az idezárt hivatalos levelet intézni Dembinszky Altábornagy és Fővezér Úrhoz, minélfogva a fővezérséget hatalmamnál fogva, mint a nemzeti kormány tagja ezennel Tábornok Úrra, ideiglenesen átruházni szerencsém van.

Miről a hadtestek vezéreit is értesíteni sziveskedjék. Tiszafüred, március 3-án 1849 esteli 7 órakor. Szemere Bertalan f. m. t. h. biztos, a honvédelmi bizottmány tagja.

II. Dembinszky Altábornagy úrnak. E mai hivatalos értesülésünk folytában kénytelen vagyok kijelenteni, hogy miután a hadtestek vezérei nyilváníták egyhangulag, miképen Ön mint fővezér bizalmukat többé nem bírja;

miután ily körülményben az összes sereg s maga a haza rendkívülileg veszélyeztetve van, miután a kigyenlítő módot, mit taná-

csolék s a hadtestvezérek is helyeseltek, el nem fogadta; a fővezérséget a legidősebb tábornokra, Görgey úrra, teljes hatalmamnál fogva, ideiglenesen ezennel átruházom, következőleg ez órától kezdve minden rendeletet a hadsereg tőle veend. Tiszafüred, március 3. 1849. esteli 7 órakor. Szemere Bertalan f. m. t. h. orsz. biztos, a honvédelmi bizottmány tagja.

Szemere tehát most már tudta, hogy Dembinszkyt vezérnek továbbra is megtartani, annyit jelentene, mint felosztatni a hadsereget. Dembinszky hibáit is már belátja, azonban mélyen bántotta a fordulat épen őt, ki a Görgeyvel és Klapkával szembeni szigort hangoztatta és Kossuthot a hadsereg hangulatáról hamisan informálta. Szemere mindig csak Dembinszky dicsérője volt és amint az utóbbi az egész hadsereg vezetésének terveit titokzatosan magának tartotta, épen olyan féltékenyen intézte Szemere a seregélelmezési ügyeket, ahelyett, hogy ezeket legalább hadtestenkint decentralizálta volna. A hadvezetéshez hasonló volt az élelmezés is. Szemere is épen olyan soklevelezésű volt, mint Dembinszky. Sok levél, kevés tett.

Kossuthot Ludvig János is értesítette futár útján, valamint Tóth János tiszafüredi térpáncsnok is, ki jelentésében¹ említi, «miszerint a hadsereg közt azon kérdések tűntek volna fel, hogy ki harcol Görgey vagy Dembinszky mellett. Meglehet, hogy más is lehet az oka . . .» Ebből a mondatból teljesen tisztán kivehető, hogy mivé fejlődött a hadsereg, a tisztek és legénység szemében Dembinszky rossz hadvezetésének kérdése. Valószínű és a tanácsko-

¹ U. o. — K. A. 3604/e. 1849.

zásnak egy haditanácsban való megállapodása is bizonyítja, hogy Görgeynek főcélja nem az volt, hogy saját személyét Dembinszkyvel szemben kidomborítván az egész ügynek két személy közötti versengés jellegét adja, hanem hogy a sereg részére biztosítékokat teremtsen egy lelkiismeretes hadvezetés folytatására. A tömeg és így a sereg is természetesen ezt a szükséges és egészen más indokokból támadt mozgalmat az «itt Görgey, ott Dembinszky» jelszóval egészítette ki, holott tekintetbe veendő az is, hogy a Dembinszky elleni tiltakozás és mozgalom Klapka seregéből indult ki és hogy abban az esetben, ha Dembinszky egy jó, okos és körültekintő hadvezér lett volna, aki a sereget nem a visszavonulás mocsarába, hanem győzelmekbe vezeti, e mozgalomról soha szó sem lehetett volna, mert úgy Görgey, mint Klapka, amint ezt Dembinszky meg is írta Kossuthnak, legszívélyesebben megigérték az engedelmes együttműködést. Ám Görgey és Klapka nemcsak seregvezérek és katonák voltak, hanem a haza ügyeért aggódó polgárok is, akik nem azért álltak és kerültek a seregek élére, mert a katonáskodás metierjük lett volna, hanem mert a nemzet szabadságát és alkotmányát akarták megvédelmezni és mint a forradalmi seregek élén álló polgároknak kötelességük volt cselekedni a seregrontás veszedelme és a debacle-t előkészítő idegen vezér ellen, akit csakis az elfogultság, a rövidlátás állított ilyen pozícióba dacára annak, hogy már Miskolcra küldték őszinte figyelmeztetéseiket a magyar hadtestparancsnokok Debrecenbe, melyekre Kossuth alig reagált. Nem volt más út, más megoldás, mint cselekedni, amint ezt Tiszafüreden tették. Erre már azon okból is kény-

telenek voltak, mert a kormánynak megbízottja és teljhatalmú intézője a tiszai hadseregnél, Szemere Bertalan, nem rendelkezett azzal a belátással, tárgyilagossággal és ítélő képességgel, hogy a végzetes hadvezetés hátrányairól a kormánnyt felvilágosította volna, hanem annak éppen ellenkezőjét tévé, az ügyetlenségek okát az alvezérek engedetlenségében látta és nem a hadvezetés botrányos hanyagságában.

Kossuth Mészáros és Vetter kíséretében Debrecenből Tiszafüredre sietett. Beniczky, majd Szemere útközben találkoztak vele és a Nagyhortobágyi csárdában a jelentések meghallgatása után behatóan tanácskoztak a fordulatról. Kossuth azzal a szándékkal indult útra, hogy Görgeyvel leszámol és a fővezér elleni fegyelmetlenséget legszigorúbban megtorolja, ám csakhamar kénytelen volt belátni, hogy nem Görgeyvel áll szemben, hanem az egész sereggel és ez a sereg pedig a nemzetet is jelentette. Kénytelen volt belátni, hogy Görgey helyesen cselekedett. Hogy ez a belátás önmegtagadásába került, hogy a Görgey elleni bizalmatlanságát és féltékenységet ez az esemény még fokozta, magától értetődő, mert ime láthatta, hogy saját számításai, tervei Görgeynek skartba tevésére hibásak voltak, hogy Görgey a legnagyobb elégtétellel, az egész sereg osztatlan ragaszkodásával állt mindazokkal szemben, akik benne árulót kerestek és találtak benne egy elszánt, energikus seregmentőt. Kossuth okosan és nyugodtan mérlegelte a fordulatot és Szemere eljárását helyeslően, azt elfogadta. Szemere Görgeyről írt munkájában fent idézett leveleivel meg nem egyezően írja le a tiszafüredi eseményt és Görgey elleni gyűlölete teljesen elhomályosítja emlékező tehetségét. Tiszafüreden Mészáros és Vetter

hadivizsgálatot tartottak, mely csak formai volt, hiszen az egész sereg Dembinszkyellenes volt. Kossuth, a vizsgálat eredményeképen szóval elítélte a tisztek fegyelmetlenségét és Dembinszkyt lemondásra kényszerítette. Dembinszky rögtön el akarta hagyni az országot és ahelyett, hogy Kossuth rögtön átadta volna neki az útlevelet, a nemzet szerencsétlenségére még marasztotta, hogy további kudarcait a magyar nemzet rovására itt produkálhassa. Kossuth és Görgey találkozása igen szívélyessé alakult, ami a sereg egységét, hangulatát tetemesen erősítette. Görgeyt Tiszafüreden a fővezérlet ideiglenes intézésével bizta meg Kossuth. A megbízói rendeletet következő hivatalos átirat¹ kíséretében küldte át Görgeynek:

«Görgei Tábornok Úrnak.

Midőn Tábornok Úr a kormány rendelete következtében a hadügyminiszterium által a nemzet azon hadseregének, mely jelenleg saját vezénylete alatti hadosztályból s a Répásy tábornok és Klapka ezredes parancsnoksága alatti hadosztályok más hadsereghez nem csatolandó részeiből áll, vagy jövőben egyéb hadosztályoknak ide beosztásával szaporodandik, fővezérletével megbizatik; szükségesnek látom Önnel fővezér úr azon rendeletet kellő tudomás s alkalmazkodás végett /. vessző alatt iderekesztve másolatban közölni, melyet a Nemzet által reám ruházott hatóságnál s azzal egybekötött felelősségnél fogva Szemere Bertalan honv. biz. tag s felső Magy. orsz. telj. hat. országos biztos úrnak kiadtam.

Mirőli hivatalos értesitésem mellett, kedves kötelességemnek ismerem Tábornok Úr-

¹ St. A. W. — K. A. 4246/e 1849.

nak s a vezérlete alatti hadseregosztálynak az ország jogszerű védelmében kitüntetett eddigi fényes érdemeiért a Nemzet nevében legőszintébb elismerésemet s szíves köszönetemet nyilvánítani s egyszersmind azon tiszta s rendíthetetlen hitemet kijelenteni, hogy hazánk jövődjének biztosítását eszközlém, midőn a fenn nevezett egyesült s még egyesítendő nemzeti hadseregek fővezényletét Ön férfias s közös hazánk iránt jó és bal szerencsében egyiránt állhatatosan hű kezeire bízni szerencsés valék.

Megvagyok győződve, hogy Ön a Nemzet polgári és katonai organumaiban azon benső egységnek s őszinte egyetértésnek zavartalan fenntartására hazafiui érzeténél fogva mindent elkövetend, melyet a honszeretete sugall, melyre az összevetett vállak erejét igénylő veszélyek intenek, melytől a haza megvédése függ s melyre én kormányelnöki s honpolgári állásomban a becsületes kebel férfias nyíltságával, minden utógondolat nélkül ezenel ajánlkozom.

A nemzet számít Önre, számít az Ön vezénylete alatti lelkes tisztikarra, vitéz seregére. Önök számitsanak az igaz ügyet ily vitéz karok védelme mellett el nem hagyható Istennek áldására, az érdemet méltánylani tudó Nemzet hálájára, a história dicsőségére, mely Önöket ezredéves hazánk legvészesebb perceiben az Ország megmentőinek fogja nevezni.

Fogadja Fővezér Tábornok Úr szíves tiszteletemet, honpolgári és baráti érzelmeimet. Kelt Tiszafüreden márc. 3-án 849.

A honv. bizott. elnöke». ¹

¹ Ez a fogalmazvány nem Kossuth írása.

Tiszafüreden megállapodott Kossuth és Görgey, valamint a többi tábornokok a hadműveletek további menetére vonatkozólag, melynek első etappe-ja Szolnok bevételében lett megállapítva. Görgey ezért a Szolnok felé siető Damjanics-Vécsey hadtest erősítésére Klapka és Aulich hadtestét küldte Szolnok ellen. A terv szerint Szolnokról Pest felé kellend operálniok, míg Görgey fentről nyomná az ellenséget, mely így két tűz közé szorúlna. Megjegyzendő, hogy már Tiszafüreden megállapodott Kossuth a fővezérség betöltése tekintetében Vetter tábornok személyében. Görgeyvel ezt tudatta is, és Görgey szíves hozzájárulását ki is fejezván, a Szolnok elleni operáció haditervét helyeselte. Utóbb Dembinszky a szolnoki győzelem érdemét saját haditervének tulajdonította és a fővezérségbe való visszahelyezését kérte, pedig több mint bizonyos, hogy ha Dembinszky vezette volna az akciót, annak visszavonulás lett volna a vége, mert Dembinszkynek nem volt iniciáló képessége.

Egyébiránt a Dembinszky-ügynek utóhullámai még le nem csillapodtak. Kossuth a hadsereg hangulatának ellenőrzésére, inkább azonban Görgey megfigyelésére Töltényi Miklóst bízta meg titkos rendőri feladattal, aki valószínűleg rendszeresen jelentéseket küldött Debrecenbe. Március 7-ikén következőkben¹ írja le a sereg hangulatát és elítéli Dembinszky letételét:

Elnök Ur!

Kötelességemül tétetvén a honvédelmi bizottmánytól a hadsereg hangulatára ügyelni: mellyel két hónapig folytonos érintkezésben

¹ St. A. W. — 3007/e. 1849.

lévén, minden rétegeibe behatolván, alapos véleményt hiszek a Dembinszky-Görgey féle fővezéri czivodásba hozhatni.

Görgey, ki famozus retirádáin kívül egyebet nem képes felmutatni, döllye és katonai féltékenysége által ügyes alvezéreit is elidegeníti magától, elannyira, hogy a derék Guyon folytonos ingereltetés miatt is magán uton lemondása szándokát nyilvánította, így Répássy tábornok, Szekulics alezredes. Görgey mellett csak holmi kalandorok vannak, kik semmittevés s fényes fizetés mellett igen jól érzik magokat.

Görgey elnemzetietlenítette a hadsereget, felmondta a honvédelmi bizottmánynak az engedelmességet, katonai despotiai célját, szándokát ez által világosan kitüntette.

Nem szóll tehát sem érdem, sem hazafiság, sem bizalom a katonaság részéről mellette.

De van még két igen nagy és komoly hibája. Nem bir elég szigorúsággal parancsait végrehajtatni. Így kiadta akárhányszor a parancsot, hogy a temérdek pogyász szekerek ne járjanak a hadsereggel, hanem tartson minden tiszt packlovat. Mi történt? semmi. Ha az első ágyúlövés hallatszik, iszonyu zavar keletkezik a számtalan hadi pogyász, de tizszer annyi privát kényelmi pogyász szekerek közt és egészen elbaricadirozzák a retiráláshoz szokott hadsereg visszavonulását, miből az eredhet, hogy véletlenül megrohantatván, a sereg elvész.

A második, hogy az ezerezenkint kullongó Nachzüglerok tisztok vezénylete alatt, míg jobbjaink ütköznek, ezek hátul a csapásokban isznak, dalolnak és Görgey nem volt képes egy pár agyonlövés által e végképeni

demoralisatióra vezető visszaélésnek véget vetni!¹

Elnök Ur! Görgey nem érdemli meg azon bizalmat, mellyel őtet megajándékozni méltóztatott, a katonaság nem akarja elhinni, hogy Elnök Ur az alvezérek bizalmatlansági szavazat többsége daczára Görgey részére kedvezően döntötte el az ügyet.

Dembinszky mellett tudomány, becsületesség, tapasztalás szól, és külföldi létére soha sem foghatja a katonaság bizalmát visszaélésre, engedetlenségre a honvédelmi bizottmány iránt vezethetni. Dembinszkytól nincs mit tartani, ellenben mindent reménylhetni katonai tapasztaltságától. Ki 14 nap alatt Pestrei bevonulásunkra szavát adja.

Tegnap estve Poroszlón 3 század huszár minden ágyu nélkül lévén előőrségen, az elenség oda bevonult délután 5 órakor, őrtü-

¹ Töltényi e vádjának igaztalanságát jellemzi Görgeynek március 4-iki parancsa, mely szerint a tábort csakis írásbeli engedéllyel szabad elhagyni, aki e parancs ellen vét, halállal büntetendő. — Kr. A. W. — I. A. 3/6. 1849. — Görgey egyébként fegyelemsértéseknél kérlelhetetlen és megdöbbentő szigorral járt el, melynek példáit bírálói nagyon is rossz néven veszik tőle. Épen Tiszafüreden válaszolt a hadügyminiszternek Inczedy alezredes ügyében, akit a hadseregéből kötelességmulasztás miatt rögtön elbocsátott. E válaszában következőket mondja: «Katonának előjárója világos parancsa ellenére semmi esetben sem volna szabad kirendelt helyétől távoznia. Ki ez elvet akár rossz akarat, akár hanyagságból sérti meg, egyiránt érdemes a büntetésre. Inczedy alezredes úr Kazimirnál jól viselte magát s ennél fogva őt alezredessé is ajánlottam. De ez semmi esetben sem menti őt. — Sőt ellenkezőleg, megkívánom, miként oly egyén, ki rendet csinálni van hivatva saját körében, ugyanazt ne rontsa ott, hol arra legnagyobb szükség van, — ne szolgáljon állásánál fogva rossz példa gyanánt.» — Mindez Töltényi vádjainak cáfolata. — u. o. — I. A. 3/7. 1849.

zeit rakta, és ma reggel a Tisza füredi hidat akarta felgyújtani, de roppant erőnk következtében vissza vonulni volt kénytelen, de nem csak nem üldöztetett, hanem még a híd-ról előre vezető út is besáncoltatott!

Kelt Tisza Füreden Martius 7-én 1849.

Töltényi s. k.

Töltényinek e jelentésében kétségen kívül vannak igazságok. Így Guyon, Répássy és Szekulics esetei. Nem tartoztak Görgey kegyencei közé és Görgey, aki az igazságszeretetben szeretett tetszelegni, csak kegyenceinél és saját magánál örködött féltékenyen az igazság felett, a neki nem szimpatikusok igazságát azonban láb-bal tapodta. A podgyászserég, a traineurök minden hadsereg kísérői és bebizonyított dolog, hogy Görgey seregében volt legerősebb a fegyelem,¹ viszont Dembinszky sem fegyelmet nem

¹ A Görgey táborában uralkodó állapotokra és a szigorú fegyelmi büntetésekre jellemzők a következő napiparancs-részletek március 22. és 23-ikáról:

«Horváth Pál a nógrádi zászlóalj őrnagya másod foku fegyelemsértés miatt és katonai kötelességének az ellenség előtti elmulasztása miatt egyszerű eltávolításra (cassatio) ítéltetett.

Haydin József százados az Ernő zászlóaljból alacsony csalás miatt tiszti rangjától való megfosztással, 2 havi profoszfogsággal sújtatik.

Múke Károly tüzérhadnagy súlyos és jogtalan fegyverhasználat miatt 1 havi profoszfogságra ítéltetett.

Duschek Géza őrnagy, Ordódy István, Nagy Imre századosok, Ujházy Alfréd, Greisinger Rudolf, Zöldy Antal, Parányi Frigyes főhadnagyk, Hübner Miklós, Jaskula Antal, Szentpétery Pál, Horváth József, Szalay Ferenc hadnagyk a már elszenvedett 18 napi vizsgálati fogságon kívül még 10 napi profoszfogságra ítéltettek zászlóaljparancsnokuk becsületének megsértése miatt, azonban kegyelmi uton a büntetés elengedtetett.

Szmrecsányi Náthán és Horváth Károly a 10-ik huszárezred hadnagyai tiltott kártyajáték következté-

tudott tartani, sem pedig hadát élelmezni. Ilyen jelentések, mint a fenti, voltak azok a méregcseppek, melyek a Kossuth-Görgey ellentétet élesztgették és a bizalmatlanságot szították.

Szemere sem tudott belenyugodni Görgeynek, ha csak ideiglenesnek is nevezett, fővezérségébe. Március 7-én hosszabb levelet ír Kossuthnak és ismét érvel Dembinszky fővezérsége mellett, intrikál Görgey ellen, akinek szemrehányást tesz, hogy Poroszlót a császáriaknak átengedte, míg a szolnoki győzelmet Dembinszky érdemének mondja. Szemere jelentéseit mindig csak úgy lehet elfogadni, ha Szemere túlzásait ismerve, a nagy szólamokat mindig kellő mértékre redukáljuk. Felsőmagyarországi kormánybiztosi jelentéseit mind áttanulmányoztam. Kijelentem, hogy Szemere egyéniségének kiválóságát elismerem, tudom, hogy neve örökké be lesz

ben, mely az elsőnél részegséggel és bajtársának tetteleges bántalmazásával lett súlyosbítva, — Szemerecsányi Náthán egyszerű cassatoria és egy havi profoszfogásra, Horváth Károly cassatoria, katonai becsületének érintettségével, ítéltetett.

Hadijogon alapuló ítélet szerint Andrejovics Samu a nógrádi zászlóalj hadnagya az ellenség előtti gyávasága miatt kötél általi halálra ítéltetett, azonban kegyelem útján golyóval végeztetett ki.» Kr. A. W. — 3/57. I. A. 1849. — Tagesbefehl vom Nord Armee Obercommando Hauptquartier Dormánd, am 22. März 1849.

«... Minthogy ma ellenséges támadást várhatunk, a csapatparancsnok urakat felszólítom, minden embert, akit tetten érnek, hogy a lakosoknál rabol vagy fosztogat, vagy pedig az elesetteknél és foglyoknál, akár az ellenséghez, akár hozzánk tartoznak; sommás uton rögtön lövessenek agyon.» Kr. A. W. — 3/64. I. A. 1849. — Vom Nord Armee Commando. Kerecseny den 23-ten März 1849.

Tehát kártyajáték, részegség, gyávaság, csalás, fosztogatás, fegyelemsértés ellen a Görgey-hadseregben kérelhetetlen büntetéseket szabtak. — Mindezek az adatok igazolják, hogy Töltényinek levele merő ráfogás.

jegyezve legjobbaink sorában, mindennek dacára mégis be kellett látnom, hogy túlzó természete megfosztja a tisztánlátástól és az a hamisíttatlan magyar hiba, hogy egy kis, még előkészületi siker esetében is elbizottan a jövő eseményeit rózsás színekben látja, mindent túloz, békés lelktülete dacára forradalmibb akar lenni a francia forradalomnál, kifejezésekben és véleményekben mértéket nem ismer, működésének és eszméinek túlságos fontosságot tulajdonít, fokozott mértékben megvolt Szemerében. Az alább közölt levél rideg valóságában mutatja Szemere kormánybiztosi működésének egyik ágát, Kossuthnak folytonos ingerlését a hadsereg főtisztjei ellen, aminek jó hatása nem lehetett. Látni a levélből, hogy úgy Kossuthnak, mint Szemerének fellépése Görgeyvel szemben őszinte nem volt és minden törekvésük odairányult, hogy Görgeyt háttérbe szorítsák, amit korántsem lehetett azzal elérni, ha Szemere Görgey vezéri kvalitásait kicsinylé és hadműveleti nézeteit helyteleníté, míg Görgey jól vezérelt és győzelmekkel ékesíté tetteit. Szemere levele:¹

«Barátom!

Tennap költ leveledet ma vettem. Nem irtam eddig, mert mindennap új eseményt vártam, de minden nap elmúlt esemény nélkül. Sorban megyek ált leveled tartalmán.

Dembinszkyról most is azt hiszem, hogy ha a többi vezérek cooperálnak szívből vele, és ha ő szorgalmas táborkart tart, mely a részleteket kidolgozza, ő legbiztosb vezér. Mindenikben szorongást veszek észre a tervezésben, ő benne soha, és a mit jószolt az ellenségről, az beteljesedett. Ha Kmety és

¹ St. A. W. — K. A. 3096/e. 1849.

Guyon megjelennek, a diadal bizonyos. E késedelmet vizsgálni kell, a hibás aligha nem Bayer lesz. A Szolnoki expedícióban van érdeme, ő szervezte, a kivívó fényessé tette.

Guyonnak azt mondta, röviden végezve, hogy vele szólt a hadügyminiszter a Debreczenbe menetelről, de ő a mostani körülmények között, egyenes parancsot vár, mint katonára és menni fog. Hívjátok meg, és hasznát vehetitek.

Elmult Vasárnap, Hétfő, ma Kedd van; s itt vagyunk. Azt hiszem Görgey tökéletesen meg szokta Poroszlót és tennap jött az ellen, s huszáraink, mert gyalogság nem volt, — visszajöttek csata nélkül az álgyu elől. Ma az ellen ismerkedni közeledett, a mieink álgyuztak rájuk 20—30-szor, s visszavonult. Detmándon 130 cs. szekeren hidak vannak, ez okból a hatósági őrködést a Tiszaparton megkettőztettem. Itt én igen rosszul érzem magamat. Ma hozzám jött Görgey, és kérdeztem: miért nem foglalta el Poroszlót, mely dominálja a kimenetelt? Felelte: mivel ott élelmezni nem lehetett a fuvar hiánya miatt. Nem hiszem, hogy állana, mert maga Poroszló képes 5000 embert ellátni, — de már megvan. Most már innen Poroszlónak menni nem lehet, nagy vérontás nélkül, hanem Valk, vagy Dorogma, vagy Polgár felé kijutván, onnan oldalt támadni Poroszló és Miskolcz felé.

Görgey efféle nézeteket fejtegetett. Ha Szolnokon megy minden erő, s ott nagy csata vivatik, ez annyi mint: va banque. Ha nyerünk a cél Pest, de ez nem valószínű, ha veszünk talán elvesztünk. Seregünk nincs azon állapotban, hogy mindent egy kártyára tegyünk. Kell sok szerelés is. Ott hoszas tá-

borozás nem is lehetséges. Felső Magyarország egészen az ellen kezében leend, onnan táplálkozik, onnan ujonczoz. Migha mi nekünk lesz birtokunkban, addig a hadsereg tökéletesedik, a szerelés tökéletes lesz, a népet megnyerjük, az ujonczokat kiszedjük, és az ellent legbiztosb támaszától Gallicziától fosztjuk meg. Erre sok idő nem kell. Füredet fedezni, Miskolcz felé menni, Tokajt fedezni. Két mód van győzni: egyik, kiirtani az ellent magát, másik: kutforrásaitól fosztani meg; emez lassubb, de biztosb mód.

G. kétkedik, mit csináljon. Dembinszkynek tulajdonítja a nehéz állapotot, mi nem áll.

Hajlandó vagyok őt így jellemezni: Magyarország jeles hadügyminisztert nyer benne, nagy vezér soha nem lesz, ha győz is.

Szilárd ember, néha makacs. Irányában úgy lépnél fel, hogy röviden, szárazan, szívesen írj neki, — eddigi pályája után nem irtam volna neki úgy, mint te irtál 5-én. Sok volt a jóból.

A tisztikar ellenében nyomósan lépjetek fel. Schlik kiszalasztása, és Kmeti és Guyon (más hibájából) a legsorsdöntőbb esemény nálunk eddigelé.

Azon utat is követendőnek ajánlom, hogy határozott parancsot mindig a hadügyminis-terium útján küldj.

Vécseynek érdeme van, jellemszilárdsági, és még is nem tartják sziklának a katonák. Különben Komáromba ajánlanám. Így vagy mellé adandó, vagy Komáromba küldendő Guyon (ma az ő osztálya feloszlatott), azon figyelmeztetéssel, hogy vigyázatlan ex-

peditiókkal a várat ne veszélyeztesse. Itt ő nem maradhat, — bár sikra való vitéz, — elvonni kár.¹

Vetter összes fővezér? Vizsgáld meg őt és íteld meg jól. Ha meg kell lenni, legyen meg. Ha minden à proper nélkül tétetik, azt hiszik, ez G. letétele. De ha tiszta jellemében bizol, ám legyen. De merjen parancsolni, és merjünk mind. Van esze? Van szerencséje?

Most vigyázz levelezéseidben G.-vel, különben azt hiendi, én nem kormány, de kém vagyok. Tanácsokat általam tudass vele, parancsot a hadügyminister által. G. és én kevésbé ismerjük egymást; de fogjuk nem sokára.

Helyzetünk szomorú kissé. Poroszlón kellene lennünk. Maga G. is irand, reménylem.

Én sürgetem, sürgetem.

Tiszafüred, 7/III. 1849.

Isten veled
S z e m e r e s. k.

Madács, mint hadi bíró (és jegyző) menjen Nagykállóba s engem értesítsen.»

Görgey március 9-ikén Debrecenben volt, hogy a VII-ik hadtest hadműveleti célját a ki-nevezendő új fővezértől megtudakolja. Ez alkalommal hosszasan értekezett Kossuthtal, aki közlé vele Vetter Antal tábornoknak fővezérré

¹ Vécsey és Damjanics Szolnok bevételénél összekülönböztek. Vécseyt a kormány a hadtestparancsnokság alól felmentette. Guyon hadosztályát feloszlatták és Guyont Komárom parancsnokává nevezték ki. Ennek Görgey örült legjobban, mert Guyonnak makacs ellen-sége volt.

való kineveztetését, amely hírt Görgey megnyugvással vette tudomásul és Kossuthnak Szemeréhez intézett és ugyanaznap kelt levele határozott bizonytságot tesz amellett, hogy mindazok a feltevések, melyeket egyes történetíróink Görgeynek Vetter fővezérsége elleni állásfoglalásához fűznek, alaptalanok, mert Görgeyt nem sérté Vetternek kineveztetése. Ő a hadsereget csak Dembinszky vezérségétől akarta megmenteni. Debrecenben ő is a II-od osztályú katonai érdemrenddel való kitüntetésben részesült. Klapka nem, mert Klapkától nem féltek annyira, mint Görgeytől. Klapka átvette Mészárosától a Kassánál tönkrement sereget és egy harc képes sereget szervezett belőle, mely Schlicket visszanyomta. Kápolnánál a vonal leggyengébb részét tartotta az ellenség legerősebb része ellen és Dembinszky rövidlátása volt az oka, hogy a kápolnai csata jobb szárnyát elhanyagolta és gyenge erőkre bízta. Klapkát mellőzték, mert a tehetségtelen Mészáros és Dembinszkyt akarták ezzel megtisztelni.

Kossuth e napon szózatot is intézett a hadsereghez. Vetter kinevezéséről hosszabb levélben számolt be Görgeynek. A levél, ámbár igen szívélyes hangú, ismét szemrehányást tartalmaz. Damjanics Szolnok bevétele után a tiszafüredi sereg átkelését várta Poroszlónál, ami be nem következett, mert Görgey ezt az átkelési pontot nem használhatta és előkészületeket tett, hogy Tokajnál vezesse át seregét, amit később meg is valósított. Ennek következtében Damjanics erejét a Tisza balpartjára volt kénytelen visszavonni. A helyzet a magyar hadsereg részére igen előnyössé kezdett alakulni, amit látva, a hadműveletek energikusabb folytatását követelték úgy a főtisztek, mint az országgyűlés és az OHB.

Ez óhajtnak következménye lett a fővezér kineveztetése, ámbár, — mint Kossuth alábbi levelében jelzi, — Görgeynek és Damjanicsnak a hadügyminiszterium felügyelete alatti összműködése esetében ez teljesen feleslegessé válhatott. Lehetséges, hogy Kossuth már ekkor foglalkozott azzal az eszmével, hogy a fővezérletet saját kezébe vegye, miután láthatta a március 8-iki fővezért választó konferencián, hogy Vetter megválasztása csak a kényszerűség következménye és nem a bizalomé.

Meghatóak Kossuth kérlelő szavai, melyek Görgey belátására, hazaszeretetére apellálnak. Félelem és aggodás sugallták ezeket, mert Görgey egyénisége titokzatos szfinksz gyanánt állott előtte. Nem tudott benne teljesen megbizni, mert nem tudta, mit akar. Érezte, hogy egy erős akarat tölti el a fiatal hadvezért, hogy ezt az akaratot nem lehet gyengíteni, nem lehet megalkuvóvá tenni, mert ez az akarat meggyőződés eredménye, de hogy ez az akarat mire irányul, azt nem tudta megérteni. Kossuth az egész szabadságharcban majdnem korlátlanul érvényesítő politikáját és akaratát, mert az egész ellenállást úgy szervezte, hogy minden szál kezében futott össze. Nagy politikai multja, a nemzet szabadságáért folytatott politikai küzdelmei, szenvedései, egyéniségének fasciáló ereje, nagy műveltsége, szónoki tehetsége, rábeszélő képessége, kiváló szorgalma és szívós munkaképessége, végül pedig a szabadságharc viharában a vele egyenrangú erők visszahúzódása és opportunitása biztositották részére az egyeduralmat. Emberi gyöngeség, hogy e kiváltságos helyzetben, e kiváltságos feladat teljesítésében, a nemzeti ellenállás önálló és egyedüli intézésében Kossuthban mindinkább gyökeret vert a tudat,

hogy mindaz, amit ő hirdet és cselekszik, a nemzet akarata és ennél fogva sem ellenmondást, sem kritikát nem tűrhet. A cselekvés hibátlan-ságának, a csálhatatlanságnak tudata kezdett benne kialakulni és misem természetesebb, hogy Görgey, aki éles bíráló és kutató természettel volt felruházva, Kossuth tetteit nem tulajdonságai büverejének hatása alatt vizsgálta, hanem csak azon szempont szerint, hogy vajjon minő következményeket hoznak a nemzetre és a nemzeti ellenállásra nézve. Görgey már ezen tulajdonságánál fogva is kitűnt kortársai közül és e tulajdonságát kiegészítette szókimondó természete. Egy ilyen férfiú nem kényelmes az egyeduralom részére. Kossuth Görgeyben a nemzetre nézve veszedelmet sejtett, mert a szabadságharcot intéző egyeduralmi pozíciójának ellenségét látta benne. És joggal kérdezhetné valaki, hogy Kossuthnak ezen pozíciója azonos volt-e a nemzetnek érdekével és boldogulásával? Bármilyen óriási és tiszteletreméltó érdekei is vannak Kossuthnak a szabadságharc intézésében, erre a kérdésre igennel nem lehet felelni, mert a szabadságharcban történt sok politikai hiba éppen ezen egyeduralmi pozíció következménye volt és e hibák nem váltak a nemzet hasznára. Görgey pedig e hibák ellen tiltakozott és demonstrált, Kossuth viszont azonosította magát e hibákkal, Görgeyben hatalmára iriggy ellenségét látta és így a nemzet árulóját, ami helytelen álláspont volt, mert Kossuth és a nemzet nem lehettek és nem is voltak mindig egy fogalomban egyesítve.

Kossuthnak március 9-iki levelét¹ következőkben idézem:

¹ Kr. A. W. — 3/15. I. A. 1849. — A levél Kossuth s. k. írása.

«Tisztelt Barátom!

Az oroszoknak constatirozott erdélyi beütése — s a brüsseli congressus és Austria erejének mindig nagyobb és nagyobb összpontosítása feletti aggodalom az országgyűlést arra indította, hogy minden erőket koncentráltságával, egy célra, egy iránybani operációknak haladéktalan erélyes megindítását szabná ki hadjáratunk politikai irányzatául.

Hozzájárult ehhez a Szolnoki fényes győzelem, mely mindnyájunkban azon meggyőződést szülte, hogy ha most minden idővesztés nélkül úgy a tiszafüredi, mint a szolnoki seregek egymásnak kezét nyujtva, két oly vezér alatt, mint Ön és Damjanics előre nyomul s az ellenséget közbe veszi, a legszebb sikernek nézhetünk elébe.

Más részről az időnek megbecsülhetlen drágasága, az alkalom kedvező pillanata s az aggodalom annak elvesztése felett percenként növekedett. Klapka, Damjanics, Vécsey aggodalmasan sürgető leveleket irtak, hogy most vagy soha kell egy terv, egy combinatio szerint előre nyomulni, míg az ellenség minden erejét egybe nem szedi s minden erejével egyik vagy másik seregünkre nem veti magát. — És múlt nap nap után s az aggodalom folyvást nőtt s az aggodalom mindig szorongatóbbá vált s a dolog annyira ment, hogy Damjanics, kinek különben jelleméhez tartozik, hogy ezred magával a pokloknak is neki megyen, azért, mert Füredről seregeink nem mozdultak előre, ahelyett hogy maga is előre menne, tanácsosnak tartá seregeink legnagyobb részét a Tisza balpartján állítani fel, nehogy túlnyomó erővel a Tiszába szorítassék.

És minden ember ezt sürgeté: hogy egység! egység! egy fővezér által, kinek rendelkezései nyomán a Füredi, Szolnoki, Szegedi, Aradi, Szabadkai, Komáromi, Péterváradai seregek mind concentrice egy célra, egy irányban működjenek.

Én halogattam a dolgot, a meddig lehetett, várva Füredről a tudósítást, hogy Ön azon terv szerint, melyet velem közölni szives volt, előre nyomúlt; miszerint elmondhassam: hogy nincsen szükség, mert a két hadtestnek fővezérei Görgey és Damjanics (miután Vécsey bár öregebb tábornok, annak nagyobb erélye tekintetéből a vezérletet önként átadta) a hadügyministerium utasító irányzata nyomán működve, egyetértés által tökéletesen pótolják az egységet.

Azonban Füredről nemcsak nem jött ilyen hír, sőt ellenkező, — én magam is jóformán compromittálva éreztem magam, mert hazajöttömkor Ön becses értesítése nyomán azt mondtam az országgyűlésnek, hogy a füredi seregek legnagyobb része már jóval túl lesz Poroszlón, mert épen indulóban voltak a zászlóaljok, midőn én jövék. Azonban ellenkező hírek jöttek, Szolnokról pedig az, hogy a füredi seregek elő nem nyomulása miatt Damjanics kénytelen volt Szolnokot egy erős divízióval tartva, táborát a Tisza balpartjára áttenni.

A dolog halaszthatatlanná vált s az országgyűlés tegnap estve 5 órakor egyhangúlag kimondá, hogy az összes magyarországi seregek élére egy fővezért kell azonnal állítani.

Dembinszky lehetetlenné válván, csak Ön és Vetter tábornok közt lehetett választanunk. Ön sok ideig messze távol lévén, sem az alsó-

tiszai (Bácsi és Bánáti) seregek személyességeit, sem belső intenzív erejét s gyengeségeit, sem s még kevésbé az Aradi, Szegedi, Szabadkai, Péterváradai körülményeket nem ismeré, sem a nép életében azon phasisokat, melyek amott lent az operációk nevezetes elemeit teszik, s ezen körülményekkel megismerkedése épen azon időnek használhatlan elvesztésével járna, melyet legbecsesebbnek mond egyhangúlag országgyűlés, kormány és a szolnoki 25,000 ember. — Mig ezen körülményeket s a még használható kútforrásokat Vetter állásánál fogva mind ismeri.

Abban lőn tehát a megállapodás, hogy a tiszai seregek, úgy amint most Füreden és Szolnokon állanak, két hadtestet képezzenek, amazt Füreden tett határozatom szerint is Ön, emezt Damjanics vezéreljék s a seregekben levő hadosztályparancsnokok Önöktől függjenek, — e mellett addig mig egy célra egy irányra intézett operáció leszen szükséges, Vetter legyen az összes magyar hadseregeknek fővezére.

E mellett az országgyűlés megkívánta, hogy én magam minél többet, minél gyakrabban legyek a hadseregnél és személyes jelenlétemmel nyujtsak az országnak megnyugvást. Midőn ezt megígérém, azt kérdé az országgyűlés, minő biztosítást nyujthatok a részben, hogy Vetter mindenütt készséges engedelmességre fog találni, mire csak azt mondhatám, hogy örködni fogok, miszerint Vetter jót és jól rendeljen, bizom tökéletesen Önnek és Damjanicsnak hazaszeretetében, tudom, hogy Ön a legtisztább jellemek egyike, kik a szótól «dicsvágy» idegenek, tudom, hogy Ön sziklaszilárdságával ura tud lenni

seregei engedelmességének s végre kijelentém, hogy a míg én élek Magyarországot belső egyenetlenség által Lengyelország sorsára jutni nem engedem, s ha a seregben akárki is, egyik vagy másik méltán kedvelt vezér személye iránti szeretetnek a haza existenciáját, mely a katonai fegyelemtől s egyiségtől függ, alárendelve zavart akarna előidézni, vagy én nem térek vissza életben soha, vagy az meghal kérlelhetetlenül.

Erre Vetter, mint különben is legidősb tábornok az activitásban lévők közt s az ország tábor vezérkarának főnöke fővezérré lőn, én pedig felruháztattam a táborokra nézve mindazon hatalommal, mellyel maga az országgyűlés bír.

Már most tehát az Isten és haza nevében kérem Önt Tisztelt Barátom, nyújtson nekem segédkezet e nehéz körülmények közt a haza megmentésére, emelje fel hatalmas lelkével seregét az érzelmeknek, hazafiságnak azon magasságára, melytől Önt oly tiszteletre méltólag lelkesültnek tapasztalám, miszerint mindnyájan érezzék, hogy a kormány rendelkezései iránti engedelmesség s szíves készségű közremunkálás hazánk megmentésének életfeltétele és az Istennek és a hazának örök áldása fogja kísérni Önnek lépteit.

Én a hadsereghez az ide rekesztett rendeletet nyomattam s Szemere Bertalan kormánybiztos úrhoz 250 példányban azon utasítással küldöttem el, hogy Önt tisztelt Barátom kérje fel, miszerint az, Önnek egy alkalmas napi parancsa kíséretében vitéz hadseregénél közhírré tétessék.

Én vasárnap délután a hadsereghez megyek s ott leszek, ahol Vetter altábornagy

lesz, vagy ahol Ön tanácsa szerint lennem szükséges leszén.

A nemzet áldása legyen Önnel. Ön tovább is, mint volt, szegény hazánknak sziklaszilárd oszlopa s tartsa meg irántam nyílt őszinteséggel szíves barátságát, melyet egyik legbecesebb kincsemnek tartok s legyen Ön minden lépteivel a Magyarok Istene. Kelt Debreczenben Martius 9-kén 1849.

Kossuth Lajos»

Kossuth e levél másolatát beküldte Szemerének, akinek március 7-iki Görgey ellen ingerlő levelére megnyugtatóan ír és épen Szemere intencióival ellentétben Görgey szándékairól elismerőleg nyilatkozik. Egyúttal figyelmezteté Szemerét, hogy igyekezzék odahatni, hogy Görgey rendeletei a hadseregnél folyamathá vétessenek és azoknak érvény szereztessék. Mindez világos útmutatás volt Szemerének, hogy Görgeyellenes jelentéseivel hagyjon fel. Kossuth és Görgey is ebben az időszakban azt hitték, hogy a közöttük uralkodó ellentétek háttérbe szorultak, a nézeteltéréseknek vége és csak az ellenségnek kiűzetéséről van szó. Ha Kossuth nem foglalkozott volna a függetlenségi nyilatkozat eszméjével, a két férfiú továbbra is a legnagyobb egyetértésben dolgozott volna a nemzet megmentésén. A függetlenségi nyilatkozat szakította szét az együttműködés kapcsolatát. Kossuth Szemerének következőképen¹ válaszolt március 9-ikén:

«Mik történtek a közelmúlt napokban a nemzet kormányzata körében, azt teljhatalmú országos biztos ur Görgei tábornokhoz írt

¹ St. A. W. — K. A. 3089/e. 1849.

másolatban ide rekesztett levelemből s a nemzet nevében a nemzet seregeihez bocsátott szózatból bővebben megértendi.

Mikor épen a képviselőház hozzájárul-tával a kormány által szükségeseknek talált intézkedéseket foganatosítandó valék a véletlen Görgei Tábornokot bizonyos dolgok iránti értekezés végett körünkbe hozá.

És hazafias örömmel tudósíthatom országos biztos urat, mikint a többször nevezett tábornokkali értekezés; annak soha kétségbe nem vett tiszta hazafias érzelmű nyilatkozatai arra nézve, hogy a fenebb érintett intézkedéseknek fogamat szereztessék s a kormány tekintélye rendeleteinek feltétlen fogamatba vétele körül épen fentartassék; mind engem, mind a kormányt tökéletesen megnyugtatták.

S ennek következtében országos biztos urat csak arra kérem, hogy a seregben szokott bölcsessége és erélyével odahatni sziveskedjék, miszerint Görgei Tábornok kiadandó rendeletei különösen a seregnél közhirre teendő szózatban foglalt kormányi rendelet fogamatba vételére vonatkozólag, — necsupán kötelességérzethől találjanak kész engedelmességre, — hanem meglegyen egyszersmind azon készség a seregben, mellynek forrása az önzetlen hazaszeretet — s melly egy részről valamint a katonai pályának dűcsöségét biztosítja, ugy másrésről a cél elérésének, mellyre mindnyájan törekszünk, a haza megmentésének záloga.

Mire nézve jónak látom hogy országos biztos úr a sereghez irt szózatnak közhirre vételét Görgey tábornok urrali egyetértésével akkint sziveskedjék eszközölni, hogy ha

csak lehet az Görgey tábornok ur által kiadandó napiparancs útján jusson a hadsereg tudomására.

Tudósítom egyszersmind országos biztos urat, hogy mai napon voltam szerencsés a nemzet által hazánkat védő vitéz bajnokink irányában tanusítandó megismerés jeléül elhatározott katonai érdem rendeket azoknak, kiket erre a nemzet minden mások előtt régibb idő óta folytonos tettek következtében érdemeseknek talált, kiosztani, — s mint-hogy Görgei tábornokhoz személyesen lett szerencsénk személyesen tettem azt a képviselőház küldöttsége jelenlétében, — a miért különben országos biztos urat valék felkérendő.

Tudósítom végre mikép elhatároztam magam időmnek legnagyobb részét a táborokban tölteni. — S ennek következtében vasárnap délután a Szolnoki Táborban hiszem hogy leendek, ott a hol Vetter altábornagy leend. Felkérvén országos biztos urat, hogy jelentéseit is oda intézni sziveskedjék.

Kelt Debreczenben, Mártius 9/1849.

A honvédelmi bizottmány elnöke.»

Görgey seregét át akarta vezetni a Tiszán, a nagy esőzés következtében az átkelés csakis Tokajnál volt keresztülvihető március 12-ikén. Az átkelés késedelmeskedése miatt Damjanics kénytelen volt Szolnoknál vesztegelni. A seregéhez visszatért Görgeyt, aki a Kossuth által felajánlott 200,000 frinyi nemzeti jutalmat szérenyen visszautasítá, nagyon bántotta Klapka mellőzése. Már 10-ikén azt írja Kossuthnak: «Egy fájt nekem tegnap, t. i. hogy Klapka,

Damjanics szárazon maradtak»¹ t. i. a kitüntetések osztogatásánál. A két tábornok egy offenzíva haditervét küldte át Görgeynek, aki azt helyeselve, Kossuthnak beküldte. Kossuth viszont Vetternek adta át véleményezés végett. Vetter igen képzett teoretikus katona volt. Működése különben is olyan rövidéletű volt, hogy alig lehet eldönteni, vajjon mint gyakorlati hadvezér megfelelt-e volna a várakozásnak. Határozottság és gyorsaság nem tartoztak tulajdonságai közé és valószínűleg nem annyira betegsége, mint inkább az előtte tornyosuló nagy feladat kényszerítette a fővezérség elhagyására.

Görgey Tokajról Mezőkövesdre vonult, ahonnan Heves és Gyöngyös ellen akart operálni, mire az ellenség sietve visszavonult. Ugyanakkor Vetter Cibakházánál átkelt a Tiszán és Nagykőrös irányában előrenyomult, ahol Windischgraetz összpontosított hadserege állt. A túlérő elől Vetter Damjaniccsal egyetértve visszavonult Cibakházára. E visszavonulás nagy csalódást keltett Debrecenben, hol az ellenségnek Pesttől való elkülönítését remélték, de bosszankodott Görgey is, aki mozdulataival fölöslegesen provokálta az ellenség figyelmét. Vetter Cibakházáról seregét Tiszafüredre vezette, hogy ott Görgey hadtestének fedezete alatt átkeljen a Tiszán, ami március 27-ikén meg is történt. Az előző napon Kossuth is megérkezett a tiszafüredi táborba, ahol ismét kellemetlen meglepetés várta. Vetter fővezér súlyosan megbetegedett. Görgey eközben Gyöngyösig előrenyomult, mert háta mögött már az egész hadsereg állt.

¹ Damjanics a kitüntettek között volt. St. A. W. — K. A. 3183/e. 1849. — Görgey--Kossuth (Egyek március 10.).

Vetter epeláza állítólag a Damjanicccsal való összeütközéseinek izgalmaiból keletkezett.

Mielőtt azonban a megüresedett fővezérség kérdésére áttérnék, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy március 4-ikén adta ki a császár az oktrojált alkotmányról szóló levelét, mely Magyarország különállását megszünteti. Ez az oktrojált alkotmányról szóló levél az egész monarchia területén méltó elkeseredést és csalódást keltett és a harcban álló magyar nemzet annál nagyobb elszántsággal folytatta küzdelmét. Kossuth álláspontját e kérdésben az országgyűlés előtt kifejtette és ezt eléggé ismerjük, mégis megemlítem e kérdésbeni véleményét, mely Bemhez intézett egyik levelében¹ olvashatunk. «Az esküszegő osztrák ház — írja — istentelen despota dühével az oroszokat hozta a nyakunkra és e népjogellenes segítség után szemtelen dölýfében egy márciusi 6-án megjelent manifesztumban Magyarország és Erdély ezeréves önálló állami létét megszüntetni merészkedett. Ezzel minden kötelék, egy kiegészítés minden lehetősége megszakadt. Amíg csak egyetlenegy magyar él, ez az ország sohasem fog az esküszegő osztrák háznak, nemes népei fojtogatójának kezet nyújtani. Inkább késhegyig menő háború, az utolsó csepp vérig.» A márciusi oktrojálás gőgös és elbizott hangja korántsem volt összhangban az osztrák hadsereg kialakuló helyzetével. Windischgraetz már március 6-ikán arról panaszkodik a császárnak, hogy kevés a hadereje, különösen könnyű lovassága, a magyar ágyúk tüzetől sokat szenvedett. A huszárok jobban állták meg helyüket. Előterjesztést tett, hogy Olaszországból

¹ St. A. W. — K. A. 2. Fasc. 490. — Kossuth — Bem (Cibakháza den 17-ten März).

küldjenek neki lovasságot.¹ Később, nyolc nap multával félreérthetetlenül bevallja, hogy aligha lesz képes a magyar erőt letörni.² «A hadmenetre Magyarországba, — írta császárijának — e fanatizált ország és egy számos csapatokkal, lovassággal és tüzérséggel bőven ellátott rebellis hadsereg ellen aránylag nagyon csekély haderővel abban a föltevésben vállalkoztam, hogy politikai tekintetben támogatásra találok. Ámde a kremsieri birodalmi gyűlésnek hosszú fennállása és bűnöző működése lényegesen hozzájárult az itteni viszonyoknak még erősebb megbolygatásához és a rebelliseket kétségbeesett ellenállásukban annyira megerősítette, hogy haderőim gyarapításának kilátása nélkül minden erőlködésemre szükség lesz, hogy azt megtörhessem.» Windischgraetz saját tehetetlenségét és ügyetlenségét a kremsieri gyűléssel palástolgatja, pedig a kettő között semmilyen összefüggés nincsen. Magyarország egyáltalában nem törődött Kremsierrel, hol a reakciónak udvarló csehek vitték a nagy szót.

Kossuth már a cibakházi exkurzió idején foglalkozott behatóan a gondolattal, miként kelljen a március 4-iki oktrojálásra méltóképen felelni. Március 22-ikén Görgeynek már említi az alább idézett levélben,³ hogy a nemzetnek ez ügyben nyilatkoznia kell, de ehhez egy fontos győzelem szükséges és pedig Pest felé. Érdekes, hogy Kossuth a polgárháború rémét idézi a győzelem elmaradása esetében, mert érezhette, hogy a kudarc megbontja a soro-

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 3/23. H. A. det. — Windischgraetz — Ferenc József (Ofen den 14. März).

² U. o. — Kr. i. U. 3/66. H. A. det. — Windischgraetz — Ferenc József (Ofen den 6. März).

³ U. o. — 3/ad 62. I. A. 1849.

kat és ingadozóvá teszi az embereket. Ismét hadműveleti véleményt mond és gyengén érinti fővezéri ambícióját, mintha Görgeytől várná a választ, hogy nem olyan «öreges legény» és álljon be katonának. Mészáros apprehendált Görgeyre, Kossuth nevet rajta. Jellemző a hadügyminiszteri hivatalok rendetlensége, melyről Kossuth levele adatokat nyújt. Akták veszttek el. Háromszor küldték el az aktát, kétszer elveszett, egyszer meg nem érkezett. Úgy látszik, lehettek a hadügyminiszteriumban misztikus sülyesztők.

A cibakházi visszavonulás nagyon bántotta Kossuthot és Görgeyt is, aki Kossuthnak ez ügyben szemrehányó leveleket írt, melyeknek éle Vetter ellen irányult. Vetter azonban igazolá, hogy a visszavonulást nem ő rendelte el, hanem az Damjanics magatartásának következménye volt, mert mikor a csapatok Nagykőrös elé értek, Damjanics a túlerő, valamint a rendkívül rossz időjárás miatt a visszavonulást követelte és az Abony felé való oldalmozdulat megtételét is vonakodott végrehajtani, mire Vetter, aki csak 24 órája volt a hadseregben, a helyzetet jobban ismerő Damjanicsnak engedett. Sem Vettert, sem Damjanicsot nem lehetett megbízhatatlansággal vádolni, mert mindkettő a szabadságharcnak leghűbb katonái közé tartozott. Kossuth a cibakházi visszavonulásnak ezen részleteivel március 23-iki levelében¹ igyekezett Görgeyt megnyug-

¹ U. o. — 3/67. l. A. 1849. — Úgy ez a levél, mint a következő, csak német fordításában volt megtalálható. A fordítást az osztrák vizsgáló bizottság tolmácsa készítette, mikor Schwarzenberg—Haynau átkutatták a Kossuth- és Görgey-aktákat. A leveleket német fordításukban közlöm azért, mert részint a visszafordítás

latni és Vetter elleni haragját leszerelni. Kossuth március 22-iki levele:

Debreczen Martius 22-kén 1849.

«Tisztelt Barátom!

A Cibakház — Nkőrösi expeditióból semmi sem lett. Isszonyatos harczvággyal mentek át a Tiszán a seregek s megvívta volna a poklokkal is. Azonban féluton tett éjjeli táborozásra kemény rossz idő s azon hír következén, hogy az ellenség 12,000-rel erősebb mint mi: — Vetter fővezér flankmarschot akart Abony felé tétetni, de a mi szokott szerencsétlenségünk, a híd leégetés ezt is megakadályozá, mert Szolnoknál nem volt híd, s így semmi visszavonulási vonal nem existált, tehát jött-ment a sereg és ismét visszajött a Tiszán — s a mint Füredről leutazott Cibakházára, úgy 3 keserves nap fagyos bivakkirozása után megint visszamegyen Füredre, hogy ott debouchirozva s Önnel egyesülve az egész sereggel előre nyomulhassunk.

Adja Isten, hogy jól legyen. Csak valamikép Önre ne vesse magát túlnyomó erővel az ellenség addig, míg az egyesülés megtörténik.

Én nem tudom, de én úgy sem mentem volna Cibakházánál által, vagy nem jöttem volna vissza. Mindenesetre a szolnoki átjövételt nem égettem volna el, hanem mint-hogy Damjanich a Dembinszky féle füredi zavarok miatti hátramaradás következtében Szolnokot, szemközt az ellenség vasuti resourceaival egyedül biztosan tarthatni nem

műveletében az eredeti értelem még inkább gyengülhet, részint pedig Kossuth iránti kegyeletemből, akinek stílusát nem lehet megközelíteni.

vélte s azért onnan visszavonúlt, a szolnoki hídfákat leszedettem s az innenső partra lerakattam volna, — így megtörténhetik rögtön a berakás és vagy megtehettük volna a flankmarschot a kocséri erdőtől Abony felé s a Czegléden inneni derék posztóiban felállithatánk 28,000 embert, az ellenségre bizván, ha tetszik neki, a megtámadást, vagy pedig most nem kellene az egész armádával felvándorolnunk, hanem Törökszentmiklósról Szolnoknál debouchirozva Önnel már ma összeköttetésbe lépheténk, — mig ez, ha ugyan baj nem jó közbe, — most csak 26-kán vagy épen 27-kén fog történni; — ha az úristen is úgy akarja.

Isten bizony, ha olyan öreges legény nem volnék, beállnék katonának.

Azonban időmet most többnyire a táborban fogom tölteni, — mert ha előre mennek seregeink s Önöket a haza Istene győzelemre segíti, rögtönös politikai intézkedésekre lesz szükség, melyek végett bajos volna még először Debreczenbe recurrálgatni.

Hanem engem megáldott az Isten azzal, hogy mindig kell valami új bajomnak lenni. Most az a baj, hogy az öreg Mészáros nagyon apprehendál, vagy haragszik Önre tisztelt Barátom! s nekem alig van nagyobb bajom, mint mindig hol itt, hol amott «motos componere fluctus.» — Úgy látszik az apprehensió onnan ered, hogy mikor Ön aminap becses látogatásával itt megörvendezettett, az öreg ministert meg sem látogatá, mit ő bosszantó insubordinációnak vett s azóta olyan, mint a kis kakas.

Ezeknek a sok mindenféle bajoknak véget kell vetnünk, — de én azt hiszem, hogy

erre a 6-ik Mártiusi Császári manifesztum iránt határozottan kell a nemzetnek nyilatkozni, — arra pedig, hogy nyilatkozzék, legalább is oly fontos győzelem kell itt Pest felé, mint Erdélyben a Szebeni, — akkor rögtön az igazi kerékvágásba lehetend vinni szegény hazánk dolgát, — addig bajosan, — én legalább bizonyosan nem vagyok oka, hogy sok mindenféle antecedentiák miatt, a táblabírói schlendrián hinárjából egy ily győzelem nélkül, a Status hajóját nem lehet kiragadni polgárháború concussiója nélkül, — pedig polgárháború volna a legnagyobb szerencsétlenség.

Én ennek eltávoztatására örömet ugornék az örvénybe, mint Decius, ha száz életet is kellene feláldoznom.

Tehát egy győzelem, — mindenek előtt.

Önök panászai folytán az orvosügyre nézve azonnal kérdőre vettem a hadügyministert, valamint az előléptetési javaslatok hátramaradása iránt is.

Az orvosi rendezést illetőleg, ebben valóssággal valami fátum van. A hadügyministerium nem kapta, — én tegnap haza érkezvén Bikkesy¹ által azonnal átküldém a hadügyministernek s nyilatkozatát kértem, — ma reggel újra sürgettem, — azt felelte, hogy pertractáció alatt van, — megizentem, hogy ma esténél tovább nem várok, nevezetesen kívánom az orvos ügy rendezését illető anteactákat s ő azt feleli, a mit a mellékletben i) betű alatt olvashat Ön, t. i. hogy nem kapta. Én feleletre vonom Bikessyt, — ő elhozza maga legitimációjára a hadügyminis-

¹ Bikessy alezredes Kossuth katonai titkára.

teri iktató hivatal lajstromát, hol az be van tegnap jegyezve, — tehát át van adva s. az iktatóhivatalban nem tudunk nyomára akadni, senkisé tud róla semmit is. Elég az hozzá, hogy nincs, — ezt aztán rendnek nevezik. Mészáros össze-vissza teremtetézte az egész hivatalt, — denique nincs, — háromszor küldte már Ön el s egyszer meg nem érkezett, kétszer elveszett. No de hiszen már holnap megyek Füredre, hétfőn reményilem személyesen üdvözlöm Önt s akkor elvégezzük.

Igy van a dolog a függőben levő előléptetési javaslatokra nézve is, melyek iránt a minister nyilatkozatát ideiglenesen ide rekesztem, azon egy megjegyzéssel, miként én tudom, hogy Karger¹ szinlelt beteg, őt tehát többé az aktív hadseregbe el nem fogadom, hanem pensionáltatni rendelem, minél tolgva Pöltenbergre nézve nem leszen semmi akadály.

Mednyánszkynek² a kápolnai vitézségért függessen Ön egy kis érdemkereszt jelt mellére.

Isten áldja Önt, három nap múlva látom, örülök előre jobbját szorithatni. Debreczen mart. 23. 1849.

Kossuth, Lajos³

Kossuth március 24-én szándékozott a tiszafüredi táborban megjelenni, azonban még 24-ikén is Debreczenben időzött. Következő két levele valóban megrázóan dokumentálja a nagy

¹ Karger hadtestparancsnok volt.

² Mednyánszky Cézár br. tábori főpap.

³ A levél kétszer van keltezve, tehát március 22-ikén kezdte és 23-ikán befejezte a levelet Kossuth. Az egész írás Kossuth s. k. írása.

ellentétet, mely Görgey és Kossuth természete között létezett. Még mindig a cibakházi előretörés hiábavalóságáról volt szó. Görgeyt a legsötétebb gyanu szállta meg Vetter ellen. Több mint bizonyos, hogy árulással vádolta Kossuth előtt, aki reábeszélő képessége egész fegyvertárával igyekezett Görgeyt megnyugtatni. Bizalmatlankodó és gyanakodó természete ismét elragadta Görgeyt és Kossuth aggódott, hogy a hadseregben, mely egy rosszul vezetett ellenféllel állt szemben, belső viszályaival kockára teszi a győzelem esélyeit.

A Vetterre vonatkozó félreértés onnan származott, hogy Görgey Vetternek tulajdonítá a visszavonulás okát és mikor arról értesült, hogy azt Damjanics okozá, elhallgatott, ami a Vetter elleni elfogultságának bizonyítéka, mert ami Vetter részéről nem helyes, az nem helyes Damjanics részéről sem. Ehhez hozzájárult, hogy a Tokaj melletti átkelésre vonatkozó parancsot Mészárostól nyeré Görgey és maga Vetter nem ismeré Görgey állását a Tarna előtt, Görgey viszont, mint azt napiparancsai mutatják, meg volt győződve arról, hogy az ellenség most a Tisza baloldalán levő elszigetelt állásában túlerejével meg fogja támadni. Innen származik Görgey idegessége és haragja a cibakházi fiaskó miatt. Görgeynek számítása be nem következett, mert Windischgraetz Beniczky Lajosnak losonci támadása következtében teljesen elveszté képességét a helyzetet áttekinthetni és hadseregét olyan készenléthen tartotta, hogy annak jelentős részét északra vethesse. Görgey hadtestének akkor tényleg exponált és izolált helyzete végzetessé válhatott volna és Vetternek Kossuth által közölt utólagos megjegyzése, mely szerint Görgey nem érte-

sította hadteste hollétéről, el nem fogadható, minthogy Vetternek a haditerv alapján tudnia kellett, hogy Görgey milyen irányban mozog. Ez a szemrehányás inkább Vettert illetheti, mert a cibakházi retirádáról az előrenyomuló Görgeyt értesítenie kellett volna és csak Görgey óvatos és körültekintő hadvezetése, valamint a véletlen háritotta el a bajt.

Kossuth március 24-iki levele végre egészen nyíltan hozzányúl a váci nyilatkozat kérdéséhez. Tiszteletet parancsoló és valóban imponáló módon tárja az olvasó elé Kossuth lelki vívódásait, melyek a szabadságharc folyamán eltöltötték. Önmegtagadás, nyugodt mérlegelés, okos józanság, bölcs mérséklet harcolt lelkében folyvást a csalódás, fájdalom, jogos harag elragadó érzéseivel és a bosszúra éhes ingerlők okozta impressziókkal. Kossuthot sokan Görgeyvel szembeni bátortalansággal vádolják, erélytelenséget és megalkuvást vetnek szemére, ime ez a levél, súlyos vallomásaival, igazolja, hogy Kossuth mindenképen a viszályt akarta kerülni és a viszályból keletkezhető polgárháborút. Ezért nem nyult megtorló intézkedésekhez a váci nyilatkozat után, ezért nem hajlott mindazok szavára, akik a Görgey elleni bosszút sürgették. Deferált ott, ahol a makacs nem engedés visszavonást és szakadást jelentett volna. Kossuth mindezzel példát igyekezett Görgeynek mutatni, hogy a személyi érzelmen uralkodni kell tudni és mindenekfelett az egyetértés és egység megvalósításán dolgozva, a nemzet érdekeit kell szem előtt tartani. Görgey ugyanis ismét személyes antipátiájától elragadtatva, az országgyűlés, Mészáros, Vetter elleni bizalmatlanságától eltelve, sötét pesszimizmusában nem lát más kivezető utat,

mint a harcéri halált. Kossuthnak Dormándról azt írta, hogy «menjünk és haljunk meg elárvult hazánkért való legtisztább szándékainktól eltelve, mint két vértanu». A cinikusnak hirdetett Görgey, a felelőssége súlyától megkínzott Görgey pesszimizmusa sötét borulatában a diadalmas hadjárat kezdetén a halált keresi megváltásnak. Ő, aki nevetett, mikor az OHB. Győr és Buda romjai alá való temetkezéséről gyártott frázisokat, most szintúgy temetkezni akar, mint Buda előtt is. Akkor is, most is inté őt Kossuth, hogy a nemzetért élni kell, hogy felszabadítsák. Nem a reménytelenség desparatizmusába sülyedjen Görgey a haza felszabadításának előestéjén, ne keresse a halált, hanem a nemzet szabadságát, — kiáltja oda neki Kossuth. Viduljon fel, legyen jó reménységgel és ne nyuljon az alkotmányos tényezőkhöz, mert ez polgárháborút hozhat. Győzelem a főcél. Egy győzelembiztosította békében reáér a nemzet veszekedni és pártoskodni, — ez volt Kossuthnak álláspontja, melynek helyessége kétségbevonhatatlan. Kossuthnak március 23-áról keltezett német fordításban talált levelét következőkben olvashatjuk:

«Sehr verehrter Freund! Auf Ihren, aus Dormánd unterm 22. März Zahl 25. T. geschriebenen Brief habe ich bereits heute durch Ihren Kourier geantwortet; seitdem erhielt ich Ihr früheres Schreiben vom 21. März, Zahl 22.

Ich schliesse hier den Brief des Obergenerals Vetter vom 23-ten März bei, woraus der Herr General ersehen werden, dass die Hauptarmee keine Zeit mit Kantonirungen verlieren werde, denn heute befindet sich

das Hauptquartier bereits in Füred und geht schon morgen über die Theiss. Ihre diesfällige Besorgniss kann daher verschwinden.

Auch dessen kann ich Sie versichern, geehrter Freund, dass das Ziel auch jetzt dasselbe bleiben werde, wie es früher ausgemacht war; dass Sie nämlich von Heves her auf der Hatvaner Strasse vorrückend, entweder geradezu nach Pest einmarschiren, wenn wir so glücklich sein könnten, den Feind tüchtig zu schlagen, und ihn von dem Zuge nach Pest abzuschneiden (denn in diesem Falle glaube ich, würde Ofen sich nicht halten wollen, wenn Sie früher nach Pest gelangten, als der geschlagene Feind, sich über die Donau werfen, von unten nach Ofen vorrücken könnte) oder aber, wenn dies nicht geschehen könnte, nach Waizen vorzudringen vermögen und dann mit der Hälfte der Komorner Besatzung von rückwärts gegen Ofen operieren können.

Der ganze Unterschied ist bloss der, dass berechnet war, mit dem Übergang bei Czibakháza den Feind in der Gegend von Körös zu schlagen und dann so mit Ihnen in einer Linie vorzurücken; — jetzt aber werden sie vereint (und wenn herzliche Eintracht und Zusammenwirken nicht mangeln) um so sicherer, sich zuerst mit dem Feinde schlagen.

Der Grund hievon ist, dass die Czibakházer Expedition nicht gelang. Aber es ist meine Pflicht gerecht zu sein. Nicht Vetter hat daran Schuld. — Er hat dies nicht angeordnet. Er fand es bereits angeordnet, als er den Oberbefehl übernahm. Die Brücke bei Szolnok war abgebrannt, alles Brücken-

materiale nach Czibak hinabgeschwemmt und schon 11.000 Mann hinabgesendet. Und als die Armee ob des ungestümen Wetters und der erheblichen Übermacht des Feindes wegen, vom Köröschers Marsche — *re infecta*, — zurückkehrte, stimmte Damjanics, — der das Debouchiren bei Czibak veranstaltet hatte, zuerst dafür, ja, um seine Meinung ersucht, widersetzte er sich auch dem Flankenmarsche gegen Abony, den Vetter ausführen wollte.

Und jetzt frage ich, können wir denn deshalb Vetter verdächtigen? — Ich sage bei Gott, nein. — Davon war wirklich nicht er die Ursache, wenn nicht etwa deswegen, weil er Damjanics's Skrupel nachgab. Hierauf aber gab er zur Antwort, dass Damjanics «der schneidigste Kommandant im Lager war» und wenn demnach er, der tollkühne Führer, zum Rückzug mahnte, Vetter, der erst 24 Stunde bei der Armee war, die Sache nicht zu riskiren wagte.

Oder soll ich etwa Damjanics verdächtigen? Gott möge mich selbst vor dem Schatten dessen bewahren; — Damjanics ist ein so treuer Sohn dieses Landes, wie treu nur immer ein Mensch sein kann; er ist wie Gold, kühn wie der Blitz und entschieden wie Gottes Wille, — er ist einer der unerschütterlichen Säulen dieses Landes; das Land kann ihm vertrauen, wie es mir, oder irgend Jemanden vertrauen kann.

Das Ganze war ein Fatum, wie schon viel Aehnliches geschehen, aber deshalb kann man gegen Niemanden im Vertrauen nachlassen.

Wider das Debouchiren gegen Tiszafüred hatte ich meine Skrupel, welche ich

fürwahr nur deshalb nicht gewähren liess, weil Klapka und Aulich Vettters Idee vollkommen gut hiessen und auch Damjanics nichts dagegen hatte.

Ich bitte Sie daher um Gottes Willen geehrter Freund, geben Sie jetzt keiner Verdächtigung Raum in Ihrer Seele, denn es ist nach dem, was bisher geschehen, keine Ursache vorhanden. — Und dann werde auch ich dort sein; ich mit der ehrlichen Vaterlandsliebe meiner uneigennützigten Brust und der, von der Nation meinen bescheidenen Schultern aufgebürdeten Macht und dem Vertrauen des Volkes. — Gott wollte es, ich suchte sie nicht und sehne mich ihrer loszuwerden, aber es ist so, — und dies wiegt etwas auf der Wagschale.

Ich kenne Vetter und seinen Charakter so, als ob seine Brust geöffnet vor mir läge. Ihn knüpfen keine solche Bande an die Sache unseres Vaterlandes, wie uns. Darum zögerte er das Kommando anzunehmen. Doch wenn er es einmal übernommen, so lässt er sich lieber in Stücke zerhauen, als, dass er zurückkehrte, oder eine Niederträchtigkeit bezeige.

Dafür stehe ich der Nation gut. — Und ich bin fürwahr nicht verliebt in ihn.

Unser Sieg ist gewiss, wenn Sie sich jetzt herzlich einverstehen — wenn nicht, dann sage ich: armes, armes Vaterland!

Nur eines Sieges bedarf es, — eines einzigen und Sie werden sehen, wie aller Schlendrian in Staub zerfällt. — Auch über Mészáros werde ich Ihnen etwas sagen, was Sie achten müssen, achten werden. Er ist schwach, aber ehrlich

Darum Eintracht! Eintracht! während der Feind vor uns steht, — ich werde Sorge tragen, dass auch der Fehler nicht so weit zu gehen vermöge, um die Sache des Vaterlandes zu kompromittiren.

Übermorgen sehen wir uns.

Ich umarme Sie mit warmer Freundschaft. Debresin, 23. März, 1849. Nachts.

Ihr treuer Freund

Kossuth m. p.¹⁾

Kossuthnak már említett másnapi levelére vonatkozólag még megjegyzendő, hogy habár az előbbi fejezetben, valamint e fejezet első részében beigazoltatik az, miszerint Kossuth elhatározta magát arra, hogy Görgeyt a hadseregben viselt vezető pozíciójából eltávolítja és váci magatartását megtorolja, mégis mindez nagyon keveset ront azon állításán, mely személyi érzelmeinek a nemzet érdekei alá való rendeléséről hoz vallomást. Több, mint valószínű, hogy a Dembinszky személyében való csalódása, a hadseregnek Görgey melletti osztatlan állásfoglalása másította meg elhatározását, mely a következő hetekben a Görgeyvel való szívélyes baráti viszony megteremtésében kereste az ellentétek elsímitását. Kossuth március 24-iki levele²⁾ a következő:

«Debresin, 24. März 1849.

Lieber Freund! Ihr Schreiben aus Dormánd vom 22-ten März erhielt ich auf dem Krankenlager und für morgen muss ich doch gesund sein und in das Lager gehen; denn ich glaube wir schreiten in der Sache un-

¹⁾ Némestre fordította: Dr. Fr. Albert v. Monte Degas.

²⁾ Kr. A. W. — Kr. i. U. 3/68 H. A.

seres Vaterlandes dem entscheidenden Augenblicke entgegen.

Zuerst muss ich mich, Ihnen gegenüber, über die Sache, — dann über die Gefühle aussprechen; und ich werde mich mit jener Aufrichtigkeit aussprechen, welche der Mann dem Manne, der Freund dem Freunde schuldig ist.

Gestern sandte ich Ihnen, — zufällig eben durch Ludvigh, — einen Brief, in welchem ich die Ursachen der Erfolglosigkeit der Cibakházer Expedition berichtet habe. Es ist nichts mehr und nichts weniger an der Sache. Die Generäle gaben mir, ihrer Pflicht gemäss Rechenschaft über die Ursachen des Rückzuges, aber nicht mit einem Worte erwähnte mir Vetter, noch sonst irgend Jemand, dass sie deshalb sich zurückgezogen hätten, weil sie von Ihrem Wobefinden keine Kunde hatten. — Dies hat Niemand gesagt. — Sondern die ganze Sache verhält sich so: Ich war auf meinem Rückwege von Cibakháza bereits zu Törökszentmiklós, als Ludvigh unverhofft ankam. Er erzählte, dass Sie damals in Mezőkövesd standen und Vetter ein Husarenregiment gesendet haben u. s. w. Hierauf erwiederte Vetter soviel: «Ich als Oberbefehlshaber erfahre solche wichtige Dinge nur so zufällig; wenn Herr Ludvig sich nicht unerwartet hierher verirrt, so weiss ich bis zu heutigem Tage keinen Buchstaben über Görgeys Stellung und eben so wenig davon, wo das gesendete Regiment sich befindet; ich mache da jetzt unnöthig einen Marsch von 3 Tagen, den ich nicht zu machen gebraucht hätte, wenn mir Herr General Görgey, von dem Ausmarsche des abgesen-

deten Regiments und dessen Marschroute Meldung erstattet hätte; — denn in der Kriegsführung ändern sich die Umstände häufig. Ich bin Oberbefehlshaber, muss meine sämtlichen Operationen combinative mit allen Führern der Armee anleiten und habe, seitdem ich Oberfeldherr bin, noch nicht eine Zeile Nachricht von General Görgey erhalten, während doch dieser wechselseitige Rapport so sehr nothwendig ist, dass man, ohne ihn, nicht mit Erfolg zu operieren vermag.»

So viel ist es, was Vetter sagte, und auch nicht um einen Buchstaben mehr, — das, dass die Ungewissheit über Ihre Stellung, die verlorene Mühe bei Cibakháza verursacht habe (denn andern Verlust gab es dabei nicht) hat er mit keiner Silbe gesagt.

Dies also ist der Stand der Sache. Dazu kommt noch, dass Mészáros vielleicht nur darum Ihnen gegenüber die Disposition treffen konnte, dass Sie Herr General am 11-ten in Tokaj seien, — weil Vetter damals den Oberbefehl noch nicht übernommen hatte. Seitdem mengt er sich nicht mehr in die Kriegsdiskussionen und darf es auch nicht.

Was nun aber das Gebiet der Gefühle betrifft, so bitte ich Sie in Gottes und des Vaterlandes Namen, seien Sie nicht übermässig reizbar. Der grosse Zweck, für den wir leben, — die Freiheit unseres Vaterlandes — ist heilig genug, um für das Vaterland auch verletzte Gefühle zu ertragen.

Sehen Sie Verehrter Freund! als Sie in der zu Waitzen von Ihnen erlassenen Proclamation sagten; dass Sie niemand Andern

gehorschen, als blos dem vom Könige(!)ernannten Minister (Mészáros), oder dessen Stellvertreter (Vetter), da empörte sich das noch in unsern Händen befindliche Ungarn gegen Sie, schrie Sie für einen Rebellen aus, der die Rolle Dumouriezs, oder gar Monks spielen wolle, oder eine Militärrevolte im Schilde führe — und es kamen Leute zu mir, es wurden im Reichstage Interpellationen gestellt, und man führte in langen Tiraden aus, wie mich diese Erfahrung schmerzen musste. Wenn ich nun hingerissen vom Schmerzgefühl (denn es that mir wehe, dass jene Erklärung von Ihnen den Schlechtgesinnten Gelegenheit bieten konnte jener Regierung den Gehorsam zu verweigern, welcher gegenüber auch Sie denselben aufgekündigt hatten, und da wäre das Vaterland verloren gewesen) wenn ich hingerissen vom Gefühle des Schmerzes, der Indignation Raum gewähre und ein, zwei passende Verordnungen erlasse, — was wäre aus uns geworden? — nun würde bereits der Feind über uns herrschen, denn die Schrecknisse des Bürgerkrieges würden den Schoss des Reiches zerreißen.

Und nur vor dem, vor dem möge der erbarmende Gott der Freiheit unser armes Vaterland bewahren, so lange wenigstens, bis wir mit dem Feinde zu Ende kommen. Dann kann die Nation auch ein wenig unter sich selbst sich zanken, wenn sie dazu eben Lust empfindet.

Sehen Sie Seelenfreund! ich halte unter tausend entsetzlichen Seelenleiden den Lebensfaden der Nation, unter tausend vor Erbärmlichkeit, Selbstsucht, Arglist gestellten

Netzen -- und wodurch vermag ich die Nation aufrecht zu erhalten? Dadurch, dass ich der augenblicklichen Rachgier nicht gestattete Gewalt zu üben über die Gesinnung der Nation, und immer sagte: seien wir nur einig selbst im Fehler, und wenn wir fehlen, seien wir einig. Und ich gab nach, wo Nicht-nachgeben Spaltung hervorgerufen hätte, nur darauf achtete ich stets, dass kein solcher Verstoss vor sich gehe, welcher das Schicksal der Nation hätte blossstellen können. — Kleinere Fehler suchte ich zu verbessern, grössern arbeitete ich entgegen, — ich duldete, litt mit thierischer Resignation, — ich gab den augenblicklichen Antrieben geistiger Aufregung nicht nach — und . . . wir sind wirklich so weit, dass schon Jedermann glaubt, der österreichische Tyrann vermagt nichts über uns.

Sie sagen: gehen wir, sterben wir als zwei Blutzegen von einer Absicht für unser verwaistes Vaterland.

Ich sterbe gern für das Vaterland und dies ist einerseits nicht einmal ein Verdienst, denn ich könnte nicht leben ausser ihm*), nicht in ihm, wenn es zum Sklaven würde. Aber heitern Gemüthes sage ich: nicht der Hoffnungslosigkeit, sondern am Vorabend der Befreiung des Vaterlandes leben wir jetzt, — nicht sterben wir jetzt, sondern das Vaterland befreien.

Sie sagen Verehrter Freund! Ihrer Armee seien die Augen aufgegangen und sie habe kein Vertrauen zu Vetter, Mészáros, zum Reichstage. — Ich aber sage: benützen wir jedes Mittel, so wie wir beide es empfinden, mit antiker Einfachheit, ohne allem persönlichen

Ehrgeiz, zur Rettung des Vaterlandes — und gefährden wir dieses hohe Ziel nicht durch und wegen Antipathie gegen Personen. — Ich kenne die Fehler, die Mängel, — aber ich weiss auch, dass mir selbst hinreichende Kraft innewohnt, diesen Mängeln, diesen Fehlern derart die Waage zu halten, dass sie den Sieg der Nation nicht aufs Spiel zu setzen vermögen, — daher müssten alle Elemente benützt, es muss gesiegt und dann gerechnet werden, dass nach dem Siege, ferne der Gefahr sich Niemand ein solches Ansehen arrogire, das der Freiheit, der Nation zum Schaden gereichen könnte, dafür Beide, einverständlich, schon Sorge tragen.

— Seien Sie daher heiter, Seien Sie guter Hoffnung Verehrter Freund, — vor Allem nur Erfolg und Freiheit, — durch wen immer, das gilt mir gleich. Aber rühren wir nicht an den constituirten Gewalten, — es wird die Zeit kommen, wo diese sich selbst einander abdanken lassen und im Gefühle dessen, dass ihre Mission erfüllt sei, die Gewalt der neuen Nation überantworten werden, — wenn wir sie aber vor der Zeit berühren wollten, entstünde Bürgerkrieg daraus und ein erbärmlicher Vertrag, welchem jeder Verräther, jeder Furchtsame, jeder Ermüdete beitreten würde, — während so, in dem die concurrirende Elemente zusammengehalten werden, der Sieg der Nation gewiss ist und wir ruhig jenem Augenblicke entgegensehen können, wo ohne Schaden die Nation auch die Leidenschaften und der persönliche Hochmuth toben können.

Ob wir einander sehen werden? Freilich sehen wir uns, und zwar übermorgen, — ich

nehme auch einen Bischof mit mir, der mit dem Nimbus des Pontificals die Waffen der Armee segnen mag. — Dann raufen, siegen wir, — dann werden wir das Übrige vereint schon abmachen.

Wie ich bereits gestern schrieb: ein entscheidender Sieg — dies ist die Grundlage, auf welcher wir, nach göttlichem und menschlichem Rechte Alles ordnen können.

Bis dahin gebe es kein anderes Lösungswort: «Einigkeit, auf, dass wir siegen» möge jede Leidenschaft in den Hintergrund gedrängt werden, das verletzte Gemüth schweigen,

Über Vetter¹ kann ich Ihnen Eines sagen: um keinen Preis wird er eine ehrlose That begehen, davon versichere ich Sie.

Und dann werde ich Gast im Lager sein.

Ich umarme Sie mit warmer Freundschaft: Der Gott der Freiheit sei mit uns. In Tod und Leben Ihr treuer Freund

Kossuth m. p.²

¹ Vetter betegségéről a következőket olvashatjuk a magyar hadsereg operációs naplójában: «Betegségnek oka úgy látszik egy lelki affektus és így kevés valószínűséggel bír a remény őt néhány nap múlva az operációk intézésénél láthatni. A történelemnek meg kell tudnia, hogy nem őt terheli a hiba, hogy egy eléggé hosszú és szép idő, — az offenzíva megragadhatásának (Czibakházánál) legjobb pillanata használatlanul elmúlhatott, mialatt elemek által gátoltattunk, melyeknek leküzdését azonban ő akarta.» — Kr. A. W. — 13/113 I. A. — Operationsjournal der ungarischen Insurgenten Armee. — Dienstag am 29. März. — 13. o.

² Németh fordította a levelet Dr. Fr. Albert von Monte Degas. — Az okmányon a következő ceruzajegyzet olvasható, mely a csillaggal megjelölt passzusra vonatkozik: «Lebt bis heute noch in Turin. 1886». — Ezt a nevelésesen türelmetlen, igazságtalan és jogosulatlan megjegyzést valószínűleg egy osztrák tiszt írta,

Kossuth március 26-ikán a tiszafüredi táborba megérkezett. Itt voltak az összes parancsnokok, kik között, különösen Damjanics és Vetter között, nagy nézeteltérések okozta feszültség volt. «De Isten sugallata, volt, hogy jövék — írja Kossuth¹ Mészárosnak, — mert itt a vezérek közötti feszültség távollétem alatt (s pedig nem a másutt, hanem itt helyben levő sereget értem) oly ingerült fokra hágott, hogy ha ma reggelre ide nem jövék, az Isten tudja, mi történik. Kiegyenlitem. De ugyancsak itt kell lennem.» Csányinak viszont már előzőleg írta:² «Megjöttem a táborból, — ahol fiasco! fiasco után történik ismét? — mert nincs «entente cordial», — vak engedelmességet tudok eszközölni, de szíves egyetértést nem. — Azonban valahogy csak keresztül evickélünk, én holnapután megint a táborba megyek. Végtére, ha megbosszankodom, azt mondom: én magam leszek a fővezér, — csak egy kicsit okosabb ember volnék.» Kossuth tehát folyvást a fő-vezérség betöltésének gondjával foglalkozott és azt hitte, hogy az ellentéteket egyedül azzal fogja tudni eliminálni, ha ő lenne a fővezér. Ez egyúttal biztosítékát képezheti annak, hogy a hadsereg nem fog az országgyűlés ellen fordulni és nem kerülhet a nemzet élére egy katonai diktátor, kit legfőbbképen Görgeyben sejtett és félt. Kossuthnak ez a terve az egyedül célravezető lett

aki a levéltári anyagot rendezte és akinek császári nevelésben korlátozott felfogása nem is tudta megérteni, hogy ki volt Kossuth egy nemzet részére, milyen óriás volt és milyen törpék voltak Schwarzenberg, Windischgraetz, Haynau stb. vele szemben.

¹ St. A. W. — K. A. 4196/e 1349. Kossuth — Mészáros (Tiszafüred március 26).

² U. o. — K. A. Fasc. 409—7. Kossuth—Csányi. (kelet nélkül).

volna, ha más szempontok meg nem akadályozták, hogy e szándékának megvalósításával nyíltan és erélyesen fellépessen. Mindenekelőtt a politikai szempontok, melyek szerint nagyon hátrányos hangulatot teremtett volna a fővezérletnek és a kormányzásnak egy kézben való egyesítése, ami szintén nem jelenthetett mást, mint diktaturát, ami ellen Kossuth eredetileg küzdött. Másrészt Kossuth már akkor foglalkozott a függetlenségi nyilatkozat törvényes kihirdetésével és ennek irányában igyekezett a hadseregnél megfelelő kedvező hangulatot előkészíteni. A fővezérségnek saját kezébe való tétele a katonai vezérek érzékenységét bántotta volna és a függetlenségi nyilatkozat részére a hangulatot elrontotta volna. Viszont talán azt is tehette, hogy mint fővezér a hadseregnél a függetlenségi nyilatkozat kedvező fogadtatását inkább biztosíthatja. Kossuth ezen eszméjét a fővezérség betöltésére vonatkozólag azonban mindenütt rezerváltan fogadták és mikor március 30-ikán Egerben tartózkodott, kénytelen volt Görgeyt fővezérré kinevezni, aki a fővezérség helyett a Klapka, Damjanics, Görgeyből álló haditanácsot javasolta. Görgey mint fővezér elődeitől eltérőleg közös megbeszélés, vezértársaival való beható tanácskozás alapján készítette az offenzíva haditervét, melynek célpontja már nem Pest, hanem Komárom felszabadítása lett és a támadás irányát részint Hatvan, részint pedig Jászberény, Nagykáta irányában szabta meg.

Windischgraetz még március 24-ikén olyan jelentést küldött császárának, mely egy segítség elkerülhetetlen szükségét hangoztatja, amire Grünne gróf főhadsegéd március 28-ikán a császár megbízásából Olmützbe hívja Windisch-

graetzet az orosz segítség ügyében.¹ Windischgraetz erre a magyar offenzíva megkezdése miatt utazását kénytelen volt elhalasztani² és csak mint elmozdított és megvert hadvezér hagyta el április közepén Magyarországot, ahová dolyfétől felfuvalkodottan, gőgös hódítóként, feltétlen leborulást követelve, bevonult.

A magyar hadsereg győzelmi akarata energikus volt. Senki sem kételkedett már a győzelemben. A vezérek egyetértése, a közösen megbeszélt haditerv, az ellenség kapkodása mind kedvező feltételek voltak egy győzelmes offenzíva folytatásához. Kossuth április elsején arról értesíti Csányit,³ hogy a «seregünk biztosan hiszi, hogy győz. Ez már fél győzelem. Az ellenség hátrál, ez már fél veszteség. Vezéreink közt egyetértés kapcsa vagyok. Velük a politika iránt is tisztában.» «Az ellenség úgy látszik Komáromra spekulál. Nehány erős pontot akar, hogy onnan pacifikálhasson, számítván a sok saját bőrét őrző gyávaaságra, mellyel fájdalom most is bővelkedünk.» «Azért itt van az idő, hogy a nemzet nyilatkozzék s ezzel minden intrikának útja vágassék. S az orosz intervenciónak felkérése s a martius 6-kai manifesztum által Magyarországnak eltörlése után ezen nyilatkozat más nem lehet, mint az, hogy 1-ör Magyarország minden hozzátartozókkal úgy territoriális, mint állami integritásában sérthetetlen, oszthatatlan önálló és független, 2-or az Ausztriai ház, mint hitszegő és honáruló, Magyarország

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 3/144a. H. A. det — Grünne — Windischgraetz (Olmütz den 28-ten März).

² U. o. Kr. i. U. 3/144 H. A. det — Windischgraetz — Ferenc József (Ofen den 30-ten März).

³ St. A. W. — K. A. Fasc. 490—14. — Kossuth — Csányi (Eger Ápril 1-én).

feletti uralkodásáról örökre kizáratik, 3-or ideiglenes kormány alakíttatik, 4-er az országgyűlés bevégezvén misszióját, új választást rendel s Constituantot hív össze, mely a nemzet jövődő organizmusát megállapítsa. Egy nagy győzelem s ez ezennel úgy lesz initiálva».¹

Április elsején, mikor tehát Kossuth már a függetlenségi nyilatkozat készen kialakult tervét propagálta, Windischgraetz a császárnál az oroszok fegyveres intervencióját sürgeti. «... Haderőnknek komoly helyzete Erdélyben, valamint a következmények, — írja — melyek a Magyarországon operáló hadseregekre ebből kifejlődhetnek, arra kényszerítenek tehát, hogy Ő Felségét legmélyebb hódolattal megkérjem, — abban az esetben, ha eziránt lépések még meg nem tétettek, — hogy legm. elrendelni kegyeskedjék, miszerint diplomáciai úton az orosz fegyveres hatalom újabbi előrenyomulása és pedig rögtön és oly kielégítő számban igénybe vétessék, hogy az eredmény biztosítva

¹ Kossuth ebben az időszakban az osztrákokkal való minden megegyezés ellen foglalt állást. Felmerült az eszme, hogy a békét meg lehetne kötni, ha 40.000 katonát adna Magyarország az olaszok ellen. Erről és az orosz intervencióról Kossuth következőket írta az OHB-nak március 29-én a tiszafüredi táborból:

«A derék Klapka ezredes említi, hogy az Esti lapokban valami cikk jelent volna meg, mely azt mondja, hogy ha azon áron pacificálnak velünk, hogy 40.000 embert adjunk az olaszok ellen, — ezt miért ne tennők! Mint a villám dühe úgy villanyozott át a hadseregen a méltó harag. — Azok az eszeveszett emberek még végtére ráveszik a sereget valami politikai kitérésre. Jó volna, ha ezen gyáva kacsintgatást a közlönyben Gyurmán egy erélyes vezércikkben desavouírozná. Én beszéltem a hadsereggel. Ez nem öntudatlan testület többé. Lángol a szabadságért, tudja miért küzd.

Ideje volna, hogy Gyurmán az Ausztriai háznak istentelenségét, különösen az orosz intervenció provo-

legyen.»¹ Az erdélyi első beavatkozás amúgy is már diplomáciai bonyodalmakat okozott és Windischgraetz szerint, ezeken az oroszok ismételt igénybevétele már ügysem változtathat. Ha pedig az intervenció elmaradna, akkor a rebellisek önbizalma óriásivá fejlődnek. Ezen érveléseket Windischgraetz azzal fejezé be, hogy személyesen tesz a császárnak ez irányban jelentést. Mindebből Olmützben ismételten azt látták, hogy az orosz intervenció igénylése elkerülhetetlen. A függetlenségi nyilatkozat ennél fogva korántsem okozta egyedül az orosz intervenciót, mint ezt sokan állították, mert ez a harctéri sikerek következménye is volt. Az osztrák császár az orosz segílyt a függetlenségi nyilatkozat nélkül is kérte volna, mert ezt saját hadvezérei sürgették olyan időben, mikor a függetlenségi nyilatkozatról sejtelmük sem volt.

Görgey e napon Gyöngyösön volt főhadiszállásával, ahol napiparancsban tudatta a se reggel, hogy minden percben várható az ellenséggel való összeütközés, ezért «a fegyelem és rend a hadsereg lelke és ereje», melyet minden áron fentartani kívánt.² A haditervet közösen

cátióját erőlyesen felhasználná. Stullernél van egy pár documentum, Timon conzul és Puchner levelei, melyek constatirozzák, hogy egyenesen a császári ház provócalta az orosz segítséget ellenünk. Ezt ki kellene nyomatni commentárral. Ehhez Gyurmán nagyon ért.» — St. A. W. — 4039/e. — Kossuth tehát a megegyezés akadályául a hadsereget állította oda, pedig a hadsereg kívánta a megegyezést. Kossuth azonban akkor már a függetlenségi nyilatkozat tervével foglalkozván, minden békekészséget elnyomni és a dinasztia elleni elkeseredést növelni igyekezett.

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/; H. A. det — Windischgraetz—Ferenc József (Ofen den 1-ten April).

² Kr. A. W. — 4/4 I. A. 1849.

állapították meg a vezérek az ideiglenes főparancsnokká ismét kinevezett Görgey vezetése alatt április 1-én Gyöngyösön. Innen kezdődött a tavaszi hadjáratnak győzelmes irama, mely Komáromban állapotodott meg a fényes győzelmek sorozata után. Ezt a győzelmi sorozatot sokan nem annyira Görgeynek, mint inkább Bayernek, Gáspárnak, Damjanicsnak, Aulichnak tulajdonítják. Bármilyen nagy része van Bayer vezérkari főnöknek, valamint az alvezéreknek, a végrehajtás, az összes részt egybefogó vezetés céltudatossága, körültekintése és óvatossága a Görgey érdeme. A rossz fővezérlet a legjobb terveket tönkreteszti és a sereg-részek legpompásabb akcióit is paralizálhatja, amint ezt épen Windischgraetz hadvezetése mutatja. Görgey a tervet következetesen végrehajtotta és a végrehajtásnál azon seregrészek vezetését támogatta és kiegészítette, ahol félni lehetett, hogy a terv végrehajtásának láncában szakadást okozhatnak, ami nehányszor Klapka hadtesténél veszélyesen mutatkozott. Görgey fényesen oldotta meg a közösen megbeszélt tervet és ámbár az ellenségnek többször sikerült a körülfogó gyűrűből kisiklania, ennek oka parancsok félreértésén alapul.

Az első nagy győzelmet Hatvannál aratta Gáspár András ezredes hadteste április 2-án. Kossuth, akit Görgey Tiszafüredre akart küldeni biztonságos pozícióba a nagy harcok megkezdése előtt, e napon kíséretével épen ellenkezőleg, Gyöngyösre érkezett. Itt ismét arra a nevetséges és elfogultan okoskodó vádra kell kitérnem, mellyel Kossuthot illették. Azt vetették szemére, hogy félnék volt. Ez a tette azt mutatja, hogy nem, Görgey István könyvében elismeri ezt ugyan, de kajánul kimondja a szentenciát, hogy

Kossuth bátorságának határa volt, és pedig ez a határ abban állt, hogy nem akart meghalni a hazáért. A sok gondosan összegyűjtött adathalmaz, melyet Görgey István bátyja igazolására összegyűjtött, e gyűlöletet eláruló igaztalan ráfogás mellett minden tárgyilagosságot szemében rögtön veszíthet értékéből, mert a történelmi adatoknak csakis az elfogulatlanság és pártatlanság kezében és nem a gyűlölködés kezében van történelmi értékük. Kossuth Görgeyvel szemben, mint ezt leveleiben is olvastuk, ismételten kifejtette azt a nézetét, hogy nekik élniök kell, hogy a kitűzött célokat a nemzet részére kiküzdhessek és elérhessék. Haláluk összeroppanást, összeomlást jelentett volna. A harctéren való önfeláldozásszerű halál, melyet Görgey Kossuthnak ajánlott, sötét pesszimizmusától eltekintve, nem lett volna más, mint egy gyengeséget eláruló, a nemzeti célok elérhetőségében kételkedést mutató öngyilkosság. Kossuth mindvégig megőrizte a nemzeti jövőbe vetett erős hitét és hogy Világos után elmenekült, ez csakis ennek a hitének tulajdonítható és tehetősége, munkaereje tudatának, mellyel még a nemzetért cselekedni remélt. Rákóczi is elmenekült és vajjon neki is szemére hányták, hogy a hazáért nem tudott meghalni? Kossuth Világos után következő életszakájában még nagyobbá nőtt, mint amilyen volt. Görgey katona és hadvezér volt, Kossuth politikus és államférfiú. A katonai mentalitás azelőtt a halálra való készségben és a harctéri halálban látta a dicsőség csúcspontját, az államférfiú viszont nem ebben keresheti életcélját, hanem elvei és politikája megvalósításában. És Görgey elutazásának Világos alól sokkal kínosabb szépséghibája bajtársainak, kiket az osztrák halálra szánt,

elhagyása, mint a Kossuth elutazás hirtelensége, melyre épen Görgey kényszeríté Kossuthot. Úgy Görgey Arthurnak, mint testvérének Görgey Istvánnak gúnyos megjegyzései Kossuth féltékenységéről nem egyebek, mint Kossuth második életfelében kifejtett nagyszerű és a lebéklyózott nemzet megmentése érdekében kifejtett működésének el nem ismerése. Ez a működés mindenben, aki igényt tart arra, hogy igazságszeretőnek tartsák, Kossuth iránt elismerő tiszteletet gerjeszt és jogos nemzeti büszkeséget, hogy a magyar nemzetnek volt olyan férfja, ki a nemzeti ellenállásnak összeomlása után, keserves számkivetésben évtizedeken keresztül soha egy percre sem megnyugodva, szívós energiával a magyar kérdésnek európai kérdéssé tételén dolgozott. E munkájában is a csalódások özöne érte és ma már megállapíthatjuk, hogy kár volt 1867 után nem erőteljesebben Kossuth nyomdokaiban haladni és kár volt magunkat teljesen a bécsi politikának odavetnünk. Túlságos gyűlölettel, felesleges ambícióval és nemzetgyengítő energiával igyekeztek a magyar kormányok Kossuth politikájának hatását évtizedeken keresztül gyengíteni, holott minden egyes magyar államférfiú meggyőződött és tudta, hogy a magyar nemzetnek Bécs csak erőt pazarló küzdelmeket hozott.

— Nem kívánom a tavaszi győzelmes hadjárat katonai leírását adni, mert ez egy szakember avatott kezére vár, hanem csak a kiválóbb mozzanatokot fogom kiemelni és inkább az előnyomulás olyan politikai részleteivel foglalkozom, melyek az április 14-iki függetlenségi határozatra, az osztrák hadsereg helyzetének válságos voltára vonatkoznak.

Bécs katonai parancsnoka, Welden tábornok, az utolsó két hónapban mindinkább beavatkozott az osztrák hadvezetésbe. Windischgraetzről függetlenül intézkedett és különösen Komárom ostromlásával elégedetlenkedett. Az ostromot intéző Simunics tábornoknak utasítást küld, hogy március 31-re általános támadást intézzon Komárom ellen. Simunics Welden utasításai szerint a teljes bekerítést és szoros cernirozást előkészítette és maga Welden megjelent Komárom előtt és intézte a hadműveleteket, melyeknek eredményük teljesen negatív volt. A dunai hídfőt akarta mindenképen elfoglalni. Nem sikerült. Április elsején érkeztek meg a nehéz ostromágyú, 12 nehéz ágyú és 2 hatvan fontos mozsár. Nemes-Örssel szemben állították föl. 200 mázsa municiót hoztak az ágyúk részére. Welden rakétákkal proklamációkat dobott a várba, melyekben a visszatérőknek bocsánatot hirdetett és 12 órai határidőt szabott. «Ezen idő elmúltával, — szónokolt Welden a proklamációban — Komárom végpusztulását folytatandom mindaddig, míg csak egy derék katonám s ágyúimnak való lőszerem maradand.»¹ Bosszúsan kullogott el Komárom alól Welden, mert a magyarok ugyancsak visszalöttek és jobban. «Egyáltalában az ellenséges tüzérség bizonyítékát adta, hogy mit tud egy olyan tevékeny tüzérségi parancsnok, mint Makk teljesíteni, aki rövid idő alatt annyi tüzért, kiknek számát 700-ra teszik, használhatóan kiképzett, amint azt jól irányzott tüzelésük bizonyítja», — jelentette az általános támadás után Simunics Windischgraetznek.²

¹ Kr. A. W. — Kr. i. u. 4/23b H. A.

² U. o. — Kr. i. U. 4/23a H. A. — Simunics — Windischgraetz (Ács den 1-ten April).

Még egyre reménykedtek a nehéz ágyúk hatásában. A bosszús Welden megtiltotta Simunicsnak, hogy magyar parlamentairet fogadjon és ha fehér zászlót tűznek ki, ezt ne vegye tekintetbe, hanem lőjje össze a várat.¹ Windischgraetz viszont arra utasítá Simunicst, hogy fogadja a parlamentairet, de azért vállalatában szünetet ne tartson.² Ezek az adatok mutatják, hogy milyen biztosan számítottak Komárom bevételére. Az osztrák tábornokok bosszús kegyetlenségét jellemzi, hogy sem a parlamentairet, sem a fehér zászlót, nem akarták respektálni, hanem a humanizmus és a népjog megcsufítására akartak hűsködni. Ferencz József császár uralkodása első két évtizedében, különösen pedig az első években a lehető legrosszabb környezet befolyása és irányítása mellett kezdé az uralkodás mesteriségét tanulni. Rövidlátó, érzésnélküli és tehetéstelen tábornokok szabták meg uralkodása módját, mely a népeknek minden szeretet nélkül való leigázását, letörését tartotta főcéljának. A megvert osztrák tábornokok bosszúszomjának eszköze volt Ferencz József, aki a magyar ellenállás vezetőiben és katonáiban csak hordát látott, amint ezt tábornokai hangoztatták. Így Welden is a kudarcos komáromi ostrom után azt írja Windischgraetznek, hogy kedvező eredményt annál inkább remélhetnek, «mert csapataink a becsület és jog harcát gazemberek (Schurken) ellen folytatják, akik csak életük megtartásáért harcolnak.»³

¹ U. o. — Kr. i. U. 4/23d H. A. Welden — Simunic (bei Nemes Őrs den 1-ten April).

² U. o. — Kr. i. U. 4/23 H. A. — Windischgraetz — Simunic (Ofen den 2-ten April).

³ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/12 H. A. Welden — Windischgraetz (Pressburg den 1-ten April).

A dühös és fogcsikorgató tehetetlenség káromkodása ez. És Welden még a szelidebbek közé tartozott!

Komárom helyzete Kossuthot igen aggasztá már azért is, mert a várat vezető tisztek között nem volt egyetértés. A kinevezett várparancsnok, Guyon tábornok, valamint azok a tisztek, akiket álruhában a várba már 4—5 hét előtt küldtek, nem tudtak még bejutni. A cernirozó kordonon kívül settenkedtek és vártak egy alkalmas kitörésre. «Eszerint Komárom aggaszt, — írja Kossuth Görgeynek Egerből. — Ha a Commando erélyességébe bizhatnék, nyugodt volnék. Mert a várostól tehetne egy-két hónapra kényszerített kölcsönt. De a mostani Commando fejtelenségétől félek. Mit kell tenni? Két alternatíva van. Vagy kiszámíthatja Ön, mennyi idő kell ahhoz, miszerint a főcél mellett, «vereint bleiben und schlagen» ütközet után egy hadtest detachiroztattassék Komárom ostroma fölmentésére, — vagy nem számíthatja.»¹ Egyébként megjegyzéseit az operációkra vonatkozólag maga Kossuth ezzel a mondattal kíséri: «Azonban midőn ezt írom, magam mondom magamnak «ne sutor ultra crepidam». Kossuth aggodalmát Görgey is osztotta, mert nagy veszteség lett volna, ha az osztrákoknak sikerül Komáromot elfoglalva, ott erős pozíciót foglalni. Mindenekelőtt tehát Komárom fölmentése fontosabb volt, mint a főváros elfoglalása. Komárom fölmentésével a főváros is fölszabadulhatott. Mikor Kossuth a levelét írta, ő még mindig a főváros elfoglalását tartotta a haditerv főcéljának és ebből is látni, hogy ő a haditervek elkészíté-

¹ U o. 4/1 I. A. — Kossuth — Görgey (Eger április 1.)

sénél inkább a politikai célokat tartotta szem előtt. «Az idő isteni, — írja a levele végén, — legfőbb kérésem az, használjuk gyorsan. Bem sajnálattal jelenti, hogy április 10-ike előtt nem lehet Szegeden!! — de akkor ott lesz, — én nem hiszem. Várom becses tudósítását, mert szeretnék Önök társaságában lenni.» Ugyanaznap ismét kérdi, hogy menjen-e el Egerből és hová? ¹

Említettem, hogy Görgey Kossuthot Tiszafüredre küldte április 2-ikán. A hatvani csata kedvező eredménye után Görgey rögtön a következő levelet² küldé Kossuthnak ugyancsak 2-án:

Tisztelt Elnök Úr!

Gyöngyösön, Április 2-án 1849.

Ma ugyan arra bátorkodtam megkérni tisztelt elnök Urat, hogy inkább Tiszafüredre méltóztassék visszamenni, mintsem előre ide Gyöngyösre, annyival is inkább, minthogy tegnap is, ma is, Hort—Hatvan közt csatáztunk és ha még oly jók a truppok, mégis meglehet, hogy visszaverettünk.

De most már magam is azt mondom, hogy méltóztassék útját ide folytatni, ki tudja mire használhatjuk fel tisztelt elnök Urnak itt létét.

További nézeteimet szóval lesz szerencsém t. elnök Urral közölni.

Gáspár ezredes úr eddig győztes Hatvan Hort közt! Éljen a haza!

Görgei.

¹ U. o. 4/2 I. A. — Kossuth — Görgey (Eger április 1.).

² St. A. W. — K. A. 4255/e 1849.

E szerint Görgey hívta tehát Kossuthot a harctér közelébe, amiből még azt is lehet joggal következtetni, hogy Görgey akkor teljes őszinteséggel és tisztelettel aggódott Kossuth személyeért és őt lehető legnagyobb biztonságban akarta tudni. A hatvani csata napján rendelte el Görgey, hogy a hadtestek parancsnokai hirdessék ki, hogy átvette a fővezérletet. Gáspár és Pöltenberg ezredeseknek pedig a hatvani csata előtti órákban kiadott parancsában lelükre kötötte, hogy «minél erősebb az ellenség, annál energikusabbnak kell lennie a támadásnak, annál nagyobb leend annak dicsősége, aki az ütközetet vezeti és annál eredményesebb a győzelem, melyet szent ügyünkért, az egész emberiség ügyeért kivivunk». ¹ Görgey és Kossuth között e napokban teljes volt az egyetértés, egymást multák felül a munkában, kitartásban, a seregek lelkesítésében, pedig alig két hét választá el őket a végzetes április 14-ikétől.

Mint említém, április elsején haditanács tartatott Göngyösön, melynek elfogadott tervei alapján április 7-ikén Gödöllőn döntő nagy ütközetnek kell történnie. A haditerv alapeszméjét, a hadsereg kettéosztását, az ellenség bekerítését Klapka szolgáltatta. A VII. hadtestet Gáspár ezredes köteles Hortnál addig pozícióban tartani, míg az I, II, III. hadtestek Gödöllő körül felvonulnak. A Hatvanban tartózkodó Schlick hadtest megtámadta Gáspárt, aki Schlick felett teljes győzelmet aratott. Aznap este érkezett Kossuth Gyöngyösre és a hatvani csatáról, Görgey hazaszeretetéről, a sereg győ-

¹ M. N. M. — Görgey — Gáspár und Pöltenberg (Gyöngyös den 2-ten April).

zelmi akarataról az OHB.-nak egy lelkes szép beszámolót küldött.¹

«Görgey a legtisztább indulatu hazafi» — a hadsereg egyetértésének kulcsa és megőrzője, — mondja Kossuth. E levél ékesen szóló bizonyossága annak, hogy Kossuth ekkor meg volt győződve Görgey hazaszeretetének igaz és mély voltáról, hogy kötelességének tartotta az OHB.-nyal szemben Görgeyt védelmeznie.² Azt is láthatjuk, hogy az OHB. e levél szerint néhány tagja kivételével nem mert erélyesen és forradalmi módon cselekedni és Kossuthot is arra kérte, hogy mérsékelje magát, holott Kossuth amugy is tulságosan puha és kiméletes volt. Szembeállítva az osztrák reakció regime-jét a Kossuthéval, az utóbbi valóban a kimélet rendszerének mondható, pedig a reakció teleorditozta Európát, hogy a magyar forradalom halomra öldösi a békés polgárokat, a császárhűeket. És mit tett a reakció, hóhérjai, Windischgraetz, Welden, Haynau által? Hazájukat szere'ő védtelen emberek százait, ezreit szadisztikus dühvel gyilkolták, kinozták és sötét börtönökben tartogatták. Úgy Görgey, mint Kossuth ragyogóan nemeslelkű, önérzetes, bátor volt, mert tudtak megbocsátani, tudtak kiméletesek lenni. Bátorságuk nem abban nyilvánult, hogy védtelenek vergődésében gyönyörködtek, hanem, hogy egy jobb jövőre hivatott

¹ St. A. W. — K. A. 5268/e 1849.

² Kossuth ugyanaznap nejének is írt a harctéri eredményekről és a többek között a következőket: «... Istennek hála, hogy Görgeyben nagyon, nagyon csalatkozál, ő egészen más ember, mint gondolád, ő nem csal meg engem soha. Légy nyugodt!» — M. N. M. — Vörös A. gy. 1111. sz. — E megjegyzésből látni, hogy a Görgey elleni érzelmek inspirálója Kossuth környezetében Kossuth felesége is volt.

nemzetet vezettek harcba az életért és szabadságért.

Kossuth csupán rendeleteket adott ki, fenyegető intézkedések bejelentését küldöztette szét az országba, de nem volt sem bosszúra éhes, sem vérszomjas. Hasonlóképen Görgey sem. Pedig a hatalom az ő kezükben volt.

Kossuthnak a hatvani győzelemre vonatkozó érdekes levele a következő:

A honvédelmi bizottmánynak.¹

Főhadiszállás Jász Berény April 3-ikán este.

A tegnapi Hatvani csata, melyről Görgey Tábornoknak, — ki mint legidősb Tábornok, a többi hadtest vezérekkel a legörvendeteseb egyetértésben viszi ideiglenesen az összes sereg fővezérletét, — az ide rekesztett hivatalos jelentést vettem, eredményeiben olly fontos volt, hogy általa azon terv, melylyet derék, lelkes s igaz magyar érzetű vezéreink szint olly ügyesen combináltak, mint gyönyörű öszhangzással effectuáltak, jobbadán biztosítva lőn.

Az ellenség az átkozottan mocsáros Galga völgyén túl elsánczolta magát. Gondolván, hogy mi majd a gyöngyösi uton sáncz ágyuinak egyenesen torkába mászunk. — Mert Görgey hadteste illy czélt mutatva nyomult Gyöngyösre, Hortra s Hatvant ostrommal bevette, s meg is tartotta, s ma onnan erős recognoscirozásban előre is nyomult. Ám, de mig ezen győzelmes mozdulatok valóságos hadi tervünket, — melylyet a tábornok urakon s rajtam kívül senki sem tudott, gyönyörűn masquirozták,

¹ Kossuth s. k. írása az egész levél.

30,000 emberünk Jászberénynél szépen átalment a Galgával egyesült Zagyván, s most huszár előőreink Czeglédig czirkálnak, honnan látásukra Jellasich rögtön visszavonúlt, főerőnk pedig a sánczoknak hátában s oldalában áll, mellyek az ellenségnek e szerint már nemcsak haszontalanokká de veszélyesekké váltak, s mellyekből úgy látszik kivonulását már is megkezdé. Kényszeríthetjük-e Váczig ütközetre? vagy ütközet nélkül nyerjük meg a vidéket egészen a Dunáig? a holnapi nap mutatja meg. — Igaz, seregeink borzasztó marscot tettek, kivált Visoczky osztálya Damjanich seregéből, melly tegnap este Hatvannál csatározott (sőt Czillich brigádjának ezen osztályból Csány felől kellő időbeni megjelenése határozta el e nevezetes, ütközet győzelmét), de azért a sereg jókedvű örömmel megyen előre s bizik a győzelemben.

Nagy tért nyerénk e csata, s correspondens monoouerek által, Heves megye utolsó faluig, a Jászság egészen a mienk, Pest megyének derekába beléptünk, holnap Pest megyéből is jó rész mienk.

A tegnapi csatára nézve még csak azt jegyzem meg, hogy Kiss Ernő altábornagy úr a csatában jelen lévén, úgy czélszerű tanácsa, mint kivált a legirtózatosabb ágyú tűz közepette a leghidegebb életmegvetéssel párosúlt fényes vitézségének buzditó példája által a győzelemre igen sokat tőn. Mit hálás elismeréssel kérek a Közlönyben is megemlítetni.

Egyébiránt a nevezetes csatában kitüntetett érdemek szerint a fővezér s Kiss altábornagy úr javaslatai nyomán is Gáspár

ezredest, a csata vezérét, mint különben is a hadsereg egyik legöregebb ezredesét, ki a tegnapi ütközet vezényletével vezéri képességét fényesen kitüntette, Tábornokká, — Czillich őrnagyot, ki dandárának igen alkalmas perczben elővezetésével s bajnoki részvételével a győzelemre nagy nyomatékot adott Alezredessé kineveztem. Zambelli alezredest pedig a negyedik huszár ezeredtől, ki személyes vitézségének legfényesebb bizonyosságát adá, s annyi megerősítésre kényszeríté lelki emelkedettségével testi erejét, hogy midőn már a csatának egészen vége volt, erőkimerültség miatt ájulva rogyott le lováról, a katonai érdemrend 3-ik osztályával feldiszittetni határoztam.

Felszólítom a Hadügyministeriumot az ezek iránti oklevelek kiadására; azon kívül néhány érdem rendek megküldésére, mint-hogy a Vetter altábornagy úrhoz küldöttek betegsége miatt hátramaradtak; a seregnél tehát, kivált a mostani főparancsnoknál egyetlen egy sincs; a derék vitézek pedig becset helyeznek abba, ha az érdemesnek a csatamezőn magam tűzhetem mellére a nemzeti elismerés jelképét.

Vetter altábornagy ur betegeskedését szivemből sajnálom. De ép azért kérem őt ezennel egészségének tökéletes helyrcállása előtt ne tegye ki magát az utazás, és tábori, valóban nem csekély fáradság veszélyének.

Különben is méltányosnak találom, hogy a kik a tervet készítették, végrehajtásba vették, $\frac{2}{3}$ -madában keresztül vitték; azok azt be is végezzék. Itt most minden a legjobb kerékvágásban van; minden kerék gyönyörűn őszevág, mint a jó óramű, míg a megkez-

dett felvonás le nem játszatik. Félnék megzavarni a szerepeket.

És tudja a tisztelt bizottmány, mi ezen jó egybevágás harmóniájának kulcsa? Az: hogy Görgey a legtisztább indulatu hazafi. Kiben a haza tökéletesen bizhatik, ki nemcsak nem irigylí senkinek a dicsőséjét, hanem örömet nyújt a dicsőségre másnak alkalmat, — hatáságát ismeri, s gyakorolja teljes mértékben, de nem affectál superioritást, s ellenvetés nélkül elfogadja, a mi jó. — A mostani operatio terve Klapkájé, — megkérdeztetett — s elfogadtatott, — Czillich detachirozása Damjanich érdeme, mert tért kapott az önálló működésre, mert Görgey csak ennyit mondott neki: a tervet helyesled, tudod mi a cél, vigyázz, és segítsd Gáspár bal szárnyát. A csata alatt pedig Görgeyt Gyöngyösön a hideg kilelte, hogy két órán yira a 8 óra folytán tartott irtózatós ágyú tüztől nem mehetett az ütközetbe; kérték ne tegyen magán erőszakot, — menjen, — de ő azt felelé, mit előbbi estén is mondott: Gáspár derék ember, s még nem volt alkalma 10,000 főnyi sereggel csatát önállólag vezényelni, — mutassa meg, mit tud, érdemeljen ki magának egy Tábornokságot, ha bajba jőne, közel vagyunk, majd kivágjuk. — És becsületesen kiérdemlé a tábornokságot. Négy osztrák generális (Schlick — Lichtenstein, Lobkovicz, Parrot) állott a szerény csendes egyszerű huszár ezredesnek ellene: Schlick kérkedve hívta meg déli vendégeit «auf eine brillante ungarische Haasenhetz» s az igénytelen egyszerű magyar Huszár tiszt, úgy meg «hetzelte» az osztrák gróf fővezért, divisionarius Herczegeivel egyetem-

ben; hogy ugyancsak hegedült a kantárszárral, míg «ventre à tetre» Bagnál benyargalt a sánczok mögé. És nekünk van egy cselekvéssel lett vezérünkkel több. Kell is, mert vezéreink potomba sem veszik életöket. — Kell egynehány rezervába is.

A tisztelt bizottmánynak több levelét vettem ma reggel. De egész napon marschban voltunk, s most egy óra éjfél után. Holnap majd felelek, ha nem hallok délig ágyúszót. De annyit előre barátságosan megjegyzek, hogy itt az óránként fejlődő eredmények mezején, az élet pillanatnyi szükségai sokat másképp mutatnak, mint a távol perspektíváján vélnők. A rendszer politicája nem mindig az életé, kivált nem a honmentés bátor és győzelmes harczának életéé. — A nép mindenütt jó; a leborulásig tiszteletet érdemlő. De az előljárók között vannak gyávák, vannak bűnösök. — Itt erőt kell mutatni; s bizodalmat a haza győzelme iránt. — Ez vonz, ez imponál, ez lelkesít s kész engedelmességet szerez a titkos szivgerjedelemnek.

Én testvéries vagyok a nép lelkesége iránt; de kemény és szigorú a bűn, a mulasztás iránt. Ilyen voltam Gyöngyösön, még inkább itt, s leginkább leszek Pest megyében. — Ne féljen a bizottmány, hogy kinevetnek parancsolatimért, ott hová kezünk nem ér. — Midőn előre nyomúlunk a győzelem bizalmával, s az ellenség fut, — jó messze, meg van az engedelmesség, ha parancsolni merünk, — erről jól állok. — A kormányt kell hogy szeressék a jók, féljenek tőle a gonoszok. — Én biztosítom a kormányt, hogy a tömeg szeretni fogja, s a ki nem szereti, félni

fogja; — a jók pedig azért is szeretendik, mert tudjuk megfélemlíteni a bűnt. — Ez az én politicám s ennek irányát követem utamban; — és — jó sikerrel. Ha egy, más, rossz ember megszökik előttem, nem sokat bánom, — nekem nem abban telik kedvem hogy valaki büntetve legyen, hanem abban hogy ne árthasson — Azért gyakran nem árt a dobra verés. — Ezek előleges feleleteim a bizottmány némelly észrevételeire. Részletesebben holnap, — ha időm lesz.

Nógrád vármegyét restabiliáltam, Repeczky ennek is biztosa lesz. — Hanem a házi adó kivetés, s megyei tisztviselők fizetési javítása iránt kérem siettetni a bizottmány határozatának megküldését.

Pest megyét holnap után restabiliálom.

A Jászságban radicál curát teszek.

Sőt túl a Dunára is intézkedem, s hidje el a bizottmány, nem siker nélkül.

De a hadi foglyok iránt a Hadügymiszter levelét nem küldöm el az ellenséghez. Inkább semmit. — Stylusa melly a Császárról királyról beszél, s irgalmat kegyelmet kér foglyaink iránt, nem illik nemzetünk állásához. — Majd irok én s közlöm elküldés előtt a bizottmánnyal.¹

Éljen a haza.

Kossuth Lajos s. k.»

A hadseregnek megkerülő mozdatatot végző részei Nagykátáról igyekeztek Gödöllő felé. Klapka hadteste ezen úton április 4-ikén Tápióbicskén váratlanul Jellasics hadtestének egyik

¹ A hadifoglyokra vonatkozólag Görgey valószínűleg Kossuth megbízásából küldött választ az osztrákoknak. E válaszból később tesztek említést.

hadosztályaiba ütközött és a helyett, hogy kellő óvatossággal előbb az ellenséget kikémlelte volna, abban a hiszemben, hogy csekély számú utóvéddel van dolga, szintén kis erővel támadta meg. E kis csapat a túlerő által felmorzsolatván, Klapka felvonuló hadtestét is olyan pánik fogta el, mely az egész hadtestet rohamos visszavonulásra kényszerítette. E válságos és az egész hadíterv sikerét kockáztató pillanatokban az ellenség elébe vetette magát Damjanics hadtestével és Görgey vezéri intézkedései szerint az ellenséget nemcsak Tápióbicske elhagyására, hanem Kóka irányában teljes visszavonulásra kényszerítették. Klapka ügyetlensége elárulta a magyar főerő felvonulási irányát és úgy Görgey, mint Damjanics Klapkában egy meg nem bízható seregvezért láttak. Ámbátor Görgey sem volt mentes hadvezéri hibáktól és voltak hibás manőverei is, mégis Klapka e tavaszi hadjárat első részében, ámbár a hadíterv az ő eszméjén alapult, úgy Gáspár, mint Damjanics, Aulich mellett a leggyengébbnek bizonyult. Ez nem annyira katonai képzettségbeli és tehetségbeli esetleges hiányainak tulajdonítható, mint inkább sanguinikus természetének, mely, ha súlyosabb akadályokra bukkan, egyhamar elkedvetlenedik. Különben azok a kritikák, melyekkel úgy Görgey Arthúr, mint testvére István, Klapkának a tavaszi hadjáratbeli működését jellemzik, nem elfogulatlanok, mert nagyon is befolyásolta őket Klapkának enigrációs működése, mely mindenkor a nemzet elismerésére tarthat számot. «Győztünk, — írja e csata után Kossuth az OHB-nak¹ — az ellenség meg van verve becsületesen. A Tápió rakva ellenséges holtakkal.

¹ St. A. W. — K. A. 5339/e.1849 — Kossuth — OHB. (Jászberény, április 5.)

Az ellenség egész serege a vasút vonaltól, honnan ellenünk nyomúlt, elvágatva Kóka és Tóalmásfelé szaladt. Az út rakva van halottakkal. A csata részleteit s az eredmény kiterjedését még nem lehet tökéletesen megítélni. Annyi bizonyosnak látszik, hogy az üzőbe vett ellenség a Tápió mocsaraiba szorítva igen sokat vesztett. Több száz fogoly s néhány ágyú birtokunkba jutott.» A hadsereg példás vitézsége arra indítá Görgeyt, hogy a Jászberényben időző Kossuth elé a következő javaslatot terjessze:

«A honvédelmi bizottmány elnökének.¹

Főhadiszállás Sz. Mártonkáta.

Ápr. 5ikén 1849.

Bár seregünkben a lelkesedés megvan, — még is szükséges azt szóval — tettel ápolni és fentartani. Kitüntetések a vitézeket új vitézi tettekre tüzelik, a kisebb katonaerélyű hadtesteket magasabb dicsvágyra gyámolítja. E kitüntetéseknek a nemzeti jellemhez és a körülményekhez alkalmazottnak kell lenniök. — A »vörös sapkás« név seregünkben, nemzetünkben és — ha igazságos ellenünk van, — ebben is mély tiszteletet gerjesztendett; legyen ez a név azon kitüntetés, mely látható bizonyoságképen minden kitűnőleg vitéz csapatainkat díszítse; adjunk vörös sapkát mind azon zászlóaljoknak, s másnemű hadrészeknek, melyek folytonos vitézségök által a világ tiszteletét, bámulatát, a haza köszönetét megérdemlik: legyen kimondva, hogy csupán s egyedül olly zászlóaljak, lovas-ezredek vagy tűzérosztályok viselhessenek

¹ St. A. W. — K. A. 5359/e. 1849.

vörös sapkát, melyeknek egyénei mind egytől egyig a veszedelmet nem tekintve bátran mennek elleneink halált öntő állásaira, hogy azokat semmivé tegyék, — kik szóval férfiak, valóságos vitézek és hősök.

Illy elvből kiindulva javaslom, hogy most egyelőre az 1st, 3^{ik}, 9^{ik}, a 19^{ik} sored 3^{ik} zászlóalja, a Freudenreich 8^{ik} lovasüteg és a Philippovski 4^{ik} 6 fontos gyalogüteg, szerdahelyi 6^{ik} számú lovasüteg, Markó 11^{ik} számú gyalogüteg legénysége és tisztsége kapjon vörös sapkákat; de csak olly feltétel, hogy a melly hadtest csak egyszer is katonai erélyességéről elfeledkeznek e kitüntetést elveszti; ellenben hadtestek, melyek magokat ezentúl kitüntetik, az egyéb vitéz tettekért ígért és gyakorlatba vett jutalmazások mellett, vörös sapkákkal is fognak díszíttetni:

Adassék e határozat az összes seregnek napi parancsban tudtúl, gondoskodjunk az érdemesek hova hamarábbi földszítésökről; kezeljük az elvet szigoruan és biztos vagyok, hogy ebbeli eljárásunk hatása nagy leend.

Időnyerés végett van szerencsém e javaslatot jóváhagyás végett tisztelt Elnök úrnak egyenesen fölterjeszteni.

Görgei s. k.»

Ugyanaznap megállapították a Gödöllő elleni támadás részleteit. Gáspár hadteste Aszód-ról és Bagról indul Gödöllő ellen április 7-ikén. Damjanics és Klapka Isaszegről. Aulich a Szentkirály melletti erdő hosszában vonúl fel Gödöllő ellen. Gáspár a mozdulatot végrehajtotta anélkül, hogy ellenségre talált volna és ahelyett, hogy még 6-ikán tovább haladt volna Gödöllőre, megállapodott Aszódnál és Bagnál.

Klapka és Damjanics Isaszegnél az ellenség két hadtestére, Jellasics és Schlick seregeire találtak. A rendkívül heves harc Klapka hadtestét visszavonulásra kényszeríté, míg a később beavatkozó Damjanics hadteste szívósan tartotta pozícióját. A legválságosabb időben érkezett a harctérre Görgey Aulich tartalékban volt hadtestével. Klapkát rögtön arra szorította, hogy az ellenséggel szembe forduljon és késő estig tartó harc után sikerült Isaszeget elfoglalni, az ellenség sietve vonult Gödöllőre. Az isaszegi csata nem hozta a kívánt eredményt, mert Gáspár tétlensége miatt az ellenségnek Gödöllő felé szabad utat hagyott és a legszélsőbb balszárnyat képező Dippold dandár sem állotta el Cinkotánál a Pestre vivő országutat. E mulasztást jóvá lehetett volna azzal tenni, ha a magyar hadtestek egyike még a csata után Kerepesre sietett volna. A csapatok azonban nagyon fáradtak voltak, municiójuk pedig fogytán. Kossuth és Bayer az isaszegi csata győzelmének kiaknázását akarták, amaz politikai, amaz hadi szempontból. Mindkettő azonban nem tartózkodott a harctéren. Bayer mint vezérkari főnök, azért nem tudta terveit pontosan végrehajtani, mert messze a front mögött tartózkodott. Ha Isaszegen lett volna, mint ezt Görgey István is megjegyzi, akkor Klapka nem 7-ikén reggel szállotta volna meg Kerepest, hanem 6-ikán este. Bayer szenvedélyes természetével különösen Klapkát okolta a haditerven ejtett ezen hézag miatt.

Kossuth és Görgey 7-ikén vonultak be Gödöllőre. Husvét előtti szombat volt és Kossuth következőket írta az OHB.-nak:

„... De vezéreink s a vitéz hadsereg nem ismernek fáradságot, nem kívánnak pi-

henést, míg hazánk szent földén egy ellenség van, — holnapra is azon jelszavuk van, amely tegnap volt, e szó «előre».

Ez azon halleluja, mellyel az emberiség megváltójának föltámadási napját a Szabadság Istenének szent oltára előtt megünnepeljük.

Ennyit előleges örvendetes jelentésül.

Késő éjjel van s én fáradtan, de nyugodt kebellem azon nyoszolyában hajtom álomra fejemet, melyből ma reggel riadva szökött ki Windischgraetz, — futásban keresve menedéket az igazságos Istennek hadseregünk vitézségében nyilatkozó bosszúja elől...»

Gödöllő fontos tanácskozások színhelye volt úgy politikai, mint hadi ügyekben. Kossuth érkezettnek látta az időt, hogy a már április elsején kész tervével, melyet Csányival Egerből közölt, a katonai vezetők, különösen Görgey elé, álljon. A március 4-iki császári manifestumra adandó válaszról volt szó. Mielőtt a függetlenségi nyilatkozat törvényes kihirdetése előtti és reá vonatkozó adalékokat bemutatóm, folytatom a hadi mozdulatok és tevékenység rajzát.

Gödöllőn ismét haditanács tartatott, melynek határozata lőn, hogy a hadi mozdulatok főcélja Komárom, míg Pest csupán színlegesen az osztrák főerő félrevezetésére cerniroztatik. Az utóbbi föladattal Görgey Aulichot bízta meg, aki hadtestével Vecsés, Rákoscsaba, Cinkota, Mogyoród, Palota, Dunakeszi vonalában fogta körül Pestet és meglévesztő mozdulatokkal megerősítette az osztrákokat azon hitükben, hogy a döntő csata Rákoson lesz. Klapka, Damjanics, Gáspár hadtestei egy megkerülő

mozdulattal a Garamhoz siettek, hogy azon átkelve Komárom alá érkezhessenek. Ezen útvonalon ellenséges erő Vácott állt, Ramberg hadtestét Götzt tábornok vezényelte. Damjanics és Klapka a haditerv szerint bekerítették volna az ellenséget. Április 10-ikén Damjanics egyedül volt kénytelen az ellenséget megtámadni, mert Klapka hadteste lekészt. Klapka hibájából ismét egy elmulasztott alkalom. Damjanics kiverte az osztrákokat Vácról. Az utcai harcban Götzt tábornok halálosan megsebesült. Görgey katonai pompával temettette el az osztrák tábornokot és itt Vácon, hol január 5-én kiadta volt emlékezetes nyilatkozatát, ismét szövegfordul úgy a hadsereg, mint a nemzethez, az utóbbi csak Léván hagyta el a sajtót, mert sietős volt az út Komáromhoz.

Nem akarok a január 5-iki és az április tizediki szövegfordul között összehasonlításokat tenni, csupán rámutatok, hogy április 10-ikén Görgey, miután Kossuth a függetlenségi nyilatkozat iránti szándékát Gödöllőn vele közölte, erről említést nem tesz, hanem kijelenti, hogy Magyarország készen áll élethalálrai harcra, mert a nép hosszútűréséből kifogyott, mellyel eddigi elnyomói iránt viseltetett. Január 5-ike előtt senki sem közölte vele, hogy a OHB. függetlenségi tendenciákat követ, hogy az OHB. dinasztiaellenes, míg április 14-ike előtt közvetlenül Kossuthtól hallhatta az Ausztriai ház detronizációjára vonatkozó javaslatot. Akkor azt hitték sokan, hogy a nemzeti ellenállás bukása előtt állanak, most győzelem-győzelem után lelkes hangulatba, bizakodó reményekbe ringatva a nemzetet. Görgey is a bizakodók közé sodródott, dacára annak, hogy azt később tagadta. Görgey személyileg sem lehetett akkor

Kossuth politikájának ellensége, mint nem volt az januárban sem. Tisztikara volt más nézetten, mint Kossuth. Görgey a tisztikar és Kossuth közé szorult és e nehéz helyzetében mindenekfölött a sereg egységét akarta megőrizni és fölötte kínos útján nem tudta a helyes középutat megtalálni.

Gödöllőn megbeszélték a munició utánpótlás útját is az északra vonuló hadsereg részére. Aulich hadteste részére a tiszafüredigöngyösi vonalon szállították a municiót. A Garamhoz vonulók részére a tiszafüredi, miskolci, balassagyarmati, ipolysági vonalon tervezték a municiószállítást. Azonkívül megállapodtak az előléptetésekre és kiténtetésekre vonatkozólag. A Gödöllő előtti harcok elismert kiténtettjei között volt Beyer alezredes is, akit ezredessé neveztek ki. A kiténtetéseket és előléptetéseket április 8-ikán közlé napi parancsában Görgey.¹ Ugyanakkor jelent meg Kossuth szózata is, mely így kezdődik: «Magyarok! az Árpádok ezer éves szent földének ős szabad lakói! üdvöz legyetek!» E fölhívásában újabb katonaállításra hívá föl a nemzetet.

Ami a függetlenségi nyilatkozatot illeti, Kossuth Görgeyvel közölte az egész tervet. Görgey a nyilatkozat megtétele elleni nézetét fejezte ki. Görgey könyvében említést tesz a négyszem közötti értekezésről. A találkozást részletesen leírja később Klagenfurtban, midőn a Grassalkovich-féle palotából származó és neki Klagenfurtba küldött festményre vonatkozólag kihallgatták. Ezt a leírást szószerinti fordításban alább közlöm, mert a találkozás külsőségeit és tartalmát precize elénk tárja.

¹ Kr. A. W. — 4/45 I. A. 1849.

Görgey azonban nem tesz említést arról a jelenetről, melynél Kossuth az összes tábornokok egybehívása után a küszöbön levő függetlenségi nyilatkozat iránti véleményeiket kikérte. Klapka visszaemlékezései szerint Görgey hallgatott a jelenetnél, míg a többi, Klapka, Damjanics, Aulich, Gáspár nem elleneztek. Az összes még életben maradt gödöllői szereplő e kérdésre vonatkozólag egymástól eltérően adja elő a függetlenségi nyilatkozatnak Kossuth általi gödöllői bejelentését. Nem hagyható figyelmen kívül a világosi fegyverletétel, valamint az 1867-iki kiegyezés utáni helyzet befolyása az előadásokra. A trónfosztásban való részvétel génje oly nagy volt, hogy dacára annak a letagadhatatlan ténynek, mely szerint a függetlenségi nyilatkozat súlyos és nagy nemzeti igazságokat tartalmazott egy a nemzet életére törő dinasztíával szemben, az egyedüli méltó feleletet egy létében és méltóságában megtámadott nemzet részéről, utólag sokan beteggé magyarázgatták az utókort, hogy nem vettek részt benne és hogy nem helyeselték. Meghamisították e súlyos történelmi bátorságos cselekedet történetét. Ez a cselekedet örök időkre méltó tanulságul szolgálhat, mindazon és nem a nemzetekből sarjadt dinasztíák részére, melyek az uralkodást családi hivatásnak tekintvén, az uralkodást főcélként, a nemzetek boldogulását mellékesnek tartották. E fölfogásuk szerint az uralkodó részére születtek a nemzetek. Rákóczy, Kossuth megmutatták első ízben a nemzet érzelmeit megvetőknek, hogy Isten kegyelme tulajdonképpen a nemzet kegyelme. Ezen nem lehet okoskodni, ezt nem lehet magyarázatokkal kifordítani, — minden magyar ebben a tettben a nemzeti önérzet leg-

férfiasabb kifejezését látja. A nemzettel szemben vajjon kik álltak? Milyen politikát követtek ellenségeink? A lovagiasság alatt mit kell értenünk nemzeti szempontból? E három kérdésre kell felelnünk, hogy a függetlenségi nyilatkozat lélektani hátterét megérthessük. A dinasztia teljesen olyan férfiakra bízta politikáját és sorsát, akik nem akarták megérteni az idők új szellemét, a jogegyenlőséget, az autokratizmus végét, akik a nemzetekkel nem megegyezést kerestek, hanem véres mérkőzéseket és a legtöbb nemzete az ausztriai birodalomnak megalázva és megbéklyozva kínlódott e maffia lábai alatt. Olaszok, lengyelek, németek, sőt a kegyelt csehek is börtönökben sínylődtek és százsámra menő vértanúik borzalmas bizonyosságai a reakció kegyetlenségeinek. Windischgraetz és Schwarzenberg nem megbocsátást hirdettek, hanem borzalmas bosszút és Windischgraetz, Schwarzenberg, Welden nem voltak kevésbé kegyetlenek, mint Caraffa. Lipót-vár őrsége, mely önként megadta magát, Pozsony polgárai, Petöcz alispán, Rázga lelkes stb., mint vértanúk estek e kegyellenek áldozataiul. A március hó 4-iki manifesztum Magyarország alaptörvényeit semmisnek tekinti és a koronázatlan Ferencz József megszünteti a magyar nemzet önállóságát és alkotmányát. Ezzel az ellenséggel szemben nem e fonákság kijelenteni azt, hogy a nemzet nem a dinasztia ellen védekezik, nem a dinasztíát akarja ártalmatlanná tenni? Ki ellen harcolt a nemzet, ha a dinasztia ellen nem? Az ország területén levő ellenséges seregek a dinasztíát jelentették, az ő seregei voltak. A kegyetlen tábornokok a dinasztia zsoldosai voltak és Kossuth helyesen fogta föl a helyzetet, mikor a dinasztíának

tanulságos kemény feleletet adott a nemzet nevében. A harc elmúlt, a dinasztia megmaradt és minden alkotmányosság dacára mindent intéző abszolút tényező maradt és az emberek siettek lepleket teregetni a multra, ami ugyan nem változtathatott a megtörtént események lényegén és tendenciáján. Azután pedig alattvalói erény lett a jó és rossz gyermek meséjét utánozni. A jó gyermek, a hűséges politikai pártok alakjában büszkélkedve igyekezett a rossznak tartott gyermekeket még rosszabbnak föltüntetni és saját jóságát erősítgetni. Ebből az irányzatból származott a függetlenségi nyilatkozatnak mondhatni elátkozása.

Más kérdés az, hogy taktikai szempontból, a nemzeti ellenállás erősítése szempontjából előnyös volt-e ez a lépés? Erre a kérdésre csak határozott nemmel lehet felelni, mert bár az orosz intervenciónak már elhatározott lépésén ez a nyilatkozat nem változtathatott, csupán érvet szolgáltatott a diplomáciai jegyzékekhez, de megbontotta az alig összeforrott hadsereget és mindazokat megrémítette és lehangolta, kik hagyományos és vak hűséggel voltak eltelve a dinasztia iránt, másrészt a nemzet királyhűsége, mely egyúttal alkotmányhűséget jelentett, sokakban azonos volt a dinasztiahoz való hűséggel. A debreceni nyilatkozat örök nemzeti igazságokat hirdetett, ugyan, azonban mégsem tudta a nemzetet meggyőzni és föllelkesíteni. Sötét gond szállotta meg e nyilatkozat után a közvéleményt és amilyen optimizmussal nézett mindenki a tavaszi hadjárat győzelmeikor a jövő elébe, olyan mély pesszimizmus hangulata rakodott le azután úgy a hadsereg, mint a nemzetre. Kossuth lépése tehát kedvező hatással nem járt.

Görgey a gödöllői jelenetet következőképen¹ írta le:

Tekintetes és mélyen tisztelt Százados Úr!

Tekintetességed szives elnézésére számítok, midőn a nekem beküldött bizonyos képpel kapcsolatban néhány igaz és épen ezért nem érdektelen történelmi részletet hozzáfűzök.

1849 április 7-ikén az isaszegi csata után a cs. kir. csapatok kiűrtették Gödöllőt és mi közvetlenül utánuk bevonultunk ide. Néhány órával később megérkezett Kossuth is és rögtön magához hivatott. A Grassalkovics palota egyik termében egyedül találtam.

Itt azon fáradozott, hogy négy szem között kifejtse előttem, mennyire szükséges volna a három egymásra következő győzelmes ütközet után — és pedig az április 2., 4. és 6-iki után, a március 4-iki oktroyált alkotmányra egy függetlenségi nyilatkozattal felelni.

Ez engemet nem tudott teljesen meggyőzni.

«És eltekintve attól» — válaszolám, — hogy Magyarország nekem gyengébbnek látszik, — semhogy mint önálló állam olyan szomszédságban élhessen, melyben Törökország élete máris, — egy sokkal kedvezőbb fekvés dacára, — egy kegyelmi exisztenciává süllyedt, — a tervezett aktust politikai öngyilkosságnak tartom. Mi ugyan az ellenséggel szemben néhány alig jelentékeny előnyt küzdöttünk ki, ám mindez csak a legnagyobb megerőltetésünkkel sikerült. Erre azon meg-

¹ St. A. W. — Gend. dep. 1850. — 471. — A levél a klagenfurti városparancsnokhoz van intézve.

győződésünk képesített, hogy ügyünk igazságos. Ezen meggyőződésünket feláldozzuk és vele együtt győzelmi hitünket, mihelyt megkíséreljük, hogy Ausztriától elszakadjunk, mert akkor nem folytatunk a létünkért egy kényszerű harcot, — mint eddig, — hanem sokkal inkább Ausztria existenciáját veszélyeztetjük; és midőn a függetlenségi nyilatkozattal ősrégi érdekek, és szimpátiák milliárdjait halálosan megsértjük, midőn ezzel a forradalom összes szerencsétlen következményeit Magyarországra zúditjuk, midőn a régi csapatokat, haderőnk magvát eszszegővé tesszük, és ezzel erkölcsileg enerváljuk, minden következő nap bennünket gyengébbnek fog találni, míg ellenfeleink minden szomszéd államban ellenünk «Európa egyensúlyának megzavarói ellen» természetes szövetségesekre fognak találni».

Kossuth erre kételkedését fejezte ki a felett, hogy a régi csapatokban valamilyen lényeges legitimitási érzés is léteznék.

«Mi volt hát egyéb — felelém — ami január elején, a fővárosok kiűritése után, csapataimat még összetartotta, mint az a váci proklamáció, mely szerint én csakis a törvényes hadügyminiszter parancsai alatt, csakis V. Ferdinánd királyért és az 1848-iki alkotmányért, de nemcsak minden külső ellensége ellen, hanem minden belső ellensége ellen is, különösen minden időszerűtlen forradalmi üzelmek ellen, harcolok?»

«Mi volt hát egyéb — kérdém tovább — ezen demonstráció legbensőbb magva, melyet csapatjaim a Kassára való bevonulás után február havában Dembinszky, a kormány által kinevezett főparancsnok ellen,

érdekemben, legkisebb hozzájárulásom nélkül, rendeztek, — mint azon aggodalom, hogy egy vezért veszítenek, aki a zászlóra letett esküjüket tisztelte?»

«Én e csapatokkal, — kiáltottam fel végül — becsületesen megosztottam a szenvedést és az örömet. Ismerem őket! És ha V. Ferdinánd királyt, akiért harcolnak, ide tudnám varázsolni; én egyedül, őrség nélkül, bátran a táborba vezethetném, mert életemmel kezeskedem: egyetlenegy ember sem tagadná meg a hódolatot!»

Kossuth, láthatólag elégedetlenül, gyorsan félbeszakította a tárgyalást és hallgatagon hagyta el a termet, nyitva hagyván az ajtókat.

Sokkal elfogódottabb voltam, mint más ilyen alkalommal. Amint így a teremben körülnézek, egy tárgyat keresvén, mely megnyugtathatna és szórakoztathatna, szemeim egy női portrait-ra esnek, melynek vonásai engemet néhány jelentéktelen, de különös hasonlóság révén nemrég elmúlt boldogabb napjaimra emlékeztettek.

Mélyen elmerülve álltam e kép szemlélésében és nem vettem észre, hogy időközben úgy az én, mint Kossuth környezetéből néhány személy a nyitott ajtón belépett.

«Tetszik Önnek e kép?» kérdé egyikük. (Most már nem tudnám megmondani, hogy ki volt.) — Néhány szóval megemlítettem, hogy egy nekem kedves hölgyre hasonlít és ezzel elhagytam a termet, anélkül hogy e képre többé gondoltam volna.

Buda bevétele után egyszer Pesten éjfélig késlekedtem és elsőízben használtam

éjjel pesti szállásomat, ahelyett hogy Budára visszatértem volna.

Másnap reggel ébredéskor meglátom ismét ugyanazt a képet. Nagynehezen tudtam csak visszaemlékezni, hogy hol is láttam elsőizben.

Minden utánjárás, hogy miképen került Gödöllőről e kép pesti szállásomra, eredménytelen volt. Ezt soha tulajdonomnak nem tekinthettem és továbbra nem is törődtem vele.

A tegnapi postával névtelenül ismét elküldték nekem. Habár nagyon érdekes e kép részemre, azon pillanat miatt, melyben elsőizben láttam, mégsem tekinthetem most épen úgy, mint akkor Pesten, tulajdonomnak és Tekintetességed jól gondolt tanácsát követem, midőn nem tévedek, ha hivatalos levélben azt a véleményemet fejezem ki, hogy a kép államvagyonot képez.

Hálás tisztelettel

Klagenfurth 1850 március 25.

Görgey Arthur.¹

Meg kell még említenem, hogy Kossuth mindenképen azon igyekezett, hogy Görgey kedvében járjon. Felajánlotta neki a gödöllői uradalmat, nemzeti ajándékképen, amit Görgey szerényen, vagy szerénytelenül visszautasított. Debrecenben ezalatt Görgeynek néhány ellensége árulásról szóló koholt híreket terjesztett. Ez alattomos munkának híre eljutott a főhadiszállásra is és Kossuth a következő levélben²

¹ A képet Kufsteinből küldték Görgeynek. Feladónak szerepelt a Motociczky név.

² St. A. W. — K. A. 5226/c 1849.

szólította fel az OHB.-t a hírközlők elleni eljárásra:

«A honvédelmi bizottmánynak.

Biztos kútfőből értesültem, hogy Debreczenben a hírközlők mesterségüket nagyban űzik.

Közelébb azt híresztelék, hogy Görgei Tábornok Windischgrätzzeli levelezés miatt mint hazaáruló Debreczenbe fog a napokban kísértetni.

Ez alap nélküli rágalom!

Nem akarok az ily hazug híresztelések következményeiről szólni.

Csak arra kérem fel a tisztelt bizottmányt: hogy ezen hírlelés iránt a legszigorúbb vizsgálatot elrendelni, s szerzőjét — valamint hasonló híreknek minden közlőit, kik magukat igazolni nem tudják, a véstörvénytörvény elébe állítani — s a hivatalos lapban a hamis hírközlőkre nézve egy erélyes rendeletet kibocsátani méltóztassék.

Igen kívánatos volna, hogy e részben a rendőrség a legéberebb figyelemmel s legnagyobb szigorúsággal őrködnék. Kelt Egerben Április 1-én 1849.

A honvédelmi bizottmány Elnöke

Kossuth Lajos s. k.»

A Debreczenbe utazó Kossuth útközben kétszer írt Görgeynek. Az egyik levelében értesítette,¹ hogy Perczel elfoglalta Szenttamást. Bem seregére a Budán levő ellenség kimanővrozásához számítani nem lehet, mert a kívánt időre nemcsak, hogy Szegeden nem lesz, ha-

¹ Kr. A. W. — 4/70. I. A. 1849. — Kossuth—Görgey (Tiszafüred április 10).

nem attól jó távol. «Bem kétségkívül igen jó vezér, de úgy hallom, seregében a legnagyobb rendetlenség uralkodik, — írja Kossuth — így alig két hete, hogy 200,000 p. ftot küldtünk neki, azóta Szegedtől 180,000 p. ftot zsarolt, mégis pénzsűkében sínylődik serege.» Kossuth egyúttal annak az aggodalmának adott kifejezést, hogy Czech ezredes, kit Bem Erdélyben megbízott helyettesítésével, gyenge lesz a vezérségre és Nagy Sándort gondolná odaküldeni. Kossuth arra számított, hogy Bem április 12-én Szegedre érkezhet. Gyöngyösről még ilyen értelemben kérdést intézett Görgeyhez,¹ de már Tiszafüreden a kapott jelentések alapján belátta annak lehetetlenségét.

Perczel fényes győzelmének hírért Vácon kapta meg Görgey, aki természetesen örült a sikernek. A két hadvezér között semmilyen barátságos érintkezés nem fejlődhetett ki. Perczel még jobban féltékenykedett Görgeyre,

¹ U. o. 4/71. I. A. 1849. — Kossuth—Görgey (Gyöngyös április 10).

Görgey ez ügyben beszélt Nagy Sándorral, aki azt állította, hogy nincsen annyi kombináló vezéri tehetsége, mint amennyi Erdélyben szükséges, de ha kirendelik, elmegy. «Nekem csak egy aggodalmam van a dologban, — írja Görgey válaszképen Kossuthnak, — hogy Nagy Sándor bajtársam rongált egészségű s hogy a szünet nélküli nyomasztó gondok roppant halmaza időnek előtte tönkre teheti a lelkes hazafit. Az is igaz, hogy Nagy Sándor jobban szeretett volna itt maradni.» — St. A. W. — K. A. 5899/e. 1349. Görgey — Kossuth (Léva április 16.) — Ebből a válaszból nem lehet arra következtetni, hogy Görgey szabadulni szeretett volna tábornokától, akit egyébként emlékirataiban igaztalanul támad meg minden lehető alkalommal. Nagy Sándor nem is került Erdélybe, honnan megmenekülhetett volna, hanem az aradi vesztőhelyre, hol rongált egészségének és nyomasztó gondjainak véget vetett az osztrák hóhér.

mióta ezgyőzelmetgyőzelem után aratott. Április elején történt, hogy Görgey valamilyen átíratott intézett Perczelhez, aki erélyes hangon rögtön tiltakozott a vezérletébe való beavatkozás ellen és a hadügyminisztert következőkre kérte:

«Minekutánna alólírt a Bács-Szegedi hadsereg vezérletét csak azon feltétel alatt vette át, hogy ezen sereg a felső Tiszai sereg parancsnokságától tökéletesen független, hadi tekintetben is, kivéven azon esetet, ha a működések folytában a táborok egyesülni fognának, administratív tekintetben pedig természetesen csak a hadügyministeriumtól függhet; úgy tiltakozik alólírt egy Görgei tábornoktól hozzáküldött tárgyat illető parancsa ellen s megkéri a hadügyminiszteriumot, Görgei tábornokot jövőben ily parancsok elmulasztására utasítani.»¹

A váci csata után Klapka és Damjanics hadteste, valamint a Gáspár-hadtest a Garamhoz siettek. Klapka Ipolyságról április 13-án jelentette Görgeynek,² hogy a Garamnál nyoma sincsen az ellenségnek, tehát az ellenséget megelőzték, a hadsereg átvezetése a Garamon biztosítva látszik. A főhadiszállás még április 12-én Vácott, 13-án Nagyorosziiban volt. Innen értesítette Görgey Kossuthot,³ hogy lábbeliben és municióban már erősen érezhető hiányban szenved a hadsereg. A rossz időjárás pedig rendkívül kedvez a cholera terjedésének. Vá-

¹ St. A. W. — K. A. 5/35/e. 1849. Perczel—Méssáros (Csurog április 9).

² Kr. A. W. — 4/93. I. A. 1849. Klapka-AOC. (Ipolyság április 13).

³ u. o. — 4/95. I. A. 1849. Görgey—Kossuth (Hauptquartier Nagyoroszi den 13-ten April).

cott a sereg elromlott, rossz kenyeret evett, ami a betegek számát növelte. Görgey a Nagy-
 orosziban kiadott napiparancsában¹ felhívta
 mindazokat, akik a szabadságharc elején ki-
 váló katonai tetteket véghez vitték, vagy vitéz-
 ségüknek jelét adták, jelentkezzenek utólagos
 kitüntetés végett. Megjegyzendő, hogy a nagyon
 rossz időjárás miatt, a cholera terje-
 dése következtében a sereg hangulata, mely
 a győzelmes előnyomuláskor kitűnő volt,
 erősen kezdett lanyhúlni. Az operációs napló
 is április 14-ikéről betegségeket, cholérát, esőt
 említ.² Azonkívül azt is, hogy Komárom-
 ból visszaérkezett a futár, aki megnyugtató
 híreket hozott Görgeynek és hogy Lenkey
 átvette a vár parancsnokságát, annyi bel-
 viszály, féltékenységi és néhánynak árulási
 szándékai után. Az ipolysági főhadiszállásból
 Görgey behatóan informálta Kossuthot a Ga-
 ram melletti helyzetről.³ E jelentés szerint az
 ellenség Nagysarlót már elérte és valószínűleg
 1—2 nap múlva harcra kerül a dolog. Léván
 260 métermázsza löport zsákmányoltak és el-
 fogták Bakonyi volt magyar tábornokot, aki-
 nek kétes magatartása vizsgálatot kívánt. Április
 15-én a hadsereg elhelyezése a következő
 volt: Az I. hadtest (Klapka) Füzesgyarmat,
 Fegyvernek, Peszek; a III. hadtest (Damjanics)
 Magyarád, Szántó, Bori; a VII. hadtest (Gás-
 pár) Ipolyság és környéke területén helyezke-
 dett el. Másnap tervezték a Garam vonalát

¹ U. o. — 4/99. I. A. 1849. Tagesbefehl (am
 14-ten April Nagyroszi).

² U. o. 13/113. I. A. 1849. — Operations Jour-
 nal 19. o.

³ U. o. — 4/102. I. A. 1849. — Görgey—Kossuth
 (Ipolyság den 14-ten April).

megszállani. Eközben a Garamon javában folyt három helyen is a hídépítés. Szántóról küldte el Görgey testvérét, Görgey Ármint egy különítménnyel a bányavárosok területére, hogy azokat az ott levő osztrák helyőrségektől megtisztítsák. «Az osztrákoknak és barátjaiknak elfogott leveleiből kivehető, hogy Zólyom megye, különösen pedig Gömör megye népe a reákényszerített zsarnokuralmat már megunva, már többet is kezd, mint mozogni, úgy hogy az ottani katonai parancsnokok feletteseik előtti komoly aggodalmaiknak adnak kifejezést és a városokat megfenyegették, hogy leégetik és kirabolják azokat, ahol a fegyvereik elleni legkisebb ellenállást is tapasztalják. Ez a sors fenyegeti mindenekelőtt hű Beszterczebánya városát.»¹ Görgey Ármin kitűnően felelt meg feladatának és alkalmam lesz majd egy másik tanulmányomban e különítmény hadmenetét ismertetnem.

Vessünk azonban e fejezet lezárása előtt tekintetet az osztrák haderő helyzetére. Welden komáromi kísérlete után Olmützre sietett a császárnak jelentést tenni. Már akkor elhatározták, hogy ha néhány nap alatt Komáromot, vagy legalább a dunai hídfőt be nem veszik, a cernirozást beszüntetik és csak egy kis megfigyelő hadosztályt hagynak hátra, a többi erőt pedig a főszereghez küldik. Welden ezért Simuncsot felszólította, hogy kettőzött erővel siesen az ostrommal.² Az utóbbi a várost, a várat, a hadi szigetet folyvást lövette. A dunai hídfőn mindennek dacára jelentős kárt nem vett észre

¹ U. o. 4/113. I. A. 1449. — *Görgey — Kossuth* (Deménd den 15-ten April).

² U. o. — Kr. i. U. 4/72a. H. A. 1849 — *Welden — Simuncs* (Wien den 4-ten April).

és ezért elhatározta, hogy a 8-as sáncnál levő összes 24 nehéz ágyút, valamint még a Wienből várt 6 drb 18 fontos ágyút és 6 drb 60 fontos mozsarat a hídfőre irányítja. Szökevények és foglyok révén megtudta, hogy a várban Görgey seregének jöveteléről tudomással bírnak.¹ Simunics Ujszőnyre megközelítő árkokat is ásatott, hogy ott egy mozsárüteget elhelyeztessen. Április 13-ikán az új ütegek még nem lehettek működésben, mert nem érkezett meg a szükséges lőpor. Welden Zitta tábornokot küldte Komárom elé, az erőteljesebb támadás szervezése végett. A váci vereségben még nem lát veszedelmet Komárom ostroma részére, minthogy 20.000 császári áll a Duna balpartján.² Április 14-én végre megérkezett a lőpor és Zitta tábornok vezetése alatt megkezdődött az összes nehéz ütegek működése. A dunai hídfőt Zitta személyenkint $\frac{1}{2}$ liter borral és $\frac{1}{2}$ font hússal felbátorított 5000 főnyi sereggel akarta megrohanni. Ugyanakkor két hirt is kapott Simunics. Az egyik, hogy Görgey Ipolyzágon, Léván keresztül Kálna mellett át akar kelni³ és a másik pedig, hogy Welden átvette a császári hadak fővezérletét.⁴ Simunics ott akarta hagyni Komáromot és a Garam melletti osztrák erők parancsnokságát átvenni, amit azonban az új osztrák vezér meg nem enge-

¹ U. o. — Kr. i. U. 4/49. H. A. 1849. — Simunics — Windischgraetz (Ács den 4-ten April).

² U. o. — Kr. i. U. 4/187. H. A. 1849. — Simunics — Windischgraetz (Ács den 14-en April) és Kr. i. U. 4/187a. H. A. 1849. Welden—Simunics (Wien den 12-ten April).

³ U. o. — Kr. i. U. 4/207. — H. A. 1849. — Simunics — Windischgraetz (Ács den 14-ten April).

⁴ U. o. — Kr. i. U. 4/ad 214. H. A. 1849. — Welden — Simunics (Wien den 14-ten April).

dett, mert Wohlgemuth tábornokra bízta a Garamvonal védelmét. A Garam melletti osztrák hadosztályt április 5-ikén kezdte Welden szervezni. Gyülekező helye Surány és Komjáti volt, Érsekújvár mellett. Egyelőre Herzinger tábornok parancsnoksága alá helyeztetett, míg Wohlgemuth tábornok megérkezik. Az új hadosztály működési területéül a Komárom, Esztergom, Ipolyság, Selmechánya között elterülő országrész volt kiszemelve, hogy Komárom ostromát fedezze.¹ Windischgraetz arra kérte Weldent, minthogy e hadosztályt a Veigl tábornok és Ramberg tábornok hadosztályai-val egyesíteni akarja, indítsa Simunicshoz, hol a további parancsokat megkapja. A három egyesített hadosztályból alakuló erős hadtesttel a felső megyéket meg fogja tisztítani az ellenségtől, túlerővel lehatol a felső Tiszáig, mihely a Galiciából berendelt Vogel hadtest Kassáig jut.² Ez volt Windischgraetz haditerve. Közben az oroszok intervencióját Erdélyben biztosította az osztrák kormány és az orosz bevonulási terv már el is készült.³ Ennek következtében a galíciai haderő egy részét is nélkülözni lehetett, mert az intervencióra váró orosz hadsereg máris a galíciai határ felé ereszkedett.⁴ Vogel hadtestének betörése ennek következménye volt, ámbár még mindig attól

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/56. H. A. 1849. — Welden-Windischgraetz (Wien den 5-ten April).

² U. o. — Kr. i. U. 4/118. H. A. 1849. — Windischgraetz-Welden (Ofen den 10-ten April).

³ U. o. — Kr. i. U. 4/116. H. A. 1849. — Schwarzenberg-Hammerstein (Wien den 9-ten April).

⁴ U. o. — Kr. i. U. 4/27. H. A. 1849. — Hammerstein-Windischgraetz (Lemberg den 14-ten April).

féltek, hogy a forradalom átpalántálódik lengyel területre.¹

Windischgraetz arra a hirre, hogy az ellenség az Ipolyt állépte, sietve adja ki a parancsokat a Ramberg-hadosztálynak, hogy siessen Esztergomra egyesülendő a Komárom alól elvont Veigl, Teuchert hadosztályokkal, azonkívül Herzingernek, hogy siessen a Garam mögé és azonkívül szállja meg az Ipoly hidját Szalka mellett.² Mindezen intézkedés tetemesen lekészt, mert a magyar sereg már átkelt az Ipolyon és átkelni készült a Garamon is. Az osztrák főhadiszálláson levertség, fejetlenség és szégyenkező harag uralkodott. Érdekesen írja le ezt a hangulatot Lang vezérkari alezredes Hess báró tábornagyhoz intézett levelében.³ Az örökös vándorlás és fontoskodó semmittevés feletti elkeseredésében következőket mondja: «Az Isten szerelmére mit is jelenthettem volna Önnek? Ismét és ismét kell panaszokban kitörni egy végzetes szerencsétlenség felett; egy szerencsétlenség felett, mely majdnem gyalázzattá vált. A hadsereg a haszontalan és rosszúl kiszámított ide és odamenetelés által kimerült és hihetetlenül meggyengült. Azok iránti szeretete, ragaszkodása és bizalma kialudt, akiknek megjelenése csak lelkesedést keltett. A korábbi lelkesedés mélyen lehanyatlott és egy majdnem általános bátortalanságnak adott helyet, melyet egyáltalában nem lehet letagadni.» Az ellenségnek lovassága és tűzérsege fölényben

¹ U. o. — Kr. i. U. 4/203¹/₉ H. A. 1849. — Hammerstein-Windischgraetz (Lemberg den 14-ten Apr.).

² Az erre vonatkozó Windischgraetz-féle parancsok: Kr. i. U. 4/135a, b, 4/135, 4/153, 4/153a, b, H. A. 1849.

³ U. o. — Kr. i. U. 4/173¹/₈ H. A. 1849. — Lang-Hesz (Ofen am 12-ten April).

van. Nemcsak a legszorosabb defenzívába vannak szorítva, de a hadsereg helyzete egyáltalában nem jó. «Nem talán azért, mert az ellenség vitézségétől volna okunk félni, hanem mert túlereje mellett is jobban és ügyesebben operál, mint a hogyan ez evidenter nálunk történik.» Ehhez hozzájárul a hadvezetőség ama eljárása, hogy a legszerényebb előterjesztés is meghallgattalanul visszautasíttatik. «Sirni és kétségbeesni kellene, ha ezzel valamit is segíthetnénk.» «Hogy egy radikális változás szükséges, sőt elkerülhetetlen, azt úgy látszik legmagasabb helyen is érzik. A kamarillának itteni bár kicsiny, de hatalmas pártja azonban összes vitorláit kifeszítette ez ellen.¹ Bár már illendőség szerint a legkiméletesebb és leggyöngédebb formákat választanák, de csak gyorsan kell a határozatot foganatosítani a monarchia üdvére és fegyverenk becsületére.» Más vezér szükséges, mert «mit is lehet elérni, ha a stratégia abc-jének fogalmaival is alig van tisztában és olyan tanácsadókkal veszi magát körül, akik még ennél is kevesebbet tudnak?» «Mély levertséggel kell Nagyméltóságodnak bevallanom, hogy maga a tisztelt tábornagyunk is már kishitű. Szellemi ereje számára ez túl nagy teher.»

Íme ez volt az osztrák hadsereg állapota. A legkompetensebb forrásból származó ezen adatok Windischgraetz tehetségtelenségét, a kamarilla hatalmát, a magyar fegyverek fölényét, a magyar hadvezetés tehetségét igazolják.

Kossuth Gödöllőről visszatérve, a függetlenségi nyilatkozatra vonatkozó szándékának

¹ Egy császári osztrák vezérkari alezredes írja a kamarilláról egy császári osztrák tábornoknak!

megvalósításához fogott. Már cibakházi és tiszafüredi tartózkodása után röviden jelzé, hogy a március 4-iki császári manifesztumra a nemzetnek felelnie kell. Gödöllőn beszélt ez ügyben a vezérekkel. Április 12-ikén érkezett vissza Debrecenbe és még aznap estére egybehívta a OHB-t. A bizottmányban Kossuthnak a függetlenségi nyilatkozat kérdésében nem volt többsége. Duschek visszaemlékezéseiben olvashatjuk¹ a függetlenségi nyilatkozat kihirdetésének addig ismeretlen előzményeit.

Az OHB-ban Nyáry Pál pártja birt többséggel. Duschek szerint Kossuth a hadseregtől való visszaérkezése után már március végén a bizottmány egyik ülésén előterjesztette a már sokszor általa érintett indítványt, hogy válaszképen a március 4-iki manifesztumra a monarchiától való elszakadás, az ország függetlensége, az uralkodóház detronizálása kimondassék. Kossuth indítványa leszavaztatott, mellette csak Madarász foglalt állást, míg Nyáry és Duscheknek sikerült a többséget annak a nézetnek megnyerni, hogy ilyen szélsőséges lépés számára az alkalmas időpont még el nem érkezett. Kossuth erre ismét a hadsereghez távozott és április 12-én visszatérve, az aznapi bizottmányi ülésen kijelentette, miszerint a hadsereg is a függetlenségi nyilatkozat mellett foglalt állást és így ez továbbra el nem halasztható. Késő éjjelig nyúló előadásban fejtegette Kossuth a függetlenségi nyilatkozat szükségességét. A bizottmány tagjai kitérően feleltek és arra hivatkoztak, hogy e fontos kérdést előkészületlenül nem tárgyalhatják már

¹ Kr. A. W. — Kr. G. Pest 1852. 5/44 — A/2. — Synoptische Darstellung meiner Stellung und Handlungen vom März 1848. bis August 1849. — 5—6-ik ív.

azért sem, mert az idő előrehaladt és arra kérték Kossuthot, hogy a tárgyalást tűzze ki másnapra. Kossuth erre azt felelé: «Jó, kéretni foglak Titeket, különben kötelességemnek tartom, hogy nézeteimet, ha nem is mint a kormánybizottmány elnöke, de mint népképviselő kifejtsem.» Duschek és Nyáry az ülés után tanácskozva elhatározták, hogy mindent el fognak követni, hogy Kossuth szándékát meghíusítsák, ez azonban látván az OHB. hangulatát, nem hívta azt másnap ülésre, hanem titkos ülésre hívatta össze az országgyűlést, melyen indítványát megtette. Duschek szerint az országgyűlés többségének felfogása Kossuth indítványa ellen irányult, mégis hosszú viták után Kossuthnak sikerült tervét keresztülvinni. Jellemző, hogy a délelőtti ülés eredmény nélkül végződött. Április 14-ikén a debreceni református templomban emelték törvényerőre a függetlenségi nyilatkozatot Kossuth nagy bevezető beszéde után. Az enunciáció nyitva hagyta az államforma kérdését, mert a köztársasági eszmének kevés híve volt. Az általános hangulat gondtelt, nyomott volt, indignáció és aggodalom töltötte el az embereket és mindenki a terrortól félve tartózkodott e kérdéstről nyíltan beszélni. Duschek április 15-ikén kijelentette Kossuthnak, hogy e lépés az ország szerencsétlenségét jelenti, mire Kossuth következőképen nyilatkozott: «Ez a lépés az osztrák császárnak március 4-iki határozata után elkerülhetetlenné vált; ebben és nem a mi lépésünkben rejlik a forradalom, Isten és a világ előtt részünkön a teljes jog és meg fogja Ön látni, hogy egy ezt most el fogják ismerni.»

Duschek ezen közléseiből tehát látjuk, hogy Kossuth az OHB. akarata el-

lenére és ennek megkerülésével hirdette ki a függetlenségi nyilatkozatot, mely tehát pucsszerűen került az országgyűlés elé, anélkül, hogy az országgyűlés által meghatalmazott kormány szerv azt jóvá hagyta volna. Az is figyelemreméltó, hogy Kossuthot e tetteben az OHB.-től való szabadulás tendenciája is vezethetné, hogy mint kormányzó kezében egyesíthessen minden hatalmat. Kétségbevonhatatlan az, hogy az OHB. tagjai mind kis vagy közepes tehetségek voltak és egyedül Kossuth magaslott ki közülök. A mérkőzés nem lehetett Kossuth ellenzéke részére reményteljes, mert az ellenfelek nem voltak egyenrangúak. Amit Duschek és mások terrorról beszélnek, ezek utólagos nagyítások, tény, hogy senkinek bántódása nem esett és hogy Kossuth ellenzékében mégsem volt olyan erős a dinasztia iránti hűség és ragaszkodás, hogy önfeláldozással e lépést megakadályozni elszánt lett volna. Életveszedelemről szó sem lehetett, mert Kossuth lágy és jószívű ember volt, ki kerülte a kegyetlenséget. Az ellenzék nem szegte annyira az uralkodót, hogy érette magát exponálja. Természetesen utólag ennek más magyarázata keletkezett, de ez a tényen nem változtathat. Különben az utólagos véleményeket és leírásokat e szempontból is kritikával kell fogadnunk.

Messze Erdélyből írta Csányi Kossuthnak a függetlenségi enunciació előestéjén a következőket¹:

« . . . Hála Isten, hogy nálad a táborban egyetértés van, — bizony van arra

¹ St. A. W. — K. A. 5625/e 1849. Csányi-Kossuth (Kolozsvár április 13.)

szükség, — én igaz pesszimista vagyok, — de számolok és számolva mondom, hogy csudásan jobbra alakultak körülményeink, — de azért még jól sehol sem állunk. Mondd meg barátom egy kissé gondolkozva, — ne vedd hizelgésnek, hiszen én se, te se más kegyére nem szorulok, — tehát mondd meg, ha Te ma, vagy holnap, vagy rövid idő alatt elhálnál, mitől Isten óvja a hazát, mi lenne most, éppen most belőlünk. Még hátra van a fekete leves. — Erdélyre, ha az osztrák be akarna jönni, keresztet vetek. — Czech azt megmenteni nem fogja» . . .

Csányinak megállapítása igaz, Kossuth volt a szabadságharc intézője, vezetője, szervezője, lelkiismerete. Az utóbbi szólalt meg április 14-ikén.

III. RÉSZ.

A függetlenségi határozat hatása a lévai főhadiszálláson. — Görgey és Asbóth Lajos. — Bakonyi tábornok. — A magyar hadsereg elhelyezkedése. — A komáromiak türelmellensége. — Kik hozzák a függetlenségi határozat híret? — Kossuth levele Görgeyhez, melyben felajánlja neki a hadügyminiszterséget. — A hadsereg aggasztó hangulata. — Ludvig János kormánybiztos erről Kossuthhoz április 18-ikán. — Görgey csendesít. — Görgey helyesli a nyilatkozat tartalmát és tagadja időszerűségét. — A VII. hadtest tisztjeinek tanácskozása. — Molnár alezredes a tiszti tanácskozás eredményét javaslatban foglalja össze. — A javaslat követeli Görgeytől a debreceni kormány megbuktatását, Kossuth eltávolítását, diktaturát, békét Ausztriával. — Görgey politikája a függetlenségi határozattal szemben. — Egy csapattiszt feljegyzései a függetlenségi határozatról és a hadsereg hangulatáról. — A főhadiszállás operációs naplója a függetlenségi határozatról. — Mézsaáros hadügyminiszter lemondása. — A fogolykérdés. — Pénzhiány. — Kossuth április 18-iki levele sürgeti Görgeyt, vegye át a hadügyi tárcát. — Miért fogadta el Görgey a hadügyi tárcát? — Kossuth kormányalakítása. Perczel Mór Kossuthhoz április 15-ikén. — Vukovics Sebő Kossuthhoz április 23-ikán. — Csányi levelei Kossuthhoz a függetlenségi határozatról. — Osztrák készülődések a Garam ellen. — A nagysarlói győzelem. — A császáriak kétségbeesése. — Welden tárgyalni akar a magyarokkal a főváros kiűritésére vonatkozólag. — Welden Schwarzenberghez április 20-ikán az osztrák hadsereg lezüllött állapotáról. — Welden Cordon hadügyminiszterhez ugyanarról. — Jungbauer Hesshez a magyar tüzérség fölényéről. — Görgey bevonulása április 22-ikén Komáromba. — Munióhiány. — Görgey Kossuthhoz április 22-ikén Komárom állapotáról. — Görgey és Guyon. — A fogolykérdés. — A két hadsereg állapota és hangulata. — Az április 26-iki szőnyi csata. — Munióhiány mindkét félnél. — Relációk a csatáról. — Molnár Fer-

dinánd alezredes megismétli a lisztek nevében a lévai
 előterjesztést április 27-ikén. — A határ megszállását, a
 kormány letételét, a kormánypárti főtisztek eltávolítását,
 egy új brumaire 18 rendezését, az Auszriával való meg-
 egyezést, a nemzeti célok csökkentését követeli. — Görgey
 foglalkozik e javaslattal. — A Komáromi haditanács. —
 A Bécs elleni felvonulás helyett Budavár ostromát ha-
 tározta el a tanács. — Görgey kiáltványban válaszol a
 tiszti javaslatra. — Damjanics hadügyminiszterhelyettes.
 — A hadkiegészítés és municiópótlás fontossága. — Kossuth
 Görgeyhez április 29-ikén. — Bayer József Kossuth-
 hoz Damjanics lábtöréséről. — Budavár ostroma had-
 műveleti tévedés. — Ki a hibás? — Görgey levele Kos-
 suthhoz, melyben május 1-én visszautasítja az altábornagyi
 kinevezést. — Vetter Antal hadseregfelügyelő. — Görgey
 és Guyon viszálya. A budavári ostrom. — Kossuth sür-
 geti Görgeynél május 4-ikén a vár bevételét és a hadügyi
 tárca vállalását. — Ludvigh válasza Görgey nevében
 május 5-ikén e levélre, — Ludvigh békítő szerepe. —
 Kossuth levele Görgeyhez május 8-ikán. — Görgey fel-
 tételei a hadügyi tárca elvállalására vonatkozólag. —
 Kossuth válasza. — Perczel Mór diadalútja. — Nem
 fogadja el az altábornagyságot Kossuthhoz intézett áp-
 rilis 26-iki levelében. — Kossuth Perczelnél sürgeti a
 Bessel való egyesülést május 12-ikén. — Perczel vá-
 lasza. — Perczel lemond. — Perczel Görgeyhez az orosz
 intervencióról. — Pest lövetése. — Görgey dinasztiaellenes
 jelentése. — E nyilatkozat és a debreceni határozat
 szelleme. — Ludvigh jelentései Budavár ostromáról. —
 Kossuth sakkjátéka a szereplőkkel. — Ludvigh Kossuthhoz
 május 13-án Pest égéséről. — Ludvigh Kossuthhoz má-
 jus 16-án az oroszokról, Petőfi Sándor bezáratásáról. —
 Görgey kiszabadítja Petőfit. — Ludvigh Kossuthhoz
 május 17-ikén, adatai az oroszokról. — Levele a komá-
 romi várparancsnokságra vonatkozólag. — Görgey
 május 19-iki levele Damjanicshoz. — Budavár bevétele.
 — A békepárt és Görgey. — Láhner tábornok Görgeyhez
 az intrikákról. — Ludvigh május 21-én Kossuthhoz
 Budavár bevételéről. — Egyéb levelek Kossuthhoz. —
 Országgyűlési küldöttség Görgeynél. — Miért nem fo-
 gadta el Görgey a kitüntetéseket? — Kossuth Görgey-
 ellenes taktikája. — Az új haditerv. — Klapka kétszínű
 szerepe. — Görgey vezéri tehetségének háttérbe szorítása.
 — Görgey tervei a békepárttal. — Budavár az ostrom
 után. — A fogolykérdés és Görgey kegyelme. — Ludvigh
 május 31-iki levele erről. — Görgey Debrecenben. —

Szemere Bertalan május 16-iki levele Görgeyhez képviselővé választatásáról. — Szemere szerepe Kossuth és Görgey mellett. — Görgey és a lengyel kérdés. — Dembinszky mint az északi hadtest vezére. — A galíciai betörés terve. — Görgey levele Kossuthhoz május 3-ikán a lengyel kérdésben. — Ludvig hasonló tárgyú levele. — Dembinszky és az új hadterv. — Levelei Kossuthhoz erre vonatkozólag. — Klapka és Görgey Dembinszky lemondásáról Kossuthhoz. — A hadsereg fővezérlet nélkül. — Görgey Kossuthhoz május 29-ikén a fővezérletről és a rációk elleni hadviselésről. — Görgey a milltárdespotizmus ellen. — Kossuth május 25-ikén a Bécs elleni támadást sürgeti Görgeynél. — Csányi Görgeyről Kossuthhoz május 30-ikán. — Visoczky és Dembinszky levelei Kossuthhoz. — Kossuth Dembinszkyhez a lengyelekről június 15-ikén. — Az osztrák hadsereg helyzete. — Welden jelentései Schwarzenberghez. — Schwarzenberg megtiltja a magyarokkal való tárgyalást. — Schwarzenberg levelei Weldenhez az orosz intervencióról. — Welden a magyar «hordák» fölényét kénytelen beismerni. — Az osztrák hadsereg harcképtelenségének bizonyítékai. — Az orosz seregek bevonulásának sürgetése. — Nobili és Rousseau tábornokok. — A magyarokkal való békekötés eszméje. — Welden 6000 oroszért könyörög. — Az osztrák hadsereg leolvadása. — Bergh orosz tábornokkal való tárgyalásról. — A cár felfogása. — Welden Haynau kiküldetését kéri a főhadiszállásra ad latús minőségében. — Welden csak három napig tarthatja a pozsony-soproni vonalat. — Caboga tábornok tárgyal Paskievicszel. — Bécs nyugtalan, várják a magyarokat. — Ferencz Józsefet Schönbrunnban katonaság és ágyúk őrzik. — Az oroszok nem mozdulnak. — Ferencz József a lepadt osztrák seregnél. — Varsóba utazik a cárhoz. — Schwarzenberg és Welden levélváltása az orosz kérdésben. — Haynau megjelenése az osztrák főhadiszálláson.

A függetlenségi határozat hírért április 17-én kapta meg a lévai magyar főhadiszállás. Mielőtt e hír okozta események ismertetésére áttérnék, a 13- és 17-ike közötti eseményeket mutatom be. A főhadiszállás 13-ikán Nagy-oroszin volt. Görgeynek Kossuthhoz intézett és innen kelt egyik leveléről már említést tettem. Még egy levelet küldött innen a honvédelmi

bizottmány elnökének. Ez a levél azért bír érdekességgel, mert benne Görgey Asbóth Lajos honvédalezredes pártját fogja Mészáros hadügyminiszterrel szemben. Asbóth, aki egy új hadosztályt vezetett a tavaszi hadjáratkor és a hadsereg előnyomulásakor a szolnoki vonalat és így Debrecen fedezte, nagyon derekasan felelt meg a reábízott feladatnak. Ennek teljesítésekor azonban dilemmába jutott, Mészárostól és Görgeytől egyidőben kapott parancsot. Asbóth Görgeynek parancsát hajtotta végre, ezért Mészáros április 8-ikán elcsapatással és haditörvényszékkel fenyegette meg, Görgey viszont ezredessé való előléptetésre ajánlotta. Görgey legenergikusabban¹ Asbóth pártját fogta és Kossuthot arra kérte, igyekezzék odahatni, hogy «ilyen belevágások másnak hatáskörébe», melyek a dolgok menetére és a hadsereg feletti károsan hatnak, a jövőben elő ne forduljanak. Görgey tehát Asbóthtal szemben nem volt sem igazságtalan, sem gyűlölködő, amint azt Asbóth könyvében említi, hanem épen ellenkezőleg, hogy azután Görgey csalódott Asbóthban, az más lapra tartozik. 16-ikán Léván volt már a főhadiszállás, innen küldette Görgey Bakonyi volt magyar tábornokot és császári ezredest kíséret alatt Debrecenbe igazoltatása és elítéltetése végett.² A szószegőket Görgey nemcsak megvetette, de büntetendőeknek is tartotta.

Görgey három hídon át akarta seregét a Garam jobb partjára vezetni, Óbarsnál, Kálnánál és Zsemlénél. A Garam e szakaszban szé-

¹ St. A. W. — K. A. 5708/1849. Görgey-Kossuth (Nagyoroszi április 13).

² St. A. W. — K. A. 5901/1849. — Görgey-Kossuth (Déménd április 15).

les és sebes folyó, a hídverés lassan ment. A kálnai híd készült el elsőnek. A hadtestek elhelyezése az átkelés előtt a következő volt: I. hadtest Kis- és Nagyszecsén, a III-ik Óbarson és Tolmácson, a VII-ik Nagyodon és Füzesgyarmaton. Az időjárás rossz volt, a seregben sokféle betegség, különösen cholera.¹ Klapka és Damjanics hadtestei 18-ikán reggel keltek át a Garamon. Klapka elhelyezkedett, a vezérkari dispozició szerint,² Alsó és Felsőpéllen, Lökön, Damjanics Nagykálnán, Bajkán, Felső- és Alsóváradon, Endrődön. A VII-ik hadtestnek Kis- és Nagytőt, Veszélet, Sárót kellett volna az átkelés után megszállni, vagy legalább is egy divíziót áttenni, ha a híd el nem készül. A híd nem is készült el időre és csak Pöltenberg vezetése alatt kelt át 19-én a csata közben a hadtest lovassága. Lökön vette át Klapka a komáromi várórségnek Kovács százados által elhozott üzenetét, melyet Görgeynek továbbított.³ Ez üzenet szerint a várban nem tudnak a magyar sereg közeledéséről. A dunai hídfő már csak néhány napig tartható, ezért Lenkey várparancsnok sietést ajánl. Klapka azt az üzenetet küldte vissza, hogy három nap alatt ott lesz a felmentő sereg, ami tényleg be is vált, mert 22-én vonultak be a felmentett Komáromba.

A nagysarlói csata előtt április 17-ikén értesült Görgey és tábora a függetlenségi nyilat-

¹ Kr. A. W. — 4/134. I. A. 1849. — Görgey—Kosuth (Léva április 18), azonkívül Klapka napiparancsa 18-ról 4/132 c. I. A.

² U. o. — 4/132. I. A. 1849. — Dispositionen für den 18-ten April 1849.

³ U. o. — 4/135. I. A. 1849. — Klapka—Görgey (Lök den 18-ten April).

kozatról. Bogdánovics Vilibáld országgyűlési képviselő, mint az országgyűlés megbízottja hozta az erről szóló hivatalos értesítést és vele egyidőben érkezett Ludvigh János kormánybiztos is, aki Vukovics Sebők kormánybiztos helyére küldetett, miután ezt Kossuth az igazságügyminiszterséggel megbízta. E napon megérkezett Kossuthnak egy titkára is, aki Kossuthnak levelét nyújtotta át Görgeynek, melyben neki a hadügyminiszteri tárcát felajánlja.¹ «Tábornok úrnak önzéstelen, tiszta hazaszeretete, — írja Kossuth — melyet a hálás nemzet már egy éves viszontagságteljes szabadsági harcunk folyama alatt ismerni s egymást követő győzelmeiken pedig tisztelni tanult; — biztositnak engem, — miszerint tábornok úr a mellett, hogy a nemzet hadseregének, melynek összetartó kapcsa, diadalmas fővezérletét megtartandja, — a hadügyminiszteri tárcát is elvállalni szíves leend.»

«És fog tábornok úr közvetítő módot találni, miszerint ministeriumában addig is, amíg azt személyesen vezérelendheti, — az ügyek azon irányban s elvek szerint kezeltessenek, — melyet tábornok úr ügyünk teljes diadalához legbiztosabbnak ítél.»

Egyúttal értesíti, hogy ideiglenesen Mészáros vezeti tovább a miniszteriumot, akinek hadsegédje és helyettes tábornoki főnöke Stein Miksa br. ezredes is állásától felmentetett és az erdélyi hadsereghez helyeztetett.

A függetlenségi nyilatkozat nagyon aggasztó hangulatot teremtett a hadseregben. Kossuth megbízottja, Ludvigh, hosszabb jelentésben szá-

¹ U. o. — 4/115. I. A. 1849. Kossuth—Görgey (Debrecen április 16).

molt be megfigyeléseiről.¹ E jelentés ismeretes, mindazonáltal néhány szakaszát idézem, mert nem látok összhangzást benne Görgey későbbi közléseivel. Ludvig írja:

«Fekete titkároddal csaknem egy szempil-
lanatban érkeztem a főhadi szállásra. A de-
cheance hírét tőlem vették. A hír első benyo-
másra aggasztó volt, én azon kinokon mentem
keresztül, melyeket akkor éreztem, mikor a
hadsereg Budapestről ugyanerre retirált s
én szelleme iránt tisztában lenni kívántam.
E közlés hallatára némelyek a hadsereg
szavazatát s közbeszólási jogát fennen han-
goztatták, némelyek a határozatot elhamar-
kodásnak bémálták, a hadsereg elpártolását
jósolgatták. Örömet a decheance nyil-
vánítása felett senki sem nyilvá-
nitott. Én kétségbe estem. Volt olyan is,
ki Görgeyt azon proklamációra emlékezteté,
melyet a hadsereg megnyugtatóására épen e
vidékeni átvonulásakor kibocsátott. Ő maga
is e hangulatra megzavarodott,
míg a dolognak tréfás oldalát fel-
kereste azt mondván; mily mulató
lesz majd a feketesárga tiszt ura-
kat látni nevetséges képekkel a
hirre megjeleni s. a. t.»

Másnap reggel tovább folyt a kérdés
feletti disputa: «Görgey, Damjanics,
Nagy Sándor, Leiningen ezt oly
dolognak tekinték, mely a háború
által úgyis már ki volt mondva s
örömmre mondhatom, hogy a
hadseregben az egyetértés a de-

¹ M. N. M. — Vörös A. gyűjt. 1162. — Ludvig h-
Kossuth (Léva április 18).

cheance által meg nem zavartatott.»

Ludvigh szerint a hadsereget a decheance készületlen találta. A hadsereget meg kell esketni. A legtöbbben Görgey intencióit a váci proklamációban gondolták kifejezve látni, ezért voltak a kifakadások. Ami pedig a fővezérséget illeti, Ludvigh közölte Kossuthtal, hogy Damjanics kijelentette Görgey előtt, hogy maradjon fővezér, mert más alatt nem hajlandó szolgálni. Azt javasolta Görgeynek, hogy Kiss Ernő helyettesítse a miniszterségben. Görgey Damjanicsnak unszolására megjegyezte hogy két hivatalnak nem fog megfelelni.

Görgey tehát a függetlenségi nyilatkozat ellen olyan módon, mint ezt Szemere Bertalan Görgeyről szóló könyvében közli, nemcsak hogy ki nem fakadt, hanem azt természetyszerű következménynek mondotta. Ludvigh levele 18-ikán kelt, ekkor Görgey és Ludvigh még nem látták teljesen a hatás mértékét. Görgey a függetlenségi nyilatkozatról azt jegyzé meg visszaemlékezéseiben, hogy annak tartalma meggyezett nemzeti érzésével és csupán taktikai szempontból volt ellene. Április 10-én kelt váci kiáltványa, a Windischgraetznek küldött üzenet a fogolykérdésben azt bizonyítja, hogy Görgey a függetlenségi nyilatkozat irányzatának megfelelő szellemben beszélt akkor, mikor az még el sem hangzott. Ludvigh megjegyzései pedig azt is mutatják, hogy Görgey a feketesárga szellemnek ellensége volt. Mi volt hát annak az oka, hogy Görgey április 18-ika után mégis elkülönült attól a kormánytól, melyben hadügy-miniszterséget vállalt és melynek függetlenségi enunciacióját ha időszertüleg nem is, de tartal-

milag helyeselte? Mindenekelőtt saját tisztikara, melyet nem tudott eltölteni a nemzet iránti feltétlen odaadás érzetével. Görgey ebben a tekintetben is Kossuthnak ellentéte volt. Nem igyekezett senkit sem reábeszélni, az érzelmeket és véleményeket magánügynek tartotta és nemes konciliáns természete mindenkre külön reábízta azt, hogy ezen ügyeit intézze el ki-ki saját magával. Tisztikarának nagy része elégedetlen volt a debreceni kormánnyal, Görgey is az volt. Az elégedetlenség oka azonban nem azonos. Míg amott a régi császári érzések izgattak Debrecen ellen, őt csak a kormány könnyelműsége, hanyagsága, a sok beszéd és bombasztikus elbizottság, a hadsereg ügyeiből való kontárkodás, a politikai hibák és a hadsereg hiányos ellátása ruhával, élelemmel és municióval, töltötte el keserűséggel és sokszor haraggal a debreceniek ellen. Nem az elvek, nem a szabadságharc zászlajára kitűzött program választotta el őt Debrecentől, hanem ez elvek, e program megvalósítása érdekében kifejtendő munka értékelésének és végrehajtásának módjairól alkotott nézetek. Görgey hadi működésének legnagyobb akadálya tisztikarának szelleme volt, melyet nemcsak nem óhajtott befolyásolni, hanem minduntalan küzdenie kellett, hogy saját magát mentse e szellem befolyása elől. Görgey elmulasztotta hadseregét reorganizálni és a bontó clemektől megtisztítani. Nem volt sem ideje, sem alkalma erre. A pozsonyi—pesti visszavonulás után igyekezett ugyan megszabadulni mindazoktól, akiknek jelenléte a hadsereg harckészségére veszedelmet jelentett, de a váci kiáltvánnyal engedményt tett azoknak a volt császáriaknak, akiket semmi más szempont nem kötött, mint a magyar ki-

ráltság alkotmányára letett eskü szentsége. És náluk a hangsúly nem annyira a magyar alkotmányon, mint inkább az eskün feküdt, úgy hogy azok az elvek, melyeknek jegyében folyt a nemzeti harc, sokjuk előtt gúny és gyűlölet tárgyai voltak. Az északmagyarországi hadmenet után szintén nem ért reá tisztikarát átszervezni és nem is lehetett reménye, hogy jobbakat, tehetségesebbeket nyer, mert tisztekben nagy hiányuk volt. Azonkívül Kossuthnak ellene irányuló tervei éppen a tisztikarnak Görgey melletti szolidaritása miatt hiúsultak meg, pedig nemzeti érzésben e tisztikar nagy része meg sem közelíté Görgeyt. Bizonyságul szolgáljon az alábbi kérő javaslat, melyet Görgey hadtestének (VII., Gáspár hadteste) törzs- és vezérkari tisztjei nevében április 18-ikán neki átnyújtottak a függetlenségi nyilatkozat ügyében.¹

«Legjobb és legvitézebb törzstisztjeinknek tegnapi gyűlése, valamint Kossuthnak tegnap Debrecenből érkezett függetlenségi nyilatkozata feletti egyhangú felháborodás, mely nyilatkozat Önnel szemben a személyi becsvágy legalacsonyabb machinációját mutatja, bizonynyal arra a meggyőződésre vezetett, hogy a hadseregnek legnagyobb része igazi hazaszeretettől vezéreltetve, s o h a, de s o h a egy olyan aktushoz nem fogcsatlakozni,

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/283¹/₄. H. A. 1849. — «Bittliche Vorstellung nach der heutigen gehaltenen Besprechung mit dem Stabsoffizieren und Generalstabs des hier befindlichen Corps.» — (Léva den 18-ten April 1849) — kívül: «An den ungarischen Herrn Generalen und Armee-Oberkommandanten Arthur Görgey. — Bericht infolge der gestrigen Besprechung über den Act zu Debresin. — Aprilis 19-én 1849. Léván! — titok 2360 g. A.»

mely Magyarországra végtelen nyomort, sőt nemzetiségének teljes pusztulását vonhatja maga után, — eltekintve attól, hogy minden egyes katona jogérzetével felháborítóan ellenkezik az, hogy ilyen szégyenteljes módon a kormányhoz és királyhoz fűző régi kötelékek széjjelszakittassanak.

Ez az aktus Debrecenben csalárd módon csak az által valósulhatott meg, hogy Kossuth a nemzeti képviselők reálisabban gondolkozó részét azzal félemlítette és csalta meg, hogy azt mint a hadseregnek elhatározását mutatta be és így a lehetetlenségnek tartott dolgot keresztülvitte. Tábornok, kötelességünk most azonban nemcsak azt a meggyőződést bensőnkben hordozgatni, hogy ily törvénytelen eljárással semmiképen egyet nem értünk, hanem hogy a világ előtt is eklattáns módon becsületünket tisztára moszuk. Tehát nem marad egyéb hátra, — ahogyan ezt valamennyien tegnap Önnek melegen szívére kötöttük, — mint az államot az által megmenteni, hogy a mostani, a kötelességérzet és józan ész összes korlátait átágázoló kormány felosztattassék és maga Kossuth lemondásra kényszerítettessék, — a diktatúrának azonban az Ön kezeibe kell átmennie!! Ez összes hiveinek, barátainak, rokonainak nyilatkozata volt! és sajnosan legközelebbi környezetünkben is vannak olyan tanácsadók, akik megálmodott üdvöket csak a köztársasági formákban gondolják megtalálni és a debreceni tervekhez csatlakoznak, de elég erősek vagyunk ezeket is legyőzni és lenyomni.

Tábornokom, itt csupán az Ön kijelentésétől függ minden és én, aki az Ön szívét

és elveit ismerem, melyeket már január hónapjában nyilvánított és Kossuth eljárását dezavualta, nem mulaszthatom el, hogy Magyarországnak, a nemzetiségnek, a szenvedő lakosságnak, a régi fennállott kötelékeknek és alkotmányos eskünknek sokszoros érdekében, Önt melegen érzett kéréssel meg ne ostromoljam, — hogy most, amig még idő van és őszinteségünknek még hitelt adhatnak, energikusan közbelépjen és ezzel a nagy, a könnyelműen előidézett szerencsétlenséget elhárítsa, mely Magyarország felett megsemmisítően lebeg! Ön ismeri összes vitéz és hű tisztjeit, Ön ki fogja tudni választani őket, ha bizni tud, ne tartson annak a hadseregnek kettészakadásától, mely Önt szereti és minden alkalommal engedelmeskedik majd Önnek és küldjön a személyi bosszú és nagyraagyás tűzhelye ellen (amely korántsem téveszthető össze a hazaszeretet szent nevével) egy kis, de elszánt csapatot, mely az Ön nevében a kormánynak véget vet, mely annyira ostoba volt, hogy egy becsületesen gondolkozó hadsereg rovására egy önkényes lépésre ragadtatta magát, mely Europa szimpátiájától megfoszt és meg kell, hogy foszson bennünket!

Ön, mélyen tisztelt Tábornok Úr, majd az élén állva, egykönnyen fog utat találni egy Ausztriával folytatandó kibékítő értekezésre és bizonynyal hinni fognak annak, aki egy jól felszerelt hadsereg élén elfogadható feltételek mellett a béke pálmáját akarja átnyújtani!

Isten vezérelje szívét és erejét és ha sikerülne ilyen módon a szegény hazának békét adni, úgy százezrek áldása fogja

Önt és ivadékait kísérni és nevét a történelem dicsőíteni! Most már csak parancsait várjuk!

Molnár alezredes.»

Ez az okmány kiegészíti Görgey Arthúr-nak és Görgey Istvánnak futólagos közléseit a VII-ik hadtest fölingerelt hangulatáról és megmutatja, hogy a hadtest főtisztjei között milyen gyűlölködő, a régi császári regiméhez húzódó szellem uralkodott. Április 17-ikén este Léván egy tiszti vacsora alkalmával, melyen Damjanics és Görgey is megjelentek heves viták fejlődtek ki a függetlenségi nyilatkozat kérdésében. Vukovics Sebő emlékirataiban említi, hogy Görgey e napon egyáltalában nem nyilvánított ellenvéleményt az aktussal szemben és elítélő politikai okokat sem emlegetett. Ludvig főnti levele ezt meg is erősíti. A vacsora utáni vita egyes részesei katonai diktaturát követeltek és hogy ez a követelés nem volt holmi fecsegés, mint azt Görgey István mondja, hanem komoly szándék, ezt Molnár beadványa mutatja, melynek hátterét valószínűleg a VII. hadtest régi császári tisztjeinek megbeszélése képezte. A hadtest élén álló Gáspár tábornok a nagysarlói csata után le is tette tisztjét, mikor látta, hogy Görgey nem hajlandó fölszólításuknak eleget tenni. Ha Görgey az okmányokban foglaltaknak nem tulajdonított volna fontosságot, akkor Molnár Ferdinándnak a beadványt, melyet a főhadiszállási levéltár «titok» gyanánt megőrzött, visszadobta volna és a legnagyobb szigorral meginthezte volna a polgárháborút és lázadást szítani akarókat. Ezek azonban hívei, barátai és rokonai voltak! Mindez még nem jelenti azt, hogy Görgey elvei is olyanok lettek volna, mert Gör-

gey nem álmodhatott «a kormányhoz fűző régi kötelékek» visszaállításáról, hanem a nemzet szabadságáról. Úgy ez a beadvány, valamint az április 27-iki komáromi tiszti előterjesztés mutatják legjobban, hogy a VII-ik hadtest harckészsége a volt császári tisztek demoralizálása következtében súlyosan kezdett hanyatlani, Görgey a tisztek nevében átadott és ezen főntebb közölt beadványt átvette és csillapítani igyekezett, ahol lehetett, a háborgó kedélyeket és ezen eljárásában ismét olyan ígéretekre ragadtatta magát, melyeket megvalósítani nem tudott. Az április 14-iki határozat visszavonására és a kormány megbuktatására vonatkozólag tett tisztjei előtt ígéretet. Ennek tulajdonítható, hogy továbbra is együtt maradt a VII-ik hadtest, ámbár néhány tiszt lemondott rangjáról és kilépett a magyar hadsereg kötelékéből.

Görgey a függetlenségi nyilatkozat kérdésében nem követett helyes és nyílt politikát. Opportunitásból nem helyeselte azt, de tartalma és célzata ellen nem volt kifogása, ennél fogva természetes is, hogy a nyilatkozatnak nem lehetett olyan heves ellenzője, mint azok, akik tartalmát sem helyeselték. Ezért nem tiltakozhatott Gödöllőn alvezérei jelenlétében, mikor Kossuth a kérdést hozzájuk intézte, a nyilatkozat ellen és ezért fogadta Léván a határozat hírét majdnem megnyugvással és polgárháborúra uszító tisztjeitől egy egész világ választá el őt, aki ugyanaz napon odadörögte az infámis osztrák kormánynak, mely fogoly magyarokat halomra öletett, hogy minden magyar fejiért három osztrák fej hull majd a porba és hogy a nemzet megunta végre valahára elnyomói zsarnokságát! Elképzelhetetlen tehát,

hogy Görgey meg nem vetette volna mind-
 azokat, akár rokonok, testvérek, barátok, hívei
 is voltak, akik a volt kormányhoz fűzött régiköte-
 lékeket akarták megújítani. A többi hadtest,
 bármilyen módon is igyekszik Görgey István
 bizonyítani az ellenkezőjét, nem volt e káros
 szellemtől eltelve. Úgy Klapka, mint Damjanics
 a nemzetnek olyan vezérei voltak, akik nem a
 debreceni politika fölötti kritikát tartották fő-
 föladatuknak, hanem a nemzet felszabadítását.
 Működésüket nem politikai nyilatkozatokkal
 igyekeztek kidomborítani, vagy jellemezni, ha-
 nem tisztán katonai tettekkel, Görgey is csak
 ezt tette volna, ha hadteste más anyagból re-
 krutálódott volna. Így kénytelen volt a had-
 test fölbomlását megghiúsítani és ezzel lesodró-
 dott ismét a következetesség útjáról. Emlék-
 irataiban ugyan a függetlenségi nyilatkozat
 tartalma elleni állásfoglalását és fölfogását
 hangoztatja utólagos elmélkedésekkel, ezt azon-
 ban akkori magatartása határozottan megcá-
 folja, valamint az, hogy a függetlenségi, trón-
 fosztó határozat után a hadügyminiszterséget
 elvállalta, ahelyett, hogy teljesen levonta volna
 a konzekvenciákat és letette volna úgy a fő-
 vezérséget, valamint tiszti rangját. Ezt később
 sokan szemére is vetették és hiúsággal eltelt
 hatalomvágy vádjával illették. Nem lehet
 azonban a függetlenségi nyilatkozat elleni utó-
 lagos állásfoglalását, mint megtörténtet elfo-
 gadnunk, hanem szem előtt kell tartanunk,
 hogy Görgey elvei nem különböztek az ápri-
 lis 14-iki határozat elveitől és így a fönti szemre-
 hányás nem jogosult. Érdekesen és bizonyos
 tekintetben helyesen fogta föl a helyzetet Gör-
 geynek egy csapattisztje, Reviczky József hon-
 védszázados, aki naplójában a függetlenségi

nyilatkozatról következőket jegyezte föl: «A jövő dolga tisztába hozni, vajjon Kossuthnak volt-e oka bízni Görgeyben ezen merész eljárás esetében is (április 14). Ha Görgey pártolta a köztársaságot és annak védelmére magát öszintén följánlotta s hitte, hogy ez keresztül vihető, — akkor Görgey hibás s áruló; — de ha erre nézve Kossuthal egyet nem értett s közöttük véleménykülönbség, sőt Görgey rosszallása állott elő, — Kossuth bár a köztársaság kikiáltása által a forradalom logikai theoretikus elvét megmentette, politikájában hibásabb s túl bizakodóbb volt mint Görgey». Majd kifejti, hogy Görgeynek április 14-ike után le kellett volna tennie a kardot és ezzel a tettel Európa legnagyobb és legnemesebb férfja lett volna, ő azonban hiúságból megtartotta a fővezérséget, kezében tartotta a forradalom sorsát anélkül, hogy osztotta volna annak politikáját. Április 14-ig nemes, nagy, hős hazafi volt, azután lomha, hanyag, későn engedelmeskedő, Kossuth és neje elleni rágalmazó élceket eltűrő. «A függetlenség kikiáltása után a kormányt alacsonyan rágalmazó, nemtelen, elbizakodásu, hiú, kedvnélkül tervező, csatázó, kétértelmű, maliciózus gyászvezér volt.»¹ Ezen ítéletnek alaphibája az, hogy figyelmen kívül hagyja Görgey törzstisztjeinek szellemét és azokat a következményeket, melyek Görgey távozásával beálltak volna és melyeknek Görgey tudatában volt. A hadsereg fölbomlott volna és közvetlenül Komárom fölszabadítása előtt ilyesmit cselekedni hazaárulásnál is nemtelebb bűn lett volna. A hadsereg győzelmes előnyomulásában Görgey nem akarhatta a had-

¹ M. N. M. Reviczky József honvédszázados naplótöredéke. 1849.

sereg fölbomlását és bár elveitől a függetlenségi nyilatkozat nem divergált nem vált áru-lóvá, hanem önmegtagadással ismét azon fáradozott, hogy a hadsereg egységét megmentse, a polgárháborút megghiúsítsa. Kormány és hadsereg között hanyódva azután végzetes nagy hibákat követett el, melyek a Kossuth által elkövetett hibák által kiegészítve a nemzeti ellenállás bukásához vezettek.

A hadsereg operációs naplója a Léván eltöltött április 17-ikét következőképen jegyezte fel az utókor részére¹: «E hó 14-ikén a debreczeni országgyűlés kinyilatkoztatta, hogy Magyarország felszabadult a Habsburg-lotharingiai dinasztia uralma alól. Ezt a hirt, melyet az országgyűlés két képviselője hozott, a hadsereg ismeretes érthető okokból nem fogadta helyesléssel. Mészáros hadügyminiszter lemondott, — a hadsereg fővezére hadügyminiszterré választatott. A hadsereg általános helyeslése.»

Mészáros április 14-ike után vissza akart vonulni az egyszerű polgár szerény állásába. Április 15-ikén búcsúlevélben fordul² «a szabad magyar hon hadseregéhez». Arra kérte bajtársait, hogy ne feledkezzenek meg ő róla, ki kevesebb szerencsével, mint hűséggel állt őrt a szabad magyar hon védalkotmányának bölcsője mellett. Mészárossal együtt lemondott Stein Miksa br. is. Mészárost nem annyira április 14. határozata bántotta, mint inkább Görgeynek domináló és jelentőséges pozíciója. A fogolykérdésben Mészárost kellemetlen csalódás érte. A Windischgraetznak küldendő felszólítást ő fogalmazta, ez azonban annyira

¹ Kr. A. W. — 13/113 I. A. — Operations Journal der ungarischen Insurgenten Armee 21. o.

² U. o. — 4/106 I. A. 1849.

devot és önérzetnélküli volt, hogy sem Kossuth, sem Görgey nem helyeselhatték és a megfelelő erélyes felszólítást Görgey fogalmazta. Ezért is neheztelt Görgeyre, aki Mészárossal nem is közölte azután, hogy mit írt Windischgraetznek.¹

Görgey április 18-ikán azzal a kéréssel fordul Kossuthhoz, hogy a hadseregnél pénzhány van, nem lehetett kifizetni a legénységet. Aprópénz egyáltalában nincsen, csak 100 forintos. A legénység sok pénzt kapván kézhez, korhelykedik.² A függetlenségi nyilatkozatról egy szóval sem tesz említést. Április 18-án Kossuth ismét felszólítja Görgeyt, hogy a hadügyminisztérium vezetését vegye át minél előbb:

«Tisztelt Barátom!

Akármit gondolkozom, lehetetlenné válik, hogy a Hadügyminisztérium kormányzatát erélyes kezeidbe ne vedd minél hamarébb. — Barátom! az ország létele függ tőle, hogy 40—50.000 embert mihamarébb állítsunk ki s felszereljük; de itt ezen emberek inveterált slendriánjukkal nem tudnak semmit, de semmit eszközölni. — Majd megöl a méreg és bosszúság. — Organizáló fejre és erős karra van szükség, minő a Tied. — Aztán már egyszer végének kell lenni a slendriánnak, a haza formák miatti feláldozásának és örökös baklövéseknek, melyek

¹ U. o. — 4/105 I. A. 1849. Mészáros — Görgey (Debrecen április 15).

² St. A. W. — K. A. 5919/K. 1849 — Görgey — Kossuth (Léva április 18). — Kossuth e levélre azt válaszolta, hogy lehetetlenség több pénzt küldenie, mert bár 175 ember éjjel-nappal dolgozik a nyomdában, sem papirost, sem több nyomdagépet nem tudnak Debrecenben szerezni. (Debrecen április 23.)

merő békétlenséget gerjesztenek az armádában.

És mégis, különösen e levelet nem azért, irom, hanem azért, hogy elpanaszoljam és tanácsodat kérjem egy igen kényes, kellemetlen dolog iránt.

Vetter már jobban van. Ma jelenté magát nálam, jelentvén, hogy szombaton indulni akar hivatalának teljesítésére. En észrevételeket mondék ellene; — mire odanyilatkozott, hogy vagy engedjem hivatalát teljesítenie, vagy tegyem le hivataláról formaliter, mert ő becsületének vél azzal tartozni, hogy nem érezvén magát arra méltónak, hogy a benne helyezett bizalmat eljátszottnak tekintse; ő le nem mond, hanem vagy szolgálni, vagy letétetni kíván.

Igen kellemetlen história. Szólj kérlek Damjaniccsal és Klapkával és iránta (Klapkára különösen hivatkozik is, hogy a bicskei ütközet után írt neki) — és kérlek kurir által add tudtomra véleményedet e dologban. Öllelek meleg barátsággal Kossuth.

Debreczen April 18. 1849.»¹

E levéllel kapcsolatban foglalkoznom kell azzal a kérdéssel, hogy miért fogadta el Görgey a hadügyminiszteri tárcát és vajjon megfelel-e a tényeknek az a ráfogás, hogy Kossuth Görgeynek hadügyminiszterré való kinevezésével semmi egyebet nem akart elérni, mint őt a hadseregben elfoglalt pozíciójától elválasztani és a fegyveres hatalomra való befolyásától megfosztani. Görgey a hadügyminiszterséget a visszaemlékezéseiben közölt érvei szerint azért

¹ Kr. A. W. — 4/131. I. A. 1849. — A levél Kossuth s. k. írása.

vállalta, hogy a hadsereg szervezési ügyei végre-valahára szakavatott kezekbe kerüljenek és a már-már kiapadni látszó munició és ujoncpótlás biztosan végrehajtsék. A szabadságharc legnehezebb terhét a hadügyminiszterium viselte és sajnosan nem is felelt meg a nagy feladatnak. Mészáros Lázár a nagy harcnak egyik legszimpatikusabb, de legriviálisabb alakja; erős hazaszeretet és annak belátása jellemző e becsületes katonát, hogy tehetsége nem áll arányban azokkal a feladatokkal, melyeknek megoldását tőle várták. Ez az ő belátása enyhítheti a tettei felett gyakorlandó kritikát, mert a szabadságharc irományaiból meggyőződhattunk, hogy számos esetben tudtára adta Kossuthnak, miszerint sem a hadügyminiszterséget, sem a vezérséget helyesen betölteni nem tudja. Mészáros hadügyminiszteriumáról különben ítéletet mond Kossuth fenti levele és ez egyuttal meg is magyarázza, még pedig elég világosan, hogy a hadügyminiszteriumban egy erős és szervezni tudó kézre szükség volt, de szükség volt egy jó főparancsnokra is. A tábornokok közül egyedül Damjanicsot lehetett volna fővezérül kijelölni, sem Mészáros, sem Vetter, de még Klapka sem felelt meg e pozíciónak. Ha Kossuth csakúgyan nem óhajtotta volna Görgey fővezérségét, akkor egyszerűen Vetter fővezérségét forszírozta volna, hivatkozván Görgey fővezérségének ideiglenességére. Különben a hadműveletek megkívánták, hogy a hadsereg főparancsnoksága továbbra is Görgey kezében legyen és éppen Damjanics volt az, aki Görgey főparancsnoksága alatt volt csak hajlandó tovább szolgálni. Görgeyt talán még az a célzat is vezette, hogy mint hadügyminiszter az egész

haderőt befolyása és hatalma alá juttatva, politikai nexusokban gyarapodva, beválthatja majd ígéretét és az április 14-iki határozatot megmászhatja. Én, magam részéről, ebben nem hihetek, mert ezt a célzatot már csak akkor állította oda cselekedetei rugójául, mikor az oroszok fegyveres intervenciója széles áradatban megtörtént és mikor a kormánytól hadtervi súlyos differenciák kezdtek elválasztani. Görgeyben a nemzetmentésnek hivatottsági érzete erősen és öntudatosan élt. Körülötte olyanok voltak, akik nem mérkőzhettek vele sem tehetségben, sem kötelességérzetben, sem akaraterőben. Görgey a nemzeti harc sikeres folytatása érdekében elvállalta mindkét nehéz hivatalt. Elvállalta azért is, mert a szabadságharc folyama alatti csalódásai következtében egyedül csakis saját magában bízott. Nem nagyravágyása, hanem pesszimizmusa bírta reá, hogy hadügyminiszterré legyen. Görgeyt nem ragadta el a győzelmek feletti elbizottság, sejthette, hogy minél nagyobb az osztrákok feletti győzelem, annál dühösebben fognak ezek minden elkövetni, hogy a magyarságot elbuktassák. A győzelmekről azt tudta, hogy azok újabb és nagyobb csatákat hoznak, annál is inkább, mert a trónfosztást a dinasztia nyugodtan nem tűri. A harc nehéz szakának előestéjén Görgey nem léphetett vissza megalkudva és okos egoizmussal. Sokkal nagyobb volt hazaszeretete és férfias jelleme.

Kossuthot ez időben, mikor a győzelmek hangulatát a függetlenségi nyilatkozat komorsága tompította, hivei és barátai mindenfelől

biztató és szolidaritást hangoztató levelekkel keresték fel. Így mindenekelőtt Perczel Mór. Ujvidékről rendkívül barátságosan ír Kossuthnak és a győzelmek hatása alatt kész Görgeynek megbocsátani.¹ «Isten veled Lajosom! — végzi a levelet, — örülök, hogy tábornáli léted által ott oly lelkesítést idéztél elő, minek köszönhető, annak előhaladása. Görgeynek mondd, hogy noha van okom reá, magam és a Haza, némiben neheztelni, mégis kész lehet legszívesb barátságomra, ha tudósításod szerint teljesíti kötelességét.» Perczelnek ez a nyilatkozata azonban csak muló szeszély volt és már néhány hét múlva Görgey hadügyminiszternek rendeleteit a legélesebb módon visszautasította. Az ebből származott konfliktust a következő fejezetben ismertetem.

Kossuth a függetlenségi nyilatkozat után megalakította a kormányt, melynek elnökévé Szemere Bertalant nevezte ki. Tagjai lettek Duschek, Csányi, Vukovics, Görgey, Batthány Kázmér. Duschek, amint ezt már többször idézett visszaemlékezéseiben említi,² Kossuth és Kossuth családja rábeszélésének engedve, ideiglenesen vállalta a pénzügyek vezetését. Szemerének első követelése volt, hogy a kormány és kormányzó egymáshoz való viszonya megállapíttassék. Ennek eredménye lőn a Kossuth által az országgyűlésnek benyújtott kormányzási tervezet, melyben kimondatott, hogy a kormányzó a kormány útján kormányoz és csak ellenjegyzés mellett adhat ki rendeleteket. Ennek következtében Duschek is, a békepárt embereitől befolyásoltatva elvállalta a pénz-

¹ St. A. W. — K. A. 5806/a 1849 — Perczel — Kossuth (Ujvidék április 15.)

² K. A. W. — i. ms. 7-ik ív.

ügyminiszterséget, melyben a nemzeti ellenállás gyengítésére törekedett. Vukovics Sebő Kossuth felkérésére rögtön vállalta az igazságügy-miniszterséget. Görgeyvel megegyezett, hogy a tábori kormánybiztosságot Ludvighnak átadja. Vukovics következőképen indokolta a miniszterség elvállalását: «Ha a nemzet főnöke tanácsában gyűjtendő férfiak választásánál honunk mostani viszonyaiban a tehetség tulajdonait hinném főfeltételeknek: egyenesebb lelkületű vagyok, mintsem azon sorba lépnék, hová nem illem. De mivel a jellemet s a forradalmi haladáshoz hűséget tartom ügyünk teljes kiderítéséig annak kezelőiben leginkább keresendő vonásoknak, megbízásodnak hódolok, — lelkem azon öntudatában, hogy az ösvényen, melyen, midőn azt töréd, hű követőd valék, most, midőn azon a nemzet sorsát vezérled, rendületlen munkásod leszek.»¹ Vukovics egyik legrokonszenvesebb egyénisége a nemzeti ellenállás mozgalmának. Hűségesen kitartott Kossuth mellett, egyenesen haladt útján és nem tartott igényt arra, hogy őt nagy embernek tartsák, ami a forradalmak szédületében elkapottaknak egyik tipikus tulajdonsága.

Ebben a levelében Vukovics egyuttal közlé Kossuthnal, hogy Vetter szándéka a fővezérletnek újból való elfoglalására, a hadseregben ismét nyugtalanságot idézett elő. Azt ajánlja Kossuthnak, hogy Pest visszavételéig hagyassék a vezénylet eddigi szervezetében, vagyis addig, — csak addig, ismétli, — vezesse Görgey mindkét hivatalt. Ez a levél már a komáromi tiszti nyugtalanságok hatása alatt íródott, melyekről a nagysarlói csata és Komárom fel-

¹ St. A. W. — K. A. 6354/e 1849 — Vukovics — Kossuth (Komárom április 23.).

szabadításának méltatása után alább tesztek említést.

Csányi Lászlónak, Erdély kormánybiztosának három érdekes levele fekszik előttem, melyek szintén e napokban íródtak Kossuthhoz. Az egyik levélben válaszol Kossuthnak április 1-én kelt ama levelére, melyben a függetlenségi határozat tervét közölte vele. Mélységes harag és megvetés az osztrákok ellen beszél e levélből.¹ «Van most, ha lehet még több dolgod, bajod, — írja — csak az Isten egészségednek kedvezzen. Isten legyen szegény hazánkkal, — csak soha többet osztrák uralkodó, — én az ördögöt magát is később vagyok elfogadni, — de ha mézes kalácscsalis csalogat anémet, inkább a világból fogok kibujdosni, mint uralkodása alatt élni.» Kossuth politikáját sokféle oldalról igyekeztek megvilágítani és megmagyarázni. Azt hangoztatták, hogy a lengyelekkel volt megegyezése, hogy a nemzetközi forradalmi komiték hatása alatt, majd Anglia és Franciaország beleegyezésével történt a függetlenségi határozat. Mindez csupán magyarázgató feltevés, mert egyesegyedül évszázados elnyomás, kiméletlen elnemzetietlenítés, idegen dölýf, zsarnok bitorság elleni nemzeti haragteljes tiltakozás gyümölcse volt. Ime, Csányi levele, megnyitja előttünk e korszak hazafiainak lelkét, melyből felénk sikolt a reakciós bécsi politika elleni mélységes gyűlölet. És akármilyen eltérések voltak a politika taktikájára nézve, és akármennyien is voltak opportunusok, akik félénken vagy számítóan visszahuzódtak, lelkük mélyén ott élt a gyűlö-

¹ U. o. — K. A. 6146/e 1849 — Csányi — Kossuth (Kolozsvár április 16.).

let, mely Kossuth leszámolást hirdető függetlenségi határozatában bátor kifejezést nyert. E határozat, ámbár nem volt célirányos, a nemzet lelkéből lelkedzett. Csányi szintén elfogadta a miniszteri tárcát, e bölcs férfit szintén nem vezette optimizmus e tetteiben, hanem kötelességérzete. Jól tudta, hogy a győzelmek nem jelentik a harc végét. «A fekete leves — írja¹⁾ — bizonyosan hátra van s az csak azután tálatatik fel, — de a vonaglás órái rövidek, — a kérdés jobbra vagy balra egy pár hó alatt lényeges részében eldül — s akkor, mikor a hűségénél több kíváncsít a kormányzó segédtségeiben — én visszalépek — a Mark vagy a világ más terére.» — Csányi betartá szavát és mint vértanú fogadta az osztrák hóhér kezétől nyugodtan, megtett kötelességei tudatában a halált, mikor a nemzet vonaglásának vége lett. Csányi szerette úgy Kossuthot, mint Görgeyt. E két férfiú kiválóságát, mélységes hazaszeretetét becsülte és boldog volt, mikor híret vette a Kossuth és Görgey közötti barátságos egyetértésnek. Csányi és György barátsága kölcsönös rokonszenven alapult. Csányi elszánt, dinasztiaellenes érzelmű köz társasági volt. Görgeyt Világos után másnak, loyálisnak, festették át, pedig ő is csak az volt, mint Csányi, akit szeretett és becsült és aki a függetlenségi határozat után a következőket írta Kossuthnak: «Ament mondott a ház, hazánk a függetlenségi határozatra. Ament mondok én is lelkem lelkéből. Kormányzó senki más nem lehetett, mint te, mert biz Isten te vagy a tengelyszög, — mely ha kihúll, pereg még egy kis időig a kerék, de csakhamar ki-

¹⁾ U. o. K. A. 6206/e 1849 — Csányi — Kossuth (Kolozsvár április 24.).

esik a szög után, — s nem kell sok tűz a lovakban, hogy a kocsi feldüljön, — szétzúszasson, — a hon Téged nem nélkülözhet, ha le roskadnál, a mitől bennünket Isten mentsen — a sors kimondaná okvetlen felettünk: *Finis Hungariae.*» Csányi érezhette leginkább, hogy Görgey és Kossuth egyetértése alkotja a szabadságharc gerincét, mely ha megszűnik, vége az ellenállás céltudatosságának. Ezért törekedett arra, hogy a visszavonást közöttük meg hiúsítsa, ami azonban a szabadságharc utolsó két hónapjában eredményre nem vezetett.

Az erdélyi határon az oroszok már nagy csapatösszevonásokat eszközöltek. Csányi követet küldött az orosz vezérőrnagy tábornokhoz, felszólítván őt, tudassa vele, mit várhat a magyar nemzet a cár hajlandóságától és mi okból vonják össze az oroszok az erdélyi határhoz legközelebbi pontokra seregeiket. «Bethlen Gábor viszi leveletem, — írja Csányi Kossuthnak¹ — jól utasítom és hiszem, hogy jól eljár megbízásában, — ha fiatalabb volnék, Pétervárbán akarnék informálni. — Azonban késő, — vén embernek nyugalom kell. 13-ik hónapja szüntelen fáradalmaimnak, kivüled ki az, ki ezt mondhatja ily mértékben?» «Ha Pestet beveszitek, — tudom vagy béke, vagy fegyvernyugvás fog szóba hozatni osztrák részről. Az Istenért, egyikbe se ereszkedjete, amíg egy embere lesz a határok között; — de már a fővárosra szükségünk van, az mérlege az európai véleménynek. Azonban te tudod, mit kell tenni.» Csányi követküldésének eredménye nem volt és az a számítása, hogy az osztrákok béke ajánlással fognak előállni, szintén hiú számítás

¹ St. A. W. — K. A. 5823/k. 1849. Csányi—Kossuth (Kolozsvár április 16.).

volt, mert Bécsben a függetlenségi határozat után még sürgősebben folytatták az orosz intervencióra vonatkozó tárgyalásokat.

Windischgrätz, az eltávolított osztrák hadsereg főparancsnok április 15-ikén utazott a Komáromot ostromló osztrák sereg főhadiszállásán keresztül Bécs felé, ahol az új főparancsnok, Welden azzal biztatta Schwarzenberget, hogy a hadi helyzeten hamarosan javítani fog. Három akciót kezdett. Északon három oszlopban betört Vogel hadtestével, a Garam mögött Wohlgemuth új hadtestével támadást kezdett és Komárom dunai hídfője ellen az ostromot forszírozta. Mind a három akcióval kudarcot vallott és Komárom felszabadítása után kénytelen volt a nyugati határvonalig a szétzúlló osztrák hadsereget visszavonni.

Már április 15-ikén utasította Welden az új hadtest parancsnokát, hogy a csapatok bátorítása miatt is okvetlen támadniok kell.¹ Wohlgemuth másnap reggel átvette Kéménden az új hadtest parancsnokságát. Az ellenségről azt hitte, hogy Léváról a bányavárosok felé fog fordulni.² Már délután 3 órakor jelenti Weldennek, hogy a 15—18.000 főnyi magyar sereg Ó- és Újbarsnál át akar kelni a Garamon és így Komárom ellen fog fordulni, ezért Wohlgemuth elhatározta, hogy a Garam és Nyitra között elébe megy.³ Este 11 órakor Görgey seregét már 24.000-re becsüli, elite csapatok, 48 ágyúval. A sereg célja Komárom

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/219. H. A. — W e l d e n — W o h l g e m u t h (Wien den 15-ten April).

² U. o. — U. a. 4/241¹/₂ H. A. — W o h l g e m u t h — W e l d e n (Kéménd den 16-ten April 10 U. Vm.).

³ U. o. — U. a. 4/244¹/₂ H. A. — W o h l g e m u t h — W e l d e n (Kéménd den 16-ten April 3 U. Vm.).

felmentése. Abban az esetben, ha Görgey átkel a Garamon, Wohlgemuth Érsekújvárra siet, hogy megelőzze, ha nem kelne át a Garamon, úgy a Nyitra mentében elébe megy.¹ Éjjel 12 órakor kéri Welden beleegyezését,² hogy Érsekújvár irányában az ellenséget megtámadhassa, amire Welden ugyanaznap Jablonovszky tábornoknak elküldte a parancsot, ugyanis még nem tudta, hogy Wohlgemuth megérkezett. Ebben a parancsában arról panaszkodik, hogy bár öt napja, hogy átvette a hadsereg főparancsnokságot, egyetlenegy megbízható jelentést nem kapott «az Ipoly völgyében mondott kísérteties Görgeynek és hordáinak erejéről és állásáról.»³ Welden még nem hitt a honvéd hadsereg fenyegető közeledésében és míg Wohlgemuth Érsekújvárra visszavonulva, arra támaszkodva, akart az ellenséggel csatába ereszkedni, Welden rögtönös támadást parancsolt. Wohlgemuth, ki tizenhatodikán egy az ellenségre mérendő döntő csapásáról írt Weldennek, 17-ikén Kéméndnél és Kálnánál a hidakat lerontotta és mindenképen támadni akart,⁴ Jellasics azonban a támadást ellenezte és a kéméendi koncentrált állást tartotta fontosnak.⁵ Wohlgemuth nem

¹ U. o. — U. a. 4/274a. H. A. — Wohlgemuth — Welden (Kéménd den 16-ten April 11. U. N.).

² U. o. — D. a. 4/242¹/₂, H. A. — Wohlgemuth — Welden (Kéménd den 16-ten April 12 U. N.).

³ U. o. — U. a. 4/242. H. A. — Welden — Jablonovszky (Presburg den 16-ten April). — «Tábornok úr ezennel azt a határozott parancsot kapja, hogy az előtte levő ellenséget megtámadja és még 18-ikáig annak különösnek operációjáról úgy Wohlgemuth tábornok úrnak, mint nekem jelentést tegyen.»

⁴ U. o. — U. a. 4/252 H. A. — Wohlgemuth — Welden (Kéménd den 17-ten April).

⁵ U. o. — U. a. 4/252. H. A. Wohlgemuth — Welden (Kéménd den 17-ten April 3 U. N.).

várta be Welden választát, hanem, mihelyt arról értesült, hogy a magyar sereg átkelt a Garamon, elhatározta, hogy 18-án öt hadosztállyal elébe megy és megtámadja, míg Veigl hadosztályát a Kéménd és Esztergom közötti Garamrész őrizetével bízta meg.¹ Wohlgemuth e jelentését útközben keresztelte Weldennek két parancsa, mely a támadás rögtöni végrehajtására utasítja és arra, hogy a magyar sereget minden áron vissza kell vetni, míg a főszereg mindkét parton Vác és Szentendre felé vonul. Az esetleges visszavonulási utat nem Esztergom, hanem a Vág felé szabta meg.² Wohlgemuth 18-ikán délből indult el Kéméndről Málasra és Csekére. Welden ugyanaznap délután érkezett Kéméndre és átlátván a helytett, azt írta Wohlgemuthnak, hogy a magyar sereget támadja meg esetleg akkor is, ha az a Nyitrához ért³ és a főparancsnok úr, aki még két nappal azelőtt Görgey kísértetről és hordákról beszélt, 19-ikén reggel lelkére köti Wohlgemuthnak, hogy el ne felejtse, miszerint az ellenség erős. «Egy olyan ellenség áll előttünk, — írja — mely gyorsan manőverez, vitézül harcol, azonban egyszer verve sem egyesülni, sem pozíciót foglalni nem képes.»⁴ Ez a buzdítás azonban mitsem használt. Nagysarlón a magyar hadsereg készleteit elhelyezte.

¹ U. o. — U. a. 4/4/253. H. A. Wohlgemuth — Welden (Kéménd den 17-ten April 11 $\frac{1}{2}$ U. A.).

² U. o. — U. a. 4/249. H. A. — Welden — Wohlgemuth (Unterwegs nach Komorn den 17-ten April) és 4/251. H. A. — Welden — Wohlgemuth (Gran den 17-ten April 8 $\frac{1}{2}$ U. A.).

³ U. o. — U. a. 4/269. H. A. — Welden — Wohlgemuth (Kéménd den 18-ten April 3 $\frac{1}{2}$ U. Nm.).

⁴ U. o. — U. a. 4/285. H. A. — Welden — Wohlgemuth (Gran den 19-ten April 7. U. V.).

Wohlgemuth április 19-ikén reggel a Strastildandárt küldte Nagysarló megszállására. A többi hadosztály Nagymálasról rögtön utána indult, hasonlóképen Herzinger hadosztálya Csekéről. Klapka Alsópélről Nagysarló ellen indult és Damjanics hadtestével együtt egy óra lefolyása alatt azt bevették. A környező magaslatokra visszavonult ellenséget Klapka, Damjanics, és a Dipold- és Bobics- dandárokat önként vezető hős Guyon, valamint a Garamon a harc végén átkelt Pöltenberg teljesen szétverték. Hanyatt-homlok futott a megvert császári sereg Érsekújvár és Párkány felé. Wohlgemuth a vereség okát a Herzinger-dandár lekésésének, a magyar sereg gyorsabb kifejlésének, tűzérsege túlerejének tulajdonította, azonkívül annak, hogy az osztrák ütegek municiójukat ellődözték és a faluból hátráltakat nem lehetett többé rohamra vezetni. A csata 10 órától 2 óráig tartott, az üldözés alatti visszavonulás 5 óráig délután. Este tizenegy órakor futott be Perbetére Wohlgemuth tábornok, aki itt fogalmazta meg relációját a nagy csatáról.¹ Serege szétzúllva, szétszórva, fáradtan és demoralizáltan futott előtte és mögötte. Nem használtak az Esztergomban türelmetlenkedő Welden tanácsai, aki még a csata napján délután 3 órakor azt írja mitsem sejtve a már Perbetére menekülő tábornokának, hogy ne lövöldöztessen sokat, hanem használja a szuronyt, mert fogytán van a munició.² A magyar hadtestek jelentései a magyar honvédek hősiei és

¹ U. o. — U. a. 4/325. H. A. — Relation über das Gefecht bei N. Sarló am 19-ten April. (Perbete den 20-ten April 1/4 12 U. N.)

² U. o. — U. a. 4/291. H. A. — Welden-Wohlgemuth. (Gran den 19-ten April 3. U. Nm.)

haláltmegvető magatartásáról számoltak be. Klapka hadteste jóvátette isaszegi és tápióbicskei ingadozását. Klapka április 20-ikán szózatall fordul katonáihoz, melyben annak a reményének adott kifejezést, hogy még néhány ilyen győzelemteljes nap és az ellenség kénytelen lesz elhagyni a haza szent földjét.¹ Klapka ezen reménye nem vált be, mert Komárom felmentése után a Görgey vezetése alatti hadsereg elmulasztotta az összes kedvező alkalmat és politizálgatásával leronította a hadsereg harckészségét. A nagysarlói csatában Görgey nem vett részt és nem is volt alkalma abba belenyulni, minthogy Damjanics olyan zsenialitással vezette a csatát, hogy Görgeyre szükség nem volt. Klapka és Damjanics között e csata folyamán és után ismét nézeteltérések merültek fel, ugyanis Damjanics Klapkát ismét ingadozással vádolta, ami nem felelt meg a valóságnak, és ezt Görgey is megállapítja, mindazonáltal Görgey a csatáról szóló és Kossuthhoz intézett jelentésében csakis a III. hadtestet dicséri. Ezt a szembeötlő igazságtalanságot kénytelen volt április 21-én kelt második és terjedelmes, összefoglaló jelentésében helyreigazítani.² A jelentésnek ez a része különben így hangzik: «... Az ellenség veresége, melyet Nagysarlónál és Málasnál szenvedett, általános volt. Ide és Jászfalura való menetelésünk közben az összes utakat teliszórva találtuk montur és felszerelési anyagokkal, különösen pedig jó és használható fegyverekkel, melyeket rögtön

¹ A hadtestek jelentősei a nagysarlói csatáról a következő levéltári számok alatt találhatók: Kr. A. W. — 4/141, 4/142, 4/143 I. A.

² U. o. — 4/168 J. A. — Görgey — Kossuth (Kolta den 19-ten April $\frac{1}{2}$ 9 U. V.)

kiosztattam a gyalogság között, a javításra szorulókat pedig visszaküldtem Lévára. A már felsorolt győzelmi tropheákon kívül egy gyalogsági zászlóaljnak zászlaját is zsákmányoltuk. Az erősen megszállt Nagysarló helység megrohanásában az I. hadtestnek gyalogsága épen olyan dicsőséges részt vett, mint a tegnapi jelentésben egyedül említett III. hadtesté, amiért ezt is a legkitünőbb vitézség teljes dicsérete megilleti.» «A hadsereg szelleme kitünően jó: a győzelem fellelkesíti és felélénkíti az összes honvédet, akik példátlan kitartással a háború összes nehézségeit és fáradalmaikat elviselik és víg kedéllyel a jövő események elébe néznek.» A VII-ik hadtest a nagysarlói csata után Kéméndnél visszaúzte az ott posztoló osztrák dandárt a Duna jobb partjára, míg az I. és III. hadtest Jászfalun állapodott meg. A két utóbbi hadtest 21-én elérte Szentpétert és 22-ére tűzte ki Görgey a Komáromba való bevonulást, mely körül az osztrákok hasztalan erőlködtek, hogy legalábbis a dunai hídfőt elfoglalhassák. Zitta ezredes, a műszaki vezető, rendszeres ostromlást akart rendezni, ehhez azonban már sem idő, sem csapat nem volt.¹ Simunics április 20-án elkészült a vár körüli első parallellével, de ütegeket nem mertek abba belehelyezni, mert a magyar hadsereg közeledéséről megbízható híreket vártak.² Aznap kapta meg Simunics saját főparancsnokától a megbízható híreket, melyekhez még azt a parancsot is fűzte, hogy Komárom elől az összes tüzérségi anyagot rögtön szállítsák Győrbe, mert Komá-

¹ U. o. — Kr. i. U. 4/227 H. A. — W e l d e n — S i m u n i c s (Wien den 15-ten April).

² U. o. — U. a. 4/311 H. A. — S i m u n i c s — W e l d e n (Ács den 20-ten April 10. U. V.).

romot nem ostromolhatják tovább és Pest-Buda sem tartható. A komáromi anyag elszállítását Csórics fedezi Esztergomban, míg a Csallóközben Wohlgemuth erősítse az ottani haderőt. A hadműveletek főcélja ezentul Pozsony és Bécs védelme.¹ A Komárom előtti seregben működő Jungbauer műszaki alezredes, Zitta ezredes helyettese, rögtön belátta, hogy a tűzérési anyagnak ilyen gyors elszállítása lehetetlen és Hess tábornokhoz intézett lamentáló levele hiven jellemzi az osztrák seregben uralkodó levertséget. «Ami Olaszországban olyan fényesen kiküzdett, Magyarországon gyalázatosan veszendőbe megy. Milyen fognak majde ezért Nobili és W. herceg felelni, nem tudom.»² Ugyancsak Hess tábornokkal közlé a hadügyminiszteriumhoz beosztott Mengswein tábornok: «Csak gyorsan békét — mert különben Mongóliában (sic!) egy második Rákóczy háború fog kifejlődni. Már repdesnek a hollók, — legjobb akarat mellett sem lehet a Trevisóra és Bolognára vonatkozó visszaemlékezéseket elnyomni. Az udvarnál levő pajtások nem engedik Nobilit megbuktatni.»³ Ilyen hangon írtak még akkor is Magyarországról, mikor végig verték rajtok a port a magyar honvédek.

A Budán maradt Welden április 20-án Jellasicscal megegyezett, hogy a fővárost ki-

¹ U. o. — U. a. 4/301 H. A. Welden — Simunics (Gran den 20-ten April).

² U. o. — U. a. 4/324 H. A. — Jungbauer — Hess (Ács den 20-ten April).

³ U. o. — U. a. 4/301¹/₃ H. A. — Mengswein — Hess (Wien den 20-en April). — Az utolsó idézett mondat így hangzik németül: «Die Bruderschaft des Hauses lässt Nobili nicht fallen.» Tulajdonképpen így volna fordítandó: Az udvarnál levő kamarilla nem engedi Nobilit megbuktatni.

üríti, minthogy ennek tartása megbénítja az operációkat és sok erőt abszorbeál. Jellasics 15 zászlóaljjal és 26 escadronnal délre vonul, hol Szeged ellen fog déli irányból, mint Süd-armee operálni. Csorics, Schlick és Wohlge-muth hadtestei pedig egy olyan hátsó pozíció-ban gyülekeznek, melyben Bécset fedezték és egy kedvező pillanatban ismét offenzívába mehessenek át. Welden mindezt tudatta Schwarzenberggel, akinek természetesen azt fejtegette, hogy Buda és Pest nem hadi pontok és hogy a császári csapatok harcképtelenek, demoralizáltak. Welden különben gyenge célzást tett a főváros átadására vonatkozó esetleges konvencióra, melyet a magyar hadsereggel kötne. Ez a célzás így hangzik: «Óhajtom, hogy a két város kiürítése egy bizonyos konvenció alapján történhessék, mely azonban az insurgenseknek ezen terror-kormányával aligha fog létrejönni.»¹ Schwarzenberg természetesen, amint ez egy gőgös zsarnokhoz illik, felháborodva utasította vissza ezt az eszmét.

Behatóbban feaglalkozom az osztrák sereg állapotának kompetens rajzával, mert ezzel beigazolom azt, hogy a magyar hadsereg és különösen annak fővezére, Görgey, ki nem használta a császári sereg szétvert, demoralizált és harcképtelen állapotát, hanem Komárom körül vesztegelvén, másfél hónapi időt engedett neki az ujraszervezéshez és az orosz segítség bevárásához. Ehhez a kárbavesztett időhöz még csatlakozott egy félhónapi veszekedés Görgey és Kossuth között a Komáromból való elvonulás kérdésében. Az elmulasztott időt azután pótolni többé nem lehetett, mert

¹ U. o. — U. a. 4/306 H. A. — W e l d e n—S c h w a r z e n b e r g (Ofen den 20-ten April).

egyrészt Kossuth a hadvezetést ismét Dembinszky szerencsétlen kezeire bízta, másrészt Görgey be nem látta azt, hogy az orosz seregek tél előtt okvetlenül kivonulnak az országból, akár le van győzve, akár nincsen legyőzve az inszurrekció. Tehát másfél hónapi időnyereségről volt szó. Ezt az idődifferenciát Komáromban pócsékolták el, mikor nem messze tőlük az osztrák sereg remegett, hogy a magyar hadsereg folytatja előnyomulását Pozsony és Bécs felé.

Welden tábornok Cordon hadügyminiszternek hosszabb leiratban jellemezte az osztrák főhadiszálláson talált állapotokat, valamint az egész hadseregnek bomladozását.¹ «Ami a csapatokat illeti, — írja — melyeknek javarészt láttam, mindenesetre bátorsággal és elszántsággal rendelkezhetnek, azonban nagyon elhanyagolt külsejűek, egy félévi téli hadjárat részben fel is bomlasztotta őket és csak a harcban a régi osztrákok, különben kinézésükben messze a honvédek mögött állanak.» — Ez az elkényszeredett vallomás nagyon is sántikál, mert a harcban is megmutatták, hogy a honvédeknek ellentállani nem tudtak. — A tisztek és a parancsnokok, Welden szerint, kevés gondot fordítottak a legénységre. Orvosuk alig van, pedig 10.000 beteg és sebesült fekszik a kórházakban. «Irkáló csőcseléket — írja — rettenetes aktahalmazok között eleget találtam és az élelmezés, ámbár mértéktelen összegekbe kerül, ritkán található ott, ahol szükséges.» A katonai irodákban permanens szolgálatról fogalmuk sincsen. Welden kijelentette Cordonnak, hogy rend nélkül nem tudja a hadsereget

¹ U. o. — U. a. 4/352 H. A. — Welden — Cordon (Ofen den 21-ten April).

megbízhatóan vezetni és 24 óra alatt a bajokon nem segíthet, mert egy tevékeny és mozgékony ellenséggel áll szemben. Helyzete amúgy sem stratégikus, mert túlerővel körülvéve minden fontos támaszpont az ellensége, aki-nek nincsen szüksége raktárakra, kémekre, aki nem keres bázist operációi részére, mert mindent mindenütt talál, Welden pedig semmit és sehol. Ezért kell visszavonulnia a bomladozó sereggel, melynek létszáma ugyan 74.192, de melyből alig 45.000 áll az ellenség előtt, 10.086 beteg, 11,086 távollévő. «A többi mint »privatdienter«, a kórházakban és szétszórva, szerte barangolva, fel nem szerelve, szolgálattelvők, akik fizetést kapnak és semmit nem dolgoznak.» Budán, a főhadiszálláson, a volontairek, galopinek, adjutánsok egész seregét találta és az egész üzem szét volt szórva és körülményes a sok felesleges személyzet miatt. Welden elhatározta, hogy mindenkit bevonultat csapattestéhez és rendet teremt. Úgy látszik a császári seregben mindenki igyekezett szabadulni a harctéri szolgálat alól és Welden már 21-én, tehát a főparancsnokság átvételének hatodik napján látta, hogy a bajokon csak az oroszok segíthetnek. «Engedje meg nekem Méltóságod végül kijelentenem, — írja — hogy azon a véleményen vagyok, hogy az oroszok, akiknek bevonulását nagyobb sietséggel kellene eszközölni, Magyarországot sokkal könnyebben fogják meghódítani és ha saját módszerükkel is, megszervezni, mint mi, akik még mindig régi formákkal, nemzetiségekkel stb. kacérkodunk.» E levél után Schwarzenberg érkezettnek látta az időt, hogy az orosz intervenció ügyében Oroszországgal a szerződést véglegesítse. Az erre vonatkozó részleteket alább ismertetem.

Junghauer alezredes, aki Hess táborszer-
nagy bizalmi embere volt, a magyar hadsereg
főlényét következőképen ismerteti.¹ «Az ellen-
ség magatartásában, bátorságában sokat nyert,
különösen a gyakori és mindig sikerült meg-
rohanások által. Azonkívül az insurgensek kö-
zött néhány intelligens és merész vezér is mu-
tatkozik, akik különösen a tüzérségnek célszerű
elhelyezéséhez jól értenek; így megtörténik, hogy
habár az ütközetben egyenlő számú ágyúval
rendelkezünk, mint az ellenség, az a támadási
pontra mindig kétszer annyi ágyút tud kon-
centrálni. Ütegeink legnagyobb része rendsze-
rint nem is kerül harcba. Így történt a Nagy-
sarló és Málás melletti 19-én történt szeren-
csétlen csatában, amelyben az ágyúk főlénye
hozta a döntést.» A szabadságharcra vonat-
kozó osztrák munkákban ezeket a magyar
honvédhadsereget dicsérő osztrák vallomáso-
kat hasztalan keressük. E munkák célzata
természetesen az volt, hogy a császári hadsereg
haditetteit minél dicsőbbé és fényesebbé rajzolja
és minél jobban lekicsinyelje az inszurgensek
hadseregét, melyről az elvakult, gőgös tábor-
nokok mindig úgy beszéltek, mint hordákról,
— addig, míg nem volt alkalmuk velük szem-
ben állani. Akkor azután megváltozott a néze-
tük. Így történt az Windischgraetzzel, aki fel-
tétlen megadásról beszélt, Welden, aki hordának
és kétségbeesett gazembereknek nevezte őket,
Schlick, aki nyúlászatra ment ellenük, Wohl-
gemuth, aki döntő csapást akart egy ütéssel
rájuk mérni, Vogel, aki hadisarcot zsarolt stb.
És ezek az emberek lettek azután nemzetünk
hóhérai. A szabadságharcról szóló munkák

¹ U. o. — U. a. 4/341. H. A. — Junghauer —
Hess (den 21-ten April).

feltétlen szükséges kiegészítésére szolgálnak azok az osztrák önvallomások és adatok, melyekben a honvéd hadsereg állati megveretetésük bevallását találhatjuk.

Görgey április 22-ikén vonult be Komáromba, két nappal előbb Guyon egy század huszár élén bevágtatott a várba¹, melybe Lenkey tábornoknak már 16-án sikerült bejutnia. Az I. és III. hadtest a Vághídfőnél táborozott, míg a VII. hadtest, melynek parancsnoka Pöltenberg ezredes lőn, Perbetén állapodott meg, hogy a felette szükséges municiószállítási vonalát fedezze. Görgey elé Komáromban két nagy akadály tornyosult. Az egyik, hogy a Duna jobb partjára vívó hajóhidat az ellenség elsüllyesztette és megfelelő hídanyag nem állt rendelkezésére, a másik, hogy a vár a körülférfőlttség négy hónapjának tétlenségében a mezei tűzfőrség részére egyáltalában semmilyen municiót nem készített és a Kossuth által még Gödöllőn ígért municiószállítmányok meg nem érkeztek. Mindkettőt le akarta minél hamarább küzdeni. A Dunán tutajhidat épített és minden irányba futárokat menesztett a municiószállítmányok elé. A bevonulás napján rögtön jelentést küld Kossuthnak,² melyben leírja Komáromvár és város állapotát, a bevonuló hadsereg hangulatát. Itt említi: «Kedves kötelességemnek nézem még azt is megemlíteni, hogy a haza

¹ U. o. — 4/171 I. A. — Klapka — Görgey (Szentpéter április 21. 8. ó. e.) — Az este nyolc órakor kapta kézhez Klapka tábornok Kosztolányi Mór alezredes kis cédulán írt jelentését: «Guyon tábornok és a császár huszárezrednek egy százada Bakó kapitány vezérlete alatt ma délután 5 órakor szerencsésen bejött. Kelt Komárom várában 1849. április 20-án.»

² Kr. A. — 4/118 I. A. — Görgey — Kossuth (Komárom április 22).

iránti jó szellem, mely a komáromiakat lelkesíté, a szenvedett sok veszteségek és veszedelmek dacára éppen nem csökkent és minden dicsegetet érdemel.» A komáromiakat összeforrasztotta a hazaszeretet és Görgey hídjait úgy a Vághídfőnél, mint a dunai hídfőnél ellenséges ágyútűz közepette komáromi ácsok és komáromi önkéntes polgárok építették. A város közönsége egyetértésének épen ellenkezőjét mutatta a várórség, melynek tisztikarában négy hónap alatt a viszálykodás, veszekedés, gyanakvás, vádaskodás legrútabb jelenetei játszódtak le és csakis a vár kedvező fekvésének, erősségének, az ostromlók tehetetlenségének lehet tulajdonítani, hogy ellenséges kézre nem került. Görgey Komáromban sötét és felette csúnya helyzetet talált. A tisztikar, az u. n. haditanács, tagjai gyűlöletteltjes féltékenykedéssel álltak egymással szemben. A haditanácsnak majdnem mindegyik tagja volt már várparancsnok, sőt az egyiket, Mack alezredest árulás vádjával terhelten börtönbe is vetették, míg egyik elődjét ugyancsak ezért a várból kiűzték, ez utóbbi elárulta az osztrákoknak ugyan a vár belső adatait, mégis 10 évi várfogságra ítéltetett. Kossuth Lenkeyt és Guyont nevezte ki várparancsnokká, gondolván, aki előbb jut a várba, az lesz a parancsnok. Mindkettő bejutott, az erőszakos Guyon Lenkeyt csapatparancsnokká lenni kényszerítette és ő foglalta el a várparancsnoki helyet, ami Görgey intencióival ellenkezett, mert Görgey nem szerette Guyon elszánt energikus természetét. Görgey visszaemlékezéseiben Guyon katonai tehetségét lekicsinyli, holott a reábizott feladatot Guyon mindig megoldotta és Görgeynek igazságtalansága Guyonnal szemben kétségen felül áll és

nem is lehet csodálkozni azon, hogy Guyon nem tartozott Görgey hívei közé, hanem mindig a kormány tekintélyének megóvásáért szállt síkra. Görgey tehát arra törekedett, hogy Guyont ezen állásából minél előbb kiszorítsa és mindjárt megérkezése után tudtára adta, hogy minden hadműveleti ügyben egyedül Görgeyt illeti az intézkedés joga, míg az adminisztrációs munkakör Guyoné.

Görgey majdnem mindennap közli Kossuth-tal az eseményeket, így 24. és 25-ikén is tudatja vele a hadtestek állásait, a hídverés munkájának folytatását. Az I. és III-ik hadtest Komáromban várta a híd elkészültét.¹ A Garam és Nyitra között Horváth alezredes különítménye tisztította meg a területet végkép az ellenségtől.² Kossuth ezekben a napokban ismételten azzal a kérdéssel fordult Görgeyhez, hogy a hadifogoly kérdésben mit válaszolt az osztrák hadsereg főparancsnoka? Az utóbbinak azonban más gondoktól főtt a feje. Windischgraetz eltávozott, Welden kétségbeesve a kudarcok felett, egy hosszú visszavonulás közepette nem válaszolt és ezek a gőgös császáriak méltóságukon alúl is tartották, hogy a rebellisnek választ küldjenek. Április 19-ikén és 25-ikén ez ügyben levelet ír Kossuth Görgeynek³ hogy a zsold kérdésében is meg lehessen torolni a császáriak alávalóságát, akik fogoly magyar tisztekkel úgy bántak, mint közlegényekkel és 4 p. krajcár zsoldot adtak nekik, eltekintve attól, hogy börtönökbe hurcolták őket. Görgey

¹ U. o. 4/202 I. A. — Görgey — Kossuth (Komárom április 24).

² U. o. 2/204 I. A. — Görgey — Kossuth (Komárom április 25).

³ St. A. W. — K. A. 5726/e és 6100/k 1849.

fenyegetéseit nem váltotta be, nem hullott három osztrák fej egy ártatlanul megölt magyar fejért a porba, a fogoly tisztekkel továbbra is jól bántak a magyarok, a fogoly közlegénységgel is és Görgey arra kérte Kossuthot, mint ezt a hadsereg operációs naplójának május 1-én történt bejegyzése mutatja,¹ hogy tekintsen el szigorú rendszabályoktól. Municiónak még mindig híre sem volt. Kossuth nem is említi, csupán 1200 pár bakkancsot, melyet április 19-én ígért küldetni és a bejelentést, hogy Szemere Miskolcon hetenkint 1—2500 darab táboriedényt, 2—3000 pár bakkancsot, 2000 pár csizmát, 5000 drb. fehérneműt készített, ami mindenesetre impozáns mennyiségnek látszik a hadsereg létszámához képest, tekintetbe kell azonban venni, hogy Szemere írta a számokat, aki a számokkal igen könnyelműen bánt el a papiroson, a valóságban ezek a számok rendszerint nagyon is összezsugorodtak és mint tudjuk, Kossuth sem tarthatta be ígért papiros-számait.

A közhangulatot két kérdés nyugtalanította a Komáromba való bevonulás idején. Vajjon fog-e a császári kormány tárgyalásokat kezdeni és vajjon lesz-e orosz intervenció, vagy pedig felhozzák az olaszországi sereget, mint-hogy ott békét kötött az osztrák? Valószínűnek tartották, hogy kiegyenlítési kísérlethez fognak a bécsiek nyúlni és ebben irtózatosan csalódtak, mert a bécsi kormány konoksága erről hallani sem akart és ebben az esetben inkább az orosz intervenciót tartották valószínűnek, mint az Olaszországban levő seregnek felhoza-

¹ Kr. A. W. — 13/113 I. A. — Operations Journal etc. 40 o.

talát.¹ A hadseregben gyökeret vert a felfogás, hogy a császáriak egészen biztosan elfogadnák a felkinált békét. Görgey környezetében is ilyen nézetek uralkodtak, melyek azután az április 26-iki komáromi csata után jutottak határozott kifejezésre.

Míg Görgey Komáromban építette a jobbpartra vezető hídat, addig a szétvert Wohlgemuth sereg időt nyert a Vág mögött lélekzethez jutni. Welden abban a hiszemben, hogy Wohlgemuth Pozsonyba vonult vissza és a Vág vonalat elhagyta, elrendelte, hogy Simunics szállítson minden ostromszert Sopronba, ő maga pedig hadseregének többi részét Mosonynál fogja koncentrálni.² Wohlgemuth azonban 11.000 emberével Vágsellyénél foglalt állást, a Csallóközben levő hadosztályt pedig Veigl dandárával 8000 főnyire erősítette. El volt készülve, hogy demoralizált, fáradt, lerongyolt seregét a magyarok csakhamar ismét kiverik az állásából és a Pozsonytól való visszavonulás esetén végleg elszakíttatik a főseregtől.

«A csapat fáradtsága néhány napi pihenés által kissé megszűnt — írja Weldennek, — kevésbé azonban az elbátortalanodás és ez részben a tiszteket is megragadta. Több esetben kiküldött kisebb és nagyobb osztagok parancsom nélkül visszavonultak, anélkül, hogy az ellenség szorította volna őket és a Nagysarlótól való visszavonulás közben meggyőződtem, hogy néhány osztálynak elismerésméltó kivételével, a csapatok között csak ke-

¹ U. o. — Kr. i. U. 4/ad 165 H. A. — Asbóth Lajos — Görgey (Vecsés április 20).

² U. o. — u. a. 4/396 H. A. — Welden — Simunics (Ofen den 23-ten April).

vés fegyelem uralkodik, még a nemrég Olmützből érkezettek között is». ¹ Jablonovszky hadosztálya lerongyolva, lábbeli nélkül, az egész Götz dandár főzöedényeit Felsőmagyarországon és most Nagysarló vidékén elhagyta. Tisztekben nagy a hiány, mert egymás után betegeknek jelentkeznek és szabadságra mennek. Orvosok is hiányoznak. A lovak fele sérült. Ezen fáradt, erkölcsileg lezúlló csapattal szemben egy lovassági és tüzérségi túlerővel rendelkező, mindenfelől segített, bátor ellenség áll, mely a fegyveres kézi mérkőzés elől okosan kitér, mert a harcot leginkább tüzérségének koncentrálásával és túlerejével dönti el, eltekintve attól, hogy erejét nem szórja széjjel, hanem okosan együtt tartja.» Ez Wohlgemuth tábornok vallomása a magyar hadseregről. Mindebből kiviláglik, hogy a Wohlgemuth hadtestet nem lett volna szabad a Vág mögött pihenni engedni, mert a Duna balpartján levő ezen gyenge erőt egészen meg kellett volna semmisíteni és így Pozsonyon keresztül megnyílt volna az út Bécs felé, anélkül, hogy a Budán levő Welden bármit is tehetett volna a császárváros védelmére. A nagysarlói csata győzelmének ki nem aknázásával kezdődnek azok a hadműveleti hibák, melyek a szabadságharc szomorú végéhez vezettek. Említettem, hogy Görgey István kétségbevonta azt a tényt, miszerint az osztrák csapatok demoralizáltak lettek volna, hogy ezzel a Bécs elleni vonulás elmulasztásának hibáját tompítsa. Ime Wohlgemuth legkompetensebb jelentései igazolják, hogy Görgey István e kérdésben nem adatokkal, csak hipotézissel érvelt.

¹ U. o. — u. a. 4/460 H. A. — Wohlgemuth — Welden (Sellye den 25-ten April).

Simunicsnak kevés hajó állt rendelkezésére és így a Komárom előtt levő tüzérségi anyag elszállítása lassan haladt,¹ ezalatt Sossai dandárát a Csallóközben Lenkey tábornok visszavetette egészen Nyarasdra, miközben a császáriak nehéz veszteségeket szenvedtek, sietve retirálván.² Welden Simunicst személyes felelősség mellett utasította, hogy várja be Komárom előtt Schlick hadtestét, mely valószínűleg 25-ikén érkezik Nagyigmándra.³ Simunic helyzete igen kényelmetlenné kezdett válni a magyar hídépítés láttára. Sok ágyút nem tudott elvinni, nem volt előfogat, a lakosság nem adott lovakat, de kenyeret és húst sem. A cernirozó csapatok a nagy ostromleszerelési munkában elfáradtak.⁴ Erre Welden megparancsolja, hogy az el nem szállított ágyúkat vesse Simunic megjelölt helyeken a Dunába,⁵ ami meg is történt.

Az április 26-ikára virradó éjjel Görgey átvezette seregét a Duna jobb partjára. Knézics ezredes 4000 honvédje kezdte meg a harcot, akik Ószőnyt, valamint a Duna hídfőtől délre eső ütegállásokat véres és csendes kézi tusában elfoglalták. Reggelre kifejlődött a jobb parton az egész magyar haderő. Klapka Ószőny, Mócsa irányában vezette a balszár-

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/374. H. A. Simunic—Welden (Ács den 22-ten April).

² U. o. — U. a. 4/ad406. H. A. — Sossay—Welden (Nyarasd den 23-ten April).

³ U. o. — U. a. 4/402. H. A. — Welden—Simunic (am 23-ten April).

⁴ U. o. — U. a. 4/ad 442. H. A. — Simunic—Welden (Ács den 24-ten April).

⁵ U. o. — U. a. 4/408. H. A. — Welden—Simunic (Bicske den 24-ten April).

nyat, Damjanics Pusztacsém és Herkály irányában a középet és Görgey Ács irányában a jobbszárnyat. A harc ide és oda hullámozott. A monostori ütegállásos hegyet Görgey leírása szerint Simunics kiűrtette, míg Schlicknek a harctéren írt jelentése szerint Simunics a hegyet visszavette és azután ismét elhagyta, mert megkerítő mozdulat fenyegette. Simunics hadteste aznap Győrbe volt vonulandó, mert Csorics váltotta föl és csak a megkezdett csata, valamint Schlick erélyes közbelépése tartották vissza. Schlicknek hadteste a harc kezdetekor már Pusztaherkályon volt és a legnagyobb energiával elegyedett a csatába. Lovassága Nagy Sándor lovasrohamát visszaverte. Klapka lélekjelenléte a nagy osztrák lovastömeget tüzéséggel visszavetette. A harc a magyar hadsereg javára fordult, mikor a megdöbbenő hír érkezett, hogy nincsen tüzéségi munició, amire a három vezérő tábornok elhatározta a defenzívát, az elfoglalt állásoknak minden áron való tartását. Az ellenség azonban korántsem akarta azokat visszafoglalni, mert 2 órakor délután hasonló okokból beszüntette a tüzet. Schlicknek sem volt municiója,¹ amit természetesen magyar részen nem tudtak, mert különben az este érkezett VII. hadtest municiójával rögtön folytatták volna a támadást. Még délután egy órakor sietve küld Schlick futárt Weldenhez, hogy kénytelen Győrbe visszavonulni, mert municióhiány miatt nem tarthatja a Concópatak mögötti állást, melyben azonban egy óra éjjelig is marad és minthogy meg nem támadtatott, győzőnek tartotta magát. Welden másnap felelősség terhe alatt figyelmeztette Schlicket,

¹ U. o. — U. a. 4/475, 4/496, 4/510¹/₂. H. A. — Schlick jelentései a csata közben.

hogy a municiót kimélje és nevetséges távolságokra ne lődjön.¹ A komáromi április 26-iki csatát mindkét fél municióhiánya fejezte be. Görgeynek határozottan hibás intézkedése volt a VII. hadtestnek Perbetén való marasztása és késő lerendelése. A VII. hadtest jelenléte az osztrák seregre megsemmisítő vereséget hozott volna, ha tekintetbe vesszük, hogy az osztrák munició is fogytán volt. Ettől eltekintve, a VII. hadtestnek nem Perbetén, hanem Vágsellyén lett volna dolga, honnan Wohlgemuth félelemben levő lerongyolt és szintén municiónélküli hadtestét egykönnyen Bécsbe kergethette volna. Mindez azt látszik bizonyítani, hogy Görgey vezérkari irodája haditerveket jól tudott ugyan készíteni és vezérei azokat végre is tudták hajtani, azonban a megfelelő és megbízható kémszolgálat hiányában az osztrák sereg belső állapotát nem ismervén, a győzelmeket nem tudta kiaknázni és kihasználni.

Welden három relációt írt a komáromi csatáról. Egyet a hadügyminiszterhez és kettőt császárához. «A nap eredménye, még ha győztünk is volna, csakis a Győrre való elháríthatatlan visszavonulást hozta...»² Knezics honvédeknek halálmegvető támadásáról ezeket írja:³ «Egy lövés sem esett, mert oly közel álltak egymáshoz. Az egész egy hangnélküli fojtogatásból állt. Ha ezt az indiai sigh-ekről halljuk, megérthetjük. Embereket, akik egykor egy zászló alatt testvéreknek nevezték egymást,

¹ U. o. — U. a. 4/465. H. A. — Welden—Schlick (Raab den 27-ten April).

² U. o. — U. a. 4/485. H. A. — Welden—Cordon (Raab den 26-ten April).

³ U. o. — U. a. 5/527. H. A. — Welden—Ferenc József (Raab den 27-ten April).

ilyen módon fojtogatni látni, a legláztóbb gondolat, mely csak létezik és egy ilyen ügy győzedelmeskedjék? Istenben kellene akkor kételkednünk!» Ebből a néma sáncharchból csupán 90 osztrák tudott 4 tiszttel megmenekülni. Délután már más hangulatban írt,¹ látván, hogy a magyar sereg d. u. 4 óráig még nem támadt. Itt már a magyar hadseregnek Komáromba való visszavetéséről beszél, pedig egyedül a municióhiány volt a győztes. A császárt mindazonáltal figyelmezteti, hogy a legjobb akarata mellett sem harcképes a serege, erkölcsi ereje megingatva, nem nyujt reményekre kilátást.

Görgey nevében Molnár alezredes küldött Kossuthnak jelentést² a csatáról, mely szerint 8 ágyút zsákmányoltak, sok hadiszert és 600 foglyot ejtettek. A csatára vonatkozó részletes hadtesti relációk szintén megvannak és felhasználhatók volnának a katonai leírás részére.³

Másnap a magyar hadsereg megelégedett azzal, hogy a Komárom körüli helységeket megszállva tartsa és a municiópótlásra várjon. A tétlenség ismét szóhoz juttatta a politizálókat, akik Léván azt követelték Görgeytől, hogy vonuljon Debrecen ellen. Molnár Ferdinánd alezredes április 27-ikén ismét előterjesztést nyujt be Görgeyhez, melyben a debreceni kormány megbuktatására, az osztrákokkal való tárgyalások megkezdésére szólítja föl Görgeyt. A beadvány⁴ így hangzik:

¹ U. o. — U. a. 4/518. H. A. — Welden—Ferenc József (Raab den 27-ten April).

² U. o. — 4/210. I. A. 1849.

³ U. o. — 4/211, 4/212, 4/213. I. A. 1849.

⁴ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/530¹/₂. H. A. — Vortrag für den Oberkommandanten der ung. Armee E. Generalen Arthur Görgey betreffend. — Kívül: Április 28. 1849. Titok.

«Előterjesztés! —

Komárom, április 27-ikén 1849.

Komárom felmentve és az ebben a hónapban elnyert előnyök mutatják, hogy fiatal hadseregünk mekkora kitartásról és bátorságról adott bizonytságot. A hadműveletek olyan nyilgyorsan történtek, hogy az összes többi szempont a hirtelen egymást követő harcok pillanataiban háttérbe szorult és a jövőendő érdekében félreteendő volt: miután most a Duna jobb partját megszállottuk, a nyugalomnak és így az érettebb gondolkodásnak egy pillanata beköszöntött és ama fel nem adott elhatározás, melyet a magasabb törzstisztek nagyobbik része Önnek, Tábornok úr már Léván lelkére kötött, — azon szerencsétlen függetlenségi nyilatkozatot, mely máris nem jó gyümölcsöket termett, — (minthogy az oroszoknak bevonulása valószínűleg beigazolódik) — a világ előtt dezavualni, annál is inkább, országunk jövőjének üdvéért, szükségesnek látszik most, ... mivel győztünk! Arról van most szó, hogy a hadsereg előkészítendő erre és azokat a vezéreket és magasabb rangú tiszteket, akik az eddigi sikerektől megrészegülve talán a nagy célhoz nem akarnának csatlakozni, vagy meg kellene nyerni, vagy pedig paralizálni! — Mindkettő az Ön tekintélyének és népszerűségének sikerülni fog! — Azon immár megállapított hadműveleti tervünknek innen Nagyszombatra át Pozsonyba nyomulni és az országhatáron pozícióban maradni, többé misem áll útjában és rövid idő múlva ott lehetünk, tehát most arról lehet szó, hogy az elhatározott szándék, egy pacifikációba bele-

menni, már most, vagy pedig az országhatáron hozandó e nyilvánosságra. Ezt a hadsereg hangulata fogja előírni, mindenesetre azonban azt hiszem, hogy feltétlenül szükséges már most titkos tárgyalásokat kezdeni, hogy meg legyen állapítható, miszerint mennyire hajlandóak ajánlataink elébe menni. Minden áron kell és muszáj békét teremteni és ha a márciusi alkotmányt nem is lehetne egész terjedelmében elérni, úgy azt hiszem és velem valamennyi magasabbérzésű, hogy maguk a tulajdonképeni ütközőpontok, (u. i. a magyar hadügyi és pénzügyi miniszteriumok különállása) — melyekből a jelen idő összes bajai kifejlődtek és a melyekhez makacsul ragaszkodni, most annál inkább nagyobb szerencsétlenséget okozna, mert az állam anélkül, hogy saját magát tenné tönkre, elbukik, — feladandók volnának és az összmonarchiához és Bécs fővárosához való csatlakozást fel kell ajánlani! — Erősen meg is vagyok győződve, hogy Ausztria épen olyan szívesen, mint mi, ennek a pusztító katasztrófának végét kívánja és a trónt elég sok becsületes férfiú veszi körül, akik a császárt engedékenységre és belátásra fogják hangolni! Tehát fontosnak tartjuk, hogy a hadsereg késedelem nélkül elindíttassék, a hadműveleti terv minél előbb végrehajtottassék, ugyanakkor azonban a tárgyalások, melyek most és már régóta Tábornok Urnak szemei előtt lebegtek, megkezdethessenek, a debreceni kormány ártalmatlanná tétessék, mely amúgy is, minthogy a hadsereg többé nem támaszkodhat, magában össze fog omlani. — Azok a parancsnokok, akik talán ezen elhatározott tervnek útjába állanak, a déli hadsereghez való áthelyezések és al-

kalmaztatások által befolyásuktól megfoszthatók és ha Bécs részéről kibékítő szellem mutatkoznék és ha a tisztek jobb felfogású részének egy becsülettelen jövőt helyeznének kilátásba, akkor a békekötés nagy műve sikerül és a lenyomott ország szabadon fog lélekzeni, — a nép biztosan velünk van, mert Kossuth szép tirádáival jól nem lakhatik! — Még egy dologtól félek, hogy a debreceni kamarilla Pestre fog vágyakozni és talán az elhatározott haditervvvel ellentétes parancsokat fog nekünk küldeni, ekkor azonban csakis erőszakkal kell fellépni és egy második brumaire 18 fog a dolognak véget vetni. Ön pedig Tábornok Úr örökké, mint nagy férfiú fog szerepelni és meggyőződésem, hogy mennyi jót cselekedett, megtalálja elismerését!

A császár nem fogja és nem is tudja majd el nem ismerni, hogy az összállam mennyire lekötöztetett Önnek, aki itt egy hadsereget nevelt, mely másutt és olyan túlnyomó előnyökkel fel lesz használható. Molnár alezredes.»

A csábító, aki árulásra nógatta Görgeyt, amint ez a beadvány mutatja, Görgeyt úgy állítja elibénk, mintha ez a tervvel egyetértett volna. Az okmány, hangja, tartalma szerint egyik legérdekesebb adalék annak a jellemzésére, hogy a Görgey környezetében a nemzeti célokkal alig törődtek és az összmonarchiába való beolvasztás ellen nem is voltak éles kifogásaik, Bécs fővárosnak hajlandók voltak elismerni, a külön hadügyről és pénzügyről már ab ovo lemondtak, csak a volt császári tisztek jövője biztosíttassék. Ez a Molnár alezredes közben alázatos beadványokat és jelentéseket firkált Kossuthhoz.

Mit felelt Görgey e beadványra, meg nem állapítható. Azt azonban következtethetjük, hogy Görgey ezen javaslatokkal behatóan foglalkozott, azoknak komoly figyelmet szentelt, mert különben az előterjesztést át nem vette volna és Molnár nem mert volna elfogadott tervről, teendőkről, brumaire 18-ról olyan hangon beszélni, mely Görgey hasonló felfogásának ismeretéből fakadt. Tudjuk, hogy Komáromban haditanács tartatott, mely Klapka indítványára, Kossuth sürgetésére és a lőszerhiány miatt is Budavára ostromát határozta el. Lehetséges, hogy Görgey ennek következtében brumaire 18 utánzására határozta el magát, mely tervről azonban a békepártra épített számításai következtében lemondott. Visszaemlékezéseiben említi, hogy a kormányt fegyveres erővel akarta eltávolítani, tehát Molnár tervét elfogadta. E feketesárga tartalmú alezredes és Görgey között azonban mégis óriási különbség van felfogásra, hazaszeretetre és meggyőződésre nézve. Görgey nem volt osztrákbarát és császári szellemű, a debreceni kormányt nem azért akarta megbuktatni, hogy a császárnak kedvezzen, hogy az összmonarchiát erősítse, a nemzeti különállásról lemondjon, hanem hogy a nemzeti ellenállást erősebbé, céltudatosabbá tegye és a nemzeti alkotmányt, amint ez a márciusi törvényekben biztosított, megvédelmezze. A fenti beadvány Görgey ezen felfogásának egyenesen kigúnyolása és Görgey április 29-ikén kelt komáromi kiáltványában többek között ezeket mondja:

«Tinektek jutott a szerencse, éltetek feláldozásával megadni a szép honnak ősi önállását, nemzetiségét, szabadságát örök fönlétét. Ez legszebb, legszentebb feladatotok.

Emlékezzetek róla, ha újra csatára keltek!

Sokan vannak köztünk, kik már kivivott-nak hiszik hazánk óhajtott jövődjét, de ne álmítsátok magatokat; mert ezen harc nem Magyarország és Ausztria közti harc egyedül, — ez európai harc leend: a természet adta legszebb népjog harca a bitor zsarnokság ellen. — S győzni fog a nép; győznie kell mindenütt.

De ezen győzelemnek ti alig lehettek élvezői, ha bajnokai lenni híven akartok; és bajnokai csak akkor lehettek, ha mátyrjai lenni ezen legszebb, legdicsőbb győzelemnek elhatározott szándéktok.

Emlékezzetek róla, ha új csatára keltek!

S minthogy élő hitem, miszerint köztetek alig van, ki egy gyáva életet jobban szeretne a dicső halálnál s ki velem egyformán ne érezné, hogy olyan nemzetet, melynek fiai hasonlók a szolnoki, hatvani, bicskei, isaszegi, váci, nagysarlói és komáromi hősökhez, rabbá tenni többé nem lehet: még a legborzasztóbb ágyútűzben is csak azon egy jelszavam marad hozzátok:

Előre, bajtársaim! mindig előre!

Emlékezzetek róla, ha új csatára keltek!»

Ez volt Görgey válasza a Molnár által képviselt tiszteteknek, akik az osztrák császár felé akarták azt a Görgeyt szorítani, aki gyűlölte az osztrák szoldateszkát. Görgey ezzel a kiáltvánnyal véget vetett mindenféle tervezgetésnek és tudtul adta a hadsereg elégedetlenjeinek, hogy bár főparancsnokuk sem tartozik a debreceni kormány hívei közé, de elszánt harcosa a nemzeti függetlenségnek, a nemzeti alkotmánynak és ellensége a népjogokat tipró bitor zsarnokságnak.

Komáromban Görgey, Klapka, Damjanics közös megbeszélés után elhatározták, hogy a hadügyminisztériumot egyelőre Damjanics fogja vezetni, amely terv Damjanicsnak 29-ikén történt végzetes lábtörése következtében meghiúsult és Klapka volt kénytelen Görgey helyettesítésére Debrecenbe utazni. A hadtestek parancsnokságaiban ezért változások történtek. Nagy Sándor átvette az I., Knezics Károly a III. hadtest parancsnokságát.

Komáromból figyelmezteté Görgey Bayer útján Kossuthot a hadkiegészítés sürgősségére, mert a seregrészek a nagy hadmenet és harc következtében leolvadtak, különösen a lovaság, míg a tüzérség jól konzerválta erejét.¹ A hadkiegészítés és a municiópótlás volt a nemzeti harcnak ez időszakban két legfontosabb problémája, melyet azonban a debreceni kormány nem tudott sikerrel megoldani. A komáromi csatát lőszerhiány miatt kellett félbehagyni, Pöltenberg hadteste nem vonulhatott mindjárt a kiűrt Győrbe, mert tekintettel az egész sereg kevés municiójára, ellenséges támadástól tartott.

Május elsején szállta meg Pöltenberg Győrt és május 4-ikén záródott be Budavára körül Görgeynek ostromgyűrűje. Komáromban egyelőre Guyon maradt, míg a Duna balpartja majdnem teljesen védtelenül hagyatott és a Vág mögötti Wohlgemuth-sereg kényelmesen reorganizálódhatott. Az osztrákok által majdnem védtelenül hagyott balparti területnek a magyar hadvezetőség általi elhanyagolása nagy tévedés volt, mert ezen az oldalon a demoralizált

¹ St. A. W. — K. A. 6467/k. 1849. — Bayer — Kossuth (Komárom április 27).

Wohlgemuth-hadtest szétverése után újtók Bécsbe nyitva volt.

Kossuth rendkívüli szívélyességgel válaszolt Görgeynek ama leveleire, melyek a komáromi csatára vonatkozó jelentéseket közölték és melyek a nagysarlói győzelemért tartott Te-Deum napján érkeztek Debrecenbe.¹ Ugyanazon nap Görgey megbízásából Bayer ezredes beszámolt Kossuthnak egy hosszabb jelentésben az ácsi erdőben talált hadizsákmányról.² Egyúttal azt a nagy szerencsétlenséget közli, mely Damjanics tábornok balesetében a nemzetet érte: «Végezetül — írja — kell kormányzó elnök urat egy egész hazánkat keményen sújtott balesetről értesítenem. Damjanics tábornok úr épen új ideiglenes rendeltetése helyére elindulandó és készülőben a személyét imádó seregétől elbúcsúzni, tegnap kocsijával fölborult és lábaszárát épen a bokánál eltörte. E baleset által azon derék hazafi sok ideig mindennemű hivatalra, de hadiszolgálatra talán örökre alkalmatlanná tétetett. A hadseregnek minden egyes embere fájdalmasan érzi e nagy veszteséget és úgy hiszem, azt honunk minden egyes hű fia hasonlóan érzendi, mert pótolhatatlan.» A szabadságharc legvégzetesebb szerencsétlensége volt ez, mert Damjanics el nem viselhette volna a két hónapi időpazarlást,

¹ Kr. A. W. — 4/234. I. A. — Kossuth—Görgey (Debrecen április 29).

² U. o. — 4/232. I. A. — Bayer—Kossuth (Komárom április 29). Az ácsi erdőben löszert, szerszámokat, mozdonyokat, golyóalmazokat, töltött és töltetlen bombákat, sáncszereket, lőporhordókat találtak olyan mennyiségekben, hogy elszállításokra néhány száz kocsira volt szükség. Az Ács melletti mocsárban egy 60 fontos tarackot találtak. Azonkívül 300 mérő árpát, 8 mérő zabot, 170 mérő babot stb.

mely a komáromi csata után a magyar hadműveletek rovására történt és ha harcképes lett volna, az ellenségnek Bécs felé való üldöztetése megtörtént volna és a későbbi zsigárdi és péredi csaták sem végződtek volna eredménytelenséggel.

Görgey István nagyarányú munkájában hosszasan, részletesen igyekszik bebizonyítani, hogy az osztrák hadsereg nem volt demoralizálva, csupán a fővezérlet és hogy a Bécs elleni offenzíva ez oknál fogva nem biztatott sikerrel. Görgey Istvánnak érvelései csak okoskodásának kedvező feltevéseken alapulnak, mert most, az osztrák hadiokmányok alapján, amint ezt több ízben és alább is részletesen bemutatom, az osztrák sereg úgy tisztjeiben, mint legénységében teljesen lezüllött állapotban volt és a császári fővezérlet, valamint kormány attól félt, hogy a magyar hadsereg tovább fog előnyomulni. Bécs védelmét tartották csak szem előtt és célirányos lett volna a majdnem az utolsó vonalig húzódó ellenségre megsemmisítő csapást mérni, mikor harckészsége megtörőben volt és számbelileg teljesen leolvadt. A szabadságharc ebben a kérdésben dőlt el a bukás felé. És akár mint szeretnők is e hibát Görgey rendkívüli vezéri tehetségének számlájára nem írni, mélyen megrázva be kell vallanunk a rendelkezésre álló adatok alapján, hogy e hibát nagyrészt Görgey is okozta. A komáromi csatában súlyos municióhiány bénította meg a hadsereget. Munició nem jött. A várban mezei munició nem volt. Az ellenség üldözését tehát be kellett szüntetni. Győrre csupán a VII. hadtestet küldte Görgey. A municióhiány gondjain kívül a VII. hadtest tisztjeinek forrongása és kormányellenes agitációja okozott Görgeynek

kellemetlenséget. Görgey erre az agitációra május 29-iki kiáltványával válaszolt ugyan, mégis kénytelen volt tekintetbe venni ezt az elégedetlen hangulatot. Komáromban el kellett dönteni a hadműveletek következő irányát. Az április 28-iki haditanács elhatározta Budavár gyors bevételét, ámbár maguk a volt császári tisztek is követelték az osztrák határ ellen való vonulást és Görgey, Bayer is belátták, hogy célszerűbb volna a hadműveleteket nyugati irányban folytatni, Görgey Kossuthnak sürgetésére elhatározta Buda ostromát.

Buda ostromának elhatározása tehát súlyos hadműveleti tévedés volt, melyet sem Görgey, sem Kossuth nem akar magáénak vallani, pedig mindakettő részes benne. Kossuth politikai okokból, Görgey pedig azért zuhant e súlyos tévedésbe, mert ez alkalommal nem szállt teljes energiával Kossuth akaratával szembe. Makacs vitákat folytattak később a két férfiú hívei, vajjon kinek tudható be Buda ostromának eszméje. Ez ma már az okmányok alapján tisztázott kérdés. Kossuth sürgette és Görgey, — mint a közmondás mondja, Katót nem volt nehéz táncba vinni, — ellenmondás nélkül elfogadta. Később természetesen érveket állított össze, melyekkel ez elhatározását igazolni akarta. Így: 1. Kossuth, az ember és kormányzó akarta. 2. A közvélemény akarta. 3. A katonai helyzet nem ellenezte. 4. A lőszerhiány miatt más útja nem volt a hadműveletek részére. 5. Bécs ellen vonulni politikai okok gátolták. 6. Budavárát tartathatlannak hitte. 7. Buda ostroma után a határra akart vonulni, hogy Molnár ezredes beadványa szerint az osztrákoknak békeajánlatot tegyen.

Ezekkel az érvekkel az elfogulatlanul gondolkozót meg nem győzheti arról, hogy helye-

sen cselekedett és hogy őt mulasztás nem terheli, mert ezen érvekre a következő ellenérvek felelhetnek: 1. Görgey sohasem fogadta Kossuth akarátát kritika nélkül és helytelen hadműveleti kivánságai ellen nemcsak hogy tiltakozott mindig, de ezeket végre sem hajtotta. 2. Görgey a közvéleményre nem adott sokat, sokszor a közvélemény ellen cselekedett, különösen azt vetették szemére, hogy a közvéleményt gúnyolta. 3. A katonai helyzet ugyan az osztrák hadsereg letörtsége miatt a magyar hadseregre nézve nyugalmas lehetett, a hadműveleteknek egyik főelve azonban az idő kihasználása és ezért a katonai helyzet ellenezte ezt az ostromot. 4. A lőszerhiány sem volt olyan hosszantartó, hogy az ellenség üldözését teljesen be kellett volna szüntetni.¹ 5. A Bécs elleni vonulást azért nem követte Görgey, mert seregében a volt császári tisztek forrongásától tartott és mert a harc így önvédelmi jellegét veszítette volna és európai kérdéssé vált volna. Ez azonban sehogysémi felel meg a tényeknek. Csak a VII-ik hadtest volt császári tisztjei voltak a forrongók. Az I. és III. hadtest nem politizált, kormányhű és zászlóhű volt. Különben az elégedetlenek is követelték a határra való vonulást. Ha Görgey nem hajlott volna a forrongók és Kossuth között, mint szélben a nádszál, akkor nem látott volna politikai okokat. Az önvédelmi harc említése nem más, mint önáltatás, mert a megtámadott nemzet célja a háborúban a támadó megsemmisítése. A megvert és megfutott támadót pedig követni kell,

¹ Puskaporban is nagy hiány kezdett mutatkozni, ezért Wagner tüzérőrnagyot május 3-ikán a bányavárosokba küldte Kossuth puska- és salétrom készítése céljából. — St. A. W. — K. A. 6639/k. 1849.

nehogy újra támadhasson. 6. Súlyos mulasztást követett el Görgey, hogy az ostrom elhatározása előtt beható vizsgálatok alapján meg nem győződött arról, hogy az ostrom három hetet fog igénybe venni és hogy Klapkának május 1-én írt figyelmeztető levelét, melyben a vár újabbi megerősítése miatt, annak ostromáról való lemondást, egy megfigyelő hadtest elhelyezését és a nyugati irányban való offenzívát ajánlja, követésre nem méltatta. Ürügyül említi, hogy a levél későn érkezett, pedig még fel nem állt Buda körül és ha ott is lett volna, az sem a nemzet, sem hadvezéri presztízsen nem ejtett volna csorbát, ha a határ felé, vagy a délre vonuló Jellasics ellen fordul. 7. Ez annak a bizonyítéka, hogy Görgey a Molnár által képviselt párttal nem tudott szakítani és ahelyett, hogy a legridegebben betiltott volna minden pucstervezetést, biztatta őket, míg egyébként kiáltványaiban fanatikus osztrákkellenességet hirdetett. Különben ez az érv tipikus jellegét mutatja az utólag kigondolt okoskodásnak, mely mindig arról szokott beszélni, hogy mit akart valaki, de elhallgatja, hogy mit tett és mit nem tett.

Görgey már április 29-ikén Buda alá indította hadseregét. Útközben Tatáról hosszabb levélben¹ válaszol Kossuthnak április 27-ikén kelt és sajnosan meg nem található levelére, melyben Görgeynek felajánlja az altábornagyi rangot és Vetternek hadseregfelügyelővé való kinevezéséről értesíti. Görgey következő indoklással utasítja vissza a kiténtetést:

«Minthogy se hivatal, se vagyonbeli jutalom után nem vágyódtam, nem vágyódom,

¹ Kr. A. W. — 5/4. I. A. 1849. — Görgey — Kossuth (Tata május 1.).

nem is vágyódtam soha, méltóztassék kormányzó elnök úr megengedni, hogy én jelen cimemmel megelégedjem, még pedig következő okoknál fogva:

a) mivel a félig-meddig már kidolgozott hadorganisatioi tervemben a magyar tábornoki rangnál magasabb cím nem létezik.

b) mivel az altábornagyi rang akaratom ellenf minduntalan visszaemlékeztetne azon schwarzgelb tisztségekre, melyeknek még magyar fordítását sem szeretném czimül viselni annál kevésbé, mert én azt természetes consequentiának tekintem azon hős határozatnak, melyet Magyarország nemzetgyűlése hazánk függetlensége ügyében hozott, hogy mi magyarok még a régi osztrák excellenciás függelékekből is örökké kivetközzünk.

c) mivel az altábornagyi rang az én jámbor, de radicalis nézetem szerint csak oly egyéniség szüleménye lehetett, mely legújabb időben csak egyedül képes lehetett Windischgraetzhez ama nevezetes modorban intézni szegény foglyaink iránti folyamodását.

Még egyszer tehát tiszta szivemből megköszönöm a nekem szánt kitüntetést, sokkal nagyobbra becsülném tisztelt kormányzó elnök úr megelégedését.)

Utólag azt vetették Görgey szemére, hogy azért utasította vissza az altábornagyi rangot, mert azt már többen is kapták előtte. Ez azonban, mint e levél szigorú logikája mutatja, nem volt magaviseletének oka, hanem mélységes osztrákellenessége és minden fonákság ellen érzett gyűlölete, mely ebben az esetben azért volt helyén, mert a függetlenségi határozattal nem látta megegyezhetőnek az osztrák

címeknek és szokásoknak utánczását. Különösen Mészáros ellen irányulnak e sorok. Ez a levél is mutatja, hogy Görgey nem osztozott a VII. hadtest tisztjeinek felfogásában és tényleg Debrecen és a VII. hadtest között foglalt helyet. Nem volt bombasztikus és szónokló republikánus, de nem volt császári szellemű sem. Gyűlölte az osztrákot és gyűlölte a hiú félembereket, bár maga sem volt hiúságtól mentes. Itt következetességet prédikált Kossuthnak és nemsokára következetlenné lett ő maga saját elveivel szemben

A levélben Vetter hadseregfelügyelőségére vonatkozólag, mely Kossuthot a fővezérség kérdésének dilemmájából kimentette, maróan jegyzi meg Görgey: «Én Vetter jellemét valamicskével nagyobbszerűnek itélvén, őszintén mondva, nem mertem ajánlani ezen javaslatot, merl attól tartottam, hogy tisztelt Kormányzó elnök úr majdan valami tagadó s talán sértő feleletet kapna Vettertől ezen ajánlatra.» Ezzel a megjegyzéssel Görgey azt akarja mondani, hogy Vetternek nem a fővezérlet, de a fővezéri állás lehetett fontosabb és ezért elégedett meg a hadseregfelügyelői állással is. Ezzel szemben megemlíthető az, ha minden tábornok és Vetter is olyan makacs természetű lett volna, mint Görgey, akkor a sok belső viszály már régen felbomlasztotta volna a hadsereget.

*Május 4-ikén szólította fel Görgey a Budavárát védő Hentzi osztrák tábornokot, hogy adja át a várat «... És ha mindez Önt meg nem ingatja, — olvasható e felhívásban — úgy rázza meg Önt a gondolat, hogy Ön magyar és nagy tartozását kell a hazával szemben le-
rónia és hogy erre ime Önnek alkalmat adok.»*¹

¹ Kr. A. W. — 5/35a. I. A. —

Hentzi visszautasította az ajánlatot. Megkezdődött az ostrom, lassan és nem szerencsésen. Görgey nem hozott magával Komáromból nehéz tűzérseget és Guyon nem akarta a nehéz ágyúkat idejében kiszolgáltatni. Görgey és testvére Guyont vádolják, hogy Budavárának ostroma ennyire elhúzódott. Guyon részéről ez súlyos kötelességmulasztás és bűn volt, mert ezzel az egész hadműveleti cél forgott kockán. Kossuth erélyesen ráparancsolt Guyonra,¹ mire ágyú és muníció leszállíttatott. Guyon magatartását Görgeyék annak tulajdonítják, hogy Kossuth megbízottja és híve volt. Rövidlátó elfogultság rejlik ezen érvelésben, mert Guyon magatartása tisztára Görgey Guyonnal szembeni sokszor igazságtalan magaviseletének következménye volt. Egy hadseregfőparancsnoknak nem szabad szimpátiák és politikai nézetek alapján kegyencregimet vezetni, melynek igazságtalanul üldözött mostohagyermekai is vannak. Görgey Guyon rosszakarataról panaszkodik, de milyen rosszakarattal viseltetett Guyon iránt, arról hallgatnak sorai. Azt pedig be nem bizonyíthatja, hogy Guyon rossz katona lett volna, aki megérdemelné részéről a mellőztetést és ha a VII. hadtest tisztjeinek Görgey részéről meg volt engedve, hogy politizáljanak a kormány ellen, annál inkább meg lehetett engedve Guyon felfogása, mely Kossuth politikáját támogatta és ezt Görgey nem vehette tőle rossz néven. Azzal is gyanúsította Görgey István Kossuthot, hogy épen azért nevezte ki Guyont Komárom várának parancsnokává,

¹ St. A. W. — K. A. 7022/K. 1849. — Kossuth-Guyon. (Debrecen május 1.) — «. . .Görgey hadügyminiszter, amint a Közlöny hozá, — ezennel minden ellenkezés nélkül teljesítse parancsait».

mert nem bizott Görgeyben. Ez is csak gyűlöletteltjes ráfogás, mert hiszen az északi hadmenet után Guyon kápolnai késedelmét Görgey azzal viszonzta, hogy hadosztályát feloszlattatta és Guyont Kossuth által kinevezette Komárom várának parancsnokává olyan időpontban, mikor nem gondolla, hogy egy hónap múlva maga is Komáromban lesz.

Budayára előtt, az ostrom folyamán ismét izgalmas levélváltások kezdődtek Görgey és Kossuth között. A hadműveletek folytatására, Buda ostromára, a hadügyminisztérium vezetésére nézve nem egyeztek meg véleményeik. Kossuth már május 3-ikán belátta, hogy Buda bevételének forszírozása katonai hibát jelent és e napon Görgeyhez írt levele ilyen értelmű. Görgey a szemrehányások miatt hosszankodott és Kossuth észrevételeit «késő tanács»-nak mondotta. Másnap Kossuth részletesebben nyilatkozik a hadi helyzetről és levelében¹ elismerőleg helyesli Görgey terveit a hadsereg kiegészítésére vonatkozólag és értesíti, hogy az ujoncozás erélyes keresztülvitetére megtette az intézkedéseket. Hogy ez a felállított elvek szerint keresztülvitessék, szükségeszerint, hogy Görgey a hadügyminiszterséget nemcsak elvállalja, de valósággal át is vegye. Sajnálattal fejezte ki, hogy többszöri felszólítása dacára még mindig nélkülözi Görgey válaszát, amely késedelem köznyugtalanyságot okoz, tekintettel arra is, hogy Kossuth csak ellenjegyzéssel kormányozhat. Mihelyt Budát bevette, vegye át a hadügyminiszterséget. Kossuth levelének ez a része így hangzik:

¹ St. A. W. — K. A. 6467/k. 1849. Kossuth—Görgey (Debrecen május 4.)

«Senki nálamnál ugyan jobban nem méltányolhatja Tábornok ur személyes jelenlétének a hadi főparancsnokság s győzelmes hadseregeink vezérlete körüli szükségét és fontosságát. És nem is akarom, hogy vezéri pálczáját a miniszteri tárczával hamarébb felcserélje, mint a hadi munkálatoknak, hogy úgy mondjam egy nevezetes felvonása személyes vezérlete alatt berekesztetik.

De úgy vélekedem: hogy miután a nemzet hálájában s a história emlékezetében amint dicsőséges, úgy örökre nevezetes hadjáratában az ellenséget a Tiszától az ország nyugati határaihoz menekvésre kényszerítette; erejében megtörte, 6 ütközetben megverte, Komáromot a nemzetnek megmentette, seregeinket a Dunán átvezette s a megtört ellenséget mindenütt futásnak kényszerítette, ha mindezekhez Budának visszavételét hozzácsatolandja, — hazánk védelme a harctéren oly karba lesz helyezve, hogy a legközelebbi időkre nézve a hadügyminiszterség a sereg parancsnokságnál sokkal fontosabbá válik.

Az ország különböző részeiben a seregeket kiegészíteni, új seregeket szervezni szükséges.

Mert én koránt sem hiszem ugyan szabadságharcunkat vége felé közeledni: de arról meg vagyok győződve, hogy mentünk már annyira, miszerint az ellenség, ha meghódításunk eszméjével fel nem hágy, úgyszólván újra kénytelen kezdeni a háborút — s azt tudom, hogy ezt azon erővel, mellyel most még hazánkban bír, siker reményével nem teheti.

Hanem vagy saját tehetségével új erőt kell teremtenie, vagy orosz segítséghez fog nyulni. Mindkettőhöz pedig idő kell.

Ezért fontos a véderő növelése, helyes beosztása, rendezése. Ezért kell sietnie Görgeynek, hogy a hadügyi tárcát kezeibe vegye. Lehet, hogy egy pár hónap múlva fontosabb lesz ismét a hadvezéri pálcza, akkor a haza a legfontosabb hely betöltésére fogja felhívni ismét.

Annálfogva kérem Tábornok urat, vegye be mihamarább Budát — s a mint azt bevette, siessen a ministeri tárcát átvenni.»

Kossuth egyúttal annak a nézetének is adott kifejezést, hogy Buda bevétele után a hadvezérletet más is vihetné, Bem, Vetter stb. Siessen hát az ostrommal és nyilatkozzék a hadügyi tárcára vonatkozólag, mert az ország kára miatt betöltetlenül tovább Kossuth nem hagyhatja. Ez a levél Görgey és Kossuth utolsó összekülönbözésének egyik kiinduló pontja lett. Nem annyira április 14. határozata, melyet Görgey később alapoknak homloktérbe tolt, mint inkább Kossuthnak törekvése, hogy Görgey kiváló tehetségét csak a hadkiegészítés nehéz munkája részére biztosítsa, volt Görgey neheztelésének oka. Görgey ebben a személye elleni bizalmatlanságot, a hadseregtől való elkülönülését látta, pedig Kossuth nem akart egyebet, mint felkészülni az ellenség új támadására, az orosz intervencióra. Ezt Görgey is akarta és ezért fogadta el a hadügyminiszterséget, Kossuthnak tervei a fővezérletre vonatkozólag azonban rövidlátóak és rosszak voltak, úgy hogy Görgey kénytelen volt fővezérnek maradni, mivel Kossuth jelöltjei nem jelentkeztek, és telt a fontos idő tétlenségben, ami kedvező alkalmak elillanásához vezetett. Két ilyen nehéz feladatkört egyszerre be-

tölteni nem lehetett és Görgey hadügyministersége idején a sereg tétlenkedett, vagy eredménytelenül csatázott, mert a fővezér jelenléte hiányzott. Április 14-ike után Görgey politikai célokat is tűzött maga elé, — a függetlenségi határozat visszavonását, a debreceni kormány eltávolítását és az Ausztriával való egyezkedést az orosz intervenció előtt. Ezzel azonban leterít hivatottsága útjáról, mert olyan dolgokra és célokra pazarolta idejét és eszét, melyeket akkor tudott volna elérni, ha csakis az ellenség teljes letörésére, az országnak az ellenségtől való teljes megtisztítására törekedett volna. A harctéri eredmények hozták volna részére a politikai eredményeket. Görgey azonban itt hibázta el tervét, előbb akart politikai eredményeket és itt nem bizonyult eléggé avatottnak és egyúttal lekéste a harctéri eredményekhez alkalmas kedvező időt.

Kossuthnak ezen levele Görgeyben olyan fájdalmas érzéseket keltett, hogy Ludvigh kormánybiztost kérte arra, hogy írjon reá választ. Ludvigh levele¹ a következő:

«Svábhegy Május 5-én.

Édes Barátom!

Alig ment el tegnap reggel a futár, egy másik Görgeinek szóló két ives leveledet hozta, s érkeztek a budai várparancsnoknak elfogott jelentése is.

Görgei levelednek első pontját elolvassván szokatlan tűzbe jött «megint nem érdemlett szemrehányások s ha a dolog úgy is volna, késő tanács» hangzott szájából. Én nem tudván miről van a szó, a levelet kezembe vettem s eltettem. Nehány percz

¹ St. A. W. — K. A. 7991/k 1848.

mulva a levelet visszakérte, de minthogy tábori kara elutazását várta s ő már lóra ülni készült, a levél visszaadását akkorra ígértem, ha nyugodtnak fogom látni s magunk egyedül leszünk. Válasza az volt, hogy leveledre én feleljek és kérjelek mentenéd fel őtet szemrehányásoktól, mivel ezeket igen fájdalmasan veszi s azt kénytelen gondolni, hogy benne tökéletesen nem bízol.

Ő levelednek csak Budát illető pontját olvasván, válaszom tulajdonképen csak erre volna szorítandó, noha e részben is kombinatiót s hadi nézeteket emlegetni felesleges, miután e soraimat a Svábhegy alján az ágyuk és tarackok durranása közt írom s Henczy Görgeinek felszólítására, hogy adja meg magát a várőrség azt válaszolta, hogy a várat utolsó emberig védendi. Hogy a vár egy könnyen be nem fog vétetni elfogott levelekből is lehetet gyanítani, de úgy látszik ily ellentállásra Görgei sem vala'elkészülve. Ok nélkül Pestet is lövöldözi, a mieink pedig ezt csak a vár elfoglalásával akadályozhatnák. Buda vára ugyan egész nap és éjjel égett, de az ellenség azzal nem gondol s úgy látszik a tűz nem igen terjedt s a várból semmi nesz sem halható, pedig az egész őrség Henczynek saját keze írása szerint nem több mint 4475 fő. Görgei tegnap estve Komáromba küldött nagy ágyukért. Buda ostroma megmutatja, hogy Aulichnak a vár kapui úgy sem nyiltak volna meg, mint most sem nyílnak meg, sőt, hogy Görgeinek a vár bevételére még nagyobb erőt kellett vala kifejteni, mert falak megül az osztrák ügyesen manővrozik. Azonban úgy hiszem, hogy a szemrehányásként hangzó észre-

vételeken leginkább azért felindult, mivel ezt Aulichnak is megírtad s feleletét mintegy vádúl felhozád. Ezt ő nem említé, hanem én gondolom, hogy így van.

Miket leveled ezen kívül tartalmaz, hazaszereteted s baráti jó indulatod bizalmas nyilatkozványai, melyek általam is már egy párszor oda vetettek, de mégis jobban szerettem volna, ha azokat neki csak akkor mondd, mikor téged megint tábori körünkben látni szerencsés leszek. Vannak dolgok melyeket nem jó gyakran emlegetni, s ezt nem azért mondom, mintha Görgeiben bizodalmatlankodnám, sőt ellenkezőleg most s mindég azt mondom, te emelted s tetted Görgeit azzá, a mi, s neki e helyen maradnia kell nem azért, mivel te arra emelted, hanem mivel hazánk felszabadításában ő legfőbb factorod, sőt azt mondom, hogy ha bizodalmatlankodnál is, ennek kebledben elrejtve kell maradnia s Görgeit-még is fővezérnek kell megtartanod. Nekünk csak úgy kell győznü, ha közted s Görgei közt egyetértés van. Az egyetértést nem mindég szívek hajlamából foly. Az egyetértést a haza érdeke kívánja, legyen különben bár minő alapja az egyetértés érdekének. Tökéletesen istenben sem bizhatni, midőn ennélfogva a nép s a néppel én benned egyedül s tökéletesen bizom, káromlás nélkül legyen mondva tökéletesebben bizunk benned, mint az égben, mert te közvetlenül segítsz, amaz pedig nem. Lehet, hogy bolondot mondok, de a mit mondok, azért mondhatok, mivel a historia csak benned igazolja a nép emberét. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy az embereket sem magad után ne ítélj, sem magad után ne mérjed s így Görgeit sem. Görgei

egy tűnemény, mint te is az vagy, csak azon különbséggel, hogy a te pályafutásodat a csillagász ki tudja számítani, mivel azt változhatlan szabályokhoz kötötted, amannak szabályai még nem teljesen határozottak, de határozni fogod te.

Ha a futárok gyorsabban járnak, sok dolog elébb felvilágosodik. Én nekem is elég alkalmam volt Görgei ellen minden félét hallani s tudom hogy téged számtalan ember ellene felizgatott. Hidd el, ha tudnék embert, ki Görgeit hazánk «jelen» perczeiben kipótolhatná, első volnék ki azt tőled sürgetném. Van elég jelesebb ember, de még sincs egy is, ki helyét egy hamar pótolhatná, most pedig kísérletekre nincs idő.

Mint emlékszem, megírák én is neked, hogy Damjanich maga ajánlotta fel magát Debreczenbe menni, miszerint az ujonczok gyorsan begyakoroltassanak s a mint én tudom, Görgei senkinek sem mondá, ő mintegy ex tripode teljhatalommal, hanem sub spe rati ezt s amazt nevezi helyettesnek. Én egyet s mást elhallgathatok, de bizonyossá tehetlek hogy a kinevezéseket csak jóváhagyás reménye alatt, melyeket nem is kinevezéseknek, hanem csak kinevezés végetti felterjesztéseknek nevezett, tette. S e felterjesztéseket nem akarom védeni, de úgy hiszem, hogy a jó egyetértés tekintetéből kellett tenni.

Pestnek bombáztatása miatt éppen egy pesti tanácsnok jött által, miért e Svábhegy alatt mázolt soraimat zárom, miszerint e részben Görgeivel tanácskozom.

Isten veled	leghivebb barátod
Pest Május 6-kán	Ludvig h s. k.

Átjövék Pestre, hogy a budai póstán elfogott leveleket Irányinak átadjam, s vele egyről s másról értekezsek. Átjövet csónakomat egy pár bombával meg akarták tisztelni. A tegnap előtt elfogott levél szerint, melyet Henczy Jellasicsnak írt, éjszaka Pestre egy csapatot át akart szállítatni, miszerint ha egyéb nem sikerül is, legalább Irányit elfogja.

Görgei a vár ostroma miatt igaz rossz kedvű, inkább száz csata élén áll, mint egy ostromot vezessen. A főhadi szállást a város majorjából Laszlovszkyhoz tettük át, mivel a gránátok oda beköszöngettek. Pestet folyvást lövöldözteti, noha Görgei neki előre megírta, hogy miután Pest felől meg nem támadtatik, ily vandalizmust ne kövessen el, ő feleletében azt hazudta hogy bizony Pestről is lövöldöztek s hogy ő fog lőni. Megírta Görgei azt is, hogy csak felkoncizoltatásukat várhatják, ha a vár bevétetik. De ez mind mit sem használ.

Görgei úgy vélekedik, hogy ha az ostrom megkezdésével a felhívás úgy történik, hogy szabadon elmehet az őrség, mind Buda mind Pest halommá lövetése elkerültetett volna, de ha ő ezt teszi áruló, akasztófára valónak kiáltják. Mivel, ha ezen visszafoglalás háborúknak szabadságzárköve volna legkevésbé sem gondol vala, de miután fájdalommal látja, hogy az ő helye nehezen pótolható, nem maga feje után cselekedett. Ő benne megrögzött azon hit, hogy a mostani magyar hadsereg a szabadságnak csak mátyrja leend.

A rohamlajtorjákat tegnap este a vár alá vitték. Mára várjuk a nehéz ágyukat Komáromból.

Leveledre visszamenve, Görgei azzal nem vádolható, hogy rögtön nem irt, mert mint megíram, ő ez iránt társaival előbb értekezni kívánt, mit én igen helyeseltem már annál fogva is, mivel a világ azt tartja róla s tán nem ok nélkül, hogy a maga feje után jár. Damjanics nyilatkozatára Görgei azonnal szinte nem irhatott részint mivel az ő helyetteséről is kellett gondoskodni, részint mivel tán attól tartott hogy Damjanics tökéletesen nincs elhatározva. A feleletet magának Damjanicsnak kellett volna elvinni. De közbejön szerencsétlensége s a levél megint elmarad, míg más valakiről gondoskodik.

A helyettesítéseken magam is eleinte felakadtam, mint ezt neked meg is íram, de ha azt veszük tekintetbe, hogy csak a hadsereg tökéletes elhatározottsága mentheti meg hazánkat, a jó tisztek megbecsülhetlenek. Annyit pedig tapasztaltam, hogy kik legtöbbet beszélnek, legkevesebbet tesznek.

Klapka sem indult egyenesen Debreczenbe s így nem csodálkozom hogy béketűrésedet már veszteni kezdéd. A ministeri aláírásra nézve intézkedj akként, mint irtál, mert Buda bevétele előtt nem hiszem, hogy Görgei irjon. Ma estve átmegyek Budára s ha roham nem lesz, a levelet neki átadom. A lövések igen ritkulnak.»

E levélnek érdekes részleteiből láthatjuk, hogy Ludvigh János kormánybiztosi állását arra használta, hogy a két férfiút egymás iránti konciliánsabb magatartásra bírja. Bizalmatlanságukat igyekszik eloszlatni és a Kossuth—Görgey viszonyra valóban igaz jellemzést nyújt levele, mely az ostrom első napjainak csaló-

dásairól tesz említést, Görgey haragos, kedvetlen, ostromágyúk nincsenek, az ellenség elszánt, Kossuth türelmetlen.¹ Ami a hadügyminiszterséget illeti, Ludvigh fölvilágosítja Kossuthot, hogy Görgey vezértársai meghallgatása után azt elfogadta és a helyettesítésével megbízott Klapka vitte el Görgey válaszát, melyre Kossuth május 8-ikán írt feleletet. Ezúttal közli Görgeyvel, hogy a miniszteri ellenjegyzést Klapka debreceni működése idején Battyhányi Kázmér gróf külügyminiszter fogja végezni. Eddig a legnagyobb baj az volt, hogy a hadügyminiszteriumból az összhangzás, a vezérgondolat hiányzott. «Adjon a harcok Istene — kívánja Kossuth Görgeynek — miniszter úrnak e roppant feladathoz erőt, kitartást és békétűrést. Én részemről mindent el fogok követni, ami telik tőlem, hogy e nagy hivatását könnyebhíthessem s rendelkezéseinek, amennyiben a saját hatáskörébe nem esnének, fogamatot szerezzek.»² Görgey azonban a hadügyminiszterium elvállalását feltételekhez kötötte, melyeket egy május 8-ikán írt levelében közölt Kossuthtal, aki egy kinevezés-sorozat helybenhagyása után kimerítően foglalkozik e feltételekkel május 12-ikén kelt terjedelmes válaszában,³ mely jóakarátú és fölényes tanítást foglal magában

¹ Görgey május 6-ikán az ostromhoz Kossuthtól mozsarakat, 24 fontos ágyúkat kért és a következőket írta: «Mikor lehetünk Budának birtokában, csak akkor fogom valószínűleg előre mondhatni, ha a kijelölt ostromszerek szabad rendelkezésemre állanak.» — Kr. A. W. — 5/36. I. A. — Görgey—Kossuth (Budai főhadiszállás május 6).

² St. A. W. — K. A. 6699/k — Kossuth—Görgey (Debrecen május 8.)

³ U. o. — K. A. 6828/k. — Fogalmazvány, Kossuth s. k. írása.

arra nézve, hogy milyenek a hadügyminiszter alkotmányos feladatai. Görgey a hadseregben mindenekelőtt purifikálni akart és az első feltétele a tudatlanok, gyávák elmozdítása volt. Kossuth méltóan figyelmeztette a miniszteri önkény hátrányaira és veszélyeire, mert szabad országban az önkény elleni biztosíték nem a személyekben rejlik, hanem a szervezetben, ez a lényeges különbség zsarnokság és alkotmányosság között. «Despota is lehet jó, — írja — mint például Marc Aurel, de Marc Aurelra holnap Verus következhetik; a szabad polgárnak pedig egyenlően biztosnak kell lenni Verus, mint Marc Aurel alatt.» Ezért készítse el mindenekelőtt a katonai törvénykönyvet. Átmene-tilen egy katonai méltányossági szék fellállítását javasolja, mely a gyávaság és egyéb hibák miatti elmozdításokat tárgyalja és minden önkénykedés látszatát kerülje. Különben Görgey belátására bízta az elmozdítási jog használatát. A második feltétel, hogy az előléptetés nem a szolgálati idő alapján, hanem érdem szerint történjék. Kossuth ebben is figyelmeztet a várható súlyos visszasságokra és a két rendszer egyesítését javasolta minden protekció kizárásával. A harmadik feltétel, hogy állása, mint hadügyminiszter olyan önálló legyen, mint nem volt önálló eddigi ideiglenes fővezéri állása. Erre is megfelelt neki okosan és higgadtan Kossuth. A levél különben is így hangzik:

«Használok az alkalmat egyszersmind Tábornok úrnak május 8-káról 520 sz. alatt kelt becses levelére teljes őszinteséggel nyilatkozni.

A hadügyministerium elvállalása iránti szíves készségét a legőszintébb köszönettel

vettem; s minthogy ismételt kéréseimre Tábornok ur a miniszterség elvállalására, már egy korábbi levelében határozottan nyilatkozni szíves volt; azt teljes örömmel a nemzetgyűlésnek be is jelentettem.

Szinte megütköztem tehát, hogy mostani levelének elején feltételeket láttam emliteni; — azonban elolvasván a levelét, aggodalmam elenyészett, mert az ott elmondottakra nézve, nem vélek nézeteink között lényeges különbséget fenforogni.

Első elvül azt állítja fel Tábornok ur: hogy semmi rossz és haszonvehetetlen elem a hadseregben meg ne szenvedtessék s a tudatlanok, ügyetlenek, gyávák a hadügyminister által rögtön elmozdítathassanak.

Erre azon válaszom van, hogy az elvet — mint hadseregünk erejének s vele az ország biztosságának nélkülözhetlen kellékét tökéletesen osztom.

Valamint szintűgy azt is kinyilatkoztatom, hogy az elmozdítás hatóságát egyenesen a felelős Hadügyminister hatalmához tartozónak itélem. Ez olly administratív dolog, mellyről én mint kormányzó csak is a törzstisztekre nézve, csupán utólagos tudomást kívánok, mint tudomással kell birnom mindenről, a mi az országban történik. De az intézkedési jogot egészen a Hadügyministerre tartozónak vallom.

S ezzel a dolog tisztába van hozva, mert a hatóság a Hadügyministert illetvén, a mit még mondani lehet, az csak az alkalmazást, vagy is azt illetheti, hogy mikép tanácsos a Hadügyministernek ezen hatósággal élni? vagy is non quid juris, sed quid, vagy is inkább quomodo consilii.

A mit tehát e részben mondani fogok, vegye azt tisztelt Hadügyminister ur csupán csak baráti figyelmeztetésnek, vagy is inkább az egész ország viszonyainak ismeretéből meritett barátságos javaslatnak; miket követni, vagy nem követni tökéletesen Önnek akaratjától függ; mert Öné a hatóság, s Öné a felelőség is.

Én szintűgy, mint Tábornok ur a szabadságnak, tehát jogegyenlőségnek vagyok embere, s így azon elvet is szentnek kell ismer-nem, hogy szabad országban a kötelesség legszorosabb teljesítése mindenkitől megkí-vántassék, semmi mulasztás, semmi hiány meg ne szenvedtessék; de egyszersmind a haza minden polgára személyét s becsületét minden önkény ellen tökéletesen biztosított-nak érezze.

Azért én, ha Hadügyminister volnék, minden lépésemnél arra vigyáznék, hogy a status érdekébeni szigort olly módon gyakoroljam, miszerint önkényről még rossz akarat se vád-dolhasson.

Én tehát elmozdítanám ugyan a tudat-lant s az ügyetlent s a gyávát pedig nem csak elmozdítanám, de meg is büntetném, hanem eljárásomban nem dictatumokkal lép-nék fel, hanem valamelly olly eljárási modort keresnék, melly arról biztosítson, hogy sem a közvélemény, sem az elmozdított egyén maga sem vádolhasson önkényről.

Nincs semmi, a mi a minister tekintélyét s a közbizodalmat, melyre a hadseregben intézkedéseinek sikere végett szüksége van, jobban biztosithatná, mint ilyen eljárás.

Ha valaki például tudatlan s mielőtt elmozdittatnék, vizsgálatra vonatik s ott tudat-

lansága nyíltan kívül, — soha sem fogja senki az illy tudatlannak elmozdítása miatt a ministert önkényről vádolni.

Ha ügyetlen s ügyetlensége speciális tényekre vagy tényre reducálva vettetik szemére, az igazság kárhóztató szava előtt meghajtja magát zúgolódás nélkül.

A gyávaság pedig épen olly súlyos imputatio alá esik, hogy a mint gyávát soha nem pensionálnék, úgy a gyávaság bélyegét mindig csak ítélet által sütném akárkinek is homlokára.

Vegye tisztelt Tábornok ur például fel a következőt. A nemzetnélly majestaticus jogok gyakorlatát reám ruházta, többek közt a kegyelmezést. De én azt mondtam reá, nem akarom a kegyelmezés jogát akként gyakorolni, hogy önkény, szeszély vagy üldözés színét viselje; s azért kegyelmi széket állítok fel, s csak annak ítélete nyomán mondom ki azt, hogy kegyelmezek vagy nem kegyelmezek. — És senki önkényről nem vádolhatand soha.

Én Önnek bölcs kormányzata alatt a hadseregnél kettőt reménylek elérni mihamarébb 1. organicus rendet és disciplinát 2. azt, hogy a hadsereg minden tagja érezze, miként ha kötelességét hiven becsületesen teljesíti, sorsa, állása, becsülete minden önkény ellen — nemcsak a minister személyessége, hanem az organismus természete által biztosítva van. Mert szabad országban a biztosítékot nem lehet személyben keresni, a melly halandó s mellynek állása változhatik, hanem állandó organismusban. Éppen ez a lényeges különbség a despotia s alkotmányosság között. Despota is lehet jó, mint például Marc

Aurel, — de Marc Aurelra holnap Verus következhetik, a szabad polgárnak pedig egyenlően biztosnak kell lenni Verus, mint Marc Aurel alatt.

Azért én kimondhatlanul fogok örven-
deni, ha Hadügyminister ur szives lesz
akkint intézkedni (s ezért semmi materiális
áldozatot nem sokallandok), hogy legyen
katonai törvényünk és legyenek megállapi-
tott szolgálati szabályaink, hadd tudja min-
den ember, minő kötelességeket vállal magára,
minő törvények alatt él, s mi vár reá, ha
egy vagy más kötelességet nem teljesít.

Igy lesz növelve a katonában is a pol-
gári szabadság magas érzete, e szó «magyar
katona vagyok» mint az ismeretes «Civis
Romanus sum,» minden önkény ellen bizto-
sítás zászlója lesz; s nem lesz senki, a
ki lefelé zsarnokoskodják, mint zsarnokos-
kodik az osztrákoknál a hadnagy a köz-
vitézeken, a kapitány a hadnagyon és így to-
vább — s mindenki tudni fogja, hogy más
ő rajta nem zsarnokoskodhatik.

Nekünk az a feladatunk, hogy mi tegyük
le alapját a jövőnek egy statusorganismus
által, melly például mutassa fel a világnak,
mikint kell a lehető legnagyobb szabadsá-
got a lehető legnagyobb renddel egyesíteni.
Ézért én például tanácsosnak látnám, ha Ön
a mint átveszi a Hadügyministerséget, napi
parancsban adná ki: «Minden gyáva bün-
tetve lesz, minden tudatlan, vagy ügyetlen
elmozdittatik, s ha tudatlansága vagy ügyet-
lensége által zavart vagy kárt okozott, nem
csak nem pensionáltatik, de meg is büntet-
tetik; de hogy senki önkényről ne panaszkodhassék, mindig motiválva fog kimondatni,

miért lőn elmozdítva; s a ki elmozdítása által méltatlanságot vérend szenvedni, szabadságában áll a Hadügyministertől megkivánni, hogy elmozdítás után őt: egy méltanyossági szék elibe állítsa (mellyet én ismét a szabadság szempontjából esküdtszéki alakba öntenék), de tudja meg, hogy ha ok nélkül panaszkodandik és megbukik, ha nyugdíj volt neki resolválva, azt elveszti, ha pedig egyszerűen el volt mozdítva, cassatio bélyege üttetik reá».

A pensionálásra nézve még azon tapasztalásomat jegyzem meg: hogy ha tudják az emberek, mikint csak egy kissé ügyetlenül kell magát viselni, mindjárt pensiót kap, — igen sok ember akadand, — ki a mostani gyors avancemenok után, — kivált ha a háború még tartós leend, nagyon commode dolognak tekintendi, — egy kis ügyetlenség által nyugalmas pensióra tenni szert.

Volt idő, midőn azt mondtam: nem akarom senki meggyőződését erőltetni, a ki nem véli a hazát a hitszegő Ausztria ellen szolgálhatni, jelentse be, nyugdíjaztatik. — Akkor jól mentek dolgaink, nagyon kevés ember jelenté magát, — fordult a koczka és seregestől jött a jelentkezés, s mikor azt mondtam reá, ez gyávaság, quittirozhat ha tetszik, de pensiót nem kap, $\frac{4}{5}$ -része vissza vette folyamodását és sokan közülök, — amint egyszer át lépték a Rubicont, derék emberekké váltak.

Ezt az életből meritve jegyzem meg. Egyébiránt a mint mondám: az elmozdítás egészen Hadügyminister ur jogához tartozik; mikint fog e joggal élni akarni? az saját belátásától függ.

Második elvül azt állítja fel Hadügy-minister ur, hogy az előléptetés érdem szerint s nem anciennitás szerint történjék.

Ebben is tökéletesen egyetértek elvileg s így ismét nincs köztünk vélemény különbség.

És ismét csak az élethől merített tapasztalás nyomán tesztek némelyekről említést.

Voltak számos eseteink, hogy a parancsoló szükségnél fogva például egy huszárezred nem mindig együtt volt és van. Hanem van egy osztály Beszterczén, egy másik Szebennél. — Besztercze nagyon fontos pont, mert a Bukovinából betörést tartja schachban, azért midőn veszély fenyegetett, ott, a legjava tiszteket válogattuk oda. Elmentek kellő erővel s három hónap óta őrzik a Borgói passust — de alkalmuk csatázni nem volt soha, mert Urbán megjelenésük hírére elszaladt. A másik osztály az alatt 8 csatában volt; — az őrnagyi hely megtűrült, s Prém, a csatázó osztálytól egy magát kitüntetett ifjabb százados lett őrnaggyá. Beszterczénél egy idősb százados azt írta nekem: «Uram én nem vagyok oka, hogy magamat ki nem tüntethetem; engem Beszterczére parancsoltak, én engedelmeskedni tartozom, itt pedig nincs csatára alkalom, — én mindig becsületesen teljesítem kötelességemet, embereimet rendben tartom, a határszorost vigyázattal őrzöm, bátorságom van mint akárkinek, ha tapasztalni akarod, küldj csatába. De azért ne büntess, hogy vezérem parancsára 3 hó óta olly helyen állok, hol nincsen vitézségem kimutatására alkalmam. Az elmellőzés pedig büntetés.» Mit mond Ön ezen esethez? Pedig ezer ilyen fordul elé. — Volt idő midőn a reserve huszár osztályok

felállítása a legfontosabb teendőnek mutatkozott. A legderekabb tisztek közt válogatánk oda; — s ott vannak hetek óta, végzik dolgaikat pontosan erélyesen; de távol a harcztertről nincsenek a vezéreknek szemeik előtt s feledékenységbe mentek; praetereáltattak több ízben. — Igazságos ez?

Azért én a mondó vagyok: igen is elvül kell felállítani, hogy az anciennitás csak *caeteris paribus* ad elsőséget; de ennek alkalmazása, — meg fogja látni Minister ur, midőn hatóságának gyakorlatában a nemzet minden hadseregei felett intézkedendik, hogy igazságos akarván lenni, s a protectionalis kedvezés minden színét magától eltávolítani (a mi Tábornok ur *classicus* jellemének kitűnő sajátása) sokkal könnyebb valamelly elvet a priori kimondani, — mint az élet ezerféle viszonyai közt azt mindig alkalmazni.

Ezek csak barátságos észrevételek, mert kijelentem: hogy igen is mind a két elvet, mellyet felállítania tetszett, követni teljes hatalmában áll.

Végül még az iránt kíván Tábornok ur biztosítást, hogy állása mint hadügyminister ép olly önálló leend mint eddigi ideiglenes fővezéri állása nem volt önálló.

Ezen utóbbit megvallom, nem vagyok képes jól megérteni. — Mert a hadviselet stratégiáját s taticáját Tábornok ur mint fővezér egészen önállólag intézte; a mi pedig a kinevezéseket, előléptetéseket, és jutalmazásokat illeti, őszintén megvallom, hogy én tanácsosnak látnám, ha Tábornok ur mint minister ezekre nézve több hatóságot tartana fel magának a seregparancsnokok felett, mint eddig gyakorlatban volt. Ezen gyakorlatot

be kellett hoznom, mert a volt hadügy-minister gyakran igen vigyázatlanul bánt a kinevezési joggal, mellyel az ő nevében Nádosy etc. gyakran visszaéltek. — Ám de, a melly kinevezési hatóságot Önre mint hadvezérre a minister ellenében reá ruháztam, és hál Istennek, hogy úgy tevék, — azt sértés nélkül más önállólag működő hadvezérektől nem lehetett megtagadnom. És mi lett a következés? Az, hogy a melly hatósággal Ön helyesen élt, azzal például Bem igen könnyelműen; egy másik pedig plane rosszul élt — s a hadügyminister nullificálva lévén, lett belőle zavar és annyi aprólékos baj, hogy nekem 36 órára lett volna naponként szükségem, hogy csak felét is kiegyengessem.

Azért azt gondolom, Tábornok urnak, mint miniszternek nem csak önállónak kell lenni, de sokkal önállóbbnak, mint elődje a hadvezérek irányában volt. Önnek kell lenni az egész ármáda valóságos fejének; Öntől kell függni mindennek, az Ön rendeletei szerint kell menni az egész hadügyi adminisztrációnak; tudnia kell a seregben mindennek, hogy Ön az, ministeri helyzetének önállásában, a kinél minden mulasztás minden visszaélés megtorlóra, minden érdem jutalomra talál, s kinek a hadsereg nagygya kicsinye engedelmeskedni tartozik.

Illyen önállónak kívánom én ministeri állását a hadsereg irányában.

A mi pedig ezen önállás másik részét: irányomban, s minister társai irányában illeti, erre nézve a költsönös viszonyt az alkotmányos élet természete defigálja.

Az ország kormányzatának politicalai iránya csak az én megegyezésemmel hatá-

roztathatik meg. Ez állásom szükséges ad-
tributuma.

Ha tehát arról van szó például, be üssünk-e
Austriába, vagy Galliciába, vagy csak szorit-
kozzunk határaink védelmére, — alkalmaz-
zunk-e külön önálló hadtesteket, vagy min-
dent egyesítsünk egy célra, egy helyre, egy
vezérlet alá, kívánjunk-e újabb ujonczállítást,
vagy reducáljuk az ármádát, — toborzás,
vagy korszaki általános kötelezettség, vagy
sorshuzás alapján fektessük e az ország vé-
delmi rendszerét, kössünk e békét, s minő
feltétel alatt, vagy izenjünk hadat stb. illye-
sekhez nekem s illetőleg a ministeri tanács-
nak szollója van; de én hadi dolgokban Ön
ellenjegyzése nélkül semmit sem rendelhetek;
— ha egyetértünk jó, ha nem tudjuk egy-
mást capacitálni, vagy enged egyikünk, vagy
ministeri crisis van. — Ez a constitutionális
élet természete.

Továbbá a mi a «Staats Haushaltot»
illeti, — Ön megcsinálja a rendes Budgetet,
— a pénzügyminister megmondja képes e
a költséget kiteremteni, — ha nem képes,
vagy Ön elhalaszt valamit, a mi jó volna
ugyan, de nem bírjuk meg; vagy rendkívüli
eszközöket veszen a parlamenttől igénybe,
s az határoz.

Például Ön azt mondja: Békelábon
60,000 gyalogból, 20,000 lovashból, 10,000 tüz-
zérből kell hogy álljon a hadsereg; s ez
kerül például 30 millióba évenként. —
Kérdés; bírjuk e, nem e? ez közös kérdés. —
Jó volna az országot fortificálni. Kell reá
200 millió s 4 évi munka, — de lehetetlen,
hogy az ország erre évenként 20,000,000 ftnál
többet adhasson, mert nincs miből. Ez közös

kérdés. De aztán ha ez meg van állapítva, a határszéli várak építtessenek e, vagy Komárom stb. ez már a Kegyed dolga.

Ellenben a hadsereg belső organismusának, administrációjának vitelébe senki sem avatkozhatik. Azt saját felelősége mellett egészen Ön viszi önállólag. — Az én aláírásom, de mindig csak az Ön ellenjegyzése mellett, csupán a törzstisztek, vár és nagyobb seregarancsnokok kinevezéséhez kívántatván meg.

Azt gondolom tehát elveink összehangzására nézve tökéletesen tisztában vagyunk.

Csak még azt jegyzem meg: mi s mennyi jogot akar Ön saját hatóságából a kinevezésekre s kitüntetésekre nézve a sereg vezéreknek át engedni, ez saját akaratától függ; de meg vallom, ha én Hadügyminister úr helyzetében volnék, arról ugyan biztosítanám a vezéreket, hogy akaratjuk ellenére senki sem fog nyakukra tolatni, — de azon kapocs tekintetéből, mellynek a hadsereg minden részei s a hadügyminister közt fenn kell lenni (ha Ön organicus elveit consequenter keresztül akarja vinni) nem engedném meg, hogy bármi előléptetést s kitüntetést publicálhassanak, mielőtt Önnek s illetőleg a törzstisztekre nézve Ön által nekem is helybehagyás végett felterjeszték, — kivéven talán a csata tért; de ott is szabályúl tenném, hogy a kötelességnek teljesítése miatt nem, hanem csak túl a kötelességen kitüntetett rendkívüli érdem miatt engedném meg, Önnek előleges megegyezése nélkül a rendkívüli előléptetést.

Igy az érdemrendjelek osztását is. Méltóztassék elhinni, amott Erdélyben s Bácsban,

Komáromban nagyon marokkal szórják azt. Majd minden becsét el fogja veszteni. — Én ismét a csatamezőni rendkívüli vitéz tett esetén kívül (mellynek azonban több jelenvoltak aláírásával ellátott detailt leírását utólagos jóváhagyás végett a Hadügyministerhez mindig felkivánnám) érdemjelet csak «Ehrengericht» ítélete nyomán adnék. — Mert méltóztassék elhinni, némely urak nagyon könnyedén osztogatják. Én pedig Önben, mint hadügyministerben kivánnám, hogy mindenki tudja concentrálnak lenni úgy a büntető, mint a jutalmazó hatalmat. — Különben száz gazda lesz a háznál, s rend nem lesz soha, s Önnek legorganicusabb intézkedései elzsibbadnak.

Pedig megvallom: leborulok a gondolat nagysága felett, hogy minő roppant, de dicső feladat vár Minister urra. Teremteni s organisálni a hadsereget, irányozni a hadviselést; a fegyverzet, ruházat, élelmezés, Haupt Zeug Amt s fortificatio minden ágazatait rendezni, rendszerezni, szóval az ujon születő nemzetet megmenteni s megmentve biztos állapotba tenni, organisálni a honvédelem rendszerét úgy, hogy nyugodtan nézhessen a jövőendő bármely vészeinek elibe, olly dicső, de egyszersmind olly roppant feladat s egy organicus kéz intéző hatalma olly szükséges, olly sürgetős, hogy minden percz felett remegek, melly Önt ministeri bureaujának Budán elfoglalásában hátráltatja.

A legszívesb tisztelettel és barátsággal.»

Mindenesetre feltűnő, hogy Görgey olyan feltételeket szabott, melyek bizonyos diktatorikus hatalmat biztosítának számára. Kineve-

zési, elmozdítási korlátlan teljes önállóság, — volt jelszava. Talán a hadügyminiszterségnek ilyen feltételek közötti elvállalásával mindenekelőtt politikai céljainak megközelítésére tört. Két körülménnyel azonban nem számolt, az egyik, hogy a VII. hadtesten kívül az egész magyar sereg Kossuth iránt hűséggel és ragaszkodással viseltetett, hogy Kossuth is épen olyan tisztán átláthatott a törekvésein, amilyen tisztán azokat Görgey elgondolta és proponálta, a másik pedig, hogy Görgey töprengő, ingadozó taktikája erőszakos célok gyors megközelítésére alkalmas nem volt. Cunctatorsága harcászati rendszerében is nyilvánult. Mindent alaposan meggondolni és csak azután cselekedni volt vezéreszméje, ami alapjában véve bölcs és okos rendszer, de a helyzetnek gyors áttekintése, a gyors cselekvő képesség, a hirtelen elhatározás némelykor jobb gyümölcsöket teremhet, mint a bölcs és óvatos terv, mely azonban lekésik. Görgey óvatossága sok olyan vereséget elkerült, mely Kossuth hirtelenkedéséből származhatott volna, de sok győzelmes alkalmat is elmulasztott, ami a Kossuth diktálta élan nem követéséből származott. Görgey István munkájában részletesen fejtegeti azokat az okokat, melyek Görgeyt a hadügyminiszterség elvállalására készítették. Ez okok között említi Görgey azon szándékát, hogy mint hadügyminiszter Kossuth politikai kártyáiba akart betekintést nyerni és majd rendes parlamentáris úton a függetlenségi határozatot visszavonatni. Úgy látszik erre tisztjeinek Léván és Komáromban ígéretet tett és később a békepártnak is, Görgeynek leveleiből, a hozzá intézett levelekből erre nem lehet következtetni, mert a függetlenségi határozatról bennük szó

sincsen. — Görgeynek a függetlenségi határozat kimondása után rögtön kellett volna cselekednie, ebben azonban megakadályozta az a belátás, hogy fontos csaták küszöbén nem bonthatja meg a sereget és hogy tulajdonképen a határozatot elvi szempontból nem ellenzi. Komáromban kihirdetett kiáltványa is ezt igazolja. Görgey és Kossuth között azután a fővezérség kérdésében súlyos differenciák keletkeztek. Görgeyt azzal ámították, hogy a hadseregtől el akarják szakítani és hogy a függetlenségi határozatot csak úgy fogja tudni megsemmisíteni, ha hadseregénél marad. Kossuth viszont szintén alaposan tájékoztattatott Görgey környezetének machinációiról, Molnár beadványairól, a békepárt szándékairól. Ebben az időben egy szívós és alacsony intrika kezdett a két vezéregyéniség közé fonódni, melynek eredménye egy mélységes szakadásban nyilvánult. Kossuth Görgeyben árulót látott, Görgey Kossuthban az orosz intervenció közvetlen okozóját, holott Görgey a függetlenségi határozatnak csupán időszerűtlenségét hibáztatta, minden erejével, önmegtagadással a hadsereg együttmaradásán dolgozott és az orosz intervenció kérdésében nem a függetlenségi határozat döntött, hanem az ezt megelőző győzelmek, melyeket épen Görgey aratott. A függetlenségi határozat nem is siettette az orosz beavatkozást, hanem csakis az osztrák seregnek desperált, demoralizált állapota, melyet saját vezérei is bevallottak. Az orosz intervenciót igazoló orosz érvek közé mindenestre később ez is iktattatott, valamint a lengyeleknek szerepe a magyar hadvezetésben. De ha nem lettek volna győzelmek, nem lett volna intervenció és lengyel részesedés, függetlenségi

határozat nélkül is bekövetkezik az, mihelyt az osztrák sereg tönkrement.

Míg Görgey Budavárát ostromlá, Perczel Mór diadalmas útját a Bácskában és a Bánátban befejezé. Valóban győzelmet győzelemre aratott, a szerb lázadást május 7-ikén az uzdini győzelemmel végleg letörte. E diadalútnak főbb állomásai Szőreg, Szentiván, Zenta, Pétervárad, Szenttamás, Gospodince, Titel, Óbecse, Melce, Basahid, Becskerek, Tomasovác, Jarkovác, Uzdin, Pancsova. Véres és elkeseredett harcok színhelyei ezek és Perczel hadvezéri tehetségének bizonyítéka e győzelemsorozat, melyet túlerővel szemben kivívott. Ezt a hadvezéri tehetséget tagadni nem lehet, ha Moórnál a szabadságharc elején könnyelműséget is írhatunk rovására, ezt inkább a rossz információnak és gyakorlatlanságnak lehet tulajdonítani. Perczel tehetsége azonban egy szenvedélyes és féktelen természettel állt kapcsolatban. Elbizottság, önteltséggel határos önérték, zsarnoki allűrök, érzékenység, belátásnélküliség voltak a rendkívül tehetséges férfiúnak hibái. Részemről a szabadságharc utolsó két hónapjában nemcsak Damjanicsnak a harcterről való távollétét tartom pótolhatatlan veszteségnek, de Perczelnek lemondását hadtestének vezérségéről is, ami viszályok következménye volt. Amint Görgey nem szerette a hadműveleteibe való idegen beavatkozást, épen úgy Perczel is tiltakozott ellene és tette ezt a legszenvedélyesebb kifakadásokkal. Kossuthnak legtöbb gondját a két sensibilis vezér okozta. Mindkettő tehetségének tudatában a haza érdekében a legjobbat akarta. Mindkettőt az jellemző, hogy csakis saját terveik, tetteik helyességében hittek és azokhoz konokul ragaszkodtak és mások tanácsai, elő-

terjesztései irányában türelmetlenséget és kicsinylést mutattak. A nagy férfiak nagy hibái ezek, melyek tragikus bukások okozói szoktak lenni.

Kossuth Perczelnek is felajánlotta az altábornagyi címet és felette érdekes, hogy Perczel sem fogadta el, hanem a következő sorokkal fejezte ki győzelmei által megdagadt önérzetét¹:

«Nekem elég jutalom azon öntudat, hogy két különböző pályán használhaték hazámnak, melyek egyikén csak Ön tett többet valamivel, de más senki; a másikon pedig senki sem. Én már harmadszori táborozást folytatok október 3-ikától. Mindig független hadvezérként működék, minék nem felsőbb kinevezés, hanem a körülmények tevének. És így akár General Major, akár Feldmarschall a cím, az mindegy.

Ordók! Majd mellemre irom diadalaim. Én még csatát nem veszték. A Moóri, Görgey fővezér rendelete, csatája és az ő akár tudatlanságának, akár irigykedésének eredménye. Ezt mindenesetre, ha hazánk mentve lesz, leghitelesebben fogom kimutatni.»

Perczel különben a győzelmei, valamint az orosz intervenció gondjainak napjaiban jelentéseivel és leveleivel felkereste Görgeyt is.² Mielőtt erre reátérnék, megemlítem, hogy Kossuth május 12-ikén már ismét elégedetlenkedik

¹ St. A. W. — K. A. 6451/k 1849. — Perczel — Kossuth (Törökbecse április 26.)

² U. o. — K. A. 7003/k. 1849. — Ludwigh — Kossuth (Svábhegy május 12.). — «... Perczel is tett Görgeynek jelentést, mit alkalmúl használtam a régi egyenetlenségeken kicsin simogatni. Görgey viszont a maga állásáról irand.»

Perczellel,¹ mert nem koncentrálnia haderejét Bem, Vécsey haderejével a betörő Puchner (Malakovszky) hadseregével szemben, mely szemrehányásra szükség nem volt, mert Bem Vécsey és Perczel hadtesteivel karöltve rövid idő alatt kiverte az Oláhországtól betört császáriakat és Kossuthhoz küldött jelentésében a legnagyobb dicséret és elismerés hangján ír Perczel segítségéről. Kossuthnak ezen említett levele, mely valószínűleg akkor érkezett a délvidékre, mikor Malakovszky serege már Oláhországba retirált, azt ajánlja, hogy a három hadtest egyesüljön, 6000 főnyi sereget hagyjon Temesvár és Arad cernirozására, 4000 embert hagyjon Szegeden és Szabadkán, a többivel keljenek át Dunántúlra. Ezen rendeletét következőkkel indokolta:

«... Ha Te egész erőddel még mindig a Bácsban volnál, Bem pedig Vécseyvel a Bánátban, nyugodt volnék, de így, midőn Bem is, a te sereged is eparpillirozva vannak s alólról Puchner 9000 emberrel, belülről Jellacsich, közepén a rácok, a fősereget pedig Buda tartóztatja, aggódok.

És kimondom meggyőződésemet, ha most kiki maga feje után indul s külön meg külön szertehúzva dolgozunk, elveszünk okvetlenül, mert Krakó felől orosz invázió is fenyeget. Ellenben, ha az egészet felfogó tekintetből indulva, egy combinált irányban concentrice dolgozunk és minden apró foglalásokkal felhagyva, gyorsan concentrikushadjárást teszünk, három héatalatt meg vagyunk mentve bizonyosan.»

¹ U. o. — K. A. 6917/k. 1849. Kossuth—Perczel (Debrecen május 12.).

«Dixi, salvavi animam. Ha szerte húzva, intéseimet nem követve, bomlásnak indulunk, győzelmeink közepette, én elmondom a nemzetnek, mi miatt jött bajba, — és mások hibáinak felelősségét magamra nem vállalva resignálok inkább, mintsem inkább örökig viszálykodások egyenlítéseit közt lássam a hazát elvérezni.»

Erre a levélre, mely igazán Kossuthnak a nemzet ügyéért való aggodalmából fakadt, Perczel azzal felelt, hogy lemondott hadtestének vezérségéről. Kossuth Bemnek is ugyanazt írta, mint Perczelnek.¹ A figyelmeztetés ott sem használt. Elképzelhetjük, hogy milyen borzasztóan nehéz helyzete volt Kossuthnak, aki az erők egyesítését, egyetértést, egymás iránti bizalmat hirdetett és minden irányban nemcsak akadályokra talált, de önfejű rátartiságra, mely sem a hazát, sem a nemzetet nem vette figyelembe. Perczel levelében kijelentette,² hogy 14 napnál tovább nem marad a seregnél, mert Jellasics ellen menni nem az ő feladata, a győzelmes felső tábornak kellett volna ellenét kísértetni és az orosz berontás mellett egy nagyobb szerb sereggel akarják pótolni a megsemmisült rác hadat. Mindennek tudtával következőképen utasítja vissza Kossuth szemrehányásait:

«Úgy látszik, mert az orosz közelit, hát megint mint Windischgraetz készülletei hírére, elkövetendünk mindent, hogy egyetlen — magyar hazafi vezérünk, — ki talán, Isten kegyelmeért talán, mondom, tudna valamit,

¹ St. A. W. — K. A. 6917/k. 1849. — Kossuth — Bem (Debrecin den 12-ten Mai.).

² U. o. — K. A. 7154/k. 1849. — Perczel — Kossuth (Pancsova május 15.).

elriasztassék, vagy eltörpüljön. Furcsa, Ön minap jutalmat ígért! És most bántalmat küld. En befogom a táborozást fejezni. Annyi gyáva és rabló nép, annyi élehetetlen kormánybiztos, annyi ügyetlen főtiszt közt óriási munkával, mindenütt magam legnagyobb veszélynek kitéve, étel és álom nélkül, testi lelkileg szenvedve tevék olyanokat, miiket Önnek minden tábornokai éveken át fognak csak tehetni. És ez öntudatban, — azon öntudatban, — hogy mult Julius, Augusztus, Szeptember havakban Ön ellenis mentém meg az már akkor eljátszott Hazát: nem törődve a bántalommal még a Csajkás kerület végképi tisztítására fogok pár napot áldozni. Azaz 14 nap múlva újra leteszem a parancsnokságot.»

E heves kifakadás kútforrása talán Görgeynek hadügyminisztersége. Levele ismétli, hogy nem marad tovább és ezentúl tehát Bem lesz a felelős. A levél refrainje pedig ismét a moóri csatavesztés:

«És előre protestálok azon gyalázatos bánásmód ismétlése miatt, mellyel egy érdemnélküli egyén mentése miatt engem mérészlének a moóri csata után piszkolni.»

Kossuth Perczel lemondását a minisztertanáccsal közlé, ennek határozatát május 17-ikén¹ tudatta Perczellel, miszerint a lemondást a kormány a haza érdekeivel összeférhetőnek nem tartván, azt egyáltalában s közös egyetértéssel el nem fogadhatónak határozta. «Éz uram — írja neki hivatalos udvariassággal Kossuth — hi-

¹ U. o. — K. A. 7059/k. 1849. — Kossuth — Perczel (Debreczen május 17.).

zelgés nélkül is becses megtiszteltetésnek tekinthető.» Perczel még maradt, kissé elpárolgott haragja, mert az orosz invázió híre őt aggodalomba ejtette. Levélben fordul Görgeyhez¹ és az orosz invázió elleni terveket hoz javaslatba és arra kéri, hogy közölje vele erre vonatkozó nézeteit. A hős és elszánt Perczel reménytelennek mondta egy orosz intervenció esetében a nemzeti harcot. «Ha Európa nem lép közbe és pedig hováhamarább és az orosz a híresztelt és jelentett erővel nyomul elő, úgy azt hiszem, — jelentette ki levelében — bár mindent elkövetendünk, mit mint hazafiaknak kötelességünk, így mégis csak dicső halál, vagy kitörés közt lehet és kell az utolsó ütközzettel választanunk.» Vajjon Görgey válaszolt-e a Perczel leveleire, nem lehet megállapítani, de Perczelben úgy látszik csendes napjaiban megvolt a hajlandóság, hogy Görgeyvel kibékülve harcolhasson a nemzet ügyeért. Görgeynek, ismervén Perczel különös természetét, arra kellett volna törekednie, hogy Perczelt e hangulatában megtarthassa. Hiányzanak adataink, melyek Görgeynek ilyen magatartását bizonyíthatnák.

Hentzi, Budavárának osztrák védője bár módon a védtelen Pestet lövette. A Dunasorrommá lett. Görgey az ostromnak e részletéről hosszabb levélben számolt be Kossuthnak.² E levél Kossuth javításával és toldásával megjelent ugyan a Közlönyben, mégis az ostromra vonatkozó részét szószerint közlöm, mert belőle Görgeynek a függetlenségi határozatra vonatkozó felfogását akarom ismét megvilágítani:

¹ Kr. A. W. — 5/139. I. A. 1849. — Perczel — Görgey (Josephstadt Csajkáskerület május 21.).

² Kr. A. W. — 5/ad 89. I. A. 1849. — Görgey — Kossuth (Svábhegy május 13.).

«Hentzi tábornok fenyegetését tegnap este borzasztóan teljesítette. Jól célzott számos lövések által sikerült neki a pompás Dunasort több helyeken egyszerre meggyújtani, — a tűz nagy szél által élesztve csakhamar elterjedt és Pestnek legszebb részét hamuvá tette. Borzasztó látvány volt! az egész várost lángtenger borította és a füstgomolyok közepette az égő gránátok csillag-záporoként iszonyatos dörgéssel zuhantak e szerencsétlen városra. — Nincs toll, mely e látvány nagyszerűségét egész valóságában leírhatná, de én részemről az egész tüneményben az austriai dynastia halálpompájára gyújtott fáklyáknak lobogását láttam, mert a kiből e hazában még egy szikrája volt a kegyeletnek a hitszegegett dynastia iránt, azt a tegnapi tett örökre kiirtotta s ezért bár szívből fájdalom a főváros pusztulását [és bár jól tudom, hogy a szerencsétlenségért legnagyobb részt a gyanusítók serege engem okozni el nem mulasztand,]¹ — én az ellenség e gyalázatos tettét, melyet akadályozni hatalmamban nem állott, de melyre részemről semmi ok nem szolgáltatott, — csak a vár annál erélyesebb ostroma által megtorlani törekedendem és annál szentebb kötelességemnek ismerem a fővárost minél hamarább ily minden ember-ségből kivetkőzött ellenségtől felszabadítani.»

E nyilatkozatra nem kényszeríté Görgey senki és ha Pest lövetése feletti felháborodásának

¹ E részt Kossuth a Közlöny részére készített példányból törölte.

adott kifejezést, mi készíthette más a hitszegett dinasztia elleni kifakadásokra, mint belső meggyőződése? Az ausztriai dinasztia halálpompáját hirdetni, a kegyeletnek utolsó szikráját is e dinasztiaától megtagadni a függetlenségi határozat elveivel való azonosságot jelenti. Ez a levél éles bizonyosságul szolgál arra nézve, hogy Görgey alapjában véve osztrákellenes, dinasztiaellenes, mélységesen nemzeti szellemű volt és milyen nehéz lelki küzdelmeken kellett keresztülmennie, mennyi csalódást elviselnie, csalódást emberekben, hogy ezt az eredeti meggyőződését és érzését fékezte és Kossuth ellenzékének sodrába jutott. Elárvult szirtként állt a nagy morajlásban, sem ezek, sem azok nem lehettek barátai, mert ezek az eltitkolt császárságtól hajtva ismét hajbókolni akartak az osztrák előtt, azok pedig könnyelmű elbizottságukban, féktelen fantáziával és annál kisebb kötelességtudással kezelték a nemzeti ellenállás ügyét. Ha Görgey olyan mélyen elítélte a függetlenségi határozatot, akkor a fenti dinasztiaellenes kifakadásokra nem találhatni más magyarázatot, mint azt, hogy Görgey komédiát játszott és hogy a kifakadás frázis, mely mögött nincsen sem érzés, sem meggyőződés, ezt pedig minden elfogulatlan ember, aki Görgey pályáját ismeri, kizártnak tartja. Görgey forrón szerette hazáját, mindenekfelett, utálta a frázist, a nagy szólamokat és maga kerülte azokat. Pest bombázása nagy lelki izgalomba sodorta őt, mert Budavárát Pest felől

azért nem vette ostrom alá, hogy Pestet ne tegye ki az ellenség lövegeinek és az ellenség mindennek dacára lövette a várost. Az e feletti felháborodásában fakadt ki a dinasztia ellen, holott erre közvetlen oka nem volt, de a nagy lelki izgalmak hozzák felszínre még az elzárva tartott meggyőződések is. Görgey hadtestében nem hirdetett dinasztiaellenes eszméket, mert tisztjeinek nagy része néhai császári és Kossuth radikalizmusát gyűlölő volt. Ez a hadtest Vácott, Léván, Komáromban forrongott és cserben akarta hagyni a zászlót és Görgey minduntalan az ő felfogásuknak kedvező biztatásokat hangoztatott, pedig meggyőződése más volt. Később természetesen nemcsak Görgey, hanem a szabadságharcnak sok életben maradt részese igyekezett tompítani szabadságharcbeli radikalizmusán. Divat lett az Ausztriával való meg egyezés politikáját hirdetni, a dinasztikusságot és az emberek igyekeztek visszamenőleg is felfogásukat átalakítani. Nem lehet tagadni, hogy Görgey és még inkább az őt képviselő Görgey István is ezt cselekedte. Az utóbbinak könyveit különösen ez a módszer teszi kellemetlenné, mert Görgey Arthur emberi nagyságának, elismerésre méltó működésének cseppet sem árt annak a bevallása, hogy 1848–1849-ben dinasztiaellenes, németgyűlölő volt, akinek alapfelfogása a függetlenségi határozat elveivel nem ellenkezett. Görgey István, azaz Görgey Arthur minél indulatosabban kiáltották feléje a «hazaárulás» igaztalan vádját, annál hevesebben bizonyítottatta dinasztikusságát, az Ausztriával való megegyezés politikájának helyességét, Kossuth monarchiaellenes és nemzetközi radikalizmusának veszélyeit, ahelyett hogy odadörögte

volna a kiáltozóknak, hogy «gyűlöltem én is a dinasztiát, mert nemzetem és hazám életére tört, de Világosnak be kellett következnie, mert a nemzet és a hadsereg pártokra szakadt és e pártok közötti fenekedő gyanúsításnak én estem áldozatul, aki meg akartam őrizni a hadsereget és megmenteni a hazát.»

Görgey levelének fenti részletéhez Kossuth egy lángoló megjegyzést fűzött, mely szintén a közlönyben látott napvilágot. A véres leszámolást hirdető közleményt kiegészítésül közlöm, hogy bemutassam, miszerint Görgey dinasztiaellenes kifakadásai minő visszhangot keltettek Kossuthban és miképen tudta Kossuth Görgeynek kijelentését izgató manifesztációvá változtatni:

«Igen is! Tábornok úr érzelmeiben minden magyar keble mélyéből osztozik. Pest a nemzeti szabadság ápoló ölén ujult virágzással fog felüdülni az irtózatosságból, mikkel őt a Habsburgok pokoli vérebei elborították; de még a csecsemős gyermek is átkot szivand be anyja emlőjéből az átkozott Habsburgokra, — kiknél irtózatosabb rablót, gyújtogatót nem ismer a banditák historiája. — Mikor könyörülend már az igazságnak Istene az emberiségen, hogy a koronás ördögök zsarnok vágyai miatt patakokban ne omoljon az ember vér s virágzó városok, tartományok és országok ne süllyedjenek a pusztulás örvényeibe!

Átok, százszoros átok a zsarnokra s a zsarnoknak ördögi eszközeire!

Miként ők nem ismernek irgalmat semmi iránt, ami Isten előtt kedves, ember előtt

szent, miként ők nem borzadnak halomra dönteni a békés szorgalom századéves munkáját, miként ők kivetkőztek az emberiség minden indulatából és barbár vérebeekké változtak, úgy haljon ki kebelünkéből az irgalomnak minden érzete irántuk, foglaljon helyet szivünkben az igazságos bosszú érzete, — ez átok legyen imádságára minden magyarnak, legyen távol szivünkéből az öröme minden dobbanása, míg irtóztatós bosszút nem állunk a zsarnokon, hogy még emlékezete is átkozott legyen az emberek között ezred éveken át, hogy borzadva forduljon el tőle minden élő lény, mint elfordúl a belpoklostól s érezze még e földön az örök kárhozatnak kinjait, mik az igazságos bírótól a túlvilágon réávárnak.

Fel, fel Magyar Nép! Érezd hivatásodat, miszerint nemcsak az izmos férfiú, de még a szelid nő, s gyöngye gyermek is arra van rendelve, hogy bosszú angyla gyanánt tegyen véres számadást az eltiport kigúnyolt emberiségért a zsarnokon s a zsarnok véreibein, hadd legyen beírva a történetek évkönyveibe, miként bünteti a magyar az emberiség eltipróit.

Prága! Bécs! Milano! vigasztalódj, Pest lángjai halálfáklyái lesznek hohéraidnak! Úgy legyen, Isten velünk! amint bosszút állunk érettetek is! Úgy legyen Isten velünk, amint a fogadást beváltandjuk.»¹

Budavár ostromáról részletesen számol be leveleiben Ludvig János, aki Kossuth bizalmi embere volt Görgey közelében. E leveleknek

¹ Kossuth e sajtóközleményét ceruzával írta Görgey fent idézett levelére.

legnagyobb részét, melyek igen érdekes tartalmak és igen sok új adattal gazdagítják a szabadságharcnak történetét, sikerült összegyűjtenem és ezek valóban a Kossuth—Görgey viszony jellemzésének legszükségesebb kiegészítését alkotják. Úgy Görgey, mint Kossuth, Ludvig útján üzengették egymásnak a delikátabb dolgokat, melyeket levélben közölni nem akartak. A következőkben idézett levélben Ludvig Pest bombázását, Ferenc József császár óvári hagseregszemléjét említi és Buda ostromának nagy tévedése felett sajnálkozik. Amit Ludvig mond erről, az tulajdonképen Görgey véleménye. A fővezéri állásban való véglegesítésre vonatkozó kérdése azt mutatja, hogy Kossuth azt szándékosan visszatartotta. Kossuth hadügyminisztert akart és azt gondolta, hogy az orosz intervenció, az osztrák hadsereg reorganizációja, mint ezt egyik levelében említi, hónapokba fog kerülni. Görgey hadügyminiszter pedig ezen idő alatt az ország ellenállását újrászervezi és Bem lesz az új fővezér, akit a Dunántúlra rendelt. Kossuth a szereplőkkel tehát sakkfigurákként akart bánni, nem gondolván arra, hogy ezeknek akarata, meggyőződése önálló is lehet. Épen Görgey tekintetében túlbecsülte saját rábeszélőképességét és nem méltatta kellő figyelemre a fővezéri kérdésben foglalt taktikájának sértő és Görgeyt kihasználható eszköznek mutató tendenciáját. Görgey diadalmasan, imponáló virtuozitással fejezte be a tavaszi hadjáratot és Buda ostroma nagyrészen Kossuth politikájának volt tulajdonítható. Ekkor Kossuth azt hívé, hogy Görgeyt hadügyminiszterré teszi és fővezérnek addig hagyja, míg szükség lesz reá. Természetesen Görgeyt mélyen bántotta Kossuth játéka, melyet sem altábor-

nagyi címmel, sem rendjelcsillaggal való kitüntető ajándékflastromokkal elfedni nem lehetett. Perczel Kossuthnak hasonló taktikájára skrupulus nélkül lábai elé hajította hadtestparancsnoki állását és emlékeztette arra, hogy másnak is vannak érdemei és van meggyőződése. Görgey mindig a főszereg élén állt, mely amúgy is pártokra szakadozva nem lelkesedett Debrecenért és volt császári része pedig nyíltan követelte a Debrecen elleni vonulást. Önmehtagadás, hazaszeretet, a harag keserűségének magábafojtása, kínokkal teljes töprengés lett Görgey bensejében a visszhang, mely Kossuth eljárására keletkezett. Görgey nem hagyhatta faképnél a hadsereget, melyhez még április 30-ikán Komáromban kitartásra buzdító kiáltványt intézett.

Budavár ostromának részleteit nem szükséges bemutatnom, mert azok eléggé pontosan leírártak már. Ludvigh levelei különben Budavár bevételét is rajzolja. Pest égéséről szóló levele¹ így hangzik:

«Édes barátom!

A gyönyörű Pest egy lángtenger. Az utcákat, melyekből az újabb még újabb tűzoszlopok emelkednek, meg nem nevezhetem, mivel a budai vár, melyből a gazfaj a gyújtó gránátokat s bombákat folyvást röp-penteti, az égő utcák fekvését látni nem engedi. Ég a vízi város is, mint égeti tegnap éjjel a Krisztinaváros. A rettentő látványt leírni nem akarom. Nincs ember, kinek keble ennyi vandalizmuson, ennyi gonoszságon s kárörömmön fel nem háborodnék. Hiszem, hogy holnap

¹ St. A. W. — K. A. 7002/k. 1849.

ez idő tájban Pest meg lesz boszulva. Mindenik honvéd egy bajnok lesz. Nem képzelhetni, mennyire óhajtja már mindenik közember és tiszt különbség nélkül a vár megrohanását, hogy a kigyót összezúzza, de a réslövésre a nagy ágyuk és bombaüstek még kellően besánczolva nincsenek s míg ez nem történt, réslövés sem történhetik. A budai őrség irányában a sánczolásnak gondosabb vigyázattal kell véghez vitetnie, mint másutt történt, mert ez tudja, hogy a halált el nem kerülheti.

Pöltenberg jelentése szerint Ferencz József hős szerepet akar játszani, mert Óvárrott van, de azért Pöltenberg az előnyomulni kívánt labanczot Enecsnél szépen visszaláboltatta. Űzni nem igen űzte, mert nem tudta mily sereggel debuttiroz az octroyzó császár, és a hidak elégetésével a labancz gondoskodott hogy ne űzethessék. Pöltenberg lovas üteget s lovas-ságot kért, mely neki rögtön még ma meg is küldetett.

Ma Pesten lévén, Vetterrel is beszéltem. Miután ő mostani hivatalával s czímével egészen boldognak lenni látszik, mint egy osztrák Generális, ha már Feldzeug-Meister is lett, nem tudom miért nem nevezed ki Görgeyt formaliter fővezérnek, vagy ha ki van nevezve, miért nem küldöd meg neki a kinevezési oklevelet? Vagy Buda bevételét akard bevárni? Bár ide sem jöttünk volna még most. Azonban az egészhez még e leccke is tartozik, mert volt biz ember, ki még most is mondta, hogy bizony bánthatná a budai őrség Pestet, de még sem bántja. Ily tettei által jövő ármányainak buja földjét, melyet az osztrák Magyarországból fájdalom min-

dig talált, maga terméketlenül saját ment-
hetlen vesztére s a mi örök szabadulásunkra.

Bár megírhatnám holnap ilyenkor, Buda
be van véve. Isten veled

A Svábhegyen Május 13-án esteli 11 óra-
kor 1849. legigazibb barátod

Ludvigh s. k.)

Ludvigh következő levele az ostrom foly-
tatását, az oroszok közeledését ismerteti, Pöl-
tenbergről és Petőfi Sándorról, akit Klapka
bezárattott és Görgey kiszabadított, közöl ér-
dekes adatokat, végül a Galiciába való betörés
betiltását helyesli. Erről az ügyről és a len-
gyeleknek a magyar hadseregnek keretén be-
lül szervezkedéséről szintén találtam több
adatot, melyet még e fejezetben ismertetek.
Május 16-án Ludvigh következőket írta
Kossuthnak¹:

«Édes barátom!

Ma reggel három órakor szólaltak meg
ágyuink s azóta kis szünetek közbejöttével
a bombalövés s faltörés foly. A bécsi kapu-
nak szegezett ágyuk még hallgatnak. Bom-
báink a várban szétpattannak, de nem gyuj-
tanak, mivel Hentzi minden építőanyagot
eltávolított s a padlásokra homokot s földet
hordatott. Rakétákat még nem rőppentünk,
de ezek sem maradandnak el. A várbastryák-
ról az ágyuk behuzattak, vajon a pesti ol-
dalon meghagyattak e vagy nem? még nem
tudom; de mindaddig Pestre nem ágyuznak.
Mondják, hogy a várfalfelrőppentés sikerülni
fog. Sok katonánk cholerában hal.

¹ U. o. — K. A. 7973/k. 1849.

Görgey leveledre rögtön nem felelhet, mit ily napon mint a mai, csudálkozni nem lehet. Neki fáj, hogy Pöltenberg elleni hazug rágalomnak hitelt tudsz adni. Én e részben hivatalos adatok után, melyeket a vésztörvényszék előmbe terjesztett, mondhatom, hogy a pénzek nem az ellenségtől vétettek el, hanem Almásitól és Wuvermanntól¹ formáliter elraboltattak. A rablásról szóló vizsgálati okiratokat Győrbe küldém, de a vésztörvényszék elnökének levelét megtartottam s átküldöm; miszerint lássad, mennyire mert Boros² uram arczátlankodni, midőn a szepőlőten s valóban vitéz Pöltenberget, kinek saruját leöldani a nemzetőri táblabírák egész serege sem érdemes, előtted még gyanúsítani vakmerősködött.

Az orosz betörést történt dolognak Görgey Ármin is mondja. Barsba s Körmöczbányára küldött Proclamatiója szerint Trsztenára 12-én tört be s 13-ára már Alsó-Kubinba váratott. A Proclamatió szerint ő ellentállni készült. A pozsonyi ujság is az orosz jövetelét hirdeti, Lembergi ujságok is ezt mondák s megemlítém, hogy a magánylevelek is telve voltak orosz hadak előnyomulásáról. Ez szokott osztrák csel, egyébíránt hiszem, hogy az osztrák az orosz beavatkozását csakugyan nyakunkra idézendí. A Galicziábai betörést jól tetted, hogy eltiltottad, mert ezzel előre igazoltuk volna az orosz betörést a nélkül, hogy eredményre számolhatnánk Galicziában. Görgey sem tartja jónak a Galicziábai beütést.

¹ Fogoly császáriak.

² Boross kormánybiztos.

Egy pár nap alatt az isten bennünket csak megsegít s akkor nem a mellék, hanem a főerőnek kell fordulni s az erőt koncentrálni. De ez utóbbi iránt majd irand Görgey.

Ugy hallom Kosztolányi¹ egy egész gyalog századját elfogni engedte. Hivatalos jelentés ugyan nem jött, de egy Komáromból jött tiszt hozta hírét. Kosztolányi véghetlen bátor, sőt vakmerő katona, de úgy látszik számítani nem tud. Ilyen az egész komáromi őrség, mely magát ugyan annyi embertől cernirozni engedé.

Klapka Petőfit bezáratta, de mivel anyját betegnek jelenté, Görgey Klapkának megírta hogy most eressze el. Istenem, istenem hogy az embereknek mindég kell veszekedniök? De mi a manónak is jött ide Petőfi.²

A lengyel csapat iránt Görgei nem szözlött. Én nézetedet helyesnek látom, mivel a kivített Visoczki kezébe adod.

Hentzi kezd Pestre lövöldözni.

Hiszed, hogy egy pár hét alatt 16,000 ujoncz kiálland? Adja az isten. Kellene újabb 80,000 ezért kiállltatni.

Isten veled.

Svábhegy Május 10-kén.

legjobb barátod

L u d v i g h J á n o s s. k.»

Az orosz hadsereg tehát Árva megyében már átlépte a magyar határt. Ludvigh egészen pontos adatokat közöl az orosz haderő számáról, elhelyezkedéséről. Dembinszky tehetetlenségének újabb jelét adta azzal, hogy Vogel

¹ Kosztolányi Móric ezredes.

² Az eset ismeretes.

osztrák tábornok hadtestét hántatlanul engedte elillani a Vág vidékére. Erről is mond Ludvig véleményét. Érdekes összehasonlítást tesz Hentzi és Guyon között, mintegy sejtetve, hogy Guyon nincsen a megfelelő helyen, mint komáromi várparancsnok. Mindez természetesen Görgey nézete, melyet Ludvig tolmácsolt. Kossuth ebben az időben küldte ki Oroszországba titkos megbízással Szirmay Pált¹ hogy ez a megbízás mire vonatkozott, nem tudtam megállapítani, de azt tudom, hogy Szirmay nem jutott el Oroszországba. Kossuthot az orosz betörés hirtelensége meglepte.

A május 17-iki levél: ²

«Édes barátom!

Az orosz csak ugyan betört. Proclamatióját vagy is inkább parancslevelét a muszka generalisnak az árvai alispány hihetőleg csak elküldte. Egy osztállya a Spitkoviczánál táborozó orosz hadtestnek Podvilk mellett a magyar határt átlépte és Jablunkáig Május 13-kán előnyomult, honnan meg az nap délután négy órakor, miután kenyeret és hust requirált, Spitkoviczai tanyájára visszaczamogott.

Az orosz haderő, mely ellenünk uszítva van, 25.000 ember. Ebből Spitkoviczánál a 15 és 16-dik vadászezred, a 15-dik gyalog sereg, a 3-dik dzsidas ezredből 5—600 ember s ugyan annyi kozák áll. Itt 24 ágyúja van az oroszoknak.

Krakkóban s vidékén maradt a 17-dik s 18-dik vadászezred, a 16. gyalog sereg,

¹ St. A. W. — K. A. 7116/k. 1849. — Szirmay Pál--Kossuth (Kerekrebben május 14.).

² U. o. — K. A. 7246/k. 1849.

a 4-dik dzsidás ezred, a 3-dik dzsidás ezredből valami 400 lovas s ugyan annyi kozák, 24 nehéz s 24 könnyű ágyu.

Vogel oly uton, melyet a vidéken járhatlannak mondanak, a bányavárosok felétart.

Ugy látszik az orosz visszavonulást annak hire okozta, hogy Boroszlón s Szászshonban forradalom van, Würtembergben a köztársaság kikiáltatott s a frankfurti németgyűlés Stuttgartot tette székhelyévé s magát permanensnek nyilatkoztatta.

Aligha Dembinski kinevezésével a közvéleménynek, helyesebben a Miskolczi—Debreczeni véleménynek káros áldozatot nem hoztunk. Ugy látszik azt hitte, ha Eperjesen s Lőcsén várakozik, az ellenségnek is oda kell jönnie, mint Pulszki¹ hitte, ha a kassai hegyre áll, hogy juthatna Schliknek eszibe más uton menni. Kápolnánál a dolog másként volt. Windischgrätz akkor nem tudta, mit csináltunk tul a Tiszán. Elég az hozzá hogy Dembinski Eperjesen s Bulharyn Lőcsén 8 teljes napig tétlen volt, s a jó öreg az egész világnak prédikálja, hogy kergette el Rosnyóról az ellenséget. Egyben osztozom vele, hogy a néppel s az ugy nevezett árulókkal kiméletesen kell bánnunk. Jó lett volna azoknak, kik fegyvert önként fogtak s a császári biztosok kivételével amnestiát adni, de ha most tesszük, azt mondják, hogy az oroszról félünk s hasra esünk.

Kosztolányit Görgei visszahívta és helyébe Kazinczit² küldte. A mult éjjel a várpalota gránáttal felgyújtatott s közepe s jobb

¹ Pulszky Sándor ezredes.

² Kazinczy Lajos ezredes.

szárnya leégett. Az ellenség a bástyára három ágyut kiállított s jól befedezett s ma abból lő. A réslövés folyvást tart, de ma oly nagy a puskaporfüst, hogy a réslövés eredményét ki nem vehetni, de már tegnap estve a fal párkányzata egészen s a fal feliben már le volt lőve. Ez éjjel az ellenségnek kezében lévő víziművét is felgyújtottuk, de hosszabb égés után sikerült neki a tüzet eloltani.

Minden zászlóaljnak meg akarják a rohanást tenni, egy sem akar utolsó lenni. E jó, mert az elsők minden esetre áldozatul esnek, s így lehetend valami arányt tartani, nehogy mindig a 9-ik és 3-ik zászlóalj álljon ki a síkra s itten a falakra. Kétségbe esett harcz leend az. Be kár hogy ezt a Hentzit részünkre megnyerni nem tudtuk. Ily ember kellene Komáromba. Bátorságra Guyon tán' még nagyobb, csak hogy várvédelemhez mit sem ért.

Isten veled

legműbb barátod

Ludvigh János s. k.

Május 17^{kén} d. e. 10 órakor.»

Következő levelében Ludvigh ismét a komáromi várparancsnokság kérdésével foglalkozik és Görgey tervét erre vonatkozólag részletesen előterjeszti felemlítvén, hogy Görgey aznap írt a terv értelmében Damjanicsnak, ami azonban csak 19-ikén történt. Ez utóbbi levél másolatát megtaláltam. Görgeyt semmilyen számítás, semmilyen rejtett célzat e kérdésben nem vezette, Guyonban nem bízott, szenvedélyes természetét a várparancsnokságnak higgadtságot megkövetelő munkaköre részére nem találta alkalmasnak. Jó és alapos szakembe-

reket akart a várba helyezni. Előterjesztését azonban Kossuth nem fogadta el. A Budavárát ostromló Görgey, aki belátta a várostromra pazarolt idő és véráldozat pótolhatatlanságát, legalább célszerű előterjesztéssel igyekezett azon, hogy az orosz betörés ellen a nemzeti ellenállást átszervezze. A Budavár ostromára fordított három hét alatt Kossuth annyira befolyásoltatott a Görgey ellen izgatók és szitók által, hogy a két férfiú közötti egyetértés végleg megszakadt. Görgey útját Kossuthhoz nem Görgey barrikadirozá el. Ludvighnak május 17-iki második levele:

«Édes barátom!

Azt parancsolád hogy gyakran irjak s így irok minden nap kétszer, sőt háromszor is, majd lesz idő melyben egyszer sem fogok irhatni. Ha leveleim, mit én nem tudok, pontosan nem érkeznek, nem az én hibám, én a tábori irodaigazgatót megkértem, hogy tudtom nélkül egyetlen egy futár se menjen el, mivel mindég van elküldeni való levelem. De mivel még is megtörtént, hogy sem futár nem jelentkezett, sem elmenetele nem jelentetett, leveleimet a tábori irodába küldöm.

Az orosz beűtvén, Komárom miatt aggódom, mert nekem is, noha katona nem vagyok, feltűnt a rend hiány, Guyonról nem szólok, mivel esméred. Lenkeiről az egész világ tartja, hogy csak a hire nagy és mire sem használhatni, Thaly jelen szakjához nem ért s egy rettentő intrigans, s az egész őrség egy zárdai pletykagyűjtelék. A dolog körülbelül úgy áll, hogy Komárom megtartásától hazánk megtartása függ. Görgeinek az a gondolatja van, hogy Damjanicsot, ki Komá-

romból egyhamar úgy sem fog elmehetni, kellene várparancsnokká tenni. Kis Pált, kit én közelebbről hirből sem esmerek, Lenkei helyébe kinevezni, s oldala mellé Máriássy Jánost adni, ki ugyan várvédelemhez mit sem ért, mint azt Aradnál is a várostromnál megmutatta, de magát inkább puskaporral felvettetni, mint alkudozásba bocsátkozni fogna, Thaly¹ eltávolításával pedig Steint² erősítési igazgatóvá tenni. Valamennyi műértő Steint az egyedüli embernek mondja, ki Komáromban sokat tehetne. Kik esmerik, azt hiszik felőle, hogy ha iránta s kíváltképen minden ember által elismert tudománya iránt nagy bizodalmat fogsz mutatni, minden határozatlansága vagy feketesárgasága daczára már hiuságánál fogva Komáromot bevehetetlenné fogja tenni, mivel ott tere van tudományának bizonyosságát adni. Görgői Damjanicsnak ma irt. Neve már mindeniben bizodalmat felköltene. Én azt bárkinék az agyában támadt igen szerencsés gondolatnak tartom. Guyon sem érezheti magát, ha Damjanics a parancsnokságot elvállalja, megsértettnek.

Vogel álutakon Trencsinbe huzódott, hol most Varin, Budatin tájékán táboroz.

A várfalban már egy nagy rés lövetett, úgy hogy ügygyel bajjal tán már most is, — valami 3 óra tájban d. u. — a várba felmászni lehetne. A réslövés folyvást tart s ma éjjel kell annak történni, mi végett itt vagyunk. Szegény Kmetynek jutott a feladat, melynek exordiumához a minapában legnagyobb vitézséggel, de nem szerencsés ered-

¹ Thaly Zsigmond alezredes.

² Stein Miksa br. ezredes.

ménynyel fogott. Nekem azt monda, hogy ha még életben marad, magának nem egyebet, mint nyílt harczteréni munkásságra megbízást kérend ki tőled jutalmul, mivel érzi hogy ott másoknál többet teendhet. Adja isten, hogy holnapi leveletem Buda várában irhassam.

A Budai vár iránt minapi levelem óta többekkel, kik erődítéshez értenek szóltam s véleményök a volt, hogy a várat légbe kellene röpíteni. Ha e vélemény helyes, ugy végrehajtásával késni nem kellene.

Isten veled.

Május 17-kén 1849.

Leghübb barátod

Ludvigh János s. k.

Jól esik Pancsova bevételét megérteni.»

A Ludvigh által említett levél, melyet Görgey Damjanicshoz intézett, megnyitja előttünk Görgey elkeseredett pesszimizmusának sötét mélységét. A jövőt borúsna találja és férfiakat, egész férfiakat keres, hogy a hazát megmenthessék. Egyetlen reményét Görgey Damjanicsba helyezte. Ez a levél egész határozottan megcáfolja azokat a rosszindulatból fakadt ráfogásokat, hogy Görgey Damjanicsban versenytársát látta, akitől Damjanics balesete szabadította meg. Görgey ime felajánlja neki Komáromvár parancsnokságát, a hadügyminiszterséget és a fővezérséget, tehát Görgey egy arra hivatott bajtársával szemben nem ragaszkodott állásaihoz, de mélyen bánthatta lelkét a fájdalom, mikor e pozíciókba Kossuth idegeneket és tehetetleneket ültetett. Görgey nem látta arravalónak a nemzeti hadsereget, a nemzet ügyét, hogy azt ide-

gen forradalmárok könnyelműen eljátszhatták minden érzelmi kapcsolat és lelkiismeretfurdalás nélkül. Nagyrabecsülés, szeretet, őszinte tisztelet beszél soraiból, melyek különösen Komáromvár jövő szerepével foglalkoznak és Guyon jellemzését adják. Kénytelen vagyok ismételni, hogy ez a jellemzés elfogult és túlzó, bár végkövetkeztetése, hogy Guyon nem felel meg a pozíciónak, elfogadható, mivel Guyon a mezei nyílt harcban szerezte babérait.

«... Ismerni, becsülni, sőt tisztelni tanultalak és elárvultnak éreztem magamat, midőn nélküled az unalmas ostromharcba kellett tovább vonulnom, amelybe bennünket a nagyoló civilisták ismét befontak» — írja Damjanicsnak,¹ akinek balesetében nemcsak ő, környezete, hadserege, de az egész ország veszteséget szenvedett és szívből kívánja, hogy Isten gyógyítsa meg őt minél hamarább.

«Ebben az erős reményemben nem egy borús pillantást vetettem még eléggé borús jövőnkbe és gyakran reád gondolék, midőn terveket készítettem, melyeknek végrehajtásához férfiak kellene, olyan férfiak, mint Te és — érzem, hogy szabad ezt mondanom, — és én.»

A tervek tengelypontjául Komáromot választotta Görgey². Erős várórség és erős kezű

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 13/371. H. A. — Görgey — Damjanics (Bei Ofen Schwabenberg am 15. Mai 1849).

² St. A. W. — K. A. 6731/k. 1849. — Görgey Komárom biztosítására a következő mnnekakat tartotta sürgőseu elvégzendőknek: 1. A Dunafortban a blockházat be kell fedezni. 2. A monostori hegyen lévő sáncot be kell húzni s helyette a Dunaforthoz hasonló permanens erődítést emelni. 3. A Kossuth (Nádor) vonalat ki kell építeni. 4. A sziget több permanens re-

várparancsnok szükséges a várba. Guyont minden harci bravourja mellett sem találja alkalmasnak, mert nem tiszta jellem, önző, hirtelenkedő és mértéktelenül hiú, környezetének játéklapdjája, dacára annak, hogy maga is intrikál és még inkább szenvedélyeinek játéklapdjája. Nincsen tapintata és embereit sem tudná megválasztani. Megemlíti, hogy Lenkey és Thaly Suliafskynével Kossuth bizalmasával, együtt szövik ott a féktelen intrikákat. A vár raktárai cipővel, ruhával telvék, a várőrség kifogástalan ruházatú, míg Görgey serege lerongyolva érkezett a várba, melyet felmentett és Guyon letagadta a készleteket és egyetlen egy ruhát sem adott a győzelmes seregnek. Görgey kijelenti, hogy Guyonban veszedelmet lát e várra nézve és mindent el fog követni, hogy helyébe más derék főtsízt kerüljön, ha az Görgeynek létébe is kerülne. A várparancsnok csak Damjanics, Klapka, vagy Görgey lehetne. Ha Damjanics elvállalja, akkor Klapka legyen a fővezér és Görgey hadügyminiszter. Erről az eshetőségről így nyilatkozik:»... és férfias resignációval elmegyek Debrecenbe, jövőendő Golgotámra, ahol efemer szerencsecsillagomat lehanyatlani látom.» Ha Damjanics nem vállalja, akkor Görgey és Klapka sorsot húznak, hogy ki legyen Komárom parancsnoka és ebben az esetben Damjanics vagy fővezér, vagy hadügyminiszter lesz. Személyi javaslatokat is közölt Damjaniccsal a vár csa-

kessel látandó el. 5. Az öreg Duna partján a Kossuth-vonal permanens sáncokkal kötendő össze az óvárral. 6. A tiszti pavillont be kell fedezni. 7. A várat el kell látni ágyukkal, mozsarakkal. — Kossuth a munkákkal megbizta Vetter tábornokot. mint erődítési főfelügyelőt. E munkákhoz azonban már nem volt idő.

patparancsnoki, műszaki parancsnoki és helyőrségi parancsnoki állásainak betöltésére nézve. «A szabadságért, jogért, világosságért vívott csaták Istene gyógyítson meg Téged minél hamarább» — e mondattal fejezte be Görgey levelét, mely a vezérségre nézve a legkorrektebb, legférfliesabb javaslatot foglalja magában. Önérzetes, öntudatos, de nem szerénytelen, hiszen eredmények hirdették Görgey hadvezéri tehetségét és viszont Görgey sem hunyt szemet úgy Damjanicsnak, mint Klapkának fényes hadvezéri kvalitásai előtt.

Az ostrom e levél kelte utáni harmadik napon befejeztetett. A hős honvédek elfoglalták a várat és az őrséget nem hányták kardélre, dacára annak, hogy Görgey kiadta a napi-parancsot, senkinek sem szabad kegyelmezni.¹ Hentzi ott lelte halálát. A várfalakon elsőnek a Nagy Sándor vezette hadosztály tűzte ki a zászlót. A hős Nagy Sándor ott kúszott legelső honvédek között halálmegvetéssel a várfalakra és itt el nem hallgathatók egy Görgeyt jogosan elítélő észrevételt. Görgey a puritán jellemű Nagy Sándort sem kedvelte. Annak jellemében nem találhatott egy makulányi foltot sem. Megingathatatlan köztársasági szelleme, mely Kossuth legodaadóbb hivei közé állította, sok ellenséget szerzett neki Görgey környezetében, akik folyton ellene áskálódtak és mint-hogy Nagy Sándor ismételten a volt császári tisztek machinációit elítélte és Görgeynek minden teketória nélkül megmondta, hogy Caesar-nak Brutusa is akadt, Görgey benne Kossuth-

¹ U. o. — 5/120. I. A. 1849. — Bemerkungen für den heutigen Sturm auf die Festung Ofen. — «A várőrség okvetlenül levágandó. Még ha pardont is kér». «Foglyokat ejteni nem szabad».

nak megbizottját látta, aki őt figyeli.¹ És Görgey Nagy Sándort mindig a legexponáltabb pozíciókba küldte. Budavára bevételénél is, de jelentésében meg sem említé őt, ámbár ő volt az első, aki Budavarába vezeté honvédeit. Görgey a Nagy Sándor által előterjesztett honvédeknek sem adta meg az érdemjelt, amiért Nagy Sándor méltán megharagudott és betegnek jelentkezett. Görgey azt vetette Nagy Sándor szemére, hogy elrontotta a lovasságot, de ez a budavári ostrommal semmilyen összefüggésben nincsen. Görgeynek ezen tette, midőn a vár falaira gyilkos golyózáporban hatoló honvédektől személyi okokból megvonja a megérdemelt kitüntetést, — önző kicsinyesség. Ez Görgeyhez nem méltó kicsinyes bosszú volt és nem lehet csodálkozni, hogy Nagy Sándor hasonlóval viszonzá Görgeynek eljárását. Görgey visszaemlékezéseiben ugyan cáfolni igyekszik azt a tényt, mintha Nagy Sándort mindig célzatossággal, szándékkal állította volna a

¹ Ludvigh május 12-ikén a következőket írta Kossuthnak Nagyról: «Nagy Sándor most egy szóval sem említi többé Erdélyt, sőt azt veszem észre, hogy igen meg van elégedve s Görgey körül mindig jó kedvvel mozog s forgolódik. A dolgot így látván, minék tennék kérdést.» Ugyanis Kossuth kezdeményezésére Nagy el akart menni Erdélybe, mert megunta az intrikákat és épen Görgey tartotta vissza őt, akinek vezéri tehetségét mindig lebirálta. Vukovics Sebő, aki ezideig Görgey táborában országos főbiztos volt, Léváról Kossuthnak Nagyra vonatkozó kérdésére április 18-ikán írta: «Nagy Sándor nagyon szívesen megy Erdélybe, nyolc évig ott katonáskodott. Tűzéri iskolát elvégezvén, Gyulafehérvár ostromához is hivatást érez». Nagy tehát el akart menni Görgey seregéhez, azonban épen Görgey volt az, mint ezt egy helyen emlitem, aki Kossuthot reábirta, hogy Nagyot hagyja meg seregében. — St. A. W. — K. A. 5977/e 1849. — Azonkívül. M. N. M. — Vörös gyűjtemény 1163.

legveszedelmesebb helyekre, de korántsem téveszthetjük el szem elől, hogy Görgey bizalmasai, Molnár Ferdinánd, Bayer József stb. a legalacsonyabb tendenciáktól vezettetve csinálták a hadműveleti beosztást, melyet Görgey jóváhagyott. Molnár Ferdinánd, Görgey táborának legveszedelmesebb és legjellemtelenebb intrikusa volt, akinek sikerült magát Görgey bizalmába fészkelnie. Nagy Sándor, mint ezt Görgey István bebizonyítja, a budavári ostrom idején Kossuthot értesítette, hogy sürgősen küldjön egy meghatalmazott kormánybiztost, Klapkát ajánlotta, a táborba. Görgey István a levélből azt következteti, hogy Görgey Arthurnak kormányellenes terveiről lehetett szó és annak következtében a fővezérségről való letételt ajánlotta Nagy Sándor. Klapka meg is jelent a táborban és Nagy Sándorral, valamint Görgeyvel értekezvén, semmilyen beavatkozást sem látott szükségesnek, hanem annak éppen az ellenkezőjét cselekedte. Görgeyt informálta Kossuth ellenzékének, az u. n. békepártnak terveiről és üzenetet hozott e párt vezetőitől Görgey részére. Klapka kétszínű szerepet játszott. Kossuthnak is, Görgeynek is kedvében akart járni egyidőben és az egyiket ki akarta játszani a másik ellen. Debrecenben, mint hadügyminiszterhelyettes Kossuth befolyásának engedett és egy Görgey ellen irányuló haditervet készített, azonban a békepárttal is érintkezett és a függetlenségi határozat ellen intrikált, dacára annak, hogy Gödöllőn azt helyeselte.

Görgeynek a békepárthoz való viszonyára vonatkozólag okmányi adalékokat nem lehetett eddig találni. Ismert részletei Görgey István, Kemény Zsigmond, Kovács Lajos, Irányi Dániel stb. könyveiben találhatók.

Hogy Görgey ellen Debrecenben lelkiismeretlenül izgattak és bujtogattak, azt Láhner tábornoknak Görgeyhez intézett egyik levele is elárulja. A tábornokok többsége Görgeyt látta hivatottnak a fővezérség folytatására. Kossuth a hadseregnek hangulata, akarata elleni politikát követett azzal, hogy Görgeyt csak a hadügy-minisztérium részére akarta kihasználni. A hadsereg harckészségének ellanyhasztásához vezetett a hadsereg e hangulatának figyelembe nem vétele. Láhner, aki a municiókészítés, a fegyvergyártás, a felszerelés intézője volt, a Görgey-Kossuth ügyben nem volt közeli érdekelve és ezért ítélete annál inkább értékelendő. A levélnek bevezető része így hangzik:¹

«Kedves Barátom!

Az igazságos gondviselés az összes olyan fényesen végrehajtott ntközet után szerencsésen megoltalmazott Téged. Ez világos újmutatás arra nézve, hogy Te vagy hivatva hazánknak, e gazdag és dicső országnak szent ügyét kivívni és szabadságunkat biztosítani. Nehéz feladatot oldottál meg, — a fiatal, tapasztalatlan, a haditudomány terén neveletlen hadsereget valóságos hőssé alakítottad és a ci devant híres osztrák hadseregnek annyira büszkélkedő hadvezéreit a porba nyomtad.

A gyom, mely hazánk lakosai között oly gyakran található és amelyet irgalom nélkül ki kell irtani, azon erőlködött, hogy egy-némely tevékeny és becsületesen dolgozó tisztességes férfit meggyanúsítson, hogy ez által infámis játékát még nyiltabban űzhesse.

¹ Kr. A. W. — 5/1. I. A. — Láhner—Görgey (Grosswardein.).

E nyomorúlt banda (elende Brut) elől te sem voltál biztosságban, — mindent elkövettek, hogy anyagi tisztaságu, a hazáért mindent áldozó lelket a publikum előtt lekicsinyítsék.

Utolsó leveledet, mely egyenes jellemet nyíltan mutatja, közöltem az elnök úrral, aki mint minden kicsinyes véleményen felülemelkedő, belátásos férfiú, minden bizonnyal nagy értéket változtatlanul méltányolni tudta.»

Az aradi vértanúk egyike, Láhner tábornok, így vélekedett Görgeyről. Aradon bizonyára megváltozott a véleménye, de ez azon a tényen nem változtathat, hogy Buda ostroma idején a hadsereg osztatlanul Görgeyben látta vezérét. A volt császáriak épen úgy, mint a tulajdonképeni honvédek. Kossuth ezt nem akarta belátni, ámbár Láhner véleményéből is láthatta hogy nem folytat helyes politikát a fővezérség kérdésében. Ludvigznak Budavára bevételéről szóló egyik levelét¹ a következőkben közlöm:

«Édes barátom!

Egész éjjel lestem mi történik. Egyetlen egy ágyulövés, sem puskalövés nem került el figyelmemet. Nem hittem, hogy honvédeink magokat a bámulásig vitézül viselendik, nem hittem, hogy ma a vár a mi kezeinkben legyen, mert az ellenség védeszközei nem gyérültek, hanem szaporodtak s míg az első napokban ágyudurranásainkra mindég hasra buktak a bástyákon, az utolsó napokban ágyugolyóinkkal mit sem gondoltak, hanem dolgoztak, állottak mereven, mint a sziklák. A vár bevétel részleteit még nem tudjuk. Néha néha még hallatszanak egyes puskalövések.

¹ St. A. W. — K. A. 7323/k. 1849.

Én nem is tudom, mit irtam az első örvedetes benyomás alatt, de irtam bár mit s bár mily mázollal, minden esetre igazat irtam, ha talán örömemben öszvefűggés nélkül is.

Rettenthetetlen bajnokok a mi honvédeink. Nem kell uj zászlóaljkat állítani, csak ki kell egészíteni, megvívni a pokollal is. Az oroszoktól legkissebbet sem félnek. Ki oly rohanást tehet, mint honvédeink tettek, azzal az ördög sem bír. Mint eddig tudom, Leiningen a nap egyik nagy hőse, s oly szerencsés volt, hogy meg nem sebesült.

Nekünk nincs veszteni való időnk. Én most roppantul el vagyok foglalva, azért bővebben nem írhatok s a csatáról írni nem is akarok, hadd tegye a fővezér.

Rendeletet adtam ki, hogy a várfalák lerontására néhány ezer ember állittasék ki. Ez a táborkarnak s Görgeinek is az ítélete s akarata. Nem vesztgelhetünk s én is a budai várban csak az osztrák önkény uralmának védfélszékét láttam s nem haboztam. A dologértők ítéletére támaszkodom.

Almaynak, ez előtt Wurmnak elfogatására most adtam ki elfogatási parancsot. Ő, mint nekem Bayer jelenté, háza fedeléről értesíté öreg attyát, vagy közvetlenül az ellenséget, mi történik táborunkban.

A sebesültek és halottak elszállításáról rendelkeztem. Meg fogom tudni áldozataink számát. A várfalakon kívül még most sem látok sokat, de ki tudja hány puskáztatott agyon a házak ablakaiból.

Isten veled leghűbb barátod

Ludvigh János s. k.

Május 21-kén reggeli 10 órakor».

Ludvighnak ezen fenti jelentése előtt Görgey hosszabb jelentésben közölte Kossuthal a vár bevételének részleteit.¹ E jelentést Kmetty tábornok vitte Debrecenbe. Ludvigh Kmettyvel is küldött levelet² a kormányzónak, melyben Molnár Ferdinánd alezredesnek ezredessé való előléptetését pártfogolja, Kossuth legféltlenebb bujtogató ellenségét ajánlotta tehát Kossuth kormánybiztosa ezredesi előléptetésre és Molnár csakugyan ezredes is lett. Ludvigh közléséből is látható, hogy Molnár Görgey legközelebbi környezetéhez tartozott és Görgey kedves embere lehetett.

Budavár bevételének hírére az országgyűlés küldöttséget menesztett Görgeyhez, mely üdvözlő felirat kíséretében átadandó volt neki az altábornagyi rangot és a hadi érdemrend nagykeresztjét. A küldöttség május 25-én érkezett Budára és Görgey kitért a küldöttség fogadása elől. Úgy látszik Kossuth azt hívé, hogy az altábornagyi rangot, melyet Görgey már egyszer határozottan visszautasított, az országgyűlés kezeiből el fogja fogadni. Kossuth nem ismerte Görgeyt és ezen hetekben valóban, talán a győzelmek okozta elbizottságában³, vég-

¹ Kr. A. W. — 5/141. I. A. 1849. — Görgey—Kossuth — (Buda május 21) — Megjelent a közlönyben.

² St. A. W. — K. A. 7353/K. 1849. — Ludvigh—Kossuth (Buda, május 21.) «... Én neked addig senkit sem ajánlottam Beyeren kívül. Meggyőződtem, hogy nem ok nélkül tevém. Molnár alezredes régi katoná. Görgeyvel iránta ugyan még nem beszéltem, de miután esmerem, azt gondolom, hogy neki jól esend, ha őtet előmozdítod ezredessé, vagy ha nála a legelső alkalommal kérdést teszel, nehogy idővel mondja, ő őtet nem ajánlotta, mert néha különcködik.» —

³ A honvéd hadseregnek győzelme, a fővárosba való bevonulás, mindenütt lelkesedést keltett. Csányi László április 27-én Kolozsvárról többek között Kos-

zetes tévedésekre ragadtatta magát, melyeknek következménye Görgeynek elkésett juniusi haditerve lőn és ez szintén a bukáshoz vezetett. Ludvigh az országgyűlési küldöttség vezetőjét felvilágosította Görgey felfogásáról, melyre vonatkozólag Kossuthnak következőket írta:¹ «Mégsem ismeritek Görgeyt, egyébiránt a ház határozata nem a te határozatod. Görgey sem az 1-ső rendű érdemkeresztet, sem az altábornagyságot el nem fogja fogadni, mit én helyeslek; csak azt sajnálom, hogy a ház határozata ellenében történik ez el nem fogadás».

Görgey okait e fejezet első részében már említettem, miért nem fogadta el a kitüntetések. Ez okokhoz hozzájárult még két súlyos körülmény. Az egyik, hogy Görgey az orosz intervenciót a függetlenségi határozat következményének kezdte hinni és el volt telve azon hibás es elfogult eszmétől, hogy a függetlenségi határozat visszavonása által az orosz beavatkozásnak útját állhatná, holott nem a függetlenségi határozat, hanem a nemzet győzelmei okozták az orosz segítségnek igénybevételét, ez a terv célszerűtlen volt nemcsak tájékozatlansága, hanem késedelme miatt is. A másik körülmény pedig, hogy Görgey mindjobban látta és Kossuth tovább nem is leplezé, hogy a Görgey-

suthnak következőket írta: «... barátom Te nagy vagy, mert Isten után Te teremtéd e napot és én lelkemből örülök, hogy a Nagy Te vagy». «Görgeink ember, éljen, — Isten veled, Isten a hazával, sokat túrtél, szenvedtél, fáradtál, izzadtál, — de bekövetkeztek a napok, melyek mennyei pótlékot nyujtanak a szenvedéseidért». — St. A. W. — K. A. 6565/k. 1849. — Ezek és hasonló hizelgő vallomások Kossuthra hatás nélkül nem voltak.

¹ M. N. M. — Vörös gyűjtemény 1163. — Ludvigh—Kossuth (Buda, május 25).

ellenes aknamunka eltérítette a kormányzót a józan belátás és bölcs mérlegelés útjáról és legtürelmetlenebbül Görgeyt az adminisztrációs teendők népszerűtlenítő és elhomályosító szürkéségébe akarta szorítani. Görgeyt a függetlenségi határozatra vonatkozó ezen hibás szándékában valószínűleg a már Budán nála jelentkező békepárti képviselők megerősítették. Ő maga visszaemlékezéseiben azt vallja, hogy a békepárt létezésének megismerése eltéríté őt azon szándékától, hogy a nemzetgyűlést fegyveres hatalommal kényszerítse a határozat visszavonására, tehát a Molnár-féle beadványnak komoly háttére és komoly következménye volt és csak Görgey töprengő cunctator természete késleltette a tervet. Viszaemlékezésének ezen megállapításában azonban hinnünk nem lehet, mert rácáfol komáromi kiáltványa, valamint Pest bombázására vonatkozó dinasztiaellenes kirohanása.

Kossuth leplezetlen Görgey-ellenes eljárása a május 20-iki rendkívüli minisztertanács határozatában talált különösen kifejezésre. A hadműveleteknek bekövetkező szakára haditervet fogadtak el, mely Görgeynek teljes kiküszöbölését vette fel programjába. A hadsereg fővezéréül Bem lett kijelölve, aki egyuttal a Duna balpartján elhelyezett sereget vezényelte volna, míg Klapka a Duna jobbpartján intézi a hadműveleteket és egyuttal Komárom várának parancsnoka. Amíg Bem megérkezik, a hadsereg ideiglenes főparancsnoka Aulich tábornok, aki azonban betegsége következtében a tisztséget el sem foglalhatta. A haditerv Görgey István szerint Bem megérkeztéig defenzívára szorítkozott volna, tehát Görgey és Bayer intencióival ellentétben, akik Budavárának os-

troma előtt még április 27-ikén a határ felé indítandó offenzív előretörést helyeselték és Kossuth, valamint a közvélemény sürgetésére indultak nyugat helyett, keletnek. A kötszerhiány, a hadsereg felszerelésének leromlása okozta azt, hogy Görgey Kossuth utasításának kénytelen volt eleget tenni. A haditervnek óriási számítási tévedése a Bemre való várakozás volt. Bem egyáltalában nem mutatott hajlandóságot, hogy a délvidéket és Erdélyt elhagyja. Kossuth és Klapka pedig ezzel a haszontalan számítással a legértékesebb időt kihasználatlanul engedték elmúlni. Az osztrák sereget reorganizálták és az oroszok leküldték az osztrákok erősítésére Paniutine hadosztályát. Görgeyt kizárván a hadműveletekből, az új haditerv értelmében sem oka, sem joga nem volt abba beleavatkozni és csak miután az új fővezér nem jelentkezett, de a helyettes fővezér sem, az osztrák készülődések pedig már nagyon égetőekké tették a magyar iniciáló hadmozdulatokat, így ismét kénytelen Görgey a fővezérséget kezébe ragadni és egy offenzív hadműveleti tervet készíteni, melynek alaphibája mindenekfelett az volt, hogy lekéselt, azután pedig, hogy a tényleges helyzetet nem ismerte, a kivétel pedig olyan tábornokokra bízott, akiknek képességeit a feladat túlhaladta. Mindeme hiba azonban nem Görgeyt, hanem Kossuthot terheli. Görgey rovására azt írhatjuk, hogy Budavár bevétele után Kossuthnak ellene irányuló eljárását látván, az új haditervnek képtelenségét és naivságát, a hiábavaló várakozást, nem lépett fel energikus határozottsággal ellene, hanem látszólagos megnyugvással vevén azt tudomásul hadügyminiszteri szakdolgaival foglalkozott. Ezen Görgey termé-

szetével és jellemével ellentétes magatartásnak magyarázatát a függetlenségi határozat megsemmisítésére vonatkozó terveiben találhatjuk. Görgey remélte, hogy a megerősödött békepárt élén letörheti a kormányt. Ezzel is lekésett, az országgyűlés július 2-ig elnapoltatott és ezen egy hónap alatt az orosz sereg teljesen elárasztá az országot és nem lehetett már semmi egyéb-ről szó, mint védelemről.

Görgey hadseregét az új haditerv értelmében Budavára alól elindította a defenzív vonalba. Kmetty hadosztályát a Marcal és Rába mellé, hogy a győri vonalon álló Pöltenberg hadtest mellé csatlakozzék, az I. (Nagy Sándor) II. (Asbóth Lajos) III. (Knezics János) hadtesteket a Vág mellé. A felvonulást és egyéb ezzel összefüggő intézkedéseket Bayer ezredes végzé, Görgey már nem volt fővezér, hasztalan figyelmeztette Ludvigh Kossuthot, hogy Görgeynek elmaradása a hadseregtől végzetes következményeket fog hozni. Kossuth annyira elveszté tisztánlátását, hogy Ludvigh ezen soraiban inkább intrikát sejtett, mint komoly okokból fakadt aggodalmat.

Budavára az ostrom után siralmas képet nyújtott. Sok hadiszert talált ott seregünk, de kiürült pénztárakat is. Összesen 200,000 frtot zsákmányoltak. A honvéd hadsereg, mely benyomulván, elkeseredésében nagy rombolást vitt véghez. Ludvighnak egy levele és Görgeynek egy napiparancsa közlik, hogy polgári házakat kiraboltak, az állam pótolhatatlan kincseit, levéltárait «pocsékká» tették,¹ a vár napokon keresztül égett és nem volt oltó ember

¹ St. A. W. — K. A. 1480/k. 1849. — Ludvigh Kossuth (Buda május 24). Kr. A. W. — 5/160 I. A. 1849. — Napiparancs (Budán május 25).

és oltási eszköz. A várat Görgey ezután leromboltatni parancsolta, amiről Ludvigh előző levelében is megemlékezik. Ezt az intézkedést is később szemére vetették, mint célszerűtlen és az ellenségnek kedvező eljárást, holott ez csakis a fővárosnak vált javára, mely amúgy is már eleget szenvedett a 17 napi ostrom alatt és Görgey csak ezt tartotta szem előtt, nehogy az amúgy is nagy nemzeti fáradsággal teremtett fővárosi kultúrértékek végleg tönkretéveszenek. Budavár bevételével kapcsolatban napirendre került azoknak a magas tiszteknek sorsa, akik a császáriaknál szolgáltak és fogságba kerültek. Budán majdnem húsz ilyen tiszt jutott a honvédség kezére. Ezek közül 13 a vésztörvényszék elé volt állítandó, míg néhány-
nak Görgey kórházakban adott elhelyezést. Ludvighnak alább közölt levele méltó dokumentuma annak, hogy a magyar szabadságharc vezetőit humanitás, emberszeretet töltötte el és misem állt távolabb tőlük, mint a kegyetlenkedés. A szabadságharc lezajlása utáni osztrák vérbíróságoknak dühöngéseit, vérszomját, a farizeuskodó bécsi politika ragadozó karmait és fogvicsorítását állítsák szembe történetíróink nemzetünk vezetőinek nagylelkűségével és emberséges felfogásával. A nemzetünk testén és lelkén ejtett sebek, melyekről azt hirdették e politika szolgálai, hogy behegedtek, még most is sajognak, mikor olvassuk, hogy milyen nagylelkűek és nemesek voltak férfaink a császári foglyok ellen, akiknek nem egyike azután csak gyilkos epét freccsentett reánk. Görgey május 30-ikán az idősebb fogoly tisztek kegyelmi kérvényeit pártolólólag felterjesztette¹ és Ludvigh

¹ Kr. A. W. — 5/198. I. A. 1849. — Görgey—Kossuth (Buda május 30.).

is ebben a szellemben írta Kossuthnak következő levelét.¹

Május 31-kén.

Édes barátom!

Vukovicsnak a véstörvényszék előtt álló 13 magyar katonatiszt iránt felterjesztést tettem. Hogy e felterjesztést tehessem, okot kellett találni, nehogy vagy én, vagy a törvényszék, mellyel a kormány meg lehet elégedve, törvény nem tartással vádoltassék, azok pedig a Reversalisok közlése.

Görgei a 13^{mon} kívül kettőnek, vagy háromnak, kik a kórháznál voltak, szabadságot, sőt a kórháznál alkalmazást adott. Erről tudósítván, a vár bevétele miatti örömben ezzel mit sem gondoltam és most sem gondolnék, ha nem hallanám, hogy ezeknek egyike gonoszabb lett volna, mint azoknak bármelyike, kik véstörvényszék előtt állanak. Meg lehet, hogy ez csak oly védelmi eszköz, milyenhez az emberek gyakran nyulnak. De ha a 13^{nak} ítéletre kell várakoznia, ugyanazt a többivel is kéntelen leszek tapasztaltatni, noha ezt tenni nem szeretem, nehogy Görgei benne valami compromissiót tekintsen. Egyébiránt ha teendém, egyetértve teendém.

Mind ebből felmentetem, ha e részben kiengesztelőbb politicát állít fel a kormány. Én úgy gondolom, hogy Windischgrätz politikájából sokat tanulhatunk. Nyerjük meg a katonaságot és ne kényszerítsük kétségbe esett harcra. Rettegtetési politicához mindég eléggé korán nyulhatunk. Ha csak egy két egyén volna kérdésben, nem szólnék. De gondold meg, hogy 13^{at} egyszerre kellene főbe lövetni

¹ St. A. W. — K. A. 7680/k. 1849.

és meg lehet, köztök olyat, ki tán, — mint állítani is hallám, — az ellenséges katonaságot lassan lassan részünkre is nyerni fáradozhatott. Ha képviselőink az ellenségnek hódoltak, hogy merjen egy katonatiszt, ki országunkban, vagy épen nem, vagy keveset volt, nem engedelmeskedni. Egyébiránt előttem ez a legkisebb tekintet, én azt akarom, hogy bennünket senki meg ne átkozzon, hogy ne költünk a népben annyi sok kivégeztetés által könyörületet s megszánást, és hogy politikai hibát el ne kövessünk. Császári biztos mellett nem fogok szót emelni, hanem csak jelenteni, hogy a törvény végrehajtatott.

Görgeivel most hadi dolgokról eleget beszélhetsz. Posonyban csak ugyan a Ferdinandbeli idők példájára országgyűlést akarnak tartani, de hiszem, hogy hadseregünk közeledése ezt azon ivadékkal, mely most is eleinek árulásából élősködik, el fogja feledtetni. Pozsony városa a rebellis kormány ellen rettentőn debachal, szabad csapatot állít és egy önkénfest 300 fttal fizet, azonkívül annyit biztosít, mennyire nem is képes. Már ilyenekkel is egy kicsin másképen fogunk beszélhetni, ha t. i. őket megcsiphetjük.

Racedula¹ csak most takarodott el innen és szintén scandalumra adott okot. Egy tiszt nyilván megpofozta. Ha visszajön, azon kell lenned, hogy idejét nem bent az országban, hanem kint töltsed.

Nem tudom mi tévő légy Obonyaival.² Alig hogy a függetlenségi ünnepen a Museum termében a scandalumot elkerültük. Így embe-

¹ Valószínűleg ágens volt.

² Obonyai újságíró.

reknek szerencsétlen véralkatuk, — melyet a világ könnyen neveléshiánynak is magyaráz, — nem akarva is neked kellemetlenséget okoz. Mert hiába csak kellemetlen dolog az, ha környezetedből távozott ember nyilvánosan másba kapczáskodik, mintha a nép vallásos tiszteletében, mely irántad vele összeforrt, kész akarva csorbát akarna ejteni.

Áldjon az ég.

leghűbb barátod

Ludvigh s. k.

(M. I. A várpalotában a tűz és rablástól ment maradt, vagy Heylmann palotagondnok az utcákról összveszedett butorok és egyebek iránt akként rendelkeztem:

Ásványgyűjteményt, könyvtárt, kép és kis szoborgyűjteményt a muzeumba vitetni és e végett a vallásügyministerium embereinek átadatni rendeltem.

Matráczókat, paplanokat szalmazsákokat nőtestvéred rendeletére hagytam és parancsa következtében rendeltem, hogy a kórházba vitessenek.

A megmaradt butorokat a pénzügyministerium rendeletéig őriztetem.

A sok katonafelszerelési anyagot Lukácsnak és Lahnernek adattam át és hordatják folyvást.

Az orosz szőnyeget, melyeket Heylmann megőrzött, meghagytam, hogy csak neked adassanak ki, mert neked valók, és Heylmann rendelésedre tartja».

Görgey majus 31-én utazott Debrecenbe, hogy a hadügyminisztériumot átvegye és képviselői esküjét letegye, ugyanis Dédesen egy-

hangulag képviselővé választatott, amiről Szemere Bertalan a következő levélben¹ értesítette Görgeyt:

Debreczen 16/V. 1849.

«Tisztelt Barátom!

Engedj meg e megszólításért, nem jogosítand ez másra, mint őszinteségre és pedig őszinteségre a közügy érdekében.

Óhajtottuk Borsodot illusztrálni több nevekkel. Damianichot nem választották meg, elkéstünk, Klapkát egyhangúlag, Téged szinte.

Fogadd a nem egyetlen, de első bizodalmat szívesen.

Dédes egy szép várrom, kies vidékben, hámorok közepette. Nem Szepes, de árnyék-képe.

Én a választási jkönyvet beadom itt, nekem megküldetett.

Vedd be Budát, és jöjj, hogy rendezd a hadvilágot hatalmasan. Hazafiui tisztelőd. Szemere B.»

Ugyanaznap Szemere Bertalan, aki három irányban hadakozott, — az osztrák, Kossuth és Görgey ellen, — Kossuthhoz hivatalos átíratot intéz, mely Görgey hadügyminiszteri és fővezéri hatáskörének gondos korlátozását követeli. Ugyanebben az íratban Kossuthtól a külgügyi vonatkozások, valamint a fővezéri tudósítások aktaszerű közlését kéri, mert mint miniszterelnöknek erre mindenesetre joga lehetett.² Érdekes, hogy ezen ügykör aktáit Kossuthtól hivatalosan kérnie kellett programbeszédének elhangzása utáni két hét eltelte után. Mikor

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 5/414¹/₂ H. A.

² St. A. W. — K. A. 7060/k. 1849. — Szemere — Kossuth (Debrecen, május 16.).

Kossuth április 16-ikán felszólította, hogy vállalja a belügyminiszteri tárcát, Szemere egy magánlevélben is bizalmatlankodva felelt és a kormányzói, valamint a miniszteri felelősség konkrétizálását kérte. Egyuttal minisztertársai névsorát is.

Kossuth levele:

«Az ország kormányzó elnöke
Szemere Bertalan úrnak.

A nemzetgyűlés f. hó 14-én tartott Országos ülésében a habsburg-lotharingiai házat a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása miatt; Magyarország és a vele egyesült Erdély és hozzá tartozó minden országok és tartományok feletti uralkodásból a nemzet nevében örökre kizárván, kirekesztvén, és az ország területéről, és minden polgár jogok élvezetétől számkivetvén:

Egyszersmind parancsolt velem, hogy a nemzet ügyeit egy általam alakítandó s velem együtt felelős ministeriummal, addig, a míg a Nemzet másként nem intézkedendik, kormányozzam.

Én tehát, mint a nemzet kormányzó elnöke, — ezennel felkérem Önt, — és felkérem azon önzéstelen meleg hazaszeretetére, mellynek már-már egy éves szabadsági harczunk viszontagságteljes folyama alatt, legszebb, legfényesebb példáit adni folyton, és csüggedetlenül buzgólkodik, — hogy a belügyi tárcát az eddig attól elválasztott rendőri osztállyal egyetemben, — elvállalni — s mostani működési körét úgy rendezve, hogy az Ön által megvetett alapon a siker a lehetőségig biztosítva maradjon, — Debre-

czenbe sietni, — s tárczájának átvételével hazafiúi babérjai közé egy újabbat tűzni szíveskedjék.

Kelt Debreczenben április 16-án 1849.

Az Ország kormányzó elnöke

Kossuth Lajos».

Szemere válasza :

«Kossuth Lajos úrnak,

az ország kormányzójának.

F. hó 16-án költ becses soraira válszomat a következőkben foglalom össze:

A családi életem s kötelességeim hátrátételével, eddigelé becsületesen igyekeztem polgári kötelességemet teljesíteni. Legujabban a családi élet minden kínai, bomlásai szívemre omladoztak; érzem hogy annak a polgári kötelességet feláldozni nem lehet, de az ember ember, kínaimnak nem parancsolhatok.

Óhajtom, Ön, az Ország kormányzója találjon mást, ki elfogadhassa s elfogadja a tárczát, mit nekem ajánlani szíveskedett. Én most, annyi élvezett házi boldogság sirdombján, sokkal inkább embernek s philosophusnak érzem magamat, semhogy szorgalommal jár hassak el a political pályán.

De különben sem felelhetnék, becses meghívására, mig némely kérdésekre választ nem kérnék és nem kapnék. Ha valaki tudja mit tesz az, felelős kormányba állani, hasonló kérdéseket fog tenni s azért sorolom elő:

1. A kormányzó felelős s a ministerek is. Kétlem, hogy a kettőzött felelősségben az ország valamit nyerne, de azoknak kik ekképen kormányoznak, t. i. a kormány-

zónak és a ministereknek jól kell egymást ismérniök. Ebből következik:

2. mi a kormányzó köre s hatósága? Az országgyűlés nem mondja ki, de azoknak tudnia kell, kik a kormányzóval kormányozni akarnak. Szükséges a miniszteri ellenjegyzés? Az a kormányzó hatósága, a mi volt a Nádoré, hozzáadásával azon jogoknak, mik a királynak 1848-ban fel voltak tartva? Ha ez ki van mondva, akkor értem mi a kormányzó, mi a minister, de különben a kormányzó felelőssége megsemmisíti a ministeriummal, vagy felelősségét, vagy hatóságát, és csak a név pusztán marad meg.

Azt, hogy a kormányzó elnököljön a ministeriumban rendén találom, úgy kell lenni, de tárczát nem vállalhat a felelősség igazi eszméje szerint.

3. A minister nem annyira különvéve, mint együtt felelős, mert a legfontosb tettek az összes ministerium megegyezéséből származnak. Világos, hogy tárczát, megfontoló, lelkiismeretes ember nem fog vállalhatni, míg társait nem ismeri.

Sokat akartam írni, de nem vagyok képes. E három pont a lényegét magában foglalja.

Nem titkolom el a nehézséget, mivel Önnek küzdenie kell a ministerium megalakításában, hazafi van elég, bátor ember kevesb, munkás és belátó férfiú ritka. A forradalom nem hozott elő uj embereket, a régiek legkitűnőbbjei elnémultak, vagy elfutottak.

Gondolkodni fogok és meglehet nézeteimet az alkalmazandók . . . l elősegíteni hazafiui kötelességemnek ismerendém.

Fogadja kormányzó úr hazafiui tiszteletemet.

Miskolcz 20/IV. 1849». ¹

Szemere nem volt jó politikus, a bukás előtti közvetlen eseményekben Görgeyt és Kossuthot egyetértésre szólította fel. Olyan későn! Pedig ő volt az, ki e két férfiút még jobban szétválasztotta. Tette ezt pedig a kormányt bemutató programbeszédével, mely a kormány forradalmiságát és republikai irányzatát hangoztatta. Szemerének voltak saját terveit és ambíciói. Kossuthnak fölényes pozícióját nem látta szívesen és talán számított a Görgey és Kossuth ellentét erős szakos kifejlésére. Ezt elősegítendő, tudván Görgey terveit a békepárttal, a kormányzat elvéül a republikanizmust vallotta, hogy Görgeynek Kossuthellenes akcióját siettesse. Szemerének ezen programbeszéde Görgeyt valószínűleg meg is erősítette föltett szándékában,

¹ Borsodmegyei muzeum levéltára.

A kormányzó jogkörének és felelősségének megállapítását Debreczenben is sürgették. Szemere április 29-ikén debreczeni politikai tárgyalásairól akként informálta Kossuthot, hogy mindenki a jogkörök definiálásáról beszélt és azt sürgeti, ezért figyelmébe ajánlja, hogy becsülje a nép jogérzetét. Szemere csüggedten és pesszimizmussal kezdte miniszterelnöki működését: «Napról-napról csüggedtebbnek érzem magamat. Nem tudok más meggyőződéshez jutni és nem tudom okaidat méltányolni, de nézetednek nem merek utjában állani, mik, ha úgy tetszik nem voltak földi számitással kivive, de másfélével, mivel szerencse és eredmény kísérte». Tehát maga Szemere is aggódott április 14. miatt, de meghajolt Kossuth szerencséje láttán. — M. N. M. — V. A. gy. 1406.

hogy a debreceni kormánynak véget vessen, de elszámította magát. Seregét a határszélre indította és csak azután indult Debrecenbe, ahol az országgyűlés hűlt helyét találta.

Említettem, hogy Görgeyt a lengyel kérdésben is nagy ellentétek vállasztották el Kossuthtól. A függetlenségi határozat törvényesítése után Kossuth egy veszélyes, az önvédelemben levő nemzet érdekeit mélyen sértő kaland gondolatával foglalkozott. E kaland, a Galiciába való betörés. Nem tudtam megállapítani, vajjon Kossuth és a szabadságharcban résztvevő lengyelek között erre vonatkozólag létezett-e bizonyos megállapodás és vajjon Kossuth a lengyel komiték egyikével ilyen irányban kötött-e szerződést, tény az, hogy a Galiciába való betöréshez hozzájárulását adta és csak néhány nap választotta el a terv megvalósításától, mikor Kossuth belátta annak célszerűtlenségét. Ha nem Dembinszky lett volna a betörésre kiszemelt hadtest vezére, az régen megtörtént volna, de ez írt, szónokolt róla Kassán, előkészült és húzta-halasztotta a dolgot, míg Kossuth kénytelen volt a betörést lefűjni. Erre Debinszky leköszönt.

Április 19-ikén bízta meg Kossuth Dembinszkyt a Galicia felé fekvő megyékben levő seregek főparancsnokságával¹ Dembinszky haditervet terjesztett Kossuth elé, mely a Galiciába való betörést foglalja magában és melyet

¹ St. A. W. — K. A. 5839/e. 1849. — Kossuth — Dembinszky (Debrecen április 19.) A IX. hadtest néven szerepelt e sereg. Állt 5 honvéd zászlóaljból, 3 pionír századból, 4 század lengyel légióból, 4 század honvéd vadászból, 5 huszár századból, 23 ágyúval. Hozzácsatolták a Beniczky és Lázár különítményeket is. — Ez az erő azonban csak papiroson maradt. — Kr. A. W. — 4/222. I. A.

Kossuth elfogadott. E betöréssel egyidőben szóba került a Bukovinába való betörés is, hogy a Lemberg ellen nyomuló Dembinszky hadtest Bukovina felől a Puchner sereggel szemben fedeztessék.¹ A hadtest azonban nagyon lassan gyülekezett. Összes ereje 3500 főnyi volt. Municiója nagyon kevés. A betört Vogel hadtestét nem merte megtámadni, pedig ez teljesen demoralizált állapotban volt, annyira félt a magyar hadseregtől. Vogel és Benedek tábornoknak kisiklása és elillanása a Vág mellé csakis Dembinszky bátortalan taktikájának tulajdonítható. Viszont el kell ismernünk, hogy panaszai, melyek munició, fegyver és pénzhányra vonatkoznak, nagyon is jogosak voltak. Május 4-én még nem volt lovassága. Vogel és Benedek elvonulása után érkezettnek látta az időt, hogy Galiciába berontson és azt közli Kossuthal, hogy 4—5 nap múlva Galiciában lesz, ahol azonban mindent készpénzzel kell fizetni, ezért osztrák pénzt kér.² Kossuth nem nagyon sietett pénzt küldeni és azután eltiltotta a Galiciába való berontást, ami-
ben különösen Görgey véleménye bírhatta reá.³

¹ St. A. W. — K. A. 6262/e. 1849. — Dembinszky — Kossuth (Tokaj den 26-ten April.)

² St. A. W. — A. 6561/e. 1849. — Dembinszky — Kossuth (Kassa den 4-ten Mai.)

³ Luzsénszky is pénzt kért a Galiciába irányuló expedició céljaira. — St. A. W. — K. A. 6203/k. 1849. — Kossuth május 6-án felelt Luzsénszkynek ezen április 24-ikén kelt jelentésére. Beküldte neki a kormány határozatát, mely a galíciai betörést lefújta. Dembinszky május 8-ikán e határozatra azt írja Kossuthnak, hogy azt elfogadja és alárendeli magát. A lengyel paraszt abban az esetben melléjük állt volna, ha erőseknek mutatkoznak. A lengyelországi csapatok költségeit a lengyelek fedezték volna. — U. o. — K. A. 6657, 6811/k.

Kossuth ugyanis a Galiciába való betöréssel kapcsolatban a lengyeleknek egy hadtestben való egyesítését akarta és erre vonatkozólag Görgey véleményét kérte, aki ehhez hozzájárult abban az esetben, ha ez Kossuth politikai nézeteivel összhangzásba hozható. Harmadnapra reá Görgey a leghatározottabban e terv ellen foglalt állást, miután azt komoly megfontolással átgondolta. A Görgey mellé beosztott Ludvig h ugyanakkor szintén írt Kossuthnak a lengyel kérdésben és ez viszont Görgeyvel szemben a lengyeleknek Visocky ezredes alatt, aki tábornokká volna kinevezendő, egy hadtestben való egyesítését ajánlja, nehogy ellenségekké váljanak.

Görgeyt nagy bizalmatlanság töltötte el a lengyelekkel szemben. Árulókat sejtett legtöbbjükben és a Dembinszky hadtest, melynek csapatai javarésze menekült lengyelekből vagy volt császári lengyel legénységből állt, a sok dezertálás, renitencia miatt nem tudott az oroszokkal szembeszállni, ami Görgeynek ezen véleményét utólag igazolta. Ámde nem lehet Görgeynek általánosítását elfogadni, nem lehet Görgey makacs türelmetlenségéből végkövetkeztéseket vonni a szabadságharcban résztvevő összes lengyelekre, akik között a hősiességnek, a becsületnek és az önfeláldozásnak kiváló férfiai voltak és akiknek túlnyomó része messze idegenből idezarándokolt, hogy vállvetve harcoljon a magyarsággal a bécsi zsarnokság ellen. Görgeynek megjegyzései a népszabadság és a lengyel emigránsok ügyére vonatkozólag bír ugyan némi igazsággal, azonban korántsem egyeztethető össze Görgeynek későbbi elmélkedéseivel a forradalomról és a függetlenségi határozattal kapcsolatos eszmék-

ről. Görgey, aki úgy saját visszaemlékezéseiben, mint testvére könyveiben a dinasztikusság, a monarchizmus pózolásába helyezkedett, íme az arisztokratákat nem tartja hivatottaknak, hogy a népszabadság és a nemzet felszabadításának ügyéért harcoljanak. A lengyel forradalomnak, szerinte, semmi köze nincsen a népszabadság ügyéhez, tehát Görgey a demokratikus arisztokráciaellenes rendszer hívének vallotta magát, de ugyanakkor nem tudott megszabadulni előítéletektől és nem tudott felülemelkedni a tömeg rövidlátó általánosításain. Ez a levél bizonyítja Görgey elfogultságát, rideg belátásnélküliség azokkal szemben, akik iránt szimpátiát nem érez. A magyar hadseregben több mint 40,000 tót honvéd harcolt a nemzet alkotmányáért. A zsidók magatartása a szabadságharcban félre nem ismerhető bizonyosságát nyújtja annak, hogy a magyar zsidók a bécsi hatalommal és bécsi pénzzel szemben megingathatatlanul a magyar zászló mellett állottak és véreztek, áldoztak pénzzel és vérrel. Odafentről épen testvére, Görgey Ármin írta volt neki, hogy a magyar ügyért csak a zsidók áldoznak és szenvednek. A lengyelek pedig, arisztokraták és egyszerű diákok, nem nemesek és nemesek magyar harctereken hagyták életüket és vérüket, a tavaszi győztes hadjáratban Visocky hadosztálya a csodás hőstettek sorát végzé és már előbb Schlick előnyomulását Budamér veresége után a kised lengyel légió állította meg. Erdély harcterein Bem aratta a magyar nemzet részére örökdicő diadalait és hadában lengyel önkéntesek áldozták vérüket és erejüket, életüket nekik idegen tájakon és bérceken. És mert Dembinszky rossz hadvezérnek bizonyult és mert a len-

gyeiek között voltak árulók, az még nem jogosíthatta Görgeyt a fent közölt általánosító ítéletre. Görgeynek ezen tiltakozó levele¹ különben így hangzik:

«Kossuth Lajos tisztelt kormányzó elnök úr!

Tegnap előtt tisztelt kormányzó elnök úr eldöntésére ajánlottam a hazánkban bajnokoskodó lengyel csapatoknak egy hadtestbe való összeegyesítését azon észrevétellel, ha t. i. tisztelt kormányzó elnök úr politikai nézeteivel ezen egyesítést összehangzásba hozható. Ezen ügyet azonban az óta ismételve komolyan megfontolván, hazafiui kötelességemnek tekintem tisztelt kormányzó elnök urat következőkre figyelmeztetni:

1^{ör} Lengyelország történetén végig tekintvén, az tűnik fel benne a legjobban, hogy minden, ott létezett zavarok, nem úgy, mint Magyarországon behívott külföldiek, hanem magok a lengyelek által okoztaak, hogy tehát a lengyel nemzet egyáltalában több honárulási anyagokkal impregnálva van, minthogy igen ritkán találkozik honáruló a ki csupán ferde nézetek nyomán, de a mellett tiszta érzéssel lett volna azzá, azon szigorú ugyan, de talán nem igazságtalan ítéletet lehetne mondani a lengyel nemzet felett, hogy általában olyan, mint a zsidó, der ums Geld alles thut.

2^{ör} hogy ha ezen 1° pont áll, Magyarország azon részét, melynek védelmezése a lengyelekre volna bízva mi érdekünkben, biztosítottak nem igen mondhatnók, még pedig nem azért, mivel ők lengyelek, hanem

¹ St. A. W. — K. A. 7014/k. 1849.

mivel könnyen megvesztegethetők ellenségeink által.

3^{or} Ha tisztelt kormányzó elnök ur eddigi remek működési alapelvét helyesen felfogtam, ez a népboldogítás elve s én a nép alatt mindég azokat értem főképen, kik legnagyobb számban léteznek, t. i. az eddig lebillincsezt, ön által fölszabadított földnépét. Tekintsünk már most végig a mi lengyel csapataink sorain, hányan vannak köztök, kik a föld népéhez tartoznak? ezek leginkább bukott aristokraták, kik a legnagyobb lengyel forradalom következtében számkiüzettek, s mi nagyon is jól tudjuk, hogy a lengyel forradalom törekvésének épen semmi köze sincs a népszabadság ügyéhez.

4er Emlékeztetni bátorkodom tisztelt elnök urat arra is, a mi tiszta népboldogító elveink mellett ugyan nem legfőbb, de magyar népünkre nézve mégis nagyfontosságú, hogy minden szláv, legyen az lengyel, cseh, tót vagy akármiféle olyan mint a tövises disznó vakandok lyukában, vagy olyan mint a rossz vendég, s általában igaz, mit a közmondás tart: adj szállást a tótnak, majd ajtót mutat.

Ha mind ezeket komolyan fontolóra veszi tisztelt kormányzó elnök ur, alig ha nem fog velem egyet érteni, hogy a lengyel csapatok egyesítése veszedelmes. Sőt ha tisztelt kormányzó elnök ur nem látta volna szükségesnek eddig már Visoczky-n kívül két lengyelt hadvezéri rangra emelni, Visoczky-nak tábornokul kineveztetése ellen is mernek nyilatkozni.

Költ a Bajnai főhadiszálláson Május 3^{ikán} 1849.

Görgei Arthur s. k.
tábornok.»

A lengyel kérdésről ugyanaznap irt Ludvigh is Kossuthnak. Görgeyvel szemben óva int attól, nehogy a lengyelek irányában követett eddigi politikánkat megváltoztassuk. Kossuth nem is fogadta el teljesen Görgey véleményét, hanem Visoczkyt mégis az északmagyarországi hadtest parancsnokává kinevezte és a lengyel csapatok jelentős részét e hadtestben összevonta. Ludvighnak levele:¹

«Bajnán Május 3^{kán}.

Édes barátom!

Hadmozdulatainkról most mit sem írhatok. Ma Kovácsiba megyünk, holnap ha az isten megsegít Budára. Ha az ellenség magát nem adja s vagy Pestet lövöldezi, vagy Budán a mieinket ablakokból lövöldözné, valamennyi embere a várórségnek életével lakol.

A lengyelek iránt Görgeinek nincs bizodalma. Különös fatum, hogy az ő szerencsétlenségi jóslatinak mindég igazaknak kell tapasztaltatniok. Én a lengyeleket esmerem s magam sem helyezek sokat bennök. Véleményem irántok mindég az, tegyük barátainkká, hogy ellenségeinkké ne legyenek. E politicától most nem térhetünk el, mert mihelelyest észreveszik, hogy bizalmatlankodunk, a bukott gaz dynastia cselszövényeibe fonathatnak. Ha mellettünk sokat nem is tesznek, de az, hogy ellenünk nem tesznek, nagy nyemény.

Hiszem, hogy addig mig a lengyelek Visoczky kezében lesznek, magokat eladni nem fogják, ezért a Visoczki mellőztetésén boszankodtam, most a dolog jó kerékvágásában van és tudom hogy sikerülend a lengye-

¹ St. A. W. — K. A. 7247/k. 1849.

leket jól felhasználni, ha erejüket nem igen szaporítottad, s ha a lengyeleknek Galicziába való beütését a mi zászlóink alatt, orosz interventio nem követné, mert tagadhatatlan hogy Galiczia fellázítása a dynastiának ellenünk való bujtoztatásait meghiusitaná.

Komáromnak ostrom alóli felmentése hírére a 100 ft metalliquer¹ 51 frtra sűlyedtek.

Wagnernek² rendelkezésem alatt lévő pénzből 2000 ftot adtam. Reményilem hogy ő gyorsan járand el, igen haszonvehető egyén.

Isten veled leghivebb barátod
Ludvig h s. k.»

Dembinszkynek galíciai betörési terve közismert volt, ő maga róla Kassán nyilvánosan szónokolt. Riczko Lőrinc nagybereznai térparancsnok két honvédszázaddal bement Galiciába és 175 drb. marhával, több száz juhval, 100 lengyel paraszt és 3 határvadász fogollyal tért vissza zsákmányolási útjáról. Ez volt a Dembinszky-terv első hatása. Eötvös Tamás kormánybiztos rögtön visszaküldte a foglyokat a rablott jószággal együtt és Kossuth haditörvényszék elé állította a századost, mert a szomszédokkal barátságban kell élni.³ Eközben Dukla fölött egyre gyűlekezett az osztrák és orosz haderő. Dembinszky május 17-ikén kijelentette levelében, hogy ennek az ellenséges túlerőnek nem fog ellentállhatni defenzív pozícióban, hanem ajánlja, hogy Komárom várában hagyassék egy ügyes parancsnok ve-

¹ Értékpapir.

² Wagner tüzérőrnagyot küldte ki Kossuth a bányavidékre a löporgyártás szervezése végett.

³ St. A. W. — K. 6642/k. 1849. — Eötvös Tamás—Kossuth (Ungvár május.).

zérlete alatt egy 30,000 főnyi hadsereg, a többi pedig induljon a bányavárosokba és Dembinszky akkor, a politikai akadályok megszüntetése után, diverziót kísérelne meg Galiciába. Felfogása szerint legalább is 6 hétig kimondott vereségek elkerülésére kell törekedni és Anglia, valamint Franciaország segítsége el nem maradhat, ha látják, hogy az orosz intervenció ellenében is erősek vagyunk.¹ Dembinszky tehát 8560 emberrel akart betörni a túlerővel megszállott Galiciába és makacsul ragaszkodott a tervhez. Mikor a Klapka—Kossuth féle május 21-ikén Debrecenben elfogadott, defenzívára épített haditervet közölték vele, ezt el nem fogadta, rossznak deklarálta és elbocsáttatását kérte. A haditerv szerint seregének kisebb részével Felsőmagyarország szorosait kell tartania, a nagyobb résszel pedig állandó összeköttetésben kell lennie a Felső-Vágon és Nyitrán át a fősereggel. Dembinszky ezt méltán lehetetlen és a viszonyok félreismerésén alapuló feladatnak találhatta, mert alig 9000 ezer embere legalább is 30,000 főnyi ellenséggel állt szemben, sehol őrzendő «Engpässe» — mint a terv mondja — nincsenek, hanem nyílt és széles utak, tekintettel arra is, hogy az ellenség sokfelé fog beáradni. A határmenti állást kizártnak tartotta, Eperjes előtt is alig talált pozíciót és az utóbbi esetben is legalább 15,000 főre van szüksége, tehát kérdezé Kossuthtól: «Honnán is vegyem azt a seregfőrészt, amellyel a Vág mentén állást foglaljak, amire szigorúan köteleztetem.»² Dem-

¹ Kr. A. W. — 5/116. I. A. 1849. — Dembinszky—Kossuth (Szvidnik den 17-ten Mai.).

² U. o. — 5/153. I. A. 1849. — Dembinszky—Kossuth (Bártfa den 24-ten Mai.).

binszky magatartásában azt az egy ellentmondást találhatjuk, hogy a Galiciába való betörés esetében semmilyen aggodalmakat nem mutatott, ami arra enged következtetni, hogy ő előtte csak az az egy cél, a harcnak lengyellel való átplántálása lebegett, tekintet nélkül arra, hogy túlerő áll-e a határ mögött, vagy nem. Dembinszky lemondását Klapka helyettes hadügyminiszterrel is közölte. Klapka hajlandónak mutatkozott a haditervet megváltoztatni annyiban, hogy Dembinszky Eperjes felett védő állást foglalhasson, mégis kíváncsúnak tartotta Dembinszky lemondásának elfogadását. Kossuthnak Visoczyt és Dessewffy ajánlotta, mint megfelelő parancsnokokat. Egyúttal hibáztatta, hogy a honvéd csapatokat lengyel tisztek alá helyezték.¹ Kossuth e kérdés elintézése előtt Görgeyhez is fordult és véleményét kérdezé.² Görgey hosszabb levélben válaszolt,³ mely a Dembinszky-kérdésen kívül a hadügyminisztérium, fővezérlet és a délvidéki hadjárat kérdéseivel foglalkozik. Dembinszky helyébe Visoczyt ajánlotta és rögtön intézkedett, hogy az északmagyarországi sereg két részre bontassék. Az Abaújban és Sárosban levő két hadosztályt egy hadtestté alakítva Dessewffy Arisztidra bízta, az Ungban, Máramarosban, Ugocsában levő hadosztályt pedig Kazinczy Lajosra. Megnyugtatta Kossuthot, hogy a felső vidék biztosítása jó kezekben lesz és ennél fogva Dembinszky lemondását elfogadhatónak

¹ U. o. — 5/185. I. A. 1849. — Klapka—Kossuth (Pest május 29.).

² U. o. — 5/163. I. A. 1849. — Kossuth—Görgey (Debrecen május 26.).

³ U. o. — 5/184. — I. A. 1849. Görgey—Kossuth (Buda május 29.).

ítéli. Ebben a levélben reámutatott arra, hogy Damjanics egy év előtt nem végezhet szolgálatot, Aulich a francia háborúban lefagyott lábai miatt szintén beteg és fáradt, Klapka Komáromot vette át. Bemet nem említi, akit Kossuth kiszemelt a fővezérségre, de arról Kossuth is meggyőződhetett, hogy reá hiába is számít. A hadsereg fővezér nélkül volt. Görgey erre elhatározta, hogy a hadügyminisztérium élére egyik bizalmi emberét állítja, ő pedig megmarad a hadseregnél. «A legújabb kombinációk — írja — szükségessé teszik, hogy én személyesen maradjak a hadsereg mellett, annak egyik tetemes részét ideiglen személyesen vezénylendő. A baj, mely a minisztériumi tárgyak elhanyagolásából származhatnék, mely gyökereket verhet ugyan s későbbben sok erőbe kerülendhet azoknak kiirtása; de azon baj, mely következése lehetne a hadsereg vezéreiben megcsönkulásának, igénytelen hazafiúi nézetem szerint sokkal nagyobb, hazánk fenlétét veszélyeztetőbb és rögtöni» — «. . . s így nem marad senki, akinek egy nagyobb hadsereg vezetése körül elegendő tapasztalása volna. — Én azonban, ha nem is vagyok azon jeles hadvezér, a melynek mondanak, legalább a hadsereg bizalmát bírom, ami szabadság harcban igen sokat mond. A kérdés tehát csak az, vajon a kormány is bizik-e bennem, vagy még mindig azon rémeket látnak személyem körül, melyek egy Militárdespotismus bekövetkezendő átkának előcsapatjai. — S ha eziránt tisztában leszek, teljes megnyugvással folytatom ezentúl is a hadsereg ideiglenes fővezényletét, a hadügyminiszteri státustitkárságra Szabó Imre alezredes urat ajánlván . . .» Ha Kossuth ezt elfogadja, a hadügyminisztériumra nézve

nyugodtak lehetnek. Javaslatba hozta továbbá Vetter nyugdíjaztatását. A délvidéki harcokra vonatkozólag következőképen nyilatkozott:

«Én fájdalom, sem a bánáti, sem a bácskai sereg viszonyait nem ismerem, s mindkettőről csak igen szomorító két tényt tudok: először azt, hogy operációjukban összhangzás nincsen, 2^{or} hogy a bánáti, de főleg a bácskai háborúnak nem béke lesz a következése, — minek céljának kellene lenni minden háborúnak, — hanem az elcsábított szegény ráciz nemzet végképi kiirtása.

Tudom ugyan, hogy nem a magyarok, hanem a rácizok kezdték meg a háborút, azt is tudom, hogy a magyar nagylelkű s hogy egy magyar kormány egy egész nemzet kiirtását nem tűzheti ki célul. — S mint-hogy tulajdon elveim közt a humanitás elve legmagasabban áll, szent kötelességemnek tartom tisztelt Kormányzó Elnök Urat megkérni, hogy a bácskai háborúban divatba hozott s a magyar nemzet jellemét megfertőztető kegyetlenkedéseknek mihamarább véget szakasztani annál inkább méltóztassék, minthogy azon irtózatnak, amelyet a bácskai embertelen események a felső táborokban idéznek elő, hazánkra nézve igen szomorú következésü lehetne.»

E levél igen fontos nyilatkozatot tartalmaz. Görgey a militárdespotismus ellen nyilatkozik és Kossuthot meggyőzni igyekszik afelől, hogy Görgey részéről a kormánynak nincsen mit tartania. Ezzel azonban homlokegyenest ellenkezik visszaemlékezéseinek azon része, melyben a kormány megbuktatására, a függetlenségi határozat visszavonására vonatkozó nézeteit

utólag kifejté. Budán beszélt a békepárt képviselőivel és ezek is a fővezérlet megtartására ösztönözték, saját főtisztjeinek pucstervei, a hadműveleteknek minél előbb való folytatása a hadseregnél való maradását követelték. Kossuth választát e levélre nem ismerem. Görgey megmaradt ideiglenes fővezérnek, mert Bem meg sem érkezett. Hallgatólagos helybenhagyás követte a levelet. Kossuth Buda bevétel után Görgeyt az orosz seregek felvonulásáról értesítvén, egy Bécs elleni támadást sürgett, ha Bem megérkezett,¹ — « . . . én nagyon célszerűnek és a körülményekhez alkalmasnak találnám jelenleg az excursiót csinálni Bécs alá, mihielyt t. i. Bemnek a Duna jobb partjairai átkelése által seregünk az ellenség ellen e téren biztosítva leend.» Bem serege soha sem kelt át Duna jobbpartjára és a Bécs elleni excursió ez okból is elmaradt, bár Görgey politikai szempontokból sem akarta megvalósítani.

Perczel hadtestének működését Görgey, mint ezt fent láttuk, mélységesen elítélte, viszont nem hagyható figyelmen kívül, hogy a rác-szerb felkelés irtózatossággal irtotta, kínoztta a magyar lakosságot, megszámlálhatatlan magyar és német vértanúja volt a rác kegyetlenkedésnek. A vadállati vérszomj minden elképzelhető nemével tették a magyar vidékeket a rácok lakatlanná. Üszkös falvak, véres magyar holttestek, levágott anyák és gyermekek, menekülő magyarok kínos vergődése, védtelen aggok legyilkolása, rablás és fosztogatás volt a rác felkelők útjának nyoma. Nem lehet

¹ St. A. W. — K. A 7418/k. 1849. — Kossuth — Görgey (Debrecen május 25.). és Kr. A. W. — 5/155. I. A. 149.

csodálkozni, hogy e szervián kegyetlenséget megbosszúlták a honvédek és amint Görgey kiadá a parancsot, hogy Buda bevételénél minden ellenség levágandó és a honvédek mégis kegyelmeztek, épen úgy kiadták délen a parancsot, hogy a honvédek legyenek kiméletesek és kiméletlenek maradtak, mert a honvéd különbséget látott és tett is ellenség és ellenség között. Hasonlót hasonlóval fizetett. Különben nem tagadható, hogy Görgeynek e megjegyzése inkább Perczel személye ellen irányult.

Görgey megüzente Kossuthnak Csányi által, hogy a kormánynak Pestre költözését egyelőre még nem tartja időszerűnek, mert Baranyában, Zalában, Sopronban még ellenség áll. «Görgeynkel találkozásom — írja¹ Csányi Kossuthnak — igen jól esett, már ő hű ember Lajosom, tart-sad őt annak, ő eltántorodni nem fog. Nincsen azon véleményben, hogy most már még idejőjön az országgyűlés, majd okait el fogja mondani, én alaposoknak tartom azokat, más volna, ha Jellasics kilenne tolvaj az országból, de Baranya, Zala, Sopron tele még élhetetlen ellenséggel.» Kossuth azonban ebben a kérdésben sem követte Görgey tanácsát és már június elsején minden előkészület a Pestre való költözéshez meg volt téve.

Mielőtt az osztrák hadsereg demoralizált állapotának rajzára és az orosz intervenció előkészületeinek ismeretlen adataira áttérnék, Dembinszkynek az északi hadtest éléről való eltávolíttatását és ennek siralmasságát érintem. Kossuth május 31-ikén két levelet írt. Az egyikben Visoczkyt kinevezi a felsőmagyarországi

¹ St. A. W., K. A. 7727/k. 1849. — Csányi — Kossuth. (Pest május 30.)

hadtest parancsnokává,¹ a másikban² elfogadja Dembinszky lemondását, melyet ez korántsem gondolt komolyan és nagyon is meglepődött, hogy mindjárt utódját ki is nevezték. Erdemes e két levelet egymással szembeállítani. Jól tudjuk, hogy a galíciai betörés terve Kossuth hozzájárulásával keletkezett és Dembinszkyt egyenesen ezzel a felhatalmazással küldte Felső-magyarországba. E megbízatását Dembinszky nem tudta mindjárt végrehajtani, mert az akkor betörő Vogel osztrák tábornok hadtestét nem merie megtámadni, haderejét csak nagynehezen tudta megszervezni, hadseregében sem rendet, sem fegyelmet nem tartott. A területén működő kormánybiztosok, valamint a melléje osztott Luzsénszky Pál kormánybiztos jelentéseiből kiviláglik, hogy a magyar legénység elégedetlen volt a lengyel tisztekkel és hogy a lengyel főtiszték között elkeseredett viszálykodás uralkodott. Dembinszkynek az a módszere, hogy a lengyel nemzetiségű osztrák foglyokat minden vizsgálat és óvintézkedés nélkül hadtestébe beosztotta, megbosszulta magát, mert ezek között sok spion volt, akik az osztrákok és oroszok szolgálatában állottak. Dembinszky szervezési tehetetlenségének tulajdonítható ezen állapotok igazolják Görgey tiszafüredi fellépésének jogosságát. Egy alig 9000 főnyi sereg-részben nem tudott egyetértést, fegyelmet, rendet tartani, egy demoralizált osztrák hadtestet nem mert megtámadni, saját honfitársait nem tudta egyetértésben vezetni, annál kevésbé tudta tehát az egész sereget célszerűen vezetni. Kossuth

¹ Kr. A. W. — 5/ad 204. I. A. 1849. — Kossuth—Visoczky (Debreczen, május 31.)

² U. o. — 5/203. I. A. 1849. — Kossuth—Dembinszky (Debreczen, május 31.)

azonban ebből sem okult és júliusban Dembinszkyre bízta ismét a magyar sereget. Szeged és Temesvár színhelyei voltak a gyászos kudarcoknak, melyeket Dembinszky hadi tudatlansága okozott. A Dembinszky hadtestbeli állapotokról Kossuth Visoczkyval közli az idézett levélben, hogy azok egyáltalában nem kielégítőek. A hadtest lengyel része besugásoknak enged és nincsen egyetértésben a többi csapattal. Kossuth a hősiess Lengyelország ügyében mindent kész megtenni, azonban az időpontot nem tartja alkalmasnak, hogy Magyarország saját ügyének veszélyeztetése nélkül valamit is tehesen, amit Visoczky is belátott és Kossuth előtt elismert. »Úgy látszik — írja Kossuth — hogy nem valamennyi földije osztozik e felfogásban, és egyesek, amint ezt Idzikofsky őrnagy is megtette, nyíltan ki is mondták, hogy csak a lengyel csapatok szaporítását és felszerelését várják be és azután Magyarországot hirtelen elhagyják és Galiciába átmennek, ezzel hadseregünknek olyan kellemetlenséget szándékoznak okozni, mely részükre veszedelmet hoz és azonkívül őket a hálátlan árulással is megbélyegezné».

Kossuth Dembinszky előtt mély sajnálatát fejezte ki lemondása felett, melyet fájdalommal elfogad. Bizonyára nem a haditerv volt az igazi ok, hanem mert Kossuth nem járult hozzá, hogy Dembinszky Galiciába törjön, ezt azonban az ország hátránya nélkül meg nem engedhette. Vagy talán Görgey hadügyminisztersége miatt neheztelt Dembinszky, kérdé Kossuth, aki kijelentette, hogy ezt a kinevezést nem vonhatja vissza. Visoczky megérkeztéig Dessewffynek kellett a hadtestet vezetnie. Június 5-ikén jelentkezett Dembinszkynél, aki a parancsnok-

ság átadását megtagadta, azt állítván, hogy erre rendeletet nem kapott.¹ Erre Kossuth június 13-ikán ismételten felszólította Dembinszkyt, hogy adja át a hadtestet, aki még egyszer megkérdezi:² «A Galiciába való betörés letiltásának tekintsem-e ezt, vagy pedig annak a kívánságnak, hogy a parancsnokságot, mint ez kijelöltetett, adjam-e át?» Erre Kossuth megbízásából Szemere felszólítja, hogy Visoczky az új parancsnok és Dembinszky szolgálatait másutt kívánják igénybe venni. Ezzel befejeződött a Galiciába való betörés terve, melyhez Dembinszky szívósan ragaszkodott és mely miatt a hadtest parancsnokságát sem szívesen engedé ki kezéből. Visoczky József ezredes, akit Kossuth ezután tábornokká kinevezett, kiváló katona volt, akinek eddigi műkö-
jogos reményt ébreszthetett, hogy északon el-
ményesen fog működni. A hadtest azonban annyira leromlott, hogy az ellenséggel való összeütközést meg sem kísérelhette. Egyenlenség, renitencia, dezertálás volt napirenden és a bajt csak tökéletes átszervezéssel lehetett volna kiirtani, erre azonban már nem volt idő, mert Duklán át az orosz túlerő bevonult.

A nagysarlói és komáromi csata után az osztrák hadsereg helyzete igen kétségessé vált. Kassán Beniczky csapatja, majd Dembinszky hadteste, Zemplénben és Ungban Lázár hadosztálya, a bányavidéken Görgey Ármin különítménye állotta el Vogel hadosztályainak útját, melyek azután teljesen elcsigázva és felbomolva a Vághoz menekültek. Felsőmagyarország meg-

¹ St. A. W. — K. A. 7792/K. 1849. — Dessewffy—Kossuth (Eperjes, június 5.)

² U. o. — k. A. 8354/K. 1849. — Dembinszky—Kossuth (Demethe den 15. Juni.)

tisztult teljesen az ellenségtől és Welden Pozsony kiűritésére kezdett gondolni.¹ Pozsony megerősítésével Trattner műszaki ezredest bízta meg és Pott ezredest. Sáncok, földművek készültek, bár Trattner figyelmeztette Welden, hogy Pozsony nem alkalmas a visszavonuló hadsereg pozíciója részére, inkább válasszák a Vág vonalat.² Welden, amint ezt egyéb okmányok is igazolják, nem is gondolt már a Vágvonal tartására és valóban szerencsétlen taktika volt a magyar hadsereg részéről a nagysarlói csata után az üldözést nem erélyesebben folytatni és a Vágvonalat, valamint Pozsonyt is birtokba nem venni. Akár lőszerhiány, akár egyéb körülmény volt az oka, súlyos mulasztás volt, mert az osztrákokat a nekik kedvező Vágvonal védelme alatt zavartalan hagyta.

Az osztrák hadseregnek szorult helyzetét következőképen jellemzi Welden Schwarzenbergnek³:

«Miután a magyarországi hadseregnek parancsnokságát csak a legnagyobb ellenkezés után átvettem, habár helyzetem felől csalóka képet magamnak nem alkottam, mégsem gondolhattam, hogy ez annyira, teljesen el legyen rontva.

Excellenciád ugyan azt vélte, hogy egy erős akarat, egy darabka név elegendő lesz ahhoz, hogy az egészet ismét kerékvágásba

¹ Kr. A. W. — Kr. i. U. 4/549. H. A. — Welden — Kempen (U. Altenburg den 28. April). — Parancs a politikai foglyoknak Pozsonyból Korneuburgba való szállítására. — Ez volt az első gondjuk!

² U. o. — U. a. 4/497., 4/571., 4/631. H. A.

³ St. A. W. — Schw. N. 379. — Welden — Schwarzenberg (Gran den 20-ten April).

terelje; ahhoz ellenben idő is kell, ezt az ellenség nem adta nekem.

Alighogy megérkeztem, máris, anélkül hogy a saját és az ellenség erejéről és helyzetéről tájékozva lettem volna, minden oldal felé kellett támadnom, hogy valamiben is tisztába jöhessek, minthogy a sereg is ezt vágyva kívánja. Ami történt, azt Excellenciád a mellékletből látja.¹

Kérem ezt Ófelségének előadni; kedélyemet a bánat széttépdeste, mert nem állt hatalmamban a körülményeket másképp irányítani. Minthogy az ellenség feltartóztat-hatatlanul Komárom és Esztergom felé is előrenyomul, Komáromban biztosított átjárója lévén, így Budának és Pestnek minden oldalról való körülzárását idézném elő, ha ezt a frontot továbbra is tartani akarnám. Ezért annál is inkább a Rába mögé való visszavonulásra kell törekednem, mert csakis így tudnék Wohlgemuth altábornagynak a Vág mögé visszavonult hadtestével egyesülni és tudnám főpontomat, Bécset, fedezni. Minden esetre ijesztő visszavonulás ez, melyet talán 8 nappal a váci veszteség után el lehetett volna kerülni; most már elkerülhetetlen. 5000 főnyi beteget és sebesültet adunk át és nagyon is sok anyagot, melyet Komárom alól nem fog lehetni elvinni.

A monarchia üdve most az oroszoknak Krakó felőli gyors bevonulásától függ, mert nem tudom, hogy milyen belső erő tudná még megmenteni. A hadtest, mely

¹ A jelentés Wohlgemuth vereségéről szólt.

Galiciából Magyarországra nyomul, véleményem szerint most Olmütz irányába vonassék.

Mint a mellékelt jelentés mutatja, Wohlgemuth altábornagy hadtestének nincsen municiója, melyet csak Pozsonyból lehetne neki küldeni, minthogy minden összeköttetésem vele megszakadt. Utasítást kapott, hogy a Vág mögött tartsa magát addig, míg a főssereggel a Rába mögé érkeztem.»

A válság nehéz óráiban Schwarzenberg szívós állhatatossággal megmaradt kormányelve mellett, hogy a rebellisekkel szóba nem áll. Weldennek április 20-án kelt egy másik közlésére, hogy a fővárost kénytelen feladni és a kiűritésre vonatkozólag a magyar hadsereggel vagy kormánnyal megegyezést szeretne létesíteni, Schwarzenberg a minisztertanács nevében megparancsolja, hogy legalább Budát meg kell tartani, mert a főváros elvesztése mindenütt rossz hatást keltene és a forradalmi kormány mindjárt visszaköltöznék. «A minisztertanács véleménye szerint — írja Weldennek¹ — a rebellis kormánnyal tárgyalásba bocsátkozni nem kell, a városi magistrátussal, vagy egy másik helyi hatósággal lehetne megegyezést létesíteni, melynek betartásáért felelőssé lehetne tenni.» E parancs következtében Welden Hentzire bízta Budavára védelmét és nem tárgyalt a magyar kormánnyal. Schwarzenberg előzőleg a minisztertanács nevében Weldent felszólította, hogy az orosz intervenció kérdésében terjessze elő hivatalos véleményét, mielőtt az utolsó lépést a kormány megtenné. «E lépésnek politikai következményei olyan jelentékenyek — közli

¹ U. o. — U. a. 4/385¹/₂ H. A. — Schwarzenberg-Welden (Wien den 22-ten April).

Schwarzenberg¹ — államunk belviszonyaira, valamint a többi európai államhoz való helyzetére olyan döntő behatást fog gyakorolni, hogy a minisztertanács mielőtt e lépést Ófelsége nevében megtenné, egészen meg akar győződni afelől, hogy az elkerülhetetlenül szükséges-e, hogy a monarchia üdve elháríthatatlannul megköveteli-e. A bevezető intézkedések az orosz segítségnek elnyerése végett megtétettek ugyan, a minisztertanács azonban Excellenciád véleményét várja, hogy végleges elhatározását meghozza.» — Nagy és nehéz kő esett le Welden szívére e levél olvastakor. Sietve válaszol, hogy az oroszok minél előbb jöjjenek, mert helyzete kétségbeejtő. Ezen időponttól Welden egész működése nem volt egyéb, mint az orosz segítség, az orosz sereg bevonulásának sürgetése. Válaszában többek között a következőket írja²: «Fordulóponthoz érkezünk, Magyarországon a háború már nem magyar, Európa összes forradalmi szekcióinak vezérei az általuk képezett erősen harcképes hordák élén állanak, melyekkel kedvök szerint északi tartományaink, különösen pedig Bécs felé indulhatnak.» «Helyzetünk igen nehéz lett, de nem esnék kétségbe felette, ha az oroszok nem késlekednek és Austria népei, nem a magyarok ellen, hanem azon pusztító hordák ellen felkelnének, melyek az összeesküvés vörös lobogóját ismét Euóropaszerte kitűzni akarják.» A főfeladat Bécs védelme és erejét Bécs és a Lajta között fogja koncentrálni, tehát a Wiener Waldba fog visszavonulni és az oroszokat irányítsák ezen idő alatt

¹ U. o. — U. a. 4/350. H. A. — Schwarzenberg—Welden (Wien den 21-ten April).

² U. o. — U. a. 4/ad 394. H. A. — Welden—Schwarzenberg (Ofen den 23-ten April).

Magyarországba. Egy büszke hadvezér, aki megvetéssel hordákról beszél, akit azonban a hordák futásra kényszerítettek. E közléséből is látni, hogy eredetileg nemcsak a Vágvonalat akarta elhagyni, de egész Magyarországot.

Ugyanaznap este valósággal siránkozik a főparancsnok Schwarzenbergnek a «hordák»-okozta szomorú állapota miatt.¹ Útközben a Wiener Wald fenyves tájai felé, írta a levelét Welden, aki csak Bécs miatt aggódott és bevallja, hogy nyolc nap alatt, mióta a főparancsnokságot átvette, többet veszítettek, mint amennyit hat hónap alatt nyertek. A főhadiszálláson nem volt operációs terv, úgy bántak a sereggel, mint holmi kis detachementval. Ezt tudta, de a parancsnokságot át kellett vennie. «A legszomorúbb most jön — írja —. A hadsereg ebben az állapotában egyáltalában nem harcképes. Sokat követeltek tőle és keveset gondoskodtak róla, az élelemhiány máris érezhető. Ha követelik, ezzel a sereggel, ugyan az utolsó kísérletet is tehetem, azonban kérem meggondolni, hogy ez az egyetlen sereg, mely e pillanatban még létezik.» «Áldani fogom az órát, amelyben más beosztást kapnék, ha az a szolgálattól való elbocsátásom is lenne, mert végtelen erkölcsi erő szükségeltetik azt elviselni, amin ezen nyolc nap alatt keresztülmentem és mégse törtem le.» Welden ekkor már bukott ember volt, Schwarzenberg már kereste a megfelelő utódot, bár 24-ikén válaszában biztosítja Welden-t a minisztertanács bizalmáról és megnyug-

¹ U. o. — U. a. 4/404. H. A. — Welden—Schwarzenberg (Bicske den 23-ten April 8 U. A.).

tatja, hogy a helyzet megvalósításához idő kell és hogy Bécsben elismerik a nagy nehézségeket.¹ Weldent azonban ez az új bizakodás nyugtalanította, nehogy újabb csalódások okozta szemrehányások érjék és másnap Schwarzenberget² felvilágosítja, hogy a kifejezett bizalom ugyan boldoggá tenné, ha az előtte levő feladat az emberi erőt felül nem mulná. «Annak a gondolata, hogy bennem csalódtak, irtózatos és arra kérem alázattal Fenségedet, hogy reményekkel, vagy mi egyébbel meg ne tévesztesse magát. Én magamnak sincsen már egyéb reményem, mint romok alatt eltemetve lenni.» A kivető útnak még a reményéről is letett Welden, ezek az adatok igazolják legélesebben, hogy a magyar hadsereg milyen borzalmas hibát követett el Budavára ostromával. «Az ellenség és az idő nem vár» — kiáltotta elkeseredéssel Welden és ebben ez egyben kellemesen csalódott, mert Komárom felmentése után mindkettő engedelmesen várt, míg a császári sereg rendbeszedte magát és az oroszokkal megkötötték az alkut Bécs megszorult urai.

Április 24-ikén az oroszoknak seregrészei, melyeket az intervenció céljaira szántak, az orosz galíciai határ közelében már készen állottak. E napon értesítette Schwarzenberg Weldent,³ hogy Pétervározt az orosz csapatok bevonulására vonatkozó lépéseket megtették, a hivatalos választ nyolc nap múlva várhatja. Paskievits herceget az interveniáló orosz sereg

¹ U. o. — U. a. 4/427. H. A. — Schwarzenberg—Welden (Wien den 24-ten April).

² U. o. — U. a. 4/443. H. A. — Welden-Schwarzenberg (Bábolna den 25-ten April).

³ U. o. — U. a. 4/425. H. A. — Schwarzenberg—Welden (Wien den 24-ten April).

főparancsnokát Berg orosz tábornok, a cár küldöttje, Bécsből értesítette e lépésről. Tekintélyes orosz erők álltak Krakkó felett és a bukovinai határon. Welden azonban nem képzelte, hogy az orosz bevonulást hosszadalmas diplomatisálás fogja megelőzni és Bábolnáról Cordon hadügyminisztert,¹ akinek Wohlgemuth seregének vigasztalan állapotát leírja, arra kérte, hogy az oroszokat minél előbb vonulassa be. Hasonlóképen Galicia parancsnokát is reá akarja bírni,² hogy orosz ezredet indítson Jablonkán át a Vág völgyébe. Ezek az erők, bár Legeditsch tábornok Krakkó parancsnoka erre kísérletet tett, amennyiben Paniutine orosz tábornokkal Michalovce határközségben találkozott és tárgyalt, a Galiciába való bevonulásra sem kaptak még Varsóból parancsot³ és hiába türelmetlenkedett Welden, aki Magyaróvárról ismét sürgeti Schwarzenbergnél az orosz segítséget.⁴

¹ U. o. — U. a. 4/421. H. A. — Welden-Cordon (Bábolna den 24-ten April.)

² U. o. — U. a. 4/416. H. A. — Welden—Hammerstein (Bábolna den 23-ten April.)

³ U. o. — U. a. 4/434. H. A. — Legeditsch—Cordon (Krakau den 24-ten April.)

⁴ U. o. — U. a. 4/561. H. A. — Welden—Schwarzenberg (Ungarisch-Altenburg den 28-ten April.). Ebben a jelentésben Welden többek között következőket írja: «Számos közlésből arról értesülök, hogy Oroszország cárja Moszkvában tartózkodik és hogy a moldvai és oláhországi orosz tábornokoknak még . . . án sem voltak instrukcióik, hogy bár Excellenciád Schobeln ezredest Varsóba küldte Paskievics tábornagy megsürgetése végett, hogy azonban a jelen pillanat olyan sürgető, miszerint minden nap veszedelmesebbé válik és az orosz segítség későn érkezhethetné. Ezen segítségen kívül mást nem látok, mert Excellenciád semmiképpen nem maradhat azon tévhitben, hogy fegyverrel itt még egy

A bűnbakokat, Nobilit és Rousseaut, Windischgraetznek tanácsadóit a főhadiszállásról visszarendelték. «Nobili és Rousseau tábornokra vonatkozó hangulat nagyon kedvezőtlen, — írja egy vezérkari tiszt,¹ — jó nekik, hogy távoztak. Különösen Rousseau sok hátrányt okozott legyen. Az egyiknek indolenciája, a másiknak pajtáskodása okozta a szerencsétlenséget és az elsőt terhelik, hogy a marsallnak ő adta a tanácsot, ne lépje át a Tiszát, hanem várja be a kedvezőbb évszakot. E szerencsétlen eszme következményei érezhetők. Benne vagyunk a sz.....ban és Weldennek muszáj bennünket kirántania.» Welden azonban nem felelt meg

utolsó kísérletet lehet tenni azon célból, hogy az ügynek Magyarországon és Bécsben jobb alakulást adjunk, én megkísérlem ugyan, az eredményért azonban senki sem kezeskedhet és ez a császár utolsó serege.

Arra kérem Excellenciádat, hogy ezt a szempontot soha figyelmen kívül ne hagyja és fontolja meg, hogy semmilyen szerencsére nem számíthatunk, mert sohasem értjük azt kihasználni. Magyarországot röptében miénkké tettük és épen úgy veszítettük el; bebizonyított tény az, ha a budai legfelelőtlenebb tétlenséggel a hadsereget annyira szét nem forgácsolták volna, e hó 16-ikától kezdve két nap alatt Komáromot elfoglalhattuk volna, mert csak annyi időre volt municiója. Ausztriának csillagára fittyet hányok, mert a szerencse is akarja, hogy gazsúláljanak neki.

Hogy minden belém kapaszkodik, a kétségbeesés egy nemével tölt el, egyedül nem tudok segíteni, nem az ellenség, hanem betegségünk az, mely régóta bénít bennünket és mely engem tönkretesz. Hogyan is tudna egyetlen ember mindennek megfelelni?»

Azt ajánlotta végül, hogy Lobkovitz herceget küldjék Krakkóba, hogy reábirja az oroszokat a rögtöni bevonulásra. — Ezenkívül: St. A. W. — Schw. N. 381.

¹ U. o. — U. a. 4/571¹/₂ H. A.

a reményeknek. Galiciából Hammersteintől azt a választ kapta,¹ hogy tárgyalta ugyan Paskievics-csal, a segítséget azonban nem indíthatja el s maga Hammerstein sem tud erőt egyelőre nélkülözni. A forradalmi haderők «mirakulózus rapid» kifejlődésével szemben ő is csak az orosz segítségben látja a mentő horgonyt és míg januárban elég lett volna 40,000, most alig lesz elég 80,000 főnyi orosz segítség. Végre április 30-án érkezett meg Bécsbe az orosz kurir a cár hozzájárulásával, hogy az orosz sereg Magyarországra bevonulhat.² Május másodikán Welden, Schwarzenberg, Cordon és Berg orosz tábornok egy dunai hajón tárgyalta a bevonulás, valamint a hadműveletek terveiről.³ Welden ez alkalommal, valamint április 30-ikán írásban arra kérte Cordon hadügyminisztert, hogy gondoskodjék utódjáról, mert nem tudja,

¹ U. o. — U. a. 4/587¹/₂ H. A. — Hammerstein—Welden (Lemberg den 29-ten April.).

² U. o. — U. a. 4/605¹/₂ H. A. — Fliegendes Blatt. — (Wien den 30-ten April.). Ugyanakkor a Paskievics mellé osztott Schobeln osztrák ezredes is értesítette Cordon hadügyminisztert, hogy a cár Paskievicset utasította nemcsak Galiciába, de Magyarországra is bevonulhatni. Paskievics ez alkalommal reményének adott kifejezést, hogy az osztrák hadsereg még 2—3 hétig fogja magát mostani állásában tarthatni. — U. o. — U. a. 5/ad 91. — Schobeln—Cordon (Warschau den 30-ten April.).

³ St. A. W. — Schw. N. 380 — Welden — Schwarzenberg (Ung. Altenburg am 30 April 12. U. N.) «... Midőn Fenségednek szíves közléseiért, melyeket tegnapi az orosz csapatok bevonulására vonatkozó nagyrabecsült levelével megkaptam, igaz köszönetemet fejezem ki, ez alkalmat egyuttal fel akarom használni, hogy Fenségednek bizalmát újra és sürgősen arra a határozott szükségre tereljem, mely szerint az orosz császári csapatoknak valóságos megjelenését minden lehető módon elő kell segíteni és siettetni, nehogy ebben

meddig fogja még a gondokat és fáradalmakat bírni.¹

Az oroszvári osztrák főhadiszállásról Schwarzenberg azt a jelentést kapta, hogy Welden Pestről egy névtelen levélben békekötésre szólították fel. Welden közölte Schwarzenberggel minden megjegyzés nélkül e tényt és mellékelte a levelet is. Lehetséges, hogy ennek az epizódnak háttérében komoly szándékok lappangtak. Sem Schwarzenberg, sem Welden erre a levélre nem reagáltak. Vagy talán Weldennek kísérlete volt ez az orosz segítség elhárítására, amihez egyenes úton nem volt bátorsága és így akarta Schwarzenberg felfogását kitapintani? Ezt ma eldönteni nem lehet, de megállapítható, hogy Welden ezen jelentésében arra hívja fel Schwarzenberg figyelmét, hogy a szláv, azaz orosz segítségnek kényszerű igénybevételét a császár egy olyan manifesztumban tudassa a magyar nemzet jobbjézésű részével, mely kijelenti, miszerint e lépés nem jelenti nemzetiségük elnyomását, vagy a kibékítő uralkodói kéznek visszavonását, hanem csakis a szép országnak a romlás és feloszlás előli megmentését a nagyrészt idegen lázadók és hordák kezeiből.² Úgy látszik Welden, ha gyengén is, bizonyos kiméleti szempontokat tartott szükségesnek a magyar nemzettel szemben. Ezt ugyan nagyon is rosszkor ajánlotta

is egy fatális «már késő» váljék mottóvá». — Ebben a levelében kéri Welden, hogy Berg orosz tábornokot küldjék a tanácskozássra Pozsonyba hajón, nehogy a császári csapatok elhanyagolt és lezúllott állapotát lássa. A tanácskozást csakugyan hajón tartották.

¹ U. o. — U. a. 4/629. H. A. — Welden—Cordon (U. Altenburg den 30-ten April.).

² U. o. — u. a. 5/32. H. A. — Welden—Schwarzenberg (Carlburg den 1-ten Mai.).

Schwarzenbergnek, aki éppen ellenkezőjét határozta el. Schwarzenberg április 30-ikán küldte Lobkovitz herceget a császár levelével Varsóba és Pétervárra és Caboga tábornokot május 1-én Varsóba, hogy Paskievics herceg és az osztrák hadsereg között közvetítsen¹ Welden erre azt kérte, hogy legalább 6000 orosz küldjenek a Vág völgybe és Schwarzenberg vegye tekintetbe, hogy nem 70.000 harcképes embere van, hanem alig 34.000. A Berg tábornokkal való tárgyalások során Weldennek alkalma volt az oroszokkal kötött szerződést, valamint az orosz bevonulási terveket megismerni. Az oroszok főszempontul a teljesen különálló operációk biztosítását vették és nem akartak mint a tönkrevert osztrák sereg aggregatuma szerepelni, hanem mint szabadítók, a forradalom elleni megtorlás hivatott képviselői, akik nemcsak Ausztriát, nemcsak a cári birodalmat, de egész Európát a forradalom veszedelmétől megmentik. Prestige kérdés volt tehát a cár előtt az, nehogy a világ az interveniáló hadsereget osztrák kiegészítésnek tekintse. Az osztrákok és oroszok közötti megegyezés szövegét ismertnek feltételezem, minthogy az több munkában látott napvilágot. Welden ugyan az orosz felvonulásra vonatkozólag szintén számításokat és terveket csinált, de ezek hiábavalók voltak,² mert az oroszokat sem siettetni, sem befolyásolni nem lehetett. Schwarzenberg is hasztalan könyörgött Paskievicsnél, hogy legalább egy demonstrációt végeztessen a Vág völgyében Bécsnek védelmére és az osztrák hadsereg mozgási lehetőségének

¹ U. o. — u. a. 5/ad 60. H. A. — Schwarzenberg — Welden (Wien den 1-ten Mai.)

² U. o. — u. a. 5/31. és 5/62. H. A. — Welden — Cordon (Carlbürg den 1-ten Mai.)

visszanyerésére.¹ Amíg Miklós cárra külön parancsot ki nem ad, Paskievics herceg sem akart intézkedni. E huzás-halasztás következtében Welden ugyanaznap Cordon hadügyminiszterhez beadványt intézett, melyben a kiterjedt operációs vonalra, valamint a helyzetre való tekintettel egy munkaerős, energikus magasabb-rangú tábornoknak helyettesül és adlatusául való kineveztetését kérte és előterjesztésében Haynau Gyula báró tábornokot jelölte meg ez állásra.² Ez a javaslat nem más, mint Welden lemondása, amit a helyzet veszedelmes voltára való tekintettel nem lett volna illendő egyenesen és határozottsággal megtenni. Így ez nem tekinthető lemondásnak, csupán a szándék ismételt értésre juttatásának. Weldent ebben a lépésében különösen az vezette, hogy a magyar támadó előretörést minden percben várta és az orosz terveket nem találta alkalmasaknak arra, hogy a helyzeten a magyar támadás esetére segíthetnének, mert az oroszok által kijelölt bevonulási pontoktól, Jablunkától és Duklától az osztrák és magyar főseregek nagyon messze álltak. Bejelentette Schwarzenbergnek,³ hogy támadás esetére legfeljebb három napig tarthatja fel az ellenséget a Csallóköz, Pozsóny, Óvár, Sopron közötti vonalon, melyet a visszavonulás után elfoglalt. Tartalékok hiányában vissza kell vonulnia. «Kötelességemnek tartom, — írja, — még egyszer határozottan kinyilatkoztatni, hogy, miután Excellenciád utolsó sür-

¹ U. o. — u. a. 5/93b. H. A. Schwarzenberg—Welden (Wien den 3-ten Mai.)

² U. o. — u. a. 5/90. H. A. — Welden—Cordon (Carlbürg den 3-ten Mai.)

³ U. o. — u. a. 5/93. H. A. — Welden—Schwarzenberg (Carlbürg den 4-ten Mai.)

gönyének tartalma az orosz segítséget még nagy messzeségbe állítja, mostani helyzetemben, melyet megismerni és belátni muszáj, semmi másért jót nem állhatok, minthogy magam utolsó percig kitartok.» «Nem szabad tovább a képzelődés világában élnünk, a főváros és ezzel a monarchia sorsa forog kockán, amint ezt április 18-ika óta többször ismételni bátorkodtam. A mentőeszköz nincsen az én kezemben, azt kívül kell keresni. Dukla felőli diverziók már meg nem menthetik többé Bécset.» Alaptalan félelem volt ez, mert Kossuthnak Budavára kellett, Görgeynek pedig politikai bogarai voltak a lovagias korrektség és az önvédelmi harc rövidlátó érveibe öltözve, eltekintve attól, hogy Nagyváradon sem siettek a municiókészítéssel. Bécsben pedig várták a magyarokat, sőt Görgeyt hívták is Bécsbe. Izgatottság és türelmetlenség szállotta meg a császár székhelyét.¹

A Varsóban levő Caboga osztrák tábornoknak Welden sürgetésére utasítás küldetett, hogy kérje meg Paskievicset, hogy egy 15.000 főnyi sereget küldjön Gödingre és Hradischra, egy 5000 főnyit pedig a Vág völgybe Bécs védelmére, hogy Welden offenzíve felléphe-

¹ U. o. — u. a. 5/9¹/₂ H. A. — Mengeweinhess (Wien den 2-ten Mai) — «Az emberek itt nagyon izgatottak és aggódnak, hogy a magyarok Bécs ellen vonulnak; ezek eközben, mint egy tegnapi győri levél mutatja még Gönyű és Ács között állnak, — Komáromnál. Vágyódva várja mindenki az oroszokat, ultima ratio-nak tekintik. A bujtogatók és a mordpatrióták (!) azonban elégedetlenek.» — Hogy mennyit gyilkoltatott Windischgraetz, Welden, Haynau, ezt nem említi. A szabadságért küzdött bécsi nép volt a «mordpatrióta», míg e gyilkos tábornokok voltak a honmentők! Tipikus felfogása a kegyetlen reakciónak.

sen.¹ Paskievics tervezetesszerint azonban a három oszlopban felvonuló Rüdiger hadtestnek május 4-től május 13-ig Galiciában kellett elhelyezkednie, a Tscheodaieff hadtestnek pedig május 8-tól május 23-ig.² Hogy azután innen mikor indulnak tovább, — az titok volt és Paskievicset ebben a kérdésben nem lehetett befolyásolni. Az orosz főparancsnok már akkor neheztelt az osztrák főparancsnokra, mert ez nem közlé vele terveit és egyetértésről már akkor, a hadjárat még nem is volt megkezdve, szó sem volt. «Ez különben egy pont, melyről sokat lehetne beszélni, — írja egy vezérkari tiszt — adja az ég, hogy a szövetségesek vezérei között egyetértés uralkodjék.»³ Az ég nem adta meg az egyetértést és a magyar vezetők viszálykodása pótolta az egyetértés előnyeit az ellenséges szövetségeseknél.

Ferenc József császárt a magyarokat váró Bécs izgalmas napjaiban Schönbrunnban 8 század katona és 3 ágyú őrizte.⁴ Schwarzenberg megnyugtatta Welden, hogy a bécsieknek nincsenek fegyvereik, erről az oldalról ne tartson meglepetésektől, mert Welden aggódott a császárért, Bécsért, helyzetét napról-napra veszedelmesebbnek látván. Ha a magyar sereg Pozsony ellen tört volna, az osztrák hadsereg-nél valóságos debacle következett volna be.

¹ U. o. — u. a. 5/97. H. A. — Cordon—Welden (Wien den 4-ten Mai) — Ugyanakkor Schwarzenberg közlé Weldennel, hogy az orosz segítségről szóló hírek, sajnosan nem olyanok, mint kívánták. — 5/ad 167. H. A.

² U. o. — u. a. 5/96. H. A. — Hammerstein—Welden (Lemberg den 4-ten Mai). A két orosz hadtest 96.000 főnyi volt.

³ U. o. — u. a. 5/44 $\frac{1}{2}$: H. A. — Gabler—Hess (Wien den 2-ten Mai.)

⁴ U. o. — U. a. 5/203, ad 203, 202, H. A.

Tanácsstalanul, megfelelő haditerv nélkül leste Welden az oroszok közeledését, akik azonban nem mutattak hajlandóságot a sietésre. Egyre-másra érkeztek a hírek és jelentések, hogy az oroszok már itt vannak, ott vannak, holnapután már magyar földön, május 10-ikén azonban még mindig nem mutatkoztak. Welden e napon Berg orosz tábornokkal közölte általános operációs tervét,¹ amire Paskievics megüzente Weldennek, hogy tartózkodjék minden offenzív lépéstől és operációtól, amíg a cárnak döntését a hadműveletekre vonatkozólag Paskievics meg nem kapja. Paniutine orosz tábornokot Gödingbe és a Vágvölgyébe hívta Welden, előzőleg ez azonban Bécsbe küldetett, a főváros védelmére. A varsói parancs ilyenképen szólt és Paniutine semmiképen nem volt hajlandó Welden parancsát követni. Számos levél, jelentés, parancs, diplomáciai tárgyalás volt szükséges ahhoz, míg az orosz tábornok a második parancsot elfogadta. Ezt annak jellemzésére említem, hogy mennyi időt pazaroltak a szövetséges seregek írásra és milyen lanyhán vezettetett a magyar önvédelmi harc, hogy ezt az időszakaszt ki nem használta. Az oroszok tudni sem akartak a Vágvölgyébe való vonulásról. Gorcsakoff herceg orosz vezérkari főnök tervezete szerint május 12-ikén még mindig csak a Dukla, Jordanow, Jablunka irányából történendő bevonulásról volt szó.² Welden attól félt, hogy ha Budavára esik, akkor a magyar hadsereg a felszabadult erőkkel elállja az északi szorosokat és így Paniutine útját is, aki a sok

¹ U. o. — U. a. 5/286. H. A. — Welden—Berg (Pressburg den 10-ten April.)

² U. o. — U. a. 5/409a H. A. — Caboga—Cordon (Warschau den 12-ten Mai.)

sürgetésre Weldennek azt a kurta választ írta, hogy parancsot vár — Pétervárról.¹ Schwarzenberg azzal biztatta a türelmetlen osztrák főparancsnokot, hogy a cár május 18-ikán Varsóba érkezik és Paniutine 20-ikán kézhez kaphatja a parancsot, amire Welden azt közölte Schwarzenberggel, hogy ebben az esetben az összes Vágátjárót kénytelen lesz a magyar hadseregnek átengedni, amely Trencsént máris megszállotta és nagy erővel fog előre nyomulni.² Welden abban az erős meggyőződésben élt, hogy a magyar hadsereg nem fogja bevárni az oroszok érkezését, hanem döntő csapást fog előbb az osztrák hadseregre mérni. Benne csak Schwarzenberg biztatásai tartották a lelket és az, hogy a magyar hadsereg várt előrenyomulása egyáltalában meg nem kezdődött. Nem térhetek ki az összes sürgető, biztató, fohászkodó, bosszankodó levél, hivatalos átirat tartalmára, csupán megjegyzem, hogy még május 21-ikén sem érkeztek meg Varsóból az orosz csapatok részére a hadműveleti dispoziciók.³ Ferenc József császár május 20-ikán a segítség siettetése végett Olmützből Varsóba utazott I. Miklóscsárhoz, míg Berg orosz tábornok és Haynau a kinevezendő új főparancsnok között beható tárgyalások folytak. Ferenc József május 8-ikán megsemmisítette tönkrement és lezüllött hadseregét. Május 5-ikén értesítette Welden⁴, hogy a sere-

¹ U. o. — U. a. 5/416. H. A. — Welden—Schwarzenberg (Pressburg den 16-ten Mai.)

² U. o. — U. a. 5/449. H. A. — Welden—Schwarzenberg (Pressburg den 17-ten Mai.)

³ U. o. — U. a. 5/531. H. A. — Parrot—Welden (Wien den 21-ten Mai.)

⁴ U. o. — U. a. 5/ad 168. H. A. Ferenc József—Welden (Schönbrunn den 5-ten Mai.)

get meg akarja nézni. Welden e hírre megszeppen, amire Schwarzenberg figyelmeztette,¹ hogy a császár jól tudja a sereg állapotát. «Meg kell jegyezmem — írja — hogy a császár teljesen elő van készítve a hadsereget abban az állapotban találni, amelybe a körülmények döntötték. Egy uralkodónak, akinek jelleme és gondolkozásmódja az igazságot, akármilyen is az, teljesen elviseli, a dolgok legsivárabb árnyékoldalát is meg kell mutatni.» «Az a hír, hogy Pozsony lakosságának hangulata ellenséges, hogy a kórházakban kitört a kolera, a császárt nem fogja visszatartani tervének megvalósításától.» A császár ott is volt és egy kirándulásnál állítólag Pöltenberg huszárai meg is kergették. A hadsereg képének sivársága talán hozzájárult, hogy Varsóban Welden és Schwarzenberg kéréseit intenzívebben tolmácsolta, mert ezen az úton csak az engeszthetetlen reakció monarchiáját képviselte, az igazságszerető uralkodó útja nem oda vezetett volna, hanem a magyar nemzettel való kiegyezés és kibékülés felé.

Welden ekkor már Haynaunak adta át a főparancsnokságot, aki május 22-ikén érkezett a főhadiszállásra. Haynau céltudatos terv szerint kihasználta a magyar hadsereg tétlenségét és az osztrák hadsereg megakadt szekereit kihúzta a hínárból. A magyar vezetők többé jóvá nem tehették mulasztásukat, melynek mértékét illusztrálja Mengewein tábornok egyik levelének² következő szakasza:

«A közvélemény a jelenlegi magyarországi hadseregfőparancsnoksággal szemben jelentéke-

¹ U. o. — U. a. 5/174. H. A. — Schwarzenberg — Welden (Wien dem 6-tem Mai.)

² U. o. — U. a. 5/484¹/₈ H. A. — Mengewein — Hess (Wien den 18-ten Mai.)

nyen megváltozott. Ezt a változást valószínűleg a hadseregtől érkező tisztek okozták és okozták. Amit ezek a Budapest alóli önkéntes, vagy inkább elszáradt visszavonulásról és Komárom lövetéséről beszélnek, az a hihetetlenséggel határos. Ebben az időben Pozsonyt is szándékozták feladni és mindkét Dunaparton a Morva és Lajta mögé akartak vonulni, itt sáncok voltak készítenők, ezeknek építését később meg is kezdték, sőt még talán a bécsi hegyekre is sor kerül. Eheu! Eheu! Vannak olyanok is, akik állítják, hogy már az Ennsről is szó volt, — úgy látszik azonban, hogy ez már keserű irónia.»

Ugyanez az osztrák tábornok előbbi leveleiben nagyon is aggódtott Bécs sorsa felett, de hát gyorsan változott a kocka. A magyar hadsereg késlekedett és Bécsben ismét megnőtt a reakciós katonauralom taraja. Haynauval a szabadságharcnak legellenszenvesebb alakja lép a színtérre, akinek alacsony jellemét segítőtársa Susan br. tábornok múltja csak felül szolgáltságban és kegyetlenségben. Haynau főparancsnokságával a harcnak új szakasza kezdődött, mely a magyar nemzet részére keserves csalódásokat, kínszenvedést, mártíromságot hozott.¹

¹ L.: Steier L.: Haynau és Paskievics c. kötetet, mely sajtó alatt van és az orosz, osztrák, magyar főhadiszállás, valamint az ausztriai és magyar kormány eddig ismeretlen okmányait foglalja magában.

RÖVIDITÉSEK JEGYZÉKE:

St. A. W.: Staats-Archiv Wien.
Kr. A. W.: Kriegs-Archiv Wien.
M. N. M.: Magyar Nemzeti Muzeum.
I. A.: Insurrektions Akten.
K. A.: Kossuth Akten.
Kr. i. U.: Krieg in Ungarn.
H. A.: Haupt Armee.
H. A. det.: Haupt Armee, detail Akten.
Gend. dep.: Gendarmerie departement.
O. H. B.: Országos Honvédelmi Bizottmány.
e.: elnöki.
k.: kormányzói.
Schw. N.: Schwarzenberg Nachlassenschaft.
Krg.: Kriegsgericht.
V. A. gyűjt.: Vörös Antal-gyűjtemény.

A jelen kötetben közölt okmányok eredetije a bécsi Staats-Archivban és a Kriegs-Archivban, valamint a Magyar Nemzeti Muzeum levéltárában őriztetnek. E levéltárak nagyrabecsült igazgatóságainak és érdemes tisztviselőinek ezúton mondok szíves támogatásukért köszönetet.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A.

Abaujm. 82, 344.
 Abony 140, 141, 149.
 Ábrány 100, 101.
 Ács 166, 197, 198, 237,
 248, 249, 258.
 Aggtelek 70.
 Almay 320.
 Almásy 305.
 Alsókubin 305.
 Alsópéll 234.
 Alsóvárad 209.
 Ambrosa 49.
 Andrásy Gyula gr. 40.
 Andrejovits Samu h. hdgy
 122.
 Anglia 228, 343.
 Arad 39, 40, 131, 132, 292,
 311, 319.
 Árokszállás 100.
 Árva m. 31, 306, 307.
 Asbóth Lajos h. ezr 205,
 208, 325.
 Aulich Lajos h. tb. 63,
 80, 81, 90, 98, 100, 101,
 105, 150, 163, 181, 182,
 184, 185, 270, 271, 323.
 Ausztria 130, 189, 205,
 206, 216, 253, 256, 269,
 281, 285, 298, 355, 359,
 362.

B.

Bábolna 20, 357, 358.
 Bács m. 23, 40, 89, 132,
 194, 286, 290, 292, 346.
 Bag 180.

Bajka 209.
 Bajna 340, 341.
 Bakó 242.
 Bakony 39.
 Bakonyi h. tb. 195, 205, 208.
 Balassagyarmat 184.
 Bánát 23, 37, 40, 89, 132,
 290, 292, 346.
 Bányavidék 7, 21, 27, 31,
 53, 85, 88, 231, 261, 342,
 343.
 Baranya m. 348.
 Baracska 19.
 Bártfa 83, 343.
 Bars m. 305.
 Basahíd 290.
 Batthány Kázmér gr. 275.
 Bayer József h. ezr. 99,
 124, 163, 166, 184, 206,
 257, 258, 260, 317, 320,
 323, 325.
 Bécs 32, 60, 165, 196,
 197, 217, 231, 236, 237,
 239, 247, 250, 253, 254,
 258, 259, 261, 300, 347,
 353—369.
 Becskerek 290.
 Bem József h. tb. 7, 17, 18,
 24, 39, 57, 138, 169, 192,
 193, 206, 268, 292—294,
 301, 323, 324, 338, 345,
 347.
 Benedek oszt. tb. 54, 336.
 Beniczky Lajos h. ezr. 15,
 21, 47, 90, 95, 107—109,
 114, 115.
 Beniczky-csapat 335, 351.

Berg orosz tb. 207, 358,
360, 361, 366, 367.
Berzeviczy 82.
Beszterce 282.
Besztercebánya 21, 53,
196.
Bethlen Gábor 230.
Bia 19.
Bicske 19, 46, 248, 356.
Bikessy h. ezr. 143.
Blondek F. 54.
Bobics-dandár 234.
Bogdanovics Vilibáld 210.
Bologna 237.
Bonis S. kb. 48.
Borgó 282.
Bori 195.
Boronkay kb. 40.
Boross kb. 305.
Boroszló 308.
Borsod m. 37.
Branyiszko 21, 48, 53, 85.
Breznóbánya 52.
Brónes 50.
Buda, Budavára 12, 17,
19, 23, 25, 44, 45,
147, 190, 192, 207, 238,
240, 247, 255, 257, 260,
262—268, 270, 274, 275,
287, 295, 297, 300—303,
310, 312, 313, 315, 316,
319, 321—326, 330, 341,
344, 347, 348, 353—355,
357, 364, 366.
Budakeszi 19.
Budamér 338.
Budaörs 19.
Budapest 19, 23, 58, 369.
Budatin 336.
Bukovina 336.
Bulharyn h. ezr. 32, 308.

C.

Caboga osztr. tb. 207,
362, 364, 366.
Cár I. I. Miklós cár.

Caraffa 186.
Carlbürg I. Oroszvár.
Cegléd 142.
Cibakháza 137—139, 141,
145, 146, 148, 149, 152,
153, 157, 201.
Cinkota 181, 182.
Concó 249.
Cosdon osztr. tb. 205, 239,
250, 358, 360—363, 365,
366.
Csajkás kerület 294, 295.
Csallóköz 246, 248, 363.
Csány 173.
Csányi László 18, 20, 26, 29,
31, 48, 63, 64, 96, 103,
158, 160, 182, 203—205,
207, 226, 228—230, 321,
348.
Császári ház I. dinasztia.
Császár I. I. Ferenc József.
Csécs 74.
Csehek 186, 340.
Cseke 233, 234.
Csepel 41.
Csőrics osztr. tb. 21, 237,
238, 249.
Csurog 194.
Csütörtökhely 52.
Czillich h. ezr. 173—175.

D.

Damjanics János h. tb.
10, 40, 56, 77, 98, 118,
126, 128, 130, 131, 137,
138, 140, 145, 149, 158,
159, 163, 178, 180—183,
185, 195, 206, 209, 211,
212, 217, 219, 223, 224,
235, 249, 257, 258, 272,
274, 290, 309—315, 345.
Danielisz h. ezr. 50.
Debrecen 8, 15, 17, 18,
22, 30, 33, 34, 38, 41,
43, 46, 62—64, 73, 77,
78, 80, 89, 90, 92, 94'

- 96, 98, 113—115, 126,
 127, 134, 136, 141, 142,
 144, 151, 191, 192, 202,
 253, 255, 256—258, 265,
 266, 269, 272, 274, 275,
 292—294, 302, 317, 318,
 321, 329—335, 343, 344,
 347, 349.
 Debrő 100, 102.
 Dédes 329, 330.
 Deés 96.
 Délvidék 344, 346.
 Dembinszky Henrik h. tb.
 7, 33, 34, 38, 39, 41,
 55—57, 61—63, 65—81,
 84, 90—123, 125—127,
 131, 141, 151, 189, 207,
 239, 306, 308, 335—338,
 342, 343, 348—351.
 Deménd 196, 208.
 Demethe 351.
 Dessewffy Aristid h. tb.
 32, 100, 101, 344, 351.
 Dinasztia 8, 10, 138,
 160—162, 183, 185—187,
 203, 206, 225, 228, 229,
 296, 297, 299, 331, 341.
 Diósgyőr 40.
 Dippold-dandár 181, 234.
 Doboniva 50, 51.
 Domvaló 101.
 Donau l. Duna.
 Don Miguel-csapat 38, 41.
 Dormánd 122, 147, 151.
 Drogma 124.
 Dukla 363, 364, 366.
 Dumouriez 154.
 Duna 23, 27, 148, 177,
 209, 236, 242, 243, 247,
 248, 252, 257, 267, 314,
 347, 369.
 Dunavecscs 182, 246.
 Duschek Ferenc 7, 15,
 16, 64, 203, 226, 251,
 252.
 Duschek Géza 121.
E.
 Eger 64, 82, 95—97, 99—101,
 159, 160, 168, 169, 182.
 Egerfarmos 104.
 Egerlövő 104.
 Egyek 137.
 Endrőd 209.
 Enecs 303.
 Enns 369.
 Eötvös Tamás 342.
 Eperjes 55, 61, 63, 64, 69,
 74, 77, 83, 308, 344, 351.
 Erdély 23, 33, 57—59,
 103, 130, 143, 161, 162,
 193, 198, 203, 230, 286,
 316, 324, 338.
 Erdőtelek 102.
 Ernő-zászlóalj 121.
 Érsekújvár 198, 232, 234.
 Eszék 23, 39.
 Esztergom 199, 234, 237,
 352, 353.
 Eszterházy gr. 16.
 Eszterházi gr. h. tb. 39.
 Európa 171, 189, 216,
 295, 355.
F.
 Fahnenberg br. 37, 41.
 Fegyvernek 195.
 Fekete k. titkár 211.
 Felsőmagyarország 33,
 125, 247, 343, 351.
 Felsőpél 209.
 Felsővár 209.
 V. Ferdinánd 9, 13, 14,
 189, 190, 328.
 I. Ferenc József 58, 59,
 64, 138, 139, 143, 159,
 161, 162, 167, 186, 196,
 207, 250, 251, 254, 301,
 303, 353, 367, 368.
 Flór törzsorvos 35.
 Forró 33.
 Franciaország 228, 343.
 Fribeisz h. sz. 35, 36, 40.

Frideczky 25.

Függetlenségnyilatkozat

64, 161, 162, 165, 170,
182—189, 195, 200—203,
205—207, 209, 212, 214,
215, 218—222, 225, 226,
228, 229, 231, 252, 268,
269, 288, 289, 295, 297,
298, 317, 322, 323, 325,
337.

Füzesabony 102.

Füzesgyarmat 209.

G.

Gaál irnok 82.

Gatler osztr. ezr. 365.

Galga 172, 173.

Galícia 8, 31, 125, 198,
285, 304, 305, 335—337,
342—344, 350, 351, 357,
358, 365.

Galla 19, 23.

Garam 64, 183, 184, 195—199,
205, 208, 209, 231—233, 244.

Gáspár András h. tb. 163,
169, 170, 173, 175, 178,
180—182, 185, 194, 195,
217.

Göding 364, 366.

Gödöllő 64, 170, 177,
180—185, 188, 191, 200,
201, 218, 242, 317.

Gömör m. 21, 32, 33, 37,
40, 47, 49, 83, 196.

Gönc 70, 75.

Gönyű 364.

Gorcsakoff hg. orosz tb.
366.

Görgey Ármin h. ezr. 196,
351.

Görgey Arthur h. tb. 7—22,
27, 29—32, 34, 35, 38,
39, 41—48, 50—56, 61—82,
84, 89—92, 94—102,
105—109, 111—129, 134—
137, 139—140, 145—147,

151, 158—160, 162—166,
168—175, 177—185, 188,
191—198, 205—214, 217—
220, 222—229, 231, 232,
235, 242—246, 248—252,
254—278, 287—291, 294—
302, 304—330, 334—341,
344, 346—350, 364.

Görgey István 163—165,
178, 219, 247, 259, 288,
317, 323.

Götz osztr. tb. 21, 92, 183,
247.

Gospodince 290.

Gran l. Esztergom.

Grassalkovics-palota 184,
188.

Greisinger Rudolf 121.

Grosswardein l. Nagy-
várad.

Grünne osztr. tb. 159, 160.

Guyon Richard h. tb. 7,
47—49, 51, 53, 54, 56,
70, 99—102, 107, 110,
121, 124—126, 168, 205,
206, 234, 242—244, 257,
265, 307, 309—311, 313.

Gyöngyös 32, 64, 99, 100,
137, 162, 163, 169, 170,
175, 176, 193.

Győr 18, 20, 23, 147, 149,
150, 257, 305.

Gyulafehérvár 316.

Gyurmán 161.

H.

Haditörvényszék 40.

Hadtest I. 170, 195, 209,
236, 242, 244, 257, 325.

II. 170, 195, 209, 325.

III. 170, 195, 209, 236, 242,

244, 257, 325. VII. 126,

170, 172, 195, 205, 207,

214, 217, 218, 236, 242,

249, 250, 264, 265.

IX. 335.

Hadügyminiszter, had-
ügyminiszterium 40, 41,
74, 85, 128, 131, 140,
143, 174, 177, 194,
212, 219, 221—224, 253,
254, 266—269, 275—278,
280—282, 286—288, 301,
312, 318, 329, 344, 345.
Hajdúkerület 37.
Hammerstein osztr. tb.
59, 199, 358, 360, 365.
Hatvan 64, 103, 148, 159,
163, 169—173, 256.
Haydin József 121.
Haynau osztr. tb. 64, 140,
158, 363, 364, 367—369.
Helfert S. 9.
Hentzi osztr. tb. 264, 265,
273, 295, 296, 304, 306,
315, 354.
Hertelendy 100, 106.
Herzinger osztr. tb. 198,
234.
Hess osztr. tb. 199, 205,
237, 365, 368.
Heves m. 37, 100, 137, 148.
Heylmann 329.
Hidasnémeti 75.
Hnilec 48.
Hort 169, 172.
Hortobágy 108.
Horváth I. h. alezr. 244.
Horváth József 121.
Horváth Károly 121, 122.
Horváth Pál 121.
Hradisch 364.
Hübner Miklós 121.
Hurban I. 99.

I. J.

Idzikovszky h. őrn. 350.
Igló 48, 49, 52, 53, 62, 85.
Igazságügyminiszter 210.
Inczédy h. alezr. 120.
Intendatura 29, 86, 87, 88.
Ipoly 199, 232.

Ipolyság 184, 194, 195, 197.
Irányi D. kb. 273, 317.
Isaszeg 64, 180, 181, 188,
235.
Jablonovszky hg. osztr.
tb. 7, 42, 44, 46, 232, 247.
Jablunka 307, 358, 363, 366.
Jarkovác 290.
Jászberény 159, 172, 173.
Jászfalu 235.
Jászság 173, 177.
Jellasics osztr. tb. 177,
181, 232, 237, 238, 262,
273, 292, 293.
Jordanow 366.
Józsa György 107.
Jungbauer osztr. ezr. 205,
237, 241.

K.

Kaál 100, 101.
Kálna 197, 208.
Kamarilla 200.
Kápolna 63, 95, 97, 99—103,
127, 266.
Karger F. h. ezr. 144.
Kassa 8, 33, 34, 39, 50, 63,
70, 72—75, 77, 80, 82, 83,
85, 99, 127, 189, 336, 351.
Katonai diktatura 205.
Kazinczy L. h. ezr. 308,
344.
Kazimir 120.
Kéczer László 83.
Kéménd 232, 233.
Kemény Zs. br. 317.
Kempen osztr. tb. 352.
Képviselőház 136.
Kerecsény 122.
Kerecsend 101, 102.
Kerekret 307.
Kerepes 181.
Király 154.
Kiss Pál h. tb. 311.
Kiss Ernő h. tb. 10, 173,
212.

- Kisszeben 83.
 Kisszecse 209.
 Kistő 209.
 Klagenfurt 184, 191.
 Klapka György h. tb. 7,
 9, 31—33, 35, 38, 55, 56,
 63, 69—73, 76, 94, 95,
 97—99, 101, 104—106,
 109, 111, 113, 116, 127,
 130, 136, 159, 170, 175,
 177, 178, 181, 183, 185,
 194, 206, 207, 209, 219,
 223, 224, 234, 235, 242,
 255, 257, 274, 275, 306,
 315, 317, 323, 324, 344,
 345.
 Kmetty György h. tb. 78,
 100—103, 109, 123, 125,
 311, 321.
 Knézics Károly h. tb. 250,
 257, 325.
 Kóka 178, 179.
 Kolozsvár 203, 228—230,
 321.
 Komárom 23, 64, 125, 126,
 131, 159, 160, 163, 166,
 167, 182, 183, 195—199,
 205—206, 231, 233, 235,
 238, 239, 242—246, 248,
 250, 251, 252, 255,
 257—259, 260, 262, 265,
 267, 270, 273, 288, 298,
 302, 306, 309—311, 313,
 323, 342, 315, 351, 353,
 357, 359, 364.
 Komjáti 198.
 Kormány 17, 25, 26, 28—30,
 36, 59, 77, 84—86, 110,
 112, 135, 161, 176, 215,
 216, 221, 226, 253,
 255—257, 269, 284, 333,
 334, 346.
 Körmöcbánya 21, 305.
 Korneuburg 352.
 Kornides 52, 54.
 Körös 149.
 Kossuth Lajos 7—9, 12—22,
 27—31, 33—34, 38, 41,
 42, 47, 48, 52, 54—57,
 61—68, 71, 77, 79—81,
 84, 89—98, 100, 102,
 103, 107—109, 113—123,
 127—129, 134, 136—141,
 144, 145, 147, 151,
 157—165, 168—172, 177—
 179, 181—196, 200—215,
 218, 220, 222—230, 235,
 238, 239, 242—245, 251,
 254, 255, 258, 260—262,
 265, 266, 268, 275, 276,
 288, 290—295, 297—302,
 304, 310, 312, 314—316,
 319, 321, 322, 324—327,
 330—332, 334—336, 339,
 341—345, 347—351,
 364.
 Kossuth-vonal 313, 314.
 Kosztolányi Mór h. ezr.
 242, 306, 308.
 Kovács Lajos 317.
 Kovács h. sz. 209.
 Kovácsi 341.
 Krakó 292, 307, 353, 356,
 359.
 Kremsier 139.
 Krisztinaváros 302.
 Kufstein 191.
 Kükemezey Mihály 83.

 L.
 Lahner György h. tb. 89,
 206, 318, 319, 329.
 Lajta 355, 369.
 Lang osztr. ezr. 199.
 Laszlovsky 273.
 Lázár György h. tb. 16.
 Lázár Vilmos h. ezr. 351.
 Legeditsch osztr. tb. 358.
 Leiningen Károly h. tb.
 211, 320.
 Lemberg 198, 199, 305,
 336, 360, 365.

Lengyelek 33, 57, 60, 105,
186, 207, 228, 289, 306,
335, 337—342, 349.
Lengyelország 133, 336,
339, 344, 350.
Lenkey János h. tb. 40,
195, 209, 242, 243, 248,
310, 311, 314.
Léva 193, 195, 197, 209,
211, 214, 217, 218, 221,
222, 231, 236, 252, 288,
298.
Lichtenstein hg. osztr. tb.
175.
Lipótvár 21, 186.
Liptó m. 21, 31, 42.
Lobkovitz hg. osztr. tb.
175, 359, 362.
Lőcse 308.
Lők 109.
Losonc 31, 32, 46—48.
Ludvigh János kb. 47,
51, 113, 152, 206, 207,
210, 211, 212, 217, 227,
269, 272, 274, 275, 291,
300, 301, 304, 307, 309,
310, 312, 319, 320—322,
325—327, 329, 337.
Luzsénszky Pál br. kb.
7, 27, 29, 47, 48, 52,
54, 80, 81, 83, 89, 93,
102, 336, 349.

M.

Madarász László 16, 28,
29, 201.
Magyarország 133, 138,
139, 160, 161, 186, 188,
189, 215, 216, 237, 240,
263, 303, 331, 339, 350,
354—356, 359, 360.
Magyarád 195.
Magyaróvár 301, 303, 352,
358, 360, 361, 363.
Makk h. ezr. 166, 243.
Maklár 100—102, 104.

Malakovszky osztr. tb.
292.
Málas 233, 241.
Máramaros m. 344.
Marcal 325.
Március 4. oktroy. 63,
138, 139, 143, 188,
202.
Máriássy János h. ezr.
100, 101, 311.
Markó 11. sz. üteg 180.
Martonyvásár 23.
Mecenzéf 40.
Mednyánszky Cézár br.
144.
Megyaszó 33.
Melce 290.
Mengewein osztr. tb. 237,
368.
Mészáros Lázár h. tb. 8,
10, 14, 31, 55, 61, 63,
64, 71, 78, 115, 127, 140,
142, 144, 146, 153—155,
158, 208, 209, 221, 222,
224, 264.
Mezőkövesd 96, 98—101,
104, 137, 152.
Michalovce 358.
I. Miklós cár 60, 207, 230,
360, 362, 363, 367.
Milano 300.
Miskolc 32, 33, 38, 46, 50,
56, 77, 90, 92, 95, 97,
114, 124, 125, 184, 245,
308.
Mócsa 248.
Mogyoród 182.
Molnár F. h. ezr. 205,
206, 217, 251, 254, 262,
289, 317, 322.
Mongólia 237.
Monostor 199, 313.
Monte Degas Albert br.
151, 157.
Moor 8, 19, 291, 294.
Morva 369.

Mosony 13, 19, 20, 23, 246.
 Moszkva 358.
 Motesiczky 191.
 Műke Károly 121.

N.

Nádas 23.
 Nádasd 82.
 Nádorvonal 313.
 Nádossy Sándor h. ezr.
 7, 40, 284.
 Nagy Imre 121.
 Nagy Sándor h. tb. 81,
 193, 211, 249, 257, 315,
 316, 325.
 Nagybánya 40.
 Nagyberezna 342.
 Nagyhortobágy 115.
 Nagyida 74.
 Nagyigmánd 248.
 Nagykálló 126.
 Nagykálna 209.
 Nagykáta 159, 177.
 Nagykőrös 137, 141, 149.
 Nagymálas 234.
 Nagyod 209.
 Nagyoroszi 194, 195, 207,
 208.
 Nagysarló 195, 204, 209,
 233—236, 241, 246, 247,
 256, 258.
 Nagyszecse 209.
 Nagyszeben 143, 193, 282.
 Nagyszombat 13, 18, 23,
 53, 99, 152.
 Nagytő 209.
 Nagyvárad 39, 318.
 Négyes 104.
 Nemessey 39.
 Nemesőrs 166, 167.
 Nemzetőrség 33.
 Nobili 15, 207, 359.
 Nógrád m. 177.
 Nyárad 76.
 Nyarasd 248.
 Nyáry Pál 16, 201, 202.

O.

Óbars 208, 231.
 Óbecse 290.
 Obonyay 328.
 Ocskay L. 46.
 Ofen I. Buda.
 Oláhország 292.
 Olaszok 161, 186.
 Olaszország 208, 231.
 Olmütz 57, 59, 64, 159,
 160, 162, 196, 354.
 Ordódy István 121.
 Oroszok 57, 59—61, 130, 206,
 230, 239, 304, 306—308,
 324, 337, 347, 349, 355,
 357—359, 361, 362, 366,
 367.
 Orosz intervenció 7, 57—60,
 160—162, 187, 198, 207,
 238, 240, 245, 252, 268,
 289, 295, 301, 310, 322,
 348, 354, 355, 357—362,
 364—367.
 Oroszország 57, 240, 307.
 Oroszvár 361—363.
 Országgyűlés 41, 79, 85,
 131, 132, 146, 154, 155,
 158, 206, 210, 221, 226,
 263, 321—323, 325, 331,
 333, 335.
 O. H. B. 8, 9, 12—16, 18,
 22, 30, 31, 34, 36, 51,
 64, 73, 83, 89, 117, 136,
 147, 171, 172, 178, 179,
 181, 183, 192, 201—203.
 Ószőny 248.
 Ottinger osztr. tb. 38.

P.

Palota 182.
 Paniutine orosz tb. 324,
 358, 366, 367.
 Pancsova 290.
 Parányi Frigyes 121.
 Párkány 234.
 Parrot osztr. tb. 175.

Paskievics hg. orosz tb.
60, 207, 357, 358, 360,
362—366.
Patay 16.
Pénzügyminisztérium 86,
88, 226, 253, 254, 285.
Perbete 234, 242, 250.
Perczel Mór h. tb. 15, 16,
19, 20, 23, 32, 34, 37—39,
43, 64, 192—194, 205,
206 226, 292—295, 347,
348.
Pered 259.
Perényi Zs. br. 16.
Pest 7, 16, 19, 20, 39,
45, 118, 120, 139, 143,
148, 159, 176, 181, 182,
190, 213, 227, 237, 238,
270, 272, 273, 295—300,
302—304, 348, 353.
Peszek 195.
Pétervárad 39, 131, 132,
290.
Petőcz alispán 186.
Petőfi Sándor 206, 304,
306.
Piller S. h. ezr. 7, 48—51, 53.
Podvilk 307.
Pohorella 47, 48.
Polgár 55, 124.
Pöltenberg Ernő h. tb.
100, 101, 144, 170, 209,
234, 242, 257, 303—305,
325, 368.
Poroszló 63, 97, 100,
104—106, 120, 122, 124,
126, 127, 131.
Pozsony 12, 23, 25, 186,
207, 213, 232, 237, 239,
246, 247, 252, 328, 352,
354, 363, 365, 366, 369.
Prém h. sz. 282.
Pressburg l. Pozsony.
Promontor 23, 24.
Puchner osztr. tb. 57—59,
162, 292, 336.

Pulszky Sándor h. ezr.
32, 55, 308.
Pusztacsém 249.
Pusztaharkály 249.

R.

Raab I. Győr.
Rába 354.
Racedula 328.
Rácok 207, 290, 346, 347,
348.
Ragályi Ferd. kb. 7, 27,
47, 81, 83.
Rákóczy F. 185.
Rákóczy János 28, 29.
Rákos 182.
Rákoscsaba 182.
Ramberg osztr. tb. 58,
183, 198, 199.
Rankay sz. 42.
Rázga ev. lelkész 186.
Reichstag l. országgyűlés.
Répássy Mihály h. tb. 16,
32, 38, 56, 105, 106, 111,
116, 119, 121.
Repeczky F. kb. 177.
Reviczky József 219, 220.
Riczkó Lőrinc 342.
Rimaszombat 46, 50, 93, 97.
Rögtönítélőszék 37.
Rousseau osztr. tb. 207,
359.
Rózsahegy 42.
Rozsnyó 308.
Rüdiger orosz tb. 365.

S.

Sajószentpéter 90.
Sáró 209.
Sáros m. 82, 83, 344.
Schlick osztr. tb. 7, 31,
33—35, 39, 42, 45, 55, 59,
61, 63, 69—73, 75—77, 90,
92—94, 96—99, 101—103,
107, 125, 127, 170, 175,
238, 250, 308, 338.

- Schobeln osztr. ezr. 360.
 Schönbrunn 207, 365, 367.
 Schulz B. h. ezr. 100, 101.
 Schwabenberg I. Svábhegy.
 Schwarzenberg F. hg. 12, 50, 57—60, 140, 158, 186, 205, 207, 231, 238, 240, 352, 354—363, 365, 368.
 Schwarzenberg hg. osztr. tb. 180.
 Sellye I. Vágsellye.
 Selmechánya 21, 35, 46, 53, 198.
 Simunics osztr. tb. 20, 21, 53, 58, 64, 166, 167, 196—198, 246.
 Sirok 99, 100.
 Sopron 207, 246, 348, 363.
 Sorezred I., III., IX., XIX. 180.
 Sors Sándor 82.
 Sóskut 19.
 Sóvár 82.
 Spilkovice 307.
 Stein M. br. h. ezr. 210, 221, 311.
 Strasil-dandár 234.
 Stuller F. 162.
 Sturec 43.
 Suliafskyné 314.
 Surány 198.
 Suran br. osztr. tb. 369.
 Svábhegy 269, 270, 272, 291, 295, 313.
 Szabadka 131, 132, 292.
 Szabó Imre h. ezr. 345.
 Szalay Ferenc 121.
 Szalka 199.
 Szántó 195.
 Szászok 57.
 Szászország 308.
 Szécs 70.
 Szécsény 72.
 Szeged 131, 132, 169, 193, 194, 238, 292, 350.
 Szekulics I. h. ezr. 100, 101, 119, 121.
 Szemere Bertalan 7, 31—34, 36, 38, 41, 42, 62—65, 72, 91—93, 98—99, 107—110, 112, 113, 115, 116, 122, 123, 126, 127, 133, 134, 136, 207, 212, 226, 245, 331, 332, 334, 351.
 Szentendre 233.
 Szentistván 104.
 Szentiván 290.
 Szentkirály 180.
 Szentmártonkátá 179.
 Szentpéter 236, 242.
 Szentpétery Pál 121.
 Szentpétervár 59, 230, 357, 367.
 Szentmárton 192, 290.
 Szepes m. 21, 32, 33, 37, 47, 53, 54, 89.
 Szepesi városok 47.
 Szerdahely 23.
 Szihalom 102, 104.
 Szina 75.
 Szirmay Pál 307.
 Szilávkok 340.
 Szmracsányi Náthán 121, 122.
 Szolnok 37, 38, 98, 118, 124, 126, 127, 130—132, 136, 141, 256.
 Szőny 205.
 Szőreg 290.
 Szwidnik 343.
 T.
 Tálya 33.
 Tápió 178.
 Tápióbicske 64, 177, 178, 235.
 Tárca 69.
 Tarna 145.
 Tata 262.
 Telgárd 49, 50.
 Tétény 19, 20, 24.

Teuchert osztr. tb. 199.
 Thaly Zs. h. alezr. 310, 314.
 Timon konzul 162.
 Tisza 7, 23, 31, 33, 38,
 41, 53, 57, 63, 76, 106,
 107, 124, 127, 130, 137,
 141, 145, 148, 198, 267,
 389.
 Tiszafüred 63, 72, 94,
 98, 102, 105, 106, 110,
 112—114, 116—118, 120,
 121, 129—131, 137, 141,
 144, 149, 158, 163, 192,
 193, 349.
 Tiszahuszar 51.
 Tiszalök 61.
 Tiszolc 99.
 Titel 290.
 Tóalmás 179.
 Tokaj 31, 32, 55, 97,
 127, 136, 137, 145, 153.
 Tolmács 209.
 Töltényi Miklós 63, 118,
 120—122.
 Tomasovác 290.
 Torna 32, 83.
 Torna m. 37.
 Tornalja 70, 77, 90.
 Törökbecse 291.
 Törökország 188.
 Törökszentmiklós 152.
 Tóth János 113.
 Tótok 340.
 Treviso 237.
 Trsztena 305.
 Tscheodaëff orosz tb. 365.
 Turin 157.

U.

Ugocsa m. 344.
 Ujbars 231.
 Ujházy Alfréd 121.
 Ujházy László kb. 83.
 Ung m. 344, 351.
 Ungvár 342.
 Uzdin 290.

V.

Vác 20, 25, 51, 64, 65, 148,
 153, 193, 194, 232, 298.
 Váci proklamáció 9, 11—15,
 18, 21, 30, 42, 64, 79,
 146, 212, 213.
 Vachott 62.
 Vág 48, 233, 242, 243, 246,
 257, 307, 343, 352, 354,
 356, 362, 366.
 Vágsellye 246, 250.
 Varin l. Várna.
 Várna 311.
 Varsó 358, 362, 364, 367, 368.
 Vecsés l. Dunavecse.
 Vécsey Károly h. tb. 10,
 55, 56, 98, 118, 125, 126,
 130, 131, 292.
 Veigl osztr. tb. 199, 233.
 Verpelét 98—101.
 Veszele 209.
 Vésztörvénytörvény 326.
 Vetter Antal h. tb. 16,
 19, 38, 63, 64, 108, 109,
 115, 126, 127, 131—133,
 136—138, 140, 141,
 145—150, 152—155, 157,
 158, 174, 223, 224, 227,
 262, 264, 268, 303, 314.
 Világos 164, 185, 229.
 Vilecz 83.
 Visoczky József h. tb.
 173, 207, 337, 338, 341,
 344, 348, 350, 351.
 Vukovics Sebő 205, 210,
 217, 226, 227, 316, 327.

W.

Wagner h. őrn. 261, 342.
 Weitzen l. Vác.
 Welden osztr. tb. 8, 64,
 116, 167, 171, 196—198,
 205, 207, 231—234,
 236—241, 244, 246—251,
 352, 354—358, 360—368.
 Wien l. Bécs.

Wiener Wald 355, 356.
 Windischgraetz hg. osztr.
 tb. 7, 8, 12, 13, 32, 33,
 42, 43, 45, 46, 54, 57—61,
 63, 64, 99, 103, 104,
 139, 145, 158—163, 166,
 167, 171, 182, 186, 192,
 197—200, 212, 221, 222,
 231, 237, 241, 244, 263,
 308, 327, 359, 364.
 Wohlgemuth osztr. tb.
 198, 231—234, 237, 238,
 247, 250, 353, 358.
 Wrba osztr. tb. 100.
 Wurm 320.

Württemberg 308.
 Württemberg huszárok 34.
 Wuermann 305.

Z.

Zala m. 348.
 Zambelly Lajos h. ezr. 174.
 Zanini zászlóalj 19, 103.
 Zeisberg osztr. tb. 100.
 Zemplén m 37, 40.
 Zitta osztr. tb. 197, 237,
 Zöldy Antal 121.
 Zólyom m. 21, 47.
 Zsembér 208.
 Zsigárd 259.

TARTALOMMUTATÓ.

I. R'ĚSZ.

Oldal

A váci nyilatkozat. — Görgey november 6-iki fogadalma. — Duschek Ferenc a kormány meneküléséről. — Kossuth január 8-iki irata a tábornokokhoz. — Kossuth levelei Bemhez a főváros kiűritéséről. — Kossuth terjedelmes levele Görgeyhez január 10-ikéről. — Luzsénszky és Ragályi kormánybiztosok kinevezése. — A nyílt rendelet és a Görgeyhez intézett levél. — A bányavidéki hadmenet, a Szepességbbe való vonulás. — Klapka Görgeyhez. — Szemere Bertalan január 17-iki levele Görgeyhez. — Szemere és Kossuth jan. 19—20-iki levelei Görgeyről. — Windischgraetz ajánlata Görgeyhez. — Windischgraetz megbízza a tárgyalásokkal Jablonowszky herceg és Schlick tábornokokat. — Luzsénszky jelentései Görgeyről. — Guyon és Piller. — Dembinszky kinevezése fővezérré. — A kinevezés elhibázottsága. — Az orosz intervenció bevezetése. — Görgey levonul a Felső-Tiszához.

1

II. R É S U M É.

Görgey Eperjesen és Kassán. — A hadsereget ismét bomlás fenyegeti. — Görgey és Dembinszky. — Dembinszky hibás rendszere. — Görgey helyzetének nehézségei. — A Schlick elleni akció. — Dembinszky Klapka ellen. — Dembinszky levele Kossuthhoz és Mészároshoz február 10—11-ikéről. — Klapka Kossuthhoz február 16-án. — Dembinszky február 16-ikán Kossuthnak kifejezi örömet Görgey készsége felett. — A hadsereg új beosztása. — Görgey mellőztetése. — A hadsereg hangulata. — Görgey napiparancsa. — Görgey csendesít. — Luzsénszky jelentése erről. — Görgey altábornagysága. — Aulich magatartása. —

Kossuth február 20-ikán számadásra szólítja fel Görgeyt. — Kossuth február 23-ikán egyetértésre inti Görgeyt. — Dembinszky és Görgey első találkozója. — Szemere Bertalan február 23-ikán a Dembinszky-ellenes hadsereghangulatról. — Szemere elfogultsága Dembinszky mellett. — Görgey és Klapka üzenete Kossuthhoz a hadsereg bomlási veszedelméről. — Csányi László levele Görgeyhez. — Ismételt találkozás Görgey és Dembinszky között február 24-ikén. — Dembinszky és Szemere Kossuthhoz intézett levelei erre vonatkozólag. — A kápolnai csata. — Kossuth levele Csányihoz március 2-ikén. — Dembinszky rossz hadvezetése. — Poroszló és Tiszafüred. — A tiszafüredi márc. 3-iki tiszti gyűlés. — Dembinszky eltávolíttatása a fővezérségről. — Szemere március 3-iki levelei Kossuthhoz. — Kossuth Tiszafüreden. — Kossuth megbízó levele Görgeyhez. — A Dembinszky-ügy utóhullámai. — Töltényi Miklós confidentiális jelentése Görgeyről. — A fegyelem Görgey seregében. — Szemere sem tud Görgey főparancsnokságába belenyugodni. — Levele Kossuthhoz március 7-én. — Görgey Debrecenben. — Vetter Antal az új főparancsnok. — Kossuth kérése levele Görgeyhez március 9-ikén. — Kossuth megnyugtatta Szemerét Görgeyt illetőleg. — Hadmozdulatok a Tisza mellett. — A március 2-iki császári manifesztum. — A nemzet válaszának időszerűsége. — Kossuth március 17-ikén Bemhez e kérdésről. — Windischgraetz bevallja Ferenc Józsefnek, hogy nem győzhet. — Kossuth március 22-ikén Görgeyvel is közli a nemzeti válasz szükségességét. — Görgey Vetter ellen. — Kossuth március 23-ikán megnyugtatta Görgeyt. — Kossuth március 24-ikén Görgeyhez a váci nyilatkozatról. — Kossuth Tiszafüreden. — Levelei Csányihoz és Mészároshoz. — Kossuth fővezér akar lenni a függetlenségi nyilatkozat miatt. — Kossuth Egerben. — Görgey a hadsereg főparancsnoka. — Windischgraetz és az orosz intervenció. — Windischgraetz Olmützbe idéztetik Ferenc Józsefhez. — Kossuth április 1-én Csányihoz a függetlenségi nyilatkozat szükségességéről. — Windischgraetz az orosz intervenció mellett nyilatkozik. — A hatvani győzelem. — Kossuth

bátorsága. — Komáromvár helyzete. — Welden és Simunics erőlködése. — Kossuthnak Görgeyhez intézett két levele április elsejéről. — Görgey hívja Kossuthot Gyöngyösre április 2-ikán. — A gyöngyösi haditanács. — Kossuth áradozó jelentése Görgeyről április 3-ikán az OHB-hoz. — A tápióbicskei csata. — Görgey javaslata a vörös sapkákról. — Az isaszegi csata. — Görgey és Kossuth Gödöllőn. — A váci csata. — A függetlenségi nyilatkozatnak Kossuth általi bejelentése Gödöllőn. — Görgey levele a Kossuth és Görgey között lefolytatott párbeszédről. — A gödöllői uradalom mint nemzeti ajándék. — Kossuth az OHB-hoz a Görgeyről terjesztett alhírek ellen. — Kossuth utazása Debrecenbe és útközbeni levelei Görgeyhez. — Perczel Mór Mészáros Lázár hadügyminiszternél tiltakozik Görgey ellen. — A hadsereg állapota. — Ruhahiány és cholera. — A hadsereg felvonulása a Garam mellé. — Az osztrák haderő helyzete. — Osztrák vallomások az osztrák hadvezetés tehetetlenségéről. — Miképen valósította meg Kossuth a trónfosztó nyilatkozat törvényesítését. — Javaslata az OHB-ban megbukott. — Kossuth erre mellőzte az OHB-t. — Duschek Ferenc följegyzései az OHB üléseiről. — Csányi László Kossuthban látja a nemzeti harc éltető lelkét.

III. RÉSZ.

A függetlenségi határozat hatása a lévai főhadiszálláson. — Görgey és Asbóth Lajos. — Bakonyi tábornok. — A magyar hadsereg elhelyezkedése. — A komáromiak türelmetlensége. — Kik hozták a függetlenségi határozat hírét? — Kossuth levele Görgeyhez, melyben felajánlja neki a hadügyminiszterséget. — A hadsereg aggasztó hangulata. — Ludvig János kormánybiztos erről Kossuthhoz április 18-ikán. — Görgey csendesít. — Görgey helyesli a nyilatkozat tartalmát és tagadja időszerűségét. — A VII. hadtest tisztjeinek tanácskozása. — Molnár alezredes a tisztí tanácskozás eredményét javaslatban foglalja össze. — A javaslat követeli Görgeytől a debreceni kormány megbuktatását, Kossuth eltávolítását, diktaturát, békét

Ausztriával. — Görgey politikája a függetlenségi határozattal szemben. — Egy csapattiszt feljegyzései a függetlenségi határozatról és a hadsereg hangulatáról. — A főhadiszállás operációs naplója a függetlenségi határozatról. — Mészáros hadügyminiszter lemondása. — A fogolykérdés. — Pénzhiány. — Kossuth április 18-iki levele sürgeti Görgeyt, vegye át a hadügyi tárcát. — Miért fogadta el Görgey a hadügyi tárcát? — Kossuth kormányalakítása. — Perczel Mór Kossuthhoz április 15-ikén. — Vukovics Sebő Kossuthhoz április 23-ikán. — Csányi levelei Kossuthhoz a függetlenségi határozatról. — Osztrák készülődések a Garam ellen. — A nagysarlói győzelem. — A császáriak kétségbeesése. — Welden tárgyalni akar a magyarokkal a főváros kiürítésére vonatkozólag. — Welden Schwarzenberghez április 20-ikán az osztrák hadsereg lezüllött állapotáról. — Welden Cordon hadügyminiszterhez ugyanarról. — Jungbauer Hesshez a magyar tűzérsg fölényéről. — Görgey bevonulása április 22-ikén Komáromba. — Municióhiány. — Görgey Kossuthhoz április 22-ikén Komárom állapotáról. — Görgey és Guyon. — A fogolykérdés. — A két hadsereg állapota és hangulata. — Az április 26-iki szőnyi csata. — Municióhiány mindkét félnél. — Relációk a csatáról. — Molnár Ferdinánd alezredes megismétli a tisztek nevében a lévai előterjesztést április 27-ikén. — A határ megszállását, a kormány letételét, a kormánypárti főtisztek eltávolítását, egy új brumaire 18 rendezését, az Ausztriával való megegyezést, a nemzeti célok csökkentését követeli. — Görgey foglalkozik e javaslattal. — A komáromi haditanács. — A Bécs elleni felvonulás helyett Budavár ostromát határozta el a tanács. — Görgey kiáltványban válaszol a tiszti javaslatra. — Damjanics hadügyminiszterhelyettes. — A hadkiegészítés és municiópótlás fontossága. — Kossuth Görgeyhez április 29-ikén. — Bayer József Kossuthhoz Damjanics lábtöréséről. — Budavár ostroma hadműveleti tévedés. — Ki a hibás? — Görgey levele Kossuthhoz, melyben május 1-én visszautasítja az altábornagyi kinevezést. — Vetter Antal hadseregfelügyelő. — Görgey és Guyon

viszálya. A budavári ostrom. — Kossuth sürgeti Görgeynél május 4-ikén a vár bevételét és a hadügyi tárca vállalását. — Ludvig válaszza Görgey nevében május 5-ikén e levélre. — Ludvig békitő szerepe. — Kossuth levele Görgeyhez május 8-ikán. — Görgey feltételei a hadügyi tárca elvállalására vonatkozólag. — Kossuth válasza. — Perczel Mór diadalútja. — Nem fogadja el az altábornagyságot Kossuthhoz intézett április 26-iki levelében. — Kossuth Perczelnél sürgeti a Bemmél való egyesülést május 12-ikén. — Perczel válasza. — Perczel lemond. — Perczel Görgeyhez az orosz intervencióról. — Pest lövetése. — Görgey dinasztia-ellenes jelentése. — E nyilatkozat és a debreceni határozat szelleme. — Ludvig jelentései Budavár ostromáról. — Kossuth sakkjátéka a szereplőkkel. — Ludvig Kossuthhoz május 13-án Pest égéséről. — Ludvig Kossuthhoz május 16-án az oroszokról, Petőfi Sándor bezáratásáról. — Görgey kiszabadítja Petőfit. — Ludvig Kossuthhoz május 17-ikén, adatai az oroszokról. — Levele a komáromi várparancsnokságra vonatkozólag. — Görgey május 19-iki levele Damjanichhoz. — Budavár bevétele. — A békepárt és Görgey. — Láhner tábornok Görgeyhez az intrikákról. — Ludvig május 21-én Kossuthhoz Budavár bevételéről. — Egyéb levelek Kossuthhoz. — Országgyűlési küldöttség Görgeynél. — Miért nem fogadta el Görgey a kitüntetések? — Kossuth Görgey-ellenes taktikája. — Az új haditerv. — Klapka kétszínű szerepe. — Görgey vezéri tehetségének háttérbe szorítása. — Görgey tervei a békepárttal. — Budavár az ostrom után. — A fogolykérdés és Görgey kegyelme. — Ludvig május 31-iki levele erről. — Görgey Debrecenben. — Szemere Bertalan május 16-iki levele Görgeyhez képviselővé választatásáról. — Szemere szerepe Kossuth és Görgey mellett. — Görgey és a lengyel kérdés. — Dembinszky mint az északi hadtest vezére. — A galíciai betörés terve. — Görgey levele Kossuthhoz május 3-ikán a lengyel kérdésben. — Ludvig hasonló tárgyú levele. — Dembinszky és az új haditerv. — Levelei Kossuthhoz erre vonatkozólag. — Klapka és Görgey Dem-

binszky lemondásáról Kossuthhoz. — A hadsereg fővezérlet nélkül. — Görgey Kossuthhoz május 9-ikén a fővezérletről és a rácok elleni hadviselésről. — Görgey a militárdespotizmus ellen. — Kossuth május 25-ikén a Bécs elleni támadást sürgeti Görgeynél. — Csányi Görgeyről Kossuthhoz május 30-ikán. — Visoczky és Dembinszky levelei Kossuthhoz. — Kossuth Dembinszkyhez a lengyelekről június 15-ikén. — Az osztrák hadsereg helyzete. — Welden jelentései Schwarzenberghez. — Schwarzenberg megtiltja a magyarokkal való tárgyalást. — Schwarzenberg levelei Weldenhez az orosz intervencióról. — Welden a magyar «hordák» fölényét kénytelen beismerni. — Az osztrák hadsereg harcképtelenségének bizonyítékai. — Az orosz seregek bevonulásának sürgetése. — Nobili és Rousseau tábornokok. — A magyarokkal való békekötés eszméje. — Welden 6000 oroszért könyörög. — Az osztrák hadsereg leolvadása. — Bergh orosz tábornokkal való tárgyalásról. — A cár felfogása. — Welden Haynau kiküldetését kéri a főhadiszállásra ad latús minőségében. — Welden csak három napig tarthatja a pozsony-soproni vonalat. — Caboga tábornok tárgyal Paskieviccsel. — Bécs nyugtalan, várják a magyarokat. — Ferenc Józsefet Schönbrunnban katonaság és ágyúk őrzik. — Az oroszok nem mozdulnak. — Ferenc József a leapadt osztrák seregnél. — Varsóba utazik a cárhoz. — Schwarzenberg és Welden levélváltása az orosz kérdésben. — Haynau megjelenése az osztrák főhadiszálláson.

205

Rövidítések jegyzéke	370
Név- és tárgymutató	371
Tartalommutató	383

